

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

TÜRK ROMANINDA AİLE (2000-2016)

Gülşah KUNDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ARALIK - 2019**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

TÜRK ROMANINDA AİLE (2000-2016)

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üye. Mehmet Fetih YANARDAĞ
JÜRİ : Prof. Dr. Kemal TİMUR
JÜRİ : Dr. Öğr. Üye. Selim SOMUNCU

Gülşah KUNDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ARALIK - KAHRAMANMARAŞ**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK ROMANINDA AİLE
(2000-2016)

Gülşah, KUNDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez / Proje 29/11/2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal TİMUR
BAŞKAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fetih
YANARDAĞ
ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Selim SOMUNCU
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK ROMANINDA AİLE
(2000-2016)

Gülşah, KUNDAK

Danışman : Dr. Öğr. Üye. Mehmet Fetih YANARDAĞ

Yıl : 2019 , Sayfa: 219+XI

Jüri : Prof. Dr. Kemal TİMUR(Başkan)
: Dr. Öğr. Üye. Mehmet Fetih YANARDAĞ (Üye)
: Dr. Öğr. Üye. Selim SOMUNCU (Üye)

Aile, sosyo-kültürel bir kurumdur. Yetiştirdiği bireylerin geleceği için hem beslenme, barınma gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamakta hem de maneviyatını ve eğitimi vermektedir. Ailede, çocuğa ilk görev ve sorumluluklar verilir. Aynı şekilde karı ve kocalar, anne ve baba olmayı, aile içinde aldıkları sorumluluklarla üstlenirler. Aile, toplumun küçük bir modelidir. Dolayısıyla toplumla bağdaşmayan gelenekleri, sosyal ilişki ve davranışları aile kurumunda görmemekteyiz. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadın, Kurultay'a katılır. Hakanın olmadığı zamanlarda Kurultay'a başkanlık eder. Alınan kararlarda, hatunun mührünün mutlaka bulunması gerektiği bilinmektedir. Eski Türklerde, yaşadıkları çağda, kadına en çok değer veren toplum Türklerdir, çok saygın bir yer edinen kadın, yaşamın her kademesinde söz hakkına sahiptir. Hakan, elçileri hatunu ile birlikte kabul etmiştir. Eski Türklerde aile demek, birbirine sevgi ve saygı bağı ile bağlı olmak ve bir arada olmak demektir. Dolayısıyla karı-koca, baba-çocuk, anne-çocuk bağının sevgi bağıyla birbirlerine bağlı olduklarını söyleyebiliriz. Tek eşlilik vardır. Kardeşler ömür boyunca birbirlerini korurlar. Birbirlerine kötülük yapmak demek, aile birliğinin ve bütünlüğünün bozulması anlamına gelmektedir. Aile terbiyesini buna göre alırlar. Kardeş dayanışması sözlü Türk kültürüne de yansıdır. İslamiyet sonrası Türk ailesine bakıldığında, ailenin geleneksel yapısının devam ettiğini söylemek mümkündür. Dede Korkut

Hikâyeleri’nde, Türk aile yapısı hakkında bilgi veren pek çok bölüm mevcuttur. Toplumsal koşullar, yaşanan zamana göre hızla değıştikçe aile kurumu da değışime uğramaktadır. Aile kurumu, değışen zamana uyum sağlamaya çalıştıkça yapısı bozulmaya başlamıştır. Tez çalışmasında, aile konulu Türk romanları arasından, belirttiğimiz yıllar içinde yayımlanmış olanlar tarama yapılarak seçilmiş ve bir örneklem oluşturulmuştur. İncelediğimiz eserlerin, 2000’li yıllarda yayımlanmış eserler olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bunun yanında yaşadığımız dönemin etkileri nedeniyle popüler kültürün eserleri olmaları değil, edebiyat dünyasında yer alabilecek hem konu hem de dil ve üslup açısından birbirini tamamlayabilecek nitelikli eserler olması tercih edilmiştir. On dokuz ayrı yazardan, on dokuz roman incelenerek özellikle “aile” konusunun işlenmiş olması tercih edilmiştir. Belirlenen eserlerin okunması, dönemin genel zihniyeti hakkında bilgi vererek konunun açıklanması, eserle yazarın hayatı arasında bir bağlantı var ise tespit edilmesi, yazarın aile kurumuna bakış açısının tespiti ve nasıl ele aldığı şeklinde analiz edilerek hazırlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Türk Romanı, Toplum, Türk Ailesinin Tarihçesi.

**DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**FAMILY IN TURKISH NOVEL
(2000-2016)**

Gülşah, KUNDAK

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ

Year : 2019 , Pages:219+XI

**Jury : Prof. Dr. Kemal TİMUR (Chairperson)
: Asst. Prof. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ (Member)
: Asst. Prof. Dr. Selim SOMUNCU (Member)**

Family is a socio-cultural institution. It meets both physiological needs such as nutrition and shelter for the future of the individuals raised and gives spirituality and education. First duties and responsibilities are given to the child in the family. In the same way, wives and husbands undertake to be parents with the responsibilities they take in the family. Family is a small model of society. Therefore, we do not see traditions, social relations and behaviors that are incompatible with society in the family institution. In pre-Islamic Turkish societies, women participate in the Congress. In the absence of Khan, he presides the General Assembly. It is known that the seal of the chick must be included in the decisions taken. In the old Turks, family means to be connected with love and respect and to be together. Old Turks have monogamy. Brothers protect each other for life. Doing evil to each other means disruption of family unity and integrity. They take family upbringing accordingly. Brother solidarity is reflected in Turkish culture. When we look at the Turkish family after Islam, it is possible to say that the traditional structure of the family continues. There are many chapters in the Dede Korkut Hikâyeleri, that provide information about the Turkish family structure. As the social conditions change rapidly according to the time experienced, the family institution changes as well. As the family institution tried

to adapt to the changing time, its structure began to deteriorate. In our study, among the Turkish novels on the subject of family, the ones published in the mentioned years were selected by scanning and a sample was formed. Particular attention was paid to the fact that the works we examined were published in the 2000s. In addition, due to the effects of the period we live in, it is preferred that they are not works of popular culture, but are qualified works that can complement each other in terms of both subject and language and style. Nineteen novels from nineteen different authors were examined and it was preferred that the subject of “family “ be studied. Reading the selected works, explaining the subject by giving information about the general mentality of the period, determining if there is a connection between the work and the author's life, determining the perspective of the author to the family institution and analyzing how it is prepared.

Key Words: Family, Turkish Novel, Society, Turkish Family History.

ÖN SÖZ

İnsan ve insana dair pek çok konunun işlendiği *roman* türünde, “aile” konusu da sıkça işlenmiştir. “aile” hususunu dönem dönem ele aldığımızda, geçmişten günümüze sosyal hayatımızdaki değişikliklerin aile kurumunu etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal hayatımızdaki bu değişikliklerin aile kurumuna etkilerini, yazarlarımızın da Türk romanlarına yansıttıklarını görmekteyiz.

Sosyal ve kültürel alanda bilgi edinmek ve bu alanda bir genellemeye varabilmek için tarihi dönemler süresince hangi geleneklerin var olduğu incelenmelidir. Türkler için tarihi çağlardan beri aile kurumu, en çok değer verilen kurumlardan biri olmuştur. Çünkü toplumsal birleşme ve bütünleşmenin temelinde “aile” bulunmaktadır.

Eski Türklerde ailenin örnekleri, Türk destanlarında ön plana çıkan kahramanlar, Türk ruhunu ve özelliklerini yansıtmaktadır. Türk destanlarında, topluma aykırı davranışlarda bulunanlar toplum içinde olamamıştır. Milli bütünlük her zaman ön plandadır. Eski Türk toplumlarında aile çok önemlidir. Aile içinde de *kadın* önemli bir yerdedir. Kadın, kocasının can yoldaşı, çocuklarının annesi olma göreviyle nitelendirilir. Türk destanlarında “kadın” kutsallaştırılmıştır. Sözelimi, Yaratılış Destanı’nda, Tanrı’ya dünyayı ve insanı yaratma fikrini veren “Ak Ana”dır. Oğuz Kağan Destanı’nda kadın, önce mavi bir ışıqla gelen kişi, daha sonra kutsal ağaçtan çıkan olağanüstü varlıklar olarak anlatılır. Ayrıca Orhun Kitabeleri’nde, Bilge Kağan: “Sizler anam hatun, büyük annelerim, ablalarım, hala ve teyzelerim, prenseslerim...” hitabı ile söze başlar. Türk destanlarında kadınlar da erkekler gibi atalarından öğrendikleri yaşamı uygulama çabasındadırlar. Oğuz Kağan Destanı, Türklüğün geleneklerini, aile yapısının nasıl olduğunu yansıtan en eski destanlarımızdandır. Bu bilgiler bize “kadın”ın Türk toplumunda, aile yapısı içinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden günümüze kadar devam eden süreçte, *geniş aile* kavramının giderek yerini *çekirdek aile*ye bırakması ve günümüzde bireyselleşmenin artan etkisiyle “aile” kurumu değişime uğramıştır. Batı’nın bütün dünyaya sosyal, ekonomik alanlarda getirdiği değişimlerden aile kurumunun da etkilendiği görülmektedir. Modern hayatın etkilerinin de yansıması sonucu aileler, “modern hayata ayak uydurmaya çalışanlar” ve “geleneksel yaşamı devam ettirenler” olarak gruplara ayrılmaya başlamıştır.

Kültürü şekillendiren “aile kurumu”nun toplumsal önemi göz önünde bulundurulduğunda, Türk kültürü içinde değişme ve gelişme gösteren Türk ailesinin, günümüz şartlarından ne ölçüde etkilendiğini ve Türk edebiyatı romanlarına yansıyan yönlerini incelemenin gerekli olduğu düşüncesi böyle bir çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Çalışmada, bir toplumun en temel kurumlarından biri olan “aile kurumu” ile ilgili olarak kavramlar, aile çeşitleri, evlenme tipleri, Türk ailesinin tarihi ve bugünü, değişerek küçülen Türk ailesi ve kadının değişen konumu hakkında araştırma yaparak ailenin nasıl bir değişim yaşadığını tespit etmeye çalıştık. İncelenen eserlerde yer alan aile kurumuna dair özellikler, kardeşler arası ilişkiler, karı koca arasındaki ilişki, toplum tarafından onaylanan veya onaylanmayan ilişkiler, çocukların ebeveynleri ile

aralarındaki ilişki, aile büyükleri ve akrabalar arasındaki ilişkiler, boşanma gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bu araştırmalar ışığında bu çalışma, “Kavram Olarak Aile”, “Ailenin Yapısı”, “Evlilik Çeşitleri”, “Aile Bireyleri Arası İlişkiler”, “Türk Kültüründe Ailenin Tarihçesi”, “Dede Korkut Hikâyelerinde Aile Kurumu”, “Türk Toplumunda Yaşlıların Yeri ve Önemi”, “Modern Aile Modeli”, “Değişen Toplumda Aile”, “İncelenen Eserlerde Aile İçinde Görülen Durumlar”, “Ailenin Ekonomik Durumu”, “Aile Bireyleri Arasındaki İlişkiler”, “Yakın Akrabalar Arasındaki İlişkiler”, “Boşanma ve Boşanma Sebepleri”, “Parçalanmış Aileler”, “Ailelerin Yaşadığı Mekânlar”, “Ailelerin Eğitim Durumu” başlıklarından müteşekkildir.

Çalışmada, literatür taraması yapılarak eserler seçilmiştir. Eserlerde özellikle “aile” konusunun ön plana çıkmış olması, 2000 yılı ve sonrasında yayımlanmış olması gibi kıstaslar aranmıştır. Aile kurumunu incelemeye müsait, açık, anlaşılır, Türkçeyi iyi bir şekilde kullanabilen bir dil ve üslubun hâkim olduğu, mümkün olduğu ölçüde edebî açıdan önem arz edecek eserlerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Eserlerde “aile” konusundaki iletileri bulmaya yönelik nitel bir çalışma yapılmıştır.

2000 yılı ve sonrası Türk romanından seçtiğimiz on dokuz eser incelenirken giriş bölümünde verilen bilgilerin, örneklerle yansıtılıp yansıtılmadığı, yansıtılan bölümler varsa ne şekilde işlendiği ve incelediğimiz eserlerde yaptığımız tespitler yer almıştır. Özellikle “aile”nin ön planda olduğu on dokuz eser seçilmiştir. Eserlerin bütünü farklı yazarlara aittir. Daha önce aile kurumunun incelendiği çalışmalar vardır. Ancak bu çalışma, diğer çalışmalardan farklı olarak günümüzde aile kurumunun nasıl değişime uğradığının ve eserlere nasıl yansıtıldığının tespit edilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle 2000 yılı ve sonrasında yayımlanmış şu on dokuz eser seçilmiştir: *Kafamda Bir Tuhaflık, İlişkiler, Asi...Asi, Yara, Aile Çay Bahçesi, Bir Aile, Anılar da Yakılır, Sırça Tuzak, İskender, Gece Sesleri, Gece(Zahit), Kayıp Söz, Alacaceren, Lacivert Taşı, Leyla, Rodoslu Ahter, Mor, Devir, Kuşlar Yasına Gider*.

Araştırmanın evrenini 2000 yılından sonra yayımlanmış “aile” konulu romanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2000-2016 yılları arasında değişik tarihlerde yayımlanmış on dokuz roman oluşturmaktadır.

Çalışmamız sırasında, yararlandığımız kaynaklar içerisinde ilk olarak aileyi her açıdan ele alan Nihat Nirun’un “Aile ve Kültür” adlı eseri yer almaktadır. Bu şekilde, aile ve aile bireylerinin toplumsal değişimlerden ne ölçüde etkilendiklerini tespit etmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, aile kurumuna dair kavramsal bilgiler verilerek incelenecek başlıkların açıklamaları yapılmıştır. Bu kavramsal bilgiler, aile çeşitleri, aile kurumunun tarihi, çeşitli düşünörlere göre tanımları, değişen zamanla birlikte değişen toplumun aile kurumuna yansımaları üzerinde durularak bilgi verilmiştir. Ailenin tarihi gelişimi, Türk ailesinin dünö ve bugünö, evlenme çeşitleri, evlilikle ilgili farklı gelenek ve görenekler, kadının aile içindeki değeri ve önemi gibi hususlara da değinilmiştir. Türk aile yapısına da değinilerek Dede Korkut Kitabı gibi köklö kaynaklardan aile yapımıza dair tespitlere yer verilmiştir. Ayrıca incelenen on dokuz eser tanıtılmıştır.

Çalışmamız “Sonuç” ve “Kaynaklar” bölümleri ile sona ermektedir. Kavram olarak aile kurumunun tarihsel gelişimi, gelenek ve görenek içinde ailenin yeri, aile kurumunda değişim yaşanıp yaşanmadığı, incelenen eserlerdeki aile bireylerinin tespiti, birbiriyle ilişkileri, çatışmaları, eserlerin tahlil edilmesi, yazarların aile hakkındaki düşüncelerini kapsayan bu çalışmamız ile sosyolojik ve psikolojik açıdan yapılan değerlendirmeler çerçevesinde hem kavram olarak “aile”nin bulunduğu nokta tespit edilecek hem de Türk edebiyatında 2000 yılından sonra yayımlanan eserlerde yer alan aile yapıtlarının kategorileştirilmesi sağlanarak araştırmalara kaynak olacağı düşünülmektedir.

Çalışmalarım boyunca yakından ilgilenen ve yol gösteren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fetih YANARDAĞ’a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum ve yine çalışmalarım boyunca bana destek olan eşim Bestami KUNDAK’a teşekkür ediyorum.

Gülşah KUNDAK
Kahramanmaraş, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
1.GİRİŞ.....	1
2.KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	8
3.KAVRAM OLARAK AİLE	12
4.AİLENİN YAPISI.....	14
5.EVLİLİK ÇEŞİTLERİ	17
5.1. Eş Sayısına Göre Evlenme Şekilleri	17
5.1.1. Tek Eşlilik	17
5.1.2. Çok Eşlilik	17
5.2.Eş Seçilen Alana Göre Evlilik.....	17
5.2.1. Endogami.....	17
5.2.2. Egzogami.....	17
5.3.Tercihli Evlilikler	18
5.3.1. Levirant	18
5.3.2. Sororat	18
5.3.3.Beşik Kertmesi.....	18
5.3.4. Berdel Evlilik.....	18
5.3.5. Taygeldi Evlilik	18
5.3.6. Kardeş Çocukları Evliliği.....	18
6. AİLE BİREYLERİ ARASI İLİŞKİLER	19
7. TÜRK KÜLTÜRÜNDE AİLENİN TARİHÇESİ.....	21
8. DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE AİLE KURUMU	26
9.TÜRK TOPLUMUNDA YAŞLILARIN YERİ VE ÖNEMİ.....	28
10.MODERN AİLE MODELİ.....	29
11.DEĞİŞEN TOPLUMDA AİLE	31
12.İNCELENEN ESERLERDE AİLE İÇİNDE GÖRÜLEN DURUMLAR.....	36
12.1.Mutlu ve Mutsuz Çiftler.....	36
12.2.Fikir Ayrılıkları ya da Yanlış Eş Seçimi	40
12.3.Evliliğe Hazır Olmama Özgürlüğe Düşkünlük	41
12.4.Şiddet, Baskı ve Kıskançlık	43
12.5.Yasak İlişkiler.....	45
12.6. İçki, Uyuşturucu Kullanımı ve Kumar.....	51
12.7.Ekonomik Durum	55
12.8.Çocuksuzluk	62
12.9. Yaşlılar	62
12.10. Çocuklar	65
12.11. Töre	73
12.12. Hastalık.....	76
12.13. İnanç ve Maneviyat.....	79

12.14. İntihar	84
12.15. Evlilik Dışı Doğan Çocuklar	86
12.16. Yalnızlaşma	88
12.17. Ailede Annenin Yeri ve Önemi	89
12.18. Ailede Babanın Rolü ve Önemi	91
12.19. Ailede Evlenmeyen Bireyler	92
12.20. Ahlâki Değerler	93
13. AİLENİN EKONOMİK DURUMU	95
13.1. Çalışan Baba	95
13.2. Çalışan Anne	98
13.3. Ölüm ya da Ayrılık Sonucu Aile Reisliğini Üstlenme	101
13.4. Çalışan Eşe Destek Olma	102
13.5. Ailenin Ortaklık Yoluyla Yönettikleri Aile Şirketleri	102
13.6. Miras	105
14. AİLE BİREYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	108
14.1. Karı-Koca İlişkisi	108
14.2. Baba-Oğul İlişkisi	116
14.3. Baba-Kız İlişkisi	124
14.4. Anne-Erkek Çocuk İlişkisi	130
14.5. Anne-Kız İlişkisi	136
14.6. Kardeşler Arasındaki İlişkiler	142
14.7. Babanne-Torun İlişkisi	149
14.8. Dede-Torun İlişkisi	150
14.9. Anneanne-Torun İlişkisi	152
15. YAKIN AKRABALAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER	153
15.1. Gelin-Kaynana İlişkisi	153
15.2. Gelin-Kayınbaba İlişkisi	155
15.3. Damat-Kaynana İlişkisi	155
15.4. Damat-Kayınbaba İlişkisi	156
15.5. Damat-Baldız İlişkisi	157
15.6. Dayı-Yeğen İlişkisi	157
15.7. Teyze-Yeğen İlişkisi	157
15.8. Amca-Yeğen İlişkisi	158
15.9. Hala- Yeğen İlişkisi	160
15.10. Kuzenler Arası İlişkiler	160
15.11. Ensest	163
16. BOŞANMA VE BOŞANMA SEBEPLERİ	165
16.1. Yasak Aşk ve Aldatma	165
16.2. Kuma ve Çocuklar	168
16.3. Yanlış Eş Seçimi	169
16.4. Aşkı Yaşatma İsteği	169
17. PARÇALANMIŞ AİLELER	171
17.1. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri	172
17.2. Boşanma ve Ailenin Parçalanması	172
17.3. İkinci Evlilikler ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri	175

17.4.Çocukların Üzerinde Üvey Anne ve Üvey Babanın Etkileri	177
17.5. Çocuğun Aileden Ayrı Düşmesi ve Kopması	178
17.6. Ailede Ölüm Olgusu	179
17.7. Annenin Ölümü	181
17.8. Babanın Ölümü	183
17.9. Anne ve Babanın Ölümü	187
17.10. Evini Terk Eden Eşler ve Çocuklar	188
17.11. Cinayet	190
18. AİLELERİN YAŞADIĞI MEKÂNLAR.....	192
18.1. Ailelerin Yaşadığı Konutlar	192
18.2. Ailelerin Yaşadığı Semt ve Mahalleler	195
18.3. Göç	197
19. AİLELERİN EĞİTİM DURUMU	201
19.1. Babanın Eğitim Durumu	201
19.2. Annenin Eğitim Durumu	201
19.3. Kız Çocuklarının Eğitim Durumu	203
19.4. Erkek Çocukların Eğitim Durumu	205
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	208
KAYNAKLAR	216
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. : Adı geçen eser
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Haz. : Hazırlayan
S. : Sayı
s. : Sayfa
ss. : Sayfalar arası

1.GİRİŞ

Sosyal ve kültürel unsurları öğrenebilmek, bu unsurlarla ilgili temel yargılara varabilmek için tarihi süreç içerisinde yer almış geleneklerin incelenmesi gerekmektedir. Türklerin eski çağlardan beri önem verdiği kurumların başında “aile” gelmiştir. Günümüzde değişen sosyal ve kültürel değerlerden aile müessesesi de etkilenmiş, birtakım değişimler ortaya çıkmıştır.

Bir kültürü değiştirebilen ve geliştirebilen ailenin, sosyolojik açıdan önemi göz önüne alındığında, Türk kültürü içinde Türk aile yapısı da en ince ayrıntısına kadar incelenmesi gereken bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Biyolojik ve psikolojik temeller üzerine kurulu olan aile, sosyal hayatla birleştikten sonra özellikle çocuğun doğumuyla birlikte sosyal bütünlüğünü sağlamaktadır. Değişen sosyal ve kültürel değerler içerisinde nesillerin devamını sağlama görevini de üstlenmiş bir kurumdur. Ailenin yapısını etkileyen faktörlerden biri olan sanayileşme, köyden kente göçü hızlandırması nedeniyle geniş aileleri bölerek küçülmesine neden olmuştur.

Roman türünün en önemli kaynağı “insan”dır. İnsanın toplumdaki yeri, yaşayışı, kültürel zenginliği, gelenek ve görenekleri bu anlamda araştırılmalı, sağlıklı bilgi ve tecrübelerle sahip olunmalıdır. Toplumun değerlerini, yaşayış ve kültürel birikimini yansıtan ve yaşatan birim ise ailedir. Çünkü aile toplumun aynasıdır. Bir toplumun kültür, gelenek ve göreneklerini nesilden nesile aktarır. Aile, sosyolojik ve psikolojik açıdan pek çok araştırmalara konu olmakla birlikte en önemli malzemelerinden biri insan olan edebiyatın da şüphesiz araştırılması gereken ve araştırılan konularından biri olmuştur. çünkü insandan bahsederken onun toplumdaki rolünü belirleyen “aile”den bahsetmemek mümkün değildir. Türk toplumunda aile önemli bir yere sahiptir. Bu şekilde, ailenin Türk toplumundaki değişim ve gelişimini sosyolojik açıdan incelemekle birlikte Türk edebiyatında romana yansıyan yönlerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Veriler toplanırken öncelikle planlaması yapılmıştır. Araştırmanın amacı belirlenmiştir. Araştırma için toplanan verilerin nasıl tasnif ve tahlil edileceği, yöntemlerin nasıl belirleneceği, çalışmanın tasarısının nasıl hazırlanacağı üzerinde durulmuştur. Kaynak taraması yapılırken kütüphanelerden ve internet ortamı üzerinden yapılan tarama ve okumalardan yararlanılmıştır. On dokuz ayrı roman, incelenecek konuya dikkat edilerek, dikkatli bir şekilde okunarak iletiler tespit edilmiştir. Okumalardan elde edilen genel yargılar, yapılan alıntılar aracılığı ile desteklenerek değerlendirme yapılmıştır. Tezin sonunda tüm eserler ve açıklamalar bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamız, kurum olarak aile, aile çeşitleri, evlenme ve boşanma, Türk toplumunda İslamiyet öncesinden beri ailenin önemi, değişimi, aile içindeki ilişkiler, yaşlılık, parçalanmış aileler, eğitim, ekonomik durum, akrabalık ilişkileri gibi konuları kapsamaktadır.

Aile üzerine yapılan çalışmalarla birlikte öncelikle sosyolojik, psikolojik yapısı hakkında ve oluşumu bakımından hukuki bir olgu olduğu için hukuki süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Türklerin aile yapısı ve zaman içinde uğradığı değişimlere dikkat çekilmiştir. Daha sonra bu değişimin günümüz Türk romanlarına nasıl aksettirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalara göre; Türk ailesi, sağlam ve köklü bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, yaşanan toplumsal olaylardan ve değişimlerden etkilenen kurumların arasında da en önemlisinin “aile” olduğu görülmektedir. Türk toplumunda aile, köklü ve sağlam bir geçmişe sahip olduğu için yaşanan değişimleri, yaşadığı çağa uygun bir şekilde uyarlayarak gerçekleştirmekte bir kaos ortamı oluşturmamaktadır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki yaşanan bütün değişimlere rağmen Türk ailesi kurulumu, evlenme şekli, işlevleri bakımından temel işleyişini bozmadan devam etmekte, yapısını bozmamaktadır. Bu durumda, Türklerin aileyi sağlam temeller üzerine kurması etkili olmuştur. Aile ciddi bir kurumdur, aile kuracağı kişiyi seçmekten kurulma aşamasında yaşattığı gelenekler ve göreneklere kadar her şey aile kurumunun hâlâ çok önemli olduğunu göstermektedir ve ailenin temellerini atarken dualarla, iyi niyetlerle, ciddiyetle atılması da bunun en önemli göstergeleridir.

Bu çalışma, Türk romanının 2000-2016 yılları arasında yayımlanmış eserlerini “aile” konusu bağlamında inceleyip değerlendirme üzerine kurulmuştur. Çalışmamızın örneklemini on dokuz roman oluşturmaktadır:

Ayla Kutlu’nun *Asi...Asi* adlı romanı, Hatay’da yaşayan Asiyel ailesinin dört kuşağını içine alarak anlatmış olduğu eseridir. Eserde, bir ailenin tarihiyle bir coğrafyanın tarihi iç içedir. Başlı başına hem tarih hem de coğrafya olan Antakya’nın defalarca yıkılıp yeniden küllerinden doğan Anka’ya benzetildiği dikkat çekmektedir. Asiyel ailesi de buradaki kültür zenginliğini yansıtan köklü bir ailedir. Yazar, günümüze kadar uzanan bu coğrafi çeşitliliğin ve kültür zenginliğinin temelini tarih öncesine dayandığını anlatmaktadır. Bu kültür mirasını taşıyan bir aileye örnek olarak da Asiyel ailesi seçilmiştir. Ailenin en büyük üyesi aslen Erzurumlu olan Yüzbaşı Ömer Azmi’nin Antakya ile tanışması vazifesi nedeniyle olmuştur. Daha sonra bir ayağını savaşta kaybetmiş ve malulen emekli olur. Bu şekilde on yaşından beri yollarda geçen hayatı bu şehirde değişerek yurt yuva sahibi olup çoluk çocuğa karışacaktır. Önce köklü ve âyandan bir ailenin kızı olan Eşref Kadın ile daha sonra kızı yaşındaki Ganime ile evlenecek ve Asiyel ailesinin tarihini oluşturacaktır.

Büyük Asiyel ailesinin yaşadığı konak da Eşref Kadın Konağı adı ile tanınmaktadır. Evin düzeninden kadınlar sorumludur. Aile, toplumun bir nevi baskısı altındadır. Bestami ile Siren’in ilişkisi, Verda’nın Melih’ten ayrılmak zorunda bırakılması, Beylan ile Sinan’ın imkânsız ilişkisine Verda’nın da müdahalede bulunması, Armağan’ın Şirin ile yaşadığı ilişkiye olumlu bakmamaları bu duruma somut örneklerdir. Burada dikkat çeken bir nokta da bir zamanlar aşkını yaşamasına izin verilmeyen Verda, gün geldiğinde kızı Beylan’a da kendi yaşadıklarını unutmuşçasına aynısını uygulamaktadır. Kızını, Sinan’dan bizzat uzaklaştırmıştır.

Asiyel ailesinin son kuşağının içinde bulunduğu durumda, ailenin önceki kuşaklarının yaşadıkları ve yaşattıkları etkili olmuştur. Bu romanda, geçmişten gelen bir aile sırrını çözme görevi Verda ve Armağan’a verilmiştir. Çözmeye çalıştıkları bu sırrın sonunda ikisi de tecrübelenmiş ve aile adına yeni değerler öğrenmişlerdir. Bu aile sırrı romanın birçok yerinde aile trajedisi olarak anılmaktadır. Bu sır, küçük Altınyaz’ın öldürülmesi olayıdır. Bu cinayet, bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmemiştir, ama sonuç

bir facia olduğu için ailenin düzenini sarsmaya yetmiştir. Eserde yaşanan ölümlerin sırlı yüzü anlatılırken Moira, Fortuna gibi mitolojik unsurlardan faydalanılmıştır.

Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı romanı, 2014 yılında yayımlanmıştır. Konya'nın Beyşehir köyünden İstanbul'a göç eden Aktaş ve Karataş ailelerinin hikâyesi üzerinden İstanbul'un 1969-2012 arasında geçirdiği, siyasal, sosyal, ekonomik tüm değişimler en ince detaylarına kadar ele alınmıştır. Bunlardan en önemlisi ve kitaba da en çok hâkim olan olay ise kentleşmedir. İstanbul'un boş arazilerden otuz katlı apartmanların işgal ettiği, bellek ve insan mekânından beton mekânı olmaya geçişi kitap sayesinde izlenebilir. Kitabın giriş kısmında ailenin tablosu çizilerek roman kişileri arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Ana karakter Mevlut'un yanında arkadaşı Ferhat da sahnede olan diğer yardımcı kişilerden biridir. Ferhat hep karanlık, Mevlut ise hep aydınlık olan yolu tercih eder ve kazanımlarını kayıplarını yaşar. Mevlut'un hayat arkadaşı, can yoldaşı Rayiha, Mevlut'un kafasında tuhaflık olmayan halidir. Köyden kente bir göç hikâyesiyle başlayan kitap, köklere yani köye geri dönüş hiç göstermemektedir. Onun yerine, şehrin içinde kaybolmak, şehre alışmak ve her türlü nimetinden yararlanmak üzere kurgulanan karakterlere yer verir. Aynı modernleşen şehrin sınıflandırmasında bahsedildiği gibi, akraba ilişkileri ile zengin olan ve bunun dışında kalıp yoksullaşan iki kardeşin ailelerinin hikâyeleri üzerinden şehrin değişimi, dönüşümü izlenebilir.

İnci Aral'ın *Mor* adlı romanı, ilk baskısı 2003 yılında yapılan bir eseridir. Roman, Ege'de yaşayan İbrahim ile Seher'in ve onların dört çocuğunun yaşamlarını geriye dönüşlerle yirmi dört saatlik zaman dilimi içerisinde anlatmaktadır. Seher, evliliğinde yaşadığı anlaşmazlık ve bunalım sonucu intihar etmiştir. Aile parçalanmıştır. Romanın başkahramanı İlhan Sacit, en büyük oğludur. İlhan Sacit, çocukluğunda yaşadığı yoksulluğu, hayatı boyunca yaşamamak için gayret eder, inşaat mühendisi olur ve kısa sürede zengin olmayı başarır. Ancak anne ve babası gibi onun evliliği de yolunda gitmemekte üstelik çocuğu da olmamaktadır. Yirmi yedi yıllık evliliğini, Renginur'dan bir erkek çocuğu olunca bitirir.

İlhan Sacit'in erkek kardeşi Armağan ise akademisyendir ve eşi de kendisi gibi akademisyen bir kimliğe sahiptir. Onlar eğitilmiş, evliliği düşünüp taşınarak, kötü evlilik örneklerinden ders çıkararak bir adım atmışlar ama tüm gayretlerine rağmen evliliklerini sağlıklı bir ilişki şeklinde sürdürmeyi başaramamışlardır.

Küçük kardeşleri Bertan ise okumayan, eğitim almamış erkekleri temsil eden bir örnek olarak anlatılır. İlhan Sacit'in ayrıldığı eşi Revan ve diğer kadın karakterler Figen ve Gülcan üzerinden iç dünyaları ve kadınları anlatmıştır.

Erhan Bener'in *İlişkiler* adlı romanı, ilk kez 2002'de yayımlanmıştır. Roman, hayatı boyunca bir işe yaramamış ve alkolik bir evlat olan İhsan, hayatı eşi Zehra Hanım'ı aldatarak geçmiş olan İhsan'ın babası Muzaffer Bey ve İhsan'ın küçüklüğünden beri âşık olduğu kuzeni olan Hümeysra çevresinde gelişen olayları anlatan bir aile romanıdır. Hümeysra, küçüklüğünden beri amcası Muzaffer Bey'in yanında kalmaktadır hatta onun nüfusuna geçmiştir. Çünkü küçük yaşta anne ve babasını trafik kazasında kaybetmiştir.

Feridun Zaimoğlu'nun *Leyla* adlı romanı, ilk defa 2006 yılında Almanya'da yayımlandıktan sonra 2009 yılında, Türkiye'de ilk basımı yapılmıştır. Doğu Anadolu'nun küçük bir kentinde yetişen Leyla'nın evlenerek İstanbul'a yerleşmesi oradan da Almanya'ya uzanan hayatını anlatır. Leyla'nın küçüklüğünden itibaren anlatılan olaylar, onun ailesini de içine alır. Leyla, Leyla'nın annesi, Leyla'nın kardeşleri Tolga, Cengiz, Selda, Yasemin ve ailenin her bir üyesine acı çektiren, şiddet uygulayan babası Halit Bey etrafında gelişen olaylar anlatılır. Ailenin yoksul olması ve evin kadınlarına vahşice şiddet uygulayan babası bütün hayatlarını etkisi altına almıştır. Leyla, insanlarla konuşurken bile yüzüne bakamayacak kadar içine kapanmıştır. Leyla'nın gençlik çağına geldiğinde, erken yaşta ancak severek evlenmesiyle birlikte değişen hayatı konu edilir. Yazarın, susturulan ve bastırılan kadınların hayat ile nasıl baş ettikleri üzerine yoğunlaştığı görülür.

Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanı, 2016 yılında yayımlanmıştır. Son derece açık ve sade bir üslup ile kaleme alınan eserde, bir baba ile oğulun hikâyesi anlatılır. Romanın başkahramanı aynı zamanda romanın anlatıcısı, Ankara da yaşayan bir yazardır. Annesi ve babası Denizli'nin Çal ilçesinde yaşamaktadır. Baba Aziz Bey, eve gelmeme pahasına yıllarca şoförlük yapmış ve geçirdiği kaza sonucu bir ayağını kaybetmiştir. Protez bacak taktırmış tedavisi için birkaç yeri denedikten sonra Ankara da tedavi olmak için oğlunun yanına çıkıp gelmiştir. Ankara'da tedavi olduktan sonra Denizli'ye tekrar dönmüş fakat bu kez de lenfoma olduğu anlaşılmıştır. Hastaneye her zaman oğulları olan yazar anlatıcı götürür. Kahraman, roman boyunca Ankara-Denizli arasında gidip gidip gelir. Eserin sonunda korkulan olur ve baba son nefesini verir. Babasının ölümü ile oğlu hayatı sorgular. "Babalar, alınlarımıza yazılmış yalnızlıklardır." sözü kulaklarında yankılanır.

Sevinç Çokum'un *Lacivert Taşı* adlı romanı ise ilk defa 2011 yılında yayımlanmıştır. Eser, Anadolu coğrafyasını resmederken bu topraklardaki hayatı bir çerçi ailesinin gözünden aktarmaktadır. Üç bölümden oluşan eserde, ilk bölümün anlatıcısı Hicret Bey, ikinci bölümün anlatıcısı en büyük oğlu Devran ve üçüncü bölümün anlatıcısı, kervana çıktıkları sırada karşılaştıkları öksüz ve yetim çocuk Yedigâr tarafından anlatılmıştır. Eserin tamamında, anlatıcıların şiirsel dili göze çarpmaktadır. Ailenin geçimini çerçilikle sağlaması, ailede yaşanan kayıplar ardından yas tutmaları, geleneklerine ve göreneklerine bağlı olmaları, aile büyüklerine gösterilen hürmet gibi noktalar üzerinde durulmuştur. Eser, hangi milletten olduğumuzdan çok insan olmanın, insan kalmayı başarabilmenin daha önemli olduğunu vurgular. Eserin adı olan Lacivert Taşı, Hicret Bey'in devesinin boynunda asılı olan taşın adıdır. Bu taş birliğin ve dirliğin sembolü olarak görülür.

Oya Baydar'ın *Kayıp Söz* adlı romanı ilk olarak 2007 yılında yayımlanmıştır. Türkiye'nin doğusu, İstanbul ve Norveç olmak üzere üç ayrı coğrafyada geçmektedir. Ömer Eren, doğruya doğru yolculuk ederken, başarılı bir bilim kadını olan eşi Elif, bilimsel bir konferansın davetlisi olarak Kopenhag'a gider. Evliliklerinde söze dökülmemiş bir aksaklık vardır. Bu esrarlı aksaklık, biraz da onlara umduğunu veremeyen, beklentilerini karşılayamayan oğulları Deniz'le ilintilidir. Deniz'in yaşamıysa tam bir dramdır. Norveçli karısı Ullya, kısa süreliğine Türkiye'ye geldikleri

bir dönemde, Sultanahmet gezisi esnasında sivillere yönelik bir terör eyleminin kurbanı olur. Bu olaydan sonra Deniz için Türkiye bitmiştir, çocukları Björn için şiddetten uzak, en güvenli yer Norveç'tir. Ayrıca farklı bir şiddet türü olarak çocuk-ebeveyn çatışması, ailenin çocuk üzerindeki faşizan hükmü de vurgulanır. Romanda yer alan bir başka sorgulama ise, ünlü yazar Ömer Eren karakterinin iç monologları ve özeleştirileri vasıtasıyla, günümüzün çok satan romancılık anlayışıdır. Kendi değerlerinin doğruluğundan kuşku duymayan, oğlunun hayattaki başarısızlığını kabullenemeyen, onu kayıp çocuk sayan Elif; kendi mesleğindeki başarısına rağmen, hem oğlunun, hem de kocasıyla gitgide uzaklaşmakta olmalarının acısını yaşamaktadır.

Ahmet Günbay Yıldız'ın *Anılar da Yakılır* adlı romanı 2015'te yayımlanmıştır. Kan davası yüzünden yurtlarından ayrılıp bir Akdeniz beldesine yerleşen Oflazoğulları ve Kozanoğulları ailelerinin çocukları evlendiği için ortak bir paydada birleşip ortak olmalarını ve sonrasında yaşanan olayları anlatır. Başkahraman Melek, öğretmendir. Ailesini kaybeden ve küçük yaşta Oflazoğulları'na sığınan Cuma, onların yanında yetişerek olgun ve başarılı bir yönetici olur. Melek ile Cuma, açıklamalar da birbirlerine âşıktırlar ama bu durumdan kimsenin haberi olmadığı için babaları Orhan Reis, Cuma'nın, kızlarından Melek ile değil Zeynep ile evlenmesini uygun görür. O zamandan sonra Melek hayata küser ve sürekli kaçarcasına farklı şehirlerde öğretmenlik görevini yaparken kendini de Cuma'dan uzak tutar. Ortak olan iki varlıklı aileye, çocuklarının birbirine üstün gelme çabalarına ve şirketin başına geçme hayalleri karşısında ailenin dağılmasına şahit olunmaktadır.

Kadri Öztöpcü'nün *Yara* adlı romanı, 2013 yılında yayımlanmıştır. Babasını kaybeden bir çocuğun, babasının ardından tabutuyla bile konuşmaya devam ettiği acıklı hikâyesini anlatmaktadır. Çocuk psikolojisinin, babanın ölümünden ne denli etkilenebileceğinin bir örneği şiirsel bir üslupla anlatılır.

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı romanı, 2013 yılında yayımlanmıştır. Başkahraman Işık'ın lise son sınıftayken âşık olup Behçet ile evlenmesi, Aziz, Gül ve Sevgi adlı üç çocuğu ile annelik duygusunu tatması ve bir süre sonra kocasının ihanetlerinden yorulup artık onu hiç sevmemesi anlatılmaktadır. Çocuklarına düşkün bir anne olduğu için onlar okuyup da kendi hayatlarını kurana kadar kocasına katlanması da aktarılır. Çocukları büyüdüğü zaman boşanmıştır. Öte yandan Işık, aynı zamanda kocası istemediği için çok sevdiği yazarlık mesleğini evlendiğinde bırakmıştır.

Elif Şafak'ın *İskender* adlı romanı ilk olarak 2011 yılında yayımlanmıştır. İskender romanında, töre cinayeti, ailede erkeğin sözünün daha çok geçiyor olması, annelerin erkek çocukları daha çok kayırması, kadın erkek eşitsizliği, yabancı ülkelerde göçmen olmanın zorluğu, sevgiye dayalı olmayan aileleri anlatan sorunlar gibi konular ele alınmıştır. Roman bir töre cinayeti bağlamında trajik bir anne oğul ilişkisini anlatır. İskender, annesini başka biriyle dışarıda gezip vakit geçirdiği için masum bir sevgiyi yanlış anlayıp annesini öldürür. Ancak aslında annesini öldürdüğünü zanneden İskender, annesi Pembe'nin ikiz kardeşi Cemile'yi vurmuştur. İskender'in Yunus ve Esmâ adında iki kardeşi vardır. Esmâ'ya göre İskender'in böyle bir kişiliğe sahip olmasında ve sonu cinayetle biten trajik bir kadere sürüklenmesinde en büyük sorumlulardan biri annesidir. Çünkü annesi İskender'i erkek egemen toplum

beklentilerine göre yetiştirmeye çalışmıştır. Babaları Âdem ise yıllar önce ailesini terk ederek başka bir kadının peşinden sürüklenmektedir.

Nezihe Meriç'in *Alacaceren* adlı romanı 2003 yılında yayımlanmıştır. Anne ve babası boşanmış olan Bengi ve Gün adlı kız kardeşlerin dedelerinde kalması, dedelerinin ölümü üzerine yıllar sonra annelerini yeniden görmesi ile eser başlamaktadır. Annelerinin yokluğuna alışmış olan çocuklar onun neden bırakıp gittiğini sorgular. Diğer taraftan genç kızlığa adım atan Bengi, ilk aşkını yaşarken erkek arkadaşında babasının özelliklerini araması psikolojik bakımdan ne kadar etkilendiklerini göstermektedir. Bengi, geçmişi düşündüğünde hep ebeveyn kavgaları aklına gelmektedir.

Nermin Bezmen'in *Sırça Tuzak* adlı romanı, 2007 yılında yayımlanmıştır. Köklü ve zengin bir aile olan Vardar'ların varislerinden Selçuk ve Berke'nin üzerine yoğunlaşmış bir eserdir. Yönetimde tek başına söz sahibi olmak isteyen, hırslı, kötü niyetli, kıskanç, yalancı, megaloman Selçuk ile yaptığı işler ve kazandığı başarılarla takdir toplayan, aile yadigarı yüzüğün ona verilmesi layık görülen, çalışkan, kötü niyetli olmayan, kıskanılan Berke'nin para ve mevki noktasında karşıya getirildiği durum anlatılır. Berke ve Selçuk kuzendir. Berke her zaman övgü duyan ve yönetim kurulunun başına defalarca getirilen aile üyesidir. Selçuk ise onun başarılarını ve aile içinde herkesten çok sevilip güvenilmesini kıskanır. Selçuk'un amacına ulaşmak için her şeyi yapması konusunda cesaretlendiren iç sesi "şeytan" ile konuşması da dikkat çeker. Onların bu mücadelesi, tarihte ilk kardeş cinayetinin işlendiği Habil ile Kabil olayına benzetilir.

Hasan Özkılıç'ın *Gece(Zahit)* adlı romanının ilk basımı 2013 yılında yapılmıştır. Raşit ve Fatma romanın başkahramanı gösterilen Zahit'in anne ve babasıdır. İkisi de aynı köydenir. Başta sadece ailesini, çocuklarını düşünen bir ebeveyn profili çizerken Raşit evi terk ederek dağlara kaçar. Bir nevi ailesini yüzüstü bırakmıştır. Anne Fatma Hanım ise sessiz, çocuklarına bir faydası dokunamayan, onları ölüm pahasına girdikleri tehlikeli yoldan alıkoyacak güce sahip olmayan bir karakterdedir. Roman boyunca ailenin birlikte oldukları bölümlerde birbirlerine saygısızlıkları dahi olmamıştır. Zahit'in kız kardeşi Süsen ile köyden şehre göç ettikleri vakit evlerinde kaldıkları memleketlilerinin oğlu Yusuf evlenmiştir. Evlilikleri, Süsen'in ağabeyi Zahit'in, Yusuf'u dövmesi ile birlikte bir inatlaşmaya dönüşüp kaçarak evlenmeleriyle sonuçlanmıştır. Bu evlilik, normal evliliklerden farklıdır. Başlarda kendi hallerinde olan bu ikili, Yusuf'un madde bağımlı olmasıyla birlikte iki kişilik ailelerinin çökmesi ve Süsen'in barlarda sarhoşları eğlendiren kötü kadın rolüne girmesiyle sonuçlanmıştır. Raşit, Zahit ve Nahit adlı iki oğluna da kötü davranmamaktadır. Oğullarını kızlarından üstün görme eğilimi yoktur. Zahit ile babası birbirine benzer. Zahit hapse girer, Nahit ölür. Kız kardeşler Gülcan ile Süsen kendilerini sahipsiz hisseder.

Yekta Kopan'ın *Aile Çay Bahçesi* adlı romanı 2013 yılında yayımlanmıştır. Romanın başkahramanı Müzeyyen'dir. Müzeyyen, bir gün evin camlarını silerken küçük kız kardeşi Çiğdem'in ağlama nöbetinden panikleyip ayağı kayarak pencereden aşağıya düşmesi sonucu annesinin ölmesiyle sarsılır. Müzeyyen, o günden sonra kardeşinden nefret eder. Ailesinin geri kalan üyelerinden uzakta tek başına bir hayat

yaşamayı seçer. Annesinin ölmeden önceki hayatına dönüşler yapılır. Baba, eviyle ilgili olmayan, eşini aldatan bir baba profilidir. Müzeyyen, babasından da nefret etmektedir. Kader bir gün babasının ölüm döşeğinde olması sebebiyle onları bir araya getirir. Roman trajik bir sonla biter. Yatağa bağlı olduğu için bir an önce ölmek isteyen babası, bu işi en iyi Müzeyyen'in yapacağını bilir. Çünkü Müzeyyen kendisinden nefret etmektedir. Düşündüğü gibi de olur. Müzeyyen istemeyerek de olsa isteğini yerine getirir, onu yastıkla boğar ve baba katili olur.

Ayşe Kulin'in *Gece Sesleri* adlı eseri, 2004 yılında yayımlanmıştır. Kulin, dışa kapalı bir yapısı olan Anadolu bir Türk ailesinin gizlerini incelemektedir. Ayda, özel bir üniversitede öğretim görevlisidir. Küçüklüğünden beri annesinin güzelliğini kıskanır. Gençliğinde yani yetmişli yıllarda solcuların tarafındadır. Ayda gençken annesi ile yaşadığı anne kız çatışmalarını şimdilerde kendi kızı olan Aslı ile yaşar. Ayda, Ege'li zengin bir ailenin milletvekili oğlu Nedim Bey ile evlenerek onların çok farklı dünyalarına giriş yapar. Nedim, Aslı'yı öz evladından ayırmaz ancak eserin sonunda Ayda'nın kliniğe gidip tedavi olmasını gerektirecek çarpık bir durum ortaya çıkar. Nedim Bey ile Nedim Bey'in sütannesi Ziyet arasında çarpık bir ilişki yaşanmaktadır. Eserin sonunda Ayda son nefesini verirken kızı Aslı'nın dik başlılığı için annesinden özür dileyişini, annesinden kalan günlüğü okurken annesine ve ailesinin diğer üyelerine dair pek çok şeyi öğrendiğini görürüz.

Zühal İzmirli ve Yücel İzmirli'nin yazdığı *Rodoslu Ahter* adlı roman, 2012 yılında yayımlanmıştır. Bir ailenin üç kuşağının Mısır'da başlayan, önce Rodos'ta, sonra Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde, ama özellikle Ege'de, İzmir'de, kısmen de İstanbul'da süren hikâyesi, üçüncü kuşağın bir üyesi olan Ahter'e odaklanarak anlatılır. Gerçek bir yaşamöyküsünden yola çıkılarak anlatılan roman, okuru 1920'li yıllardan itibaren Rodos'un kale içi sokaklarında, İzmirin Karşıyaka'sında, Eşrefpaşa'sında, İstanbul'un Boğaz kıyılarında, Beyazıt Meydanı'nda ve üniversite amfilerinde, Anadolu'nun unutulmuş köşelerinde gezdirir. Ahter öğretmendir, yaşının ilerlemesine rağmen hiç evlilik yapmamış ve yapmayı da düşünmemiştir. Babasının ölümünden sonra annesiyle birlikte görev yaptığı yerlere birlikte gitmektedir. Köklü ve zengin bir ailenin Mısır'da başlayan hikâyeleri ve genç nesil üyeleri Ahter'in hayatı anlatılır.

Ece Temelkuran'ın *Devir* adlı eseri 2015 yılında yayımlanmıştır. Türkiye'yi 12 Eylül darbesine götüren olaylar, Ali ve Ayşe adlı iki çocuğun gözünden anlatılır. Onlar, ekonomik açıdan farklı iki ailenin çocuklarıdır. Ayşe, Sevgi ve Aydın'ın kızıdır. Anne ve baba çalışmakta ona da anneannesi bakmaktadır. Eve temizliğe gelen Aliye ise maddi imkânsızlıklar içindeki aile örneğidir. Ali, Aliye'nin oğludur. Ali, olgun, ağırbaşlı, zeki ve düşünceli bir çocuktur. Ailesinin geleceğidir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Uslucan (2003), “Orhan Kemal’in Romanlarında Aile Olgusu” adlı doktora tezi çalışmasında, “sosyal gerçekçi sanat anlayışı”nı benimseyen ve eserlerinde sosyal konuları işleyen Orhan Kemal’in romanlarında “aile” konusunu incelemeyi amaçlamıştır. Türk aile yapısının geçmişi ve bugünü hakkında bilgiler verilerek karşılaştırılması sağlanmıştır. Altı bölümden meydana gelen bu çalışmada, ailenin kuruluş öncesinde, karşı cinslerden roman kişilerinin durumunu ve tavırlarını, evlilik kurumu ve roman kişilerinin evlilikle ilgili düşüncelerini, düğün ve nikâh kavramlarını, aile bireylerinin tanıtılmasını, özelliklerini, yaşadıkları mekânları, aile bireyleri arasındaki ilişkileri, ailede mutluluğa engel olan faktörleri ve boşanma konusunu inceleyerek romanlardan yapılan alıntılarla desteklenmeye çalışılmış ve sonuç bölümünde elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Özkan (2004), “Sevinç Çokum’un Eserlerinde Aile Kurumu” adlı yüksek lisans tezinde, giriş bölümünde, Sevinç Çokum’un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümü, aile ve aile kurumu hakkında bilgi verilmeye ayrılmıştır. Ailenin farklı tanımları verilmiş, ailenin tarihi gelişimi, Türk ailesinin geçmişi ve bugünü, evlenme şekilleri, evlenme adetleri, ailede kadının yeri ve öneminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Sevinç Çokum’un eserlerinde aile kurumuna ilişkin bulgular, birinci bölümde verilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde, yapılan tespitler bir bütün halinde değerlendirilmiştir.

İşyar (2007), “1970-2005 Yılları Arasında Yazılan Sosyal İçerikli Çocuk Romanlarımızda Aile” başlıklı doktora tezinde, 1970’ten 2005’e kadar Türkiye’de çeşitli yayınevleri tarafından basılmış ve genellikle 9 ilâ 12 yaş arası çocukların düzeyine uygun olan sosyal içerikli çocuk romanlarında aile konusu analiz edilmiştir. Birinci bölümde, çocuk edebiyatının dünyada ve Türkiye’deki gelişimi; ikinci bölümde, aile konusunda bilgi ve ailenin kurumsal olarak tanıtımı ve türleri; üçüncü bölümde ise ele alınan çocuk romanlarındaki ailenin yansımaları dokuz alt başlıkta toplanarak işlenmeye çalışılmıştır. Bu başlıklar tezin tanıtımı açısından önemlidir: Ailenin önemi, ailenin kurulması, aile için evin önemi, ailede cinsiyete dayalı rol dağılımı, aile içi uyum, sorunlu aileler, aile ve çocuk, ailede kardeşler arası ilişkiler, aile ve akrabalık ilişkileri şeklindedir.

Kanter (2009), “Servet-i Fünûn Edebiyatı Romanlarında Aile, Kadın ve Çocuk” isimli doktora tezinde, Tanzimat Dönemi ile başlayan Batılılaşma sürecine dikkat çekilerek siyasi ve sosyal hayatımıza olan etkileri incelenmiştir. Bununla birlikte Servet-i Fünûn dönemi romanlarında yenileşme sürecinin nasıl ele alındığı ve bunun aile, kadın ve çocuk üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Toplam yirmi bir Servet-i Fünûn Dönemi romanı incelenmiştir. Romanlar incelenirken sosyolojik ve psikolojik sebepler üzerinde durulmaya özen gösterilmiştir. Aile hayatı içinde kadının kimlikleri sınıflandırılmış, ev hayatı dışında sosyal hayattaki konumu da incelenmiştir. Çocuğun da ailedeki konumu değerlendirilirken sosyal hayattaki yeri ve verilen eğitim de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İldokuz (2010), “Kadın Öykü Yazarlarında Aile(1970-1980)” isimli yüksek lisans tezinde, aile, aile dışılık, babasızlık, kadınlık gibi konuları, kadın öykücülerin eserlerinden yola çıkarak incelediğini belirtmektedir. Çalışmanın üzerinde durduğu bir başka husus da modernleşmenin ailenin yapısında kısmi de olsa değişiklikler oluşturması ama ailenin özünde geleneksel yapıyı büyük ölçüde kaybetmemiş olmasıdır. Bir diğer husus ise toplum tarafından dışlanma ve ötekileşmeye neden olan dulluk, yetimlik ve gayri meşruluk gibi hallerin incelenmesidir. Çalışmada yirmi dört yazara ait otuz altı hikâye kitabı incelenmiştir.

Koçal (2011), “İnci Aral ve Fatma Karabıyık Barbarosoğlu’nun Romanlarında Aile Kurumu” adlı yüksek lisans tezinde, İnci Aral’ın dokuz romanı; Fatma Karabıyık Barbarosoğlu’nun dört romanı incelenmiştir. Sosyal hayatta meydana gelen olumu ve olumsuz değişimlerin kökeninde aile olduğu için aile kurumunu doğru bir şekilde tahlil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Çalışma, yaşayan iki kadın yazarımızın romanlarından hareketle son dönem Türkiye toplumunda ailenin durumunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Bunun için hayata modernist-seküler perspektiften bakan İnci Aral ile gelenekçi/İslamcı açıdan bakan Fatma Karabıyık Barbarosoğlu’nun romanlarının tercih edildiği anlatılır. Bu şekilde farklı görüşlere sahip yazarlarımızın romanlarını inceleyerek Türkiye’de yaşanan modernizm-gelenek çatışmasının aile boyutunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

Bulduker (2011), “Servet-i Fünûn Romanlarında Aile” adlı doktora tezi çalışmasında, ailenin sosyolojik tanımlarına ve Türk ailesinin tarihî geçmişine giriş bölümünde yer vermiştir. Çalışmanın asıl konusu ise Servet-i Fünûn Dönemi romanlarının tasnifidir. Özellikle gelenek, din ve modernite bağlamında aile temasının tespit ve değerlendirmesi yapılmıştır. Servet-i Fünûn Dönemi’nin dört yazarının toplamda yirmi iki romanı incelenmiştir. Birinci bölüm, “Yapı Yönüyle Aile”; ikinci bölüm, “Birey ve Yakın Çevresi”, üçüncü bölüm, “Eğitim- Öğretim ve Meslek”; dördüncü bölüm, “Kültür Yönüyle Aileler”; beşinci bölüm, “Manevi Değerlere Bağlılık, Buna Bağlı Unsurlar ve Sağlık”; altıncı bölüm, “Evlilik”; yedinci bölüm, “Aile ve Zaman”; sekizinci bölüm, “Aile ve Mekân”; dokuzuncu bölüm “Yabancı Ülke ve Yabancıların Aile Kurumuna Etkileri” konularına ayrılmıştır. Sonuç bölümünde elde edilen tespitler değerlendirilmiştir.

Öztürk (2012), “Türk Romanında Kadın (1980-2000)” adlı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye’nin yakın tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri olan ve 1980 ve sonrası dönem, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan hem çıkmazların hem de çeşitli açılımların göze çarptığı yıllar incelenmiştir. 1980 ve 2000 yıllarının siyasi sosyal ve kültürel yapısına yer verilmiş ve bu dönemdeki gelişmelerin Türk edebiyatında “kadın” açısından taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir.

İpekdal (2013), “Mesnevilerde Aile ve Çocuk” adlı yüksek lisans tezinde, “Kutadgu Bilig, Leyla vü Mecnun, Pend-nâme, Hüsn ü Aşk, Hayriyye, Lutfiyye” isimli mesneviler üzerinde durmuştur. Aşk mesnevileri, tasavvufi mesneviler ve nasihatname türündeki didaktik mesnevilerden örnek alınmasının doru bir yaklaşım olacağı düşünüldükten bu mesneviler seçilmiştir. Bu eserlerin incelenmesi neticesinde, mesneviler özelinde divân şiirinin, insan hayatının her aşamasına dokunan bir yapısının, her alanına

değişiminin ve mesajının olduğu bir kez daha tespit edildiği anlatılmıştır. Mesnevilerin kültür hayatımıza ışık tuttuğu ve hayatımızda önemli bir yerinin olduğu üzerinde durulmuştur.

Çelik (2014), “Kadın Öykü Yazarlarında Aile (1980-1990)” başlıklı yüksek lisans tezinde, kadın yazarların gözünden aile meselesini ele almaktadır. Kadın ve çocukların yaşadıkları sorunlara daha fazla hassasiyet gösterdiklerinden yola çıkılmıştır. Öykü türünde incelenen eserlerle incelenen 1980-1990 döneminin aile meselesi gözler önüne serilmiştir. İki bölümden oluşan tez; birinci bölümde ailenin bütünlüğünü, devamlılığını, toplum ve aile arasındaki ilişkiyi inceler. İkinci bölüm, aile bireyleri arasındaki ilişkilerdir.

Sarı (2016), “Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Aile” adlı yüksek lisans tezinde, daha önce de Adalet Ağaoğlu’nun eserlerinde aile konusunun incelendiği belirtilerek bu çalışmada, Adalet Ağaoğlu’nun romanlarındaki aile anlayışının güçlendirilmesine ve daha iyi anlaşılmasına yönelik bir çalışma olduğunun altı çizilmiştir. Aile kavramıyla birlikte ailenin yapısı, görevleri, türevleri ve işlevlerini çeşitli tanımlarla birlikte incelenmiştir. Türk ailesinin tarihi gelişimi üzerinde de durulmuştur. Aile kurumunda meydana gelen değişimler incelenmiştir. İkinci bölümde Adalet Ağaoğlu’nun dokuz romanında aileye dair tespitler yapılmıştır. Sonuç bölümünde yapılan tespitler değerlendirilmiştir.

Tunçsan (2016), “Kadın Öykü Yazarlarında Aile (2000-2010)” adlı yüksek lisans tezinde daha önceki aynı adlı tez çalışmalarının farklı dönemi olarak incelenmesi şeklindedir. 2000-2010 yılları arasında yayımlanmış öykü kitaplarında teması işlenmiştir. Fatmanur İldokuz’un 1970-1980 arasında yayımlanan öyküleri inceleyen yüksek lisans tezi ile Semra Nur Çelik’in 1980-1990 arasında yayımlanan öyküleri inceleyen yüksek lisans çalışmasının devamı niteliğinde bir yüksek lisans tezidir. Otuz altı hikâye kitabı incelenmiş, tespitler yapılarak değerlendirilmiştir.

Düzün (2017), “Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Aile” adlı yüksek lisans tezi, sadece İzmir’de yazdığı dört romanı ile birlikte toplamda yedi romanını kapsayan bir çalışmadır. Aile başlığı altında, ailenin tanımı, ailenin temel özellikleri, ailenin toplumla olan ilişkisi, ailenin sınıflandırılması ve önemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Türk aile yapısı incelenmiş, dönemlere göre Türk aile yapısında gerçekleşen değişimlere dikkat çekilmiştir. Türklerin aileye verdiği önem hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada 20. yüzyıla Kadar Türk Edebiyatında Aile adlı bir bölüm daha bulunmaktadır. Bu bölümde edebiyat aile ilişkisine değinildikten sonra, halk edebiyatı, divan edebiyatı, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemindeki eserlere yansıyan aile tespitlerine yer verilmiştir. Tezin esas kısmı, Halit Ziya’nın romanlarına yansıyan aile ile ilgili tespitlerin başlıklara ayrılmasıdır. Aile bireyleri arası ilişkiler, aile içi şiddet, akrabalık ilişkileri gibi konulara değinilir. Çalışmada, *Sefile*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar*, *Bir Ölümlü Defteri*, *Nesli Ahir* adlı romanları dışında *Kırk Yıl* ve *Acı Bir Hikâye* eserlerinden de yararlanılarak anı ve romanları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Kalkan (2019), “Peride Celâl’in Romanlarında Aile Yankısı” adlı yüksek lisans tezinde, Peride Celâl’in romanlarında “aile kurumu”nun ne şekilde ele alındığını, aile

bireylerinin tutum ve davranışlarına göre yapısal bakımdan değişkenlik gösteren aile türlerinin nasıl biçimlendiğini tespit etmeyi amaçladığını belirtir. Bununla birlikte tarihsel süreç içinde farklılaşan toplumsal yapının ve yaşam koşullarının romanlardaki aile bireylerinin evlilik algılarına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bununla birlikte aile sosyolojisi bakımından aile bireyleri arasındaki ilişkiler, kadın ve erkeğin rol model olarak aile içindeki işlevlerine de değinilmiştir.

Ekici (2019), “Ahmet Mithat Efendi’nin Roman ve Hikâyelerinde Aile Yapısı” adlı yüksek lisans tezinde, toplumun ailede başlayan eğitimle şekillendiği ve aynı şekilde toplumun davranışlarının da aileyi etkilediğini savunmuştur. Ahmet Mithat Efendi’ye göre de ailenin vatanseverlikle eş değerde olduğuna değinilmiştir. İncelenen eserlerde, sanatçının aile kavramını kurtarıcı olarak gördüğü belirtilir. Kadın eğitimi üzerinde de ayrıca özellikle durmakta, yeni nesil çocuk yetiştirmenin ilk basamağında kadınları gördüğünden bahsetmektedir. Birinci bölüm “Evlilik ve Boşanma” ana başlığı altında Osmanlı Dönemi’ndeki ve Avrupa’daki evlenme ve boşanma şekillerine alt başlıklarda değinilmiştir. İkinci bölümde, aile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm, ailenin sosyal hayatına ayrılmış ve sonuç bölümünde tespitler değerlendirilmiştir. Ahmet Mithat Efendi’nin on sekiz eseri incelenmiştir.

Yılmaz (2019), “Cihan Aktaş Hikâyelerinde Aile” adlı yüksek lisans çalışmasında, 1990 sonrası eserleri yayımlanmaya başlayan Cihan Aktaş’ın on üç hikâye kitabı “aile” bağlamında ele almıştır. “Ailenin Oluşumu, Aile Bireyleri, Aile ve Çocuk, Ailenin Boyutu, Aile ve Eğitim” bölümlerinden oluşmuştur. Aile çeşitleri, aile bireyleri arası ilişkiler, aile ve eğitim konuları irdelenmiştir. Sonuç bölümünde, Cihan Aktaş’ın eserlerinde yapılan tespitlerle birlikte değerlendirme yapılmıştır.

Bulut (2019), “Kadın Öykü Yazarlarında Aile (1990-2000)” adlı yüksek lisans tezi de daha önce farklı dönemleri kapsayan aynı adlı tezin 1990-2000 yıllarını yansıtan eserleri ele almıştır. Kadın bakış açısıyla yazılan öykülerde aile konusu kadın merkezli ele alınmıştır. Ailede rol dağılımı, kadın ve aile, evlilik meselesi, aile ve cinsellik, geçim derdi, siyasi meselelerin aileye etkisi konuları irdelenmiştir. Ayrıca aile içi ilişkiler, akrabalarla ilişkiler, parçalanmış ve dışlanmış aileler de anlatılmıştır. Kırk beş öykü kitabı incelenmiştir.

Özdoruk Durmuş (2019), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Romanında Kadın (1872-1936)” başlıklı yüksek lisans tezinde, dört ana bölümden oluşan bir çalışma yapılmıştır. “Giriş”, “Türk Edebiyatında Kadının Serencamına Dair”, “Osmanlı’da Kadın Kimliğine Giriş” ve “Batılılaşma Sürecine Giriş” alt başlıklarıyla detaylandırılmıştır. Romanlar, kadın kimliği odağında panoramik bir bakışla değerlendirilmiştir. Çalışmada on dokuz roman ele alınmıştır.

3.KAVRAM OLARAK AİLE

Aile, toplumun sosyal ve kültürel temelleri içinde beslenir. Toplumun temel unsuru olarak her geçen gün önemini artırmaktadır. Aile görevinin ve öneminin kaynağı “aile içi dayanışma”dır. Aile yuvasındaki dayanışma (solidarity) eskinin topluluk ruhu, duygusu hiçbir sosyal birliktelikte ailedeki kadar güçlü olamamaktadır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri de ailededir. Aile, sosyal grup olarak küçülmüş, fakat kurum olarak güçlenmiştir. Toplumun sosyal yapısı değişirken, ailenin de değişen sosyal yapısında, sosyal ve kültürel rollerinin daha çok güçlendiği gözlenmiştir.

Aile öyle bir sosyal gruptur ki toplumun temelini oluşturur ve fertlerin temel ihtiyaçlarını sürekli olarak giderir. Aile, mahremiyet içinde tıpkı bir kapalı kutu gibi dışa açılmamaya çalışan bir sosyal gruptur. Aile bu hali ile bir yuva karakterindedir. İlk zamanlardan bu yana, aile bütünlüğünü bozmamaya çalışmıştır. Örnek olarak, Ralph Linton, “The Natural History of the Family” adlı çalışmasında, ailenin, insan ile ilgili sosyal kurumlar arasında en uzun geçmişe sahip olduğuna sebepler göstermektedir. Aileyi kuran insandır, dolayısıyla insan var olduğu sürece “aile kurumu” varlığını sürdürecektir.

Aile, toplumun temel bir kurumu olarak tarihten ve sosyal yapıdan kaynaklanan gücünü korumaktadır. Günümüzde alternatif gelişmelere karşın, ailenin gücü hem de artarak devam etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri toplumların devamlılığını aileye borçlu olmasıdır. Özellikle Batı’da aile kurumunun yaşadığı olumsuzluklara önlem olarak, ailenin önemine daha çok vurgu yapmakta ve tarihin, geleneğin desteğini almaya çalışmaktadırlar. Batı’dan gelen böylesine bir destek, aile kurumuna verilen önemi daha da artırmıştır. Günümüz sanayi toplumunun bunalımlarının giderilmesinde aileye duyulan ihtiyaç her geçen gün daha çok artmaktadır. Bugün Türk toplumunun aile yapısı Batı’daki örnekleri kadar olmasa da ağır tehditlerle karşı karşıyadır. Bunun nedeni ise toplumsal değişimlerdir.

Şunu bilmeliyiz ki aile, toplumun küçük bir modelidir, aile toplumun göstergesidir, aile toplumun sigortasıdır, aile kültürün kuşaktan kuşağa aktarıcısıdır. “Kadın” da ailede, kültürün kuşaklar arasında aktarılmasında birinci derecede rol oynar.

Aile, hayatî fonksiyonları yerine getiren ilk birimdir. Ailenin duygusal ve manevi fonksiyonları içinde yeni kuşaklar duygusal hayatın etkisini ve geliştirilmesini kazanırlar. Biçimi ve içeriği ile sağlıklı toplum süreçlerini oluştururken, bir “ara değişken” olarak yakın çevreyi de etkisi altına alır. Bu etki alanı önce ailenin üyelerinden başlar, zaten bilinmelidir ki kişilik gelişiminde “aile” doğrudan etkilidir. Bu gelişim doğru bir şekilde sağlanmadığında aile, mutsuz, bunalımlı ve sağlıksız bir toplum da oluşturabilir. Yani sağlıklı bir aile sağlıklı bireyleri topluma kazandıracaktır. Sağlıksız aileler de toplumda bunalım yaratacaktır. Memleketimizde, aileler, toplum tarafından özümленir ve özümlemeler gençliğe ve kişiliklere aktarılır. Nesiller arasının kopuk olmamasında da görev aileye düşmektedir. Sonuç olarak aile, sosyal değerlerimizin özünü taşıyan ve kuşaktan kuşağa aktaran önemli bir kurumdur.

Konfüçyüs'ün görüşüne göre *Aileler kendilerine çeki düzen verdikleri zaman toplum da kendine çeki düzen vermiş olacaktır*. Toplumun temelini aile olduğunu düşünürsek bu tezin doğruluğu da ortaya çıkmış olacaktır.

“Aile(family) kavramı, genel geçerliği olan ve sosyal grupları ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda adetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan ve de bir sosyal kurum (sosyal müessese-social institution) olan, kültür unsurlarını içinde taşıyan bir birimdir ve hatta sosyal sitemin adıdır” (Nirun, 1994 :17).

Mustafa Erkal'a göre aile: “Aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir” (Erkal, 1987: 76).

Özer Ozankaya'nın aile tanımı ise şöyledir: “Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli ölçüde ilk ve etkili bir biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur” (Ozankaya, 1986: 281).

Tuncer Elmacıoğlu, “Aile, evlilikle birlikte oluşan sosyal ve ekonomik müessese” tanımını yapmaktadır (Elmacıoğlu, 1998: 16).

Bu tanımlar doğrultusunda baktığımızda, birey, barınma, yeme, içme gibi fizyolojik ihtiyaçlarının yanında; sevgi ve saygı, sağlıklı bir zihinsel gelişim, kültürel değerler gibi soyut psikolojik değerlerini de ailede kazanır. Bu da ailenin işlevidir. Bu nedenle aile, her bireyine bu imkânları sağlamalıdır. Başka bir deyişle, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları karşılayacak olgunluğa erişilmeden aile kurulmamalıdır.

Toplumun temel unsuru olan ailenin önemi her geçen zaman daha da artmaktadır. İnsan varlığını sürdürdükçe devam edecek olan aile, yaşanan değişim ve gelişmelere de açık bir kurumdur. Toplumun sosyal ve kültürel değerleri aile içinde ortaya çıktığı için toplumun değişmesi ailenin de etkilenmesi anlamına gelmektedir. Değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, duygu, düşünce, davranış ve inançların temelini atılması da ailenin üstlendiği görevler arasındadır. Bu nedenle aile, zamanın şartlarına göre değişime uğrasa da temel işlevlerini koruyan bir kurumdur.

4. AİLENİN YAPISI

Ailenin sosyolojik önemi üzerine ilk önemli bilimsel katkı Fransız sosyolog Le Play'dan gelmiştir. Buna göre ailenin üç temel modelini ortaya koymaktadır:

1-Ataerkil(patriarcal) Aile

2-Kök Aile

3-Kararsız Aile (Doğan,2009:2).

Ataerkil ailede mal bir kuşaktan diğerine, kök ailede sadece mirasçı olarak seçilen çocuğa parçalanmadan geçer, miras parçalanmaz ve toplumsal huzur bozulmamış olur. Le Play'a göre bir toplum, dinî inançlarını ve bağımlılıklarını kaybederse toplumsal huzursuzluklar baş gösterecektir. Bu sınıflandırmadan sonra ortaya çıkan aile çeşitleri ise şunlardır: "Büyük köylü aileleri, kök aile, hane grupları, geleneksel geniş yapılı aile, çekirdek aile, birleşik aile, coğrafi konumlarına göre biçimlenen aile (kent ailesi, kasaba ailesi, göçebe ailesi, gecekondü ailesi), köylü ailesi, esnaf ve zanaatkar ailesi, işçi ailesi, burjuva ailesi, sanayi ötesi toplumlara özgü aile, geleceğe yönelik kuramsal aile, sanal aile" (Doğan,2009:3).

Bu çeşitlendirmelerden yola çıkarak öne çıkan aile tipleri şunlardır:

1-Geleneksel Geniş Aile: Aile tipleri arasında ilk olarak "Büyük Aile" şekline rastlanmaktadır. Ailenin en yaşlısı lider konumundadır. Büyük ailelerin göçebe olması durumunda, ortak bir yaşam şekli, kültürü ve yaşam alanının varlığını da gerekli kılmıştır. Sanayi öncesi toplumlara özgü olan kırsal kesimlerde görülen aile çeşididir. Babadan toruna kadar içine alan bir genişliği olabildiği gibi akrabaları da içine alabilmektedir.

Tezcan'a göre, geniş ailede akrabalık bağları güçlüdür. Gelenek ve göreneklere de güçlü bir bağlılık vardır. En yaşlı kişi ailede söz sahibidir, ailenin reisidir. Toprağın mülkiyeti tek kişidedir (Tezcan, 1995: 122).

Geniş aile kavramı, çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yemek yeme ve ortak mülkiyet özellikleri taşır. Geniş ailenin ortak mülkiyet özelliği, en geleneksel mülk olan toprakla birleştiğinden geniş ailenin "köysel aile, endüstri öncesi aile" olarak tanımlanmasına da yol açmıştır (Erder ve Keska, 1997: 20).

Buna göre geniş ailenin fonksiyonları ve özellikleri şöyledir:

- **Eğitim Fonksiyonu:** Belirli bir meslek dalı için gerekli hazırlık aile içerisinde yapılmaktadır. Aynı zamanda dini bir kurum görevini de üstlenir ve ibadet ile dini bilgilerinin öğrenilmesini sağlar.
- **Ekonomik Fonksiyonu:** Geniş ailede harcamalar tek elden yapılır. Ailenin başkanı diğer üyelerin ihtiyaçlarını karşılar. Yaş ve cinsiyete göre ekonomik iş bölümü bulunur.
- **Biyolojik Fonksiyonu:** Ailenin en temel fonksiyonu insan sayısının artmasını sağlama yani üreme fonksiyonudur. Neslin devamını sağlayarak ailenin varlığını korumaktadır.
- **Güven Fonksiyonu:** Aile, maddi ve manevi bakımdan üyelerini korumakla yükümlüdür.

- **Prestij Fonksiyonu:** Geniş ailede, ailenin üyeleri statü ve rollerini ait oldukları aileden alırlar. Soylu ya da yoksul olmak, saygın ya da aşağı seviyeden olmak bireyin içinde bulunduğu ailenin prestij durumundan kaynaklanmaktadır. Hatta sosyalleşme sürecinin prestij sağlama göreviyle bir arada düşünülmesi gerekmektedir.

- **Sevgi ve Psikolojik Tatmin Fonksiyonu:** Ailenin birbirine karşı duygusal bir bağ ile bağlanmaları sağlanmalıdır. Anne- baba ve çocuklar ve ailenin diğer fertlerinin arasında oluşan sevgi ve psikolojik tatmin bağı aynı zamanda ailenin diğer görevlerinin yerine getirilmesinde destekleyici bir unsur olmaktadır. Ferdin toplumla barışık bir hayat sürebilmesi için sevgi ve psikolojik tatminin önemi büyüktür(Ünal, 1998: 24-34).

Ayrıca geniş aile içerisinde önemli sayılan ilişkiler de mevcuttur. Bu ilişkileri, baba-oğul, karı-koca, kaynana-gelin ve ana-oğul ilişkileri şeklinde sıralayabiliriz.

Geniş ailede çocuklar, uzun bir süre aile çatısı altında yaşamaktadırlar. Ekonomik açıdan, geniş aileler daha çok kırsal kesimde yer aldığı için hem üretim hem tüketim birimidir. Ailenin içinde yaşlara ve cinsiyete göre görev dağılımı vardır. Evin reisi babadır. Geniş ailede çocuk, kültürünü aileden alır. Eğitimde ailenin payı büyüktür. Aile, aynı zamanda dıştan gelen tehlikelere karşı koruyucu olmaktadır. Dini değerler ve alışkanlıklar aile içerisinde kazanılır. Aile üyeleri, birlikte sevinir, birlikte üzürlürler, kader ortaklığı vardır. Aile üyeleri arasında manevi destek ve güçlü bağlar bulunmaktadır.

2-Çekirdek Aile: Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Çekirdek aile, sanayi devriminden sonra ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Modern aile tipi de denmektedir. Geniş aile tiplerinden sonra küçük aile tipi ortaya çıkmıştır. Büyük şehir hayatı ve endüstrileşme bu aile tipini doğurmuştur. Çocuklar, çekirdek aile içinde yetişmekte, evlenecekleri zaman aileden ayrılarak kendi evlerini kurmaktadırlar. Modern aile tipinde, günümüzün modern ve genel olarak kabul görülen evlenme şekli, tek eşle evlilik anlamına gelen monogamidir.

Günümüzde geleneksel aile çeşidi azalmış, çekirdek aile tipi çoğalmıştır. Diğer yandan çekirdek aile, çocuksuz aileleri de kapsayabilir. Geleneksel aileye dair özelliklerin çoğu çekirdek ailede ortadan kalkmıştır. Bu tür ailenin oluşumu üretimin tarım dışına çıkması, özgürlük, toplumsal hareketlilik gibi nedenlere bağlıdır. Geniş ailenin işlevlerinin tümü, çekirdek ailede görülmez. Devlet, birçok konuda çekirdek aileye yardım eder.

3-Çözülen Aile: Sosyologlar geleneksel geniş aile ile modern aile arasında başka aile modelleri de belirlemişlerdir. Bunların en başında Ogburn'un belirttiği "çözülen aile" tipi gelir. Aslında çözülen aile, çekirdek aile gibi geniş ailenin bölünmesinin üzerine bir de sanayileşmenin etkilerinin eklenmesiyle aile kavramının giderek zayıfladığını savunan bir aile tipidir. Tek fonksiyonu sadece karı koca ilişkilerinin çok zayıf bir biçimde düzenlenmesidir. Modern hayat ve sanayileşme Pollak'ı da "Parçalanmış Aile" ve "Tamamlanmamış Aile" kavramlarını öne sürmesine neden olmuş, bir bakıma çözülen ailenin farklı tanımları olmuştur. Parçalanmış ailede, çekirdek aile üyelerinden birinin olmaması durumudur. Aile üyelerinden anne ya da babadan biri ya da her ikisinin ölümü de bu duruma dahildir. Tamamlanmamış aile ise

gayri meşru ilişkiler sonucu evlilik müessesesi kurulmadan oluşmuş, toplum tarafından onaylanmayan bir tiptir.

4- Otoriteye Göre Aile: Anaerkil, babaerkil ve ataerkil aile olmak üzere üç şekli mevcuttur.

Anaerkil aile; aile reisi olarak annenin bilindiği aile tipidir. Avcılık, toplayıcılıkla geçim sağlandığı zamanlarda, kadının daha ön planda olduğunda öne çıkmıştır. Kadın ve erkek aynı haklara sahip olmakla birlikte kadın daha prestijlidir. Evlenme şekli poliandridir; yani kadın, birden çok erkekle evlenebilir. Anne, ailede son sözün sahibidir. Ailede, kadının kız kardeşi, annesi, babası gibi kadının akrabaları ile yaşanır. Akrabalığın ana soyundan geldiği anaerkil ailede, evin reisi yine kadın tarafında akraba olan kadının erkek kardeşidir. Maderşâhi(anaerkil) ailede, anne ya da annenin ailesinden ağabeyi ya da erkek kardeşinde söz hakkının toplanması görülür.

Babaerkil aile tipinde, erkek, toplumda üstün görülmektedir. Erkek birden fazla kadınla evlenebilir. Baba, ailenin reisi olmakla birlikte soy, baba tarafından gelmektedir. Ayrıca mal paylaşımı, kuşaktan kuşağa parçalanmadan devam eder. Genel olarak baba otoritesi mevcuttur. Pederşâhî(babaerkil) ailede erkek egemendir ve aile reisi babadır.

Ataerkil ailede; baba ailenin tüm mallarının sahibidir. Çocuk ve eşleri üzerinde her türlü hakka sahiptir. Ailenin devamını sağladığı için erkek çocuk sahibi olmak amaçlanır. Baba, kendi babasından kalan ekonomik imkânları yönetir. Erkek, istediğinde eşini boşayabilir. Kadın bu durumda bağımlı haldedir.

5. EVLİLİK ÇEŞİTLERİ

Bugünkü şekline gelinceye kadar aile çeşitli yapılardan geçmiştir. Aile yapısını, aile evlilik ile başladığı için en çok evlilik türleri yansıtmaktadır. Evlilik, sosyal yapı içerisinde meşru bir bağa bağlı olarak örfi ya da medeni hukuk çerçevesinde aile müessesesi kurulması şeklinde yapılır. Özellikle geniş ve çekirdek aile tipleri evlilik şekillerini de etkilemektedir.

5.1.Eş Sayısına Göre Evlenme Şekilleri

Evlilik, kadın ve erkeklerin sayısına göre iki çeşittir:

5.1.1. Tek Eşlilik(monogamie)

Monogami, bir erkeğin bir kadınla evliliğidir. Demokratik aile şeklidir. Temeli hukuka dayanan bu evlenme tipinde aile, boşanma olursa dağılmaktadır. Ayrıca, tek eşlilik günümüzün modern evlenme şeklidir. Genel olarak tek eşlilik görülmektedir.

5.1.2. Çok Eşlilik (polygamie)

Polygamie, bir erkeğin veya bir kadının birden fazla eşle evliliğidir. Polygamie türü evlilik de kendi içerisinde bir kadının birden fazla evliliği (polyandry), bir erkeğin birden çok kadınla evliliği (polygny) olarak iki şekildedir.

Polygny, genellikle kadının ekonomik değerinin ve toplumsal statüsünün düşük olduğu toplumlarda görülür. Yoksul kadınların çoğunu koruması altına alan erkek bu yolla toplumsal statüsünü ve saygılarını yükseltmiş olur. Polygny genellikle Güney Hindistan'daki Tuda'larda görülür (Tezcan, 1995: 124).

Polyandry, bir kadının birden fazla erkekle evlenmesidir. Çok erkekle evlilik aile yapısı içinde çok az rastlanan bir durumdur. Yapılan araştırmalarda polandry, bazı Eskimo kabilelerinde, Doğu Afrika'da Wahuma kabilesinde, Tibet'te ve Güney Hindistan'da görülmüştür. Bu evliliğin sebeplerinden biri de küçükken kız çocuklarının öldürülmesidir.

İki evlilik türüne de baktığımızda çok evlilik ahlaki değer yargıları ile örtüşmeyen bir durumdur. Toplum tarafından onaylanmaması da bunu işaret etmektedir.

5.2. Eş Seçilen Alana Göre Evlilik

Eş seçilen alana göre evlenmeler endogami ve egzogami evlilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

5.2.1. Endogami (İçten Evlenme)

Endogami (içten evlenme) grubunda evlilik ailenin kendi aile grupları arasından evlenmeyi gerekli görmektedir. Bu evlilik tipi dışa kapalı hayat tarzı olan ücra coğrafyalarda kendine yer bulmuştur. Kabile benzeri topluluklarda endogami görülür. Bazı toplumlarda, dışarıya dağılmamak için içten evlenmenin zorunlu olduğu durumlar da göze çarpar.

5.2.2. Egzogami (Dıştan Evlenme)

Ekzogami (dıştan evlenme) tipinde ise eşler yabancı kabilelerden alınır. Bunun da kendine göre kaideleri vardır. Bu evlilik türü, sosyal tarihte çok görülmüştür. İlkel topluluklarda ise daha çok görülür. Egzogami, daha sonra yakın akraba ile evlenme yasağına dönüşmüştür.

5.3. Tercihli Evlilikler

Evlilik çeşitleri içerisinde tercihli evlilikler de mevcuttur. Bu evlilikler daha çok bir çıkar ilişkisine dayalıdır. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan topluluklarda görülmektedir. Ailelerin tercihi, işbirliği amaçlı akraba evlilikleri tercihli evlilik kategorisinde yer almaktadır. Tercihli evliliklerden görülen bazı çeşitler şu şekildedir:

5.3.1. Levirant: Kadının kocası öldüğü takdirde kayınbiraderi yani kocasının erkek kardeşiyle yaptığı evliliğe verilen addır. Amaç geride kalan eş, çocuk ve mirasın aile içinde kalmasını sağlamaktır. Türkiye’de rastlanan bir evlilik tercihidir. Eski Türklerde de yaygın olduğu görülmektedir.

5.3.2. Sororat: Kadının ölmesi halinde geride kalan kocasının, karısının kız kardeşiyle evlendiği yani enişte- baldız evliliğinin adıdır. Bu evlilikte de amaç ölen kişinin eşi, çocuğu ve mallarının akrabalık ilişkileri içerisinde kalmasını sağlamaktır. Türkiye’de rastlanan bir evlilik çeşididir.

5.3.3. Beşik Kertmesi: “Beşik Kertiği”, “Beşik Kesiği” gibi yörelere göre değişen adları vardır. Genellikle aynı gün doğan farklı cinsiyetteki bebeklerin gelecekte evlenmeleri için ailelerin birbirine verdiği söz üzerine yapılan evliliktir. Çocukların aynı gün doğması şart değildir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da çok sık uygulanan bir evlilik türüdür.

5.3.4. Berdel Evlilik: “Bu evlilikte evlenecek iki erkek, evlilik çağındaki kız kardeşlerini değiştirmek suretiyle evlilik gerçekleştirirler. Yaşıt ergen oğlu ve kızı olan iki aile, aralarında anlaşarak kızlarını, oğullarına alacakları kızın ailesine verirler yani değişim yaparlar. Bu evlilikte amaç ailedeki otorite ve çocuklar üzerindeki denetimin devamını sağlamak ve başlık, takı gibi düğün giderlerinin ekonomik zorluklardan kaçarak aileler arası ilişkilerin devamını ve düzenini sağlamaktır” (Doğan, 2009: 140).

5.3.5. Taygeldi Evlilik: Çocuğu olan dul bir kadın ile çocuğu olan dul bir erkeğin hem çocuklarının hem kendilerinin evlendiği bir evlilik tercihidir. Türkiye ve İslam ülkeleri dışında bu evlilik türüne rastlanmamıştır. Bu evlilik türünde önce çocuklar sonra dul anne ve baba evlenir. Bunun sebebi ise önce dul olan anne ve babanın evlenmesi durumunda çocuklarının önceki evliliklerinden de olsa üvey kardeş sayılacakları durumdan kaynaklanmaktadır.

5.3.6. Kardeş Çocukları Evliliği: Bu evlilik tercihi ülkemizde en sık görülen evlilihtir. Yine bu evliliğin nedenleri arasında aile bütünlüğünü koruma, mirasın bölünmemesi gibi sebepler vardır. Yapılan araştırmalara göre kadının çevresinin ön planda olduğu ya da erkeğin çevresinin ön planda olduğu anaerkil ve babaerkil özelliklere göre diğer evlilik sınıflandırmaları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Patrilokal (baba çevresi) evlilik tipinde, kadının evlendikten sonra erkeğin sosyal çevresine dahil olması göze çarpmaktadır. Matrilokal(ana çevresi) evlilikte de erkeğin kadının çevresine dahil olması söz konusudur.

6. AİLE BİREYLERİ ARASI İLİŞKİLER

Aile kurumu içerisinde, aile fertleri arasında her ikili ilişkinin özü, sosyal bir olgudur. Bu nedenle her ilişkide farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu, aile sosyal yapısıdır ve aile sosyal yapısı denince bugünün küçük modern ailesi şöyle tanımlanır: “Ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan teşekkül eder.”

a) Karı-koca ilişkisi

b) Baba-çocuklar ilişkisi

c) Anne -çocuklar ilişkisi

d) Kardeşler arası ilişki olmak üzere dört çeşit sosyal-psikolojik-biyolojik ilişki unsuru vardır (Nirun, 1994:70).

Karı-koca arasındaki eşler arası durum; sadakat, fedakârlık, himaye içerikli bağımsız sosyal yapılaşmayı meydana getirir. Çocuklar arasındaki kardeşlik bağı; kardeşlik sevgisi, fedakârlık ilişkileri çerçevesinde gelişir. Anne ile çocuğu arasındaki evlat bağı; analık şefkati, fedakârlık, himaye etme, evlat sevgisi, anne sevgisinden oluşan bir ilişkidir. Baba ile çocuğu arasındaki bağı ise, evlat sevgisi, fedakârlık, himaye etme, baba sevgisi gibi duyguları içeren ilişkilerdir. Himaye ve koruma duygusu, düşüncesi ve davranışı, bütün ilişkilerin ailede ortak özünü oluşturmaktadır. Fedakârlık kavramının her aile ilişkisinde önemli bir yere sahip olması gerektiği görülmektedir. Bu duygu ve düşünceler ailenin özünü oluştururken, davranışlar göreneklere, adetlere ve örfilere göre farklılık gösterebilmektedir.

Sosyal açıdan ilişki en az iki kişi arasında olmalıdır. İlişkinin şekli, amacı ve bir manası bulunmalıdır. Sosyal ilişkiler farklı açılardan belirlenmektedir. Açılardan her biri, toplumda sosyal olayı anlamamıza yardımcı olmaktadır. Sosyal ilişkilerde, bir kişinin diğerini nasıl idrak ettiği çok önemlidir. Algılayan kişi (EGO) terimi ile ifade edilir. Algılanan yani idrak olunan (varlığı bir başka kişi tarafından bilinen) tarafa da (ALTER) denir. İki taraf arasında bir algılama olunca, kesin olarak eşit derecelerde algılama olamaz. Taraflar ilişkiden etkileşime geçince ortak bir gaye etrafında kısa veya uzun, fakat devamlı bir sosyal grup bilinci içinde ve kendileri açısından kesinlikle anlamlı ortak bir faaliyette bulunmaları gerekir. Sosyal davranışın kendisi, sosyal anlamı olan bir vaziyet alış demektir (Nirun, 1994: 66).

Aile bireyleri arasındaki sosyal ve psikolojik yönden algılamalar, ilişkilerindeki duygular, istekler, beklentiler yönündedir. Ekonomik kaygı, eğitim ve öğretim gibi nedenler bu ilişkinin dış kaynaklarının sebeplerini oluşturur.

Aile; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir bütündür. Hem dışa kapalı, kendi içinde gizleri, mahremi olan kapalı bir yapı hem de yaşamını sürdürebilmesi için sosyalleşmesi bakımından açık sosyal ilişkiler gerektirir. Aile içi ilişkilerde, fertler arasındaki ilişki, çıkar ilişkisine dayanmayan, içten, duygusal etkileşimlerdir. Ailede sosyal ilişkiler, içerden ve dış çevreden gelen tepkilere bağlı olarak oluşur.

Şahıs, bilgisini, görgüsünü ve beceri ile davranışlarını aile içinde sosyalleşerek öğrenir; toplumun normlarını ve değerlerini böylelikle kazanır. Sosyalleşme yalnız çocukları değil, yetişkin insanları da topluma hazırlayan bir süreçtir. Sosyalleşme ile toplum ve toplumun sosyal grupları varlık kazanırlar, işleyişlerini sürdürürler, sosyal birliklerini kazanırlar ve devam ettirirler (Nirun, 1994: 66-68).

Toplumun küçük bir modeli olan ailede, sorumluluk alma, görevlerinin bilincine varma ailede öğrenilir. Eş olmak, ebeveyn olmak birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bu görevleri üstlenecek olgunluktaki kişiler, aile müessesesini kurmaya teşebbüs etmelidir.

7. TÜRK KÜLTÜRÜNDE AİLENİN TARİHÇESİ

Dünden bugüne Türk ailesine bakıldığında, toplumsal yapıyı oluşturan kurumların başında “aile” gelmektedir. Bu sebeple aile toplumun temelidir. Bu durum, geleneksel manada da modern anlamda da gerçekliğini kanıtlamıştır.

Toplumsal, ekonomik, kültürel özellikleriyle ait olduğu toplumun çekirdek özelliklerini yansıtan aile, toplumun en küçük birimidir. Aile aynı zamanda manevi bir birliktir. Sağlıklı nesiller ancak toplumun temelinin dayandığı sağlıklı ailelerle mümkündür.

Türklerde ailenin geçmişine bakıldığında bu kavramın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kültürü kuşaktan kuşağa aktaran, manevi değerleri içinde barındıran, güçlü bağlarla birbirine bağlı üyelerden oluşan kutsal bir kurum olma özelliğini yüzyıllar öncesinden günümüze kadar sürdürmüştür. Göçebe hayatın olduğu dönemlerden beri “boy” kavramının büyük aileyi temsil ettiği bilinmektedir. Ziya Gökalp’in değerlendirmelerine göre de aile; yuva, ocak, soy, boy sırası ile gelişim göstermiştir. Mehmet Eröz’e göre kültürdeki inanışlar, adetler, kurallar bütünü ile klân ailesinden gelişmiş ve yaşatılmıştır.

Türk ailesinin İslam öncesi döneme ait yazılı bilgileri sınırlıdır. Daha çok sözlü kültür kaynaklık etmektedir. Destanlar, masallar, ninniler, tekerlemeler, atasözleri, efsaneler sözlü kültürün en bilinen çeşitleridir. Oğuz Kağan, Manas, Ergenekon, Türeyiş, Yaratılış destanları, Türk ailesi için önemli kaynaklardır. Yazılı kültürde ise seyahatnameler, hatıralar önemli bir kaynak teşkil etmişlerdir. Osmanlı’da şer’iyye kayıtları, nüfus defterleri de ailenin geçmişine kaynaklık etmektedir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise incelemeler, tezler, arkeolojik bulgular, dergi ve gazeteler, film ve fotoğraflar kaynaklık etmeye başlamıştır.

Türk toplumunu oluşturan Türk ailesinin temelleri, genel anlamda din ve gelenek üzerine kurulmuştur. Gelenek aracılığıyla ilk Türklerden başlayarak Osmanlı’ya oradan da günümüz modern Türk ailesine yaşayış biçimleri aktarılmıştır. Gelenekten gelen bilgilere bakıldığında geleneğin övdüğü erkek, eşi ve çocuk çocuğu üzerindeki tüm tasarrufunu Tanrı adına başarıyla kullanan kişidir. Çocuk ise anne-babasına, büyüklerine itaat edendir (Doğan, 2009: 9).

Osmanlı ve daha öncesini kapsayan Türk ailesi, geleneksel Türk ailesi olarak kabul edilmektedir. Geleneksel aile modeli daha sonra Cumhuriyet ile birlikte taşrada geniş aile, şehir merkezlerinde çekirdek aile olarak devam etmiştir. Ailenin yapısını anlayabilmek için geçirdiği tarihi evrelere bakıldığında “Türk ailesinin İslam öncesi dönem ve İslamiyet etkisinde ortaya çıkan dönem olmak üzere iki ana evresi bulunmaktadır” (Doğan, 2009:15).

İslamiyet’ten önceki Türk ailesi, ilk Türk devleti Hun Devleti’nden başlayıp İslamiyet’in kabul edilmeye başlandığı M.S. 10. yüzyıla kadar devam eden süreci kapsamakla birlikte tarihin bilinmeyen çağlarını da bu gruba dâhil edebiliriz. Eski Türkler göçebe olduğu için aile yaşamı da buna göre şekillenmiştir. Göçebe hayatta çocuk doğar doğmaz yetişkin gibi olmak zorundadır. Doğa koşullarında yaşamak bunu gerektirmiştir.

Ziya Gökalp'e göre İslamiyet öncesi aile beş aşama göstermiştir: “boy, sop, soy, pederi aile, izdivaci aile” (Gökalp, 1976: 280). Boy, dış tehlikelere birlik olarak karşı koymayı, tanınmış ailelerden seçilen boy beyinin adaleti sağlaması, kısacası çıkarları birlikte korumak üzerine kurulu ortaya çıkan bir birlikteliktir. Anne, baba, çocuklardan başka kan bağına dayalı başka akraba ve torunlardan oluşan bir aile birliğidir. Boylar birliğine “budun” denir. Budun, siyasal açıdan İl'e bağlıdır, “Kavim” anlamında kullanılmıştır. “Soy”da, aile reisi babadır, kan bağına bağlı akrabalık ilişkilerinin yer aldığı daha geniş ailedir. “Pederi aile”, bugünkü Avrupa ailesinin kaynağı niteliğinde özellikler gösterir. “İzdivaci aile” ise, ev-bark sahibi olma anlamında evlilikle ortaya çıkan aile tipidir. Zaten eski Türklerde aile olmanın önceliği evlenmektir. Eski Türklerde çocuk çok önemlidir. Kadının çocuğunun olması aileyi genişletir ve ona olan sevgiyi de artırır. Çocuğu olan eve şeytan girmez şeklinde bir inanış da vardır.

Türk destanlarında aileye baktığımızda ise bildiğimiz, uzak olmadığımız aile unsurlarının yer aldığı görülmektedir. Yani anne, baba, çocuklar ve akrabalar yer almaktadır. Manas, Oğuz Kağan, Türeyiş gibi destanlarımızda aile büyüklerinin önemi de ön plana çıkar. Aile büyüğü bilge insandır ve öğütleriyle ailesini korumaya çalışır.

İslamiyet'in etkisindeki Türk ailesine bakıldığında, daha öncesinde de İslamiyet inancına ve yaşayışına yakınlık gösteren Türkler, eski gelenekleri ve kültürü değiştirmeden, yeni anlayışa uyum sağlamakta zorluk çekmeden aileyi korumayı başarmışlardır. Dini etkenin yanında, töre ve gelenekler, yaşayışa uygun coğrafi etkenler, kent ya da kırsal alanda yaşama gibi etkenler Türk ailesinde etkili olan faktörler olmuştur.

Eski Türklerde evlenmek, ev bark sahibi olmak anlamındadır. Birlik, dirlik, birlikte ev bark kurmak, koşulmak kavramları ile birlikte kullanılır. Evlenmek ocak kurmaktır. Ocağın sönmesi, ailenin dağılması anlamındadır. Kız isteme, evlilik gibi merasimler de vardır. Altay Türkleri, kız isterken evin reisinin önünde diz çökerek dile getirmektedir:

Evinin eşiği önünde,
Şimdi diz çöküyorum
Senin evine geldim
Baylığıma sevindim.
Evinin başını istemek için
Çözülmez bağlarla
Sağdıçlık biz bağlasın
Yanaklar nasıl ayrılmazsa
Zırhın yakası nasıl kopmazsa
Bizimle akrabalık bağları
Kayın kabuğunun katları gibi sağlam
İnce çift dikiş gibi sık olsun
Niyetim bıçağın sapını istemektir.
Kazanın kulbunu istemektir.

Ayrıca eski Türklerde evlenme için kızın rızasının alınması da çok önemlidir. Bunun yanında rızasının olduğunu bildiren bir simge göstermesi gerekir ve bu da birçok coğrafyada da görülen “mendil” verilmesidir.

İslamiyet’ten önce Türk toplumlarında, erkek tarafı kız tarafına evlerini kurmada yardımcı olması için “kalın” (kaling, kalım) verir. Boşanma durumunda, kadın bu malı iade eder, ancak boşanmaya erkek sebep olmuş ise iade edilmez. Evlendikleri gün, evliler kızın ailesini ziyaret eder, babasının duasını alırlar.

Allah’ın gözleri sana baksın.
Yaşlıların taktiri sana konsun.
Yüksek Tanrı’nın gözleri sendedir.
Yüksek adamların taktiri sendedir.
Oturduğun yerin küllü bol olsun.
Koyun ve kuzu sürülerinden daha çok neslin olsun
Yabani horozun yavrularından
Daha çok çocuğun olsun
Önünde her zaman ay ışılsın!
Arkanda her zaman güneş parlansın
Üç yaşlık atların kutun doğursun
Dört yaşlık atların tohumlar bulsun
Elbisen her zaman temiz kalsın
At sürülerin artık zayıflamasın
Arkan tembelleşmesin!
Hayatın uzun olsun!
Günlerin ebedi olsun!
Alınacak şey kalmadığı zaman da almalısın
Tutulacak şey kalmadığı zaman da tutulmasın
Aklın çabuk işlesin,
Ruhun çabuk kavrasın!
Akrabaların seninle çekişmesin
Omuz bağların seni ezmesin!
Sana karşı gelenlere demin gibi davranmalısın.
Mangalın taş gibi sağlam olsun!
Külün yığınlar yapsın!
Ateşin her zaman sıcak versin.
Gıdan besleyici olsun!
Aşların bol bol aksın!
Evinde elbisen çok olsun!
İçine girdiğin ev ne güzeldir!
Tanrı iradeni kuvvetlendirsin!
Bir ardıl doğurasın
Kolundan hasta olmayasın!
Koltuk altların ağrımasın
Haşmetli bir oğlun olsun!

Birçok ziyafetler hazırlayasın!

Yüzyıllar yaşayasın

Süratli bir yarış atına binesin.

Osmanlı Devleti'nde aile kurumuna bakıldığında Osmanlı'da; Rum, Ermeni, Romen, Slavlar, Araplar, Yahudiler gibi farklı milletlerin bir arada olmasından kaynaklı bir çeşitlilik söz konusudur. Aile hususunda kadın, devletin güvencesi altındadır. Bu güvence sadece Müslüman halka değil olmayanlara da sağlanmıştır. Klasik dönemde siyasal güce rağmen geleneksel yaşam tercih edilmiştir. Osmanlı toplumu için aile hak ve yükümlülüklerinin önemi çok büyüktür.

Aileye ilişkin yasal düzenlemeler ise Tanzimat Dönemi'ne denk düşmektedir. Ancak Tanzimat Fermanı'nda aile ile ilgili bir düzenleme olmadığı bilinmelidir. Aile hukukuyla ilgili ilk düzenleme "Mecelle" ile başlamıştır. Hukuk-ı Aile Kararnamesi, aile hukuku ile ilgili olarak önemli bir gelişmedir. Evlenme ve boşanmalar devlet denetimine girmiş, çok eşlilik engellenmiş ve kadına boşanma hakkı tanınmıştır.

Tanzimat ile Batılılaşma sürecine girilmiştir. Günlük hayatın akışında ve gelişmede yaşanan değişiklikler bu dönemden itibaren göze çarpmaktadır. Bir yandan da Osmanlı'nın son dönemlerindeki ahlaki çözümler artarak devam etmiştir. Yenileşme dönemi aydın ve yazarları daha çok aile ve kadın kavramları üzerinde dururken ailenin "kadın demek" olduğunu vurgulamışlardır. Kadına değer vermeyen bir toplumun ise temelden sarsılacağını önemle belirtmişlerdir. Bu aydın ve yazarlarımızdan biri de Namık Kemal'dir. O, ailenin mutsuzluğunun, toplumun mutsuzluğunu ve huzursuzluğunu hazırladığını bir yazısında şöyle dile getirmiştir: "Bir memleketin evleri bir evin odalarına benzer. Her odasında bir nefret, her gün bir kavga olan evlerde rahat mı olur? Huzur mu kalır? Dirlik düzen mi kalır? Mutluluk mu meydana gelir?" (Namık Kemal, 1872: 1-2). Aile alanındaki hukuki düzenlemeler, kadının eğitim ve çalışma hayatına dolayısıyla sosyal hayatta aktif rol alması bu dönemde başlamış ve zamanla Cumhuriyet döneminde modern bir düzene girmiştir.

Cumhuriyet döneminde yaşanan siyasi, toplumsal değişimler, kendini aile kurumu üzerinde de göstermiştir. Batılılaşma gözle görülür bir şekilde ilerlemiştir. Bu alanlardan biri, yaşanan endüstriyel gelişmelerin köyden kente işçi göçlerine neden olmasıdır. Bu da geniş ailelerin bölünmesine neden olmuştur. Modern aileyi bu çerçevede kent ve kırsal olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. İsmail Doğan bu modelleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Kentlerde rastlanan karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen çekirdek aile.

2. Kentleşme sürecinde istihdam imkânlarının, alt yapı yetersizliğinin, dayanışma eksikliğinin ve toplumsal çevreye uyumsuzluğun doğurduğu veya koruma amacına dönük destekli çekirdek aile.

3. Aile reisi, karısı, evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ve diğer bekâr çocukların ya da bir evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturduğu geleneksel aile.

4. Aile reisinin, kendi ana-babası veya bunlardan biri bekâr kardeşlerin veya aile reisinin karısının bu tür yakınlarını veya ana-babalarını barındıran, gelenekçi geniş aileye göre biraz daha küçülmüş olan geçici aile.

5. Büyük kent merkezlerinde az da olsa sosyo-patolojik gelişmelerin doğurduğu çözülen aile. Bu aile tipi de eş ve çocukları içine alan parçalanmış aile ve tamamlanmamış aile şeklinde görülebilir.

6. Beşinci maddenin değişik bir boyutu olarak düşünülebilecek olan bir başka aile biçimi de eşlerden birinin yurtdışında işçi ya da zorunlu nedenlerle bulunmalarıyla ortaya çıkan ailedir. Eşi Almanya, Avustralya ve Ortadoğu ülkelerinde işçi olan çiftlerle, 1989 yılında Bulgaristan'dan zorunlu göç nedeniyle Türkiye'ye gelenlerin oluşturduğu parçalanmış aile biçimi (Doğan, 2009: 130).

Sonuç olarak Türklerde devletin sistemleri aile kurumuna göre yapılmıştır. İslam'dan önce Türk aileleri hakkında elde edilen bilgilere göre, efsanelerde, destanlarda, mitolojik bilgilerde betimleyici nitelikte de olsa Türk aile yapısı hakkında bir kanaate varmak mümkündür. İslâm döneminde Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'nda, Şer'iyye sicillerinde ve de özellikle Batılı fikir adamlarının eserlerinde Türk toplumu ve aile yapısı hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Tanzimat'ı takip eden dönemlerde ve özellikle İkinci Meşrutiyet döneminde aile problemlerinin ele alındığı görülmektedir. Bu dönem Cumhuriyete geçişi hazırlayan bir dönemdir. İlk defa Bu dönemde aile kararnamesi çalışmaları görülmektedir. Fonksiyonalist yönden, strüktüralist açıdan aile incelemeleri Cumhuriyet döneminde ilim adamlarımız tarafından yapılmıştır. Ailenin sosyo-ekonomik yapısı, aile ve coğrafi çevre ilişkileri, Ailenin tarihçesi, ailenin sosyo kültürel yapısı, Aile ve Hukuk yapıları, ailenin psiko-sosyal yapısı, aile ve eğitim meseleleri ve diğer konularda pek çok araştırmalar Cumhuriyet döneminde yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Aileyi sanayileşme ve değişme süreci içinde güçlendirmek devletin başlıca hedefidir. Beslenme, barınma, korunma, sağlıklı kalma, öğretim ve eğitim ile sosyal güvenlik yönlerinden aile devlet tarafından desteklenmektedir.

8. DEDE KORKUT HİKÂYESİ'NDE AİLE KURUMU

Dede Korkut Kitabı'nda anlatılan aile modeli günümüze yakın anlamdadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde aile, nüfusu yenileme, yani nesli devam ettirme ile birlikte ailenin işlevleri arasında sayılan saygınlık, eğitim, koruyuculuk ve psikolojik tatmini de gerçekleştiren bir kurum olarak görülür. Tek eşlilik de temel özelliklerindendir. Toplumda kadın ve erkek eşitliği vardır. Ayrıca kadına özel bir değer verilir. Kadın, siyasi kararlar da veren bir kimliğe sahiptir. Kadın, Türk ailesinde değer verilen önemli birey olduğunu, Dede Korkut'ta geçen “Yazıdan, yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa (evin kadını) ol anı yedürür, içirür, ağırlar, azizler, göndürür.” ifadesi bu tezi kanıtlamaktadır. Türklerde eşler arasında dayanışma vardır, erkeğin kadına şiddet uyguladığı duyulmamıştır. Karşılıklı saygıya dayanan bir ilişki söz konusudur. Anne, baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerde gerçek belirleyici olan baba ve toplum olarak gösterilmektedir. Ancak bu, demokratik anlamda birbirlerine karşı sorumlu olmaktan kaynaklanan söz söyleme hakkıdır. Ziya Gökalp'in isimlendirmesiyle bu “pederî aile” şeklindedir. Babanın en önemli görevlerinden biri de erkek çocuklarına, geleneklere uygun, kendisinden sonra gerek aileyi gerek beyliği yönetecek donanımı kazandırmaktır. Oğuzlarda ayrıca çocuklar, avcı ve savaşçı olarak yetiştirilmektedir. Bir başka önemli nokta da Türk ailelerinde doğar doğmaz ismin verilmemesi, bir kahramanlık gösterildikten sonra ismin kazanılmasıdır. Salur Kazan'ın oğlu Boğaç Han, kimsenin yenemediği boğayı yenmesiyle, Dede Korkut'un gelerek soy soylaması, “Adını ben verdim yaşını Allah versin” diyerek dua etmesi önemli bir ayrıntıdır. “Kız anadan görmeyince öğüt almaz”, “Oğul atadan görmeyince sofraya çekmez.” gibi deyişler de yer almaktadır.

“Beri gel başımın bahtı, evimin tahtı
Evden çıkıp yürüyünce selvi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çifte badem sığmayan sar ağızlım.

Kavunum yemişim düvleğim” (Ergin, 1999: 22). Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde geçen bu bölümde, Dirse Han'ın hanımına söylediği bu sözler, eşlere verilen kıymetin bir göstergesidir.

Deli Dumrul Hikâyesi'nde:

“Ne dersin, ne soylarsın
Göz açıp gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Karşı yatan sıradağları,

Senden sonra ben neylerim?” (Ergin, 1999: 121). sözleriyle hatun, kocasına sevgisini ve bağlılığını anlatır.

Oğuz Türklerinde aileyi ve varlıklarını düşmanlardan korumaları nedeniyle erkek çocuklar, kız çocuklardan daha önemli görülmüştür.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde anlatılan Oğuz Türklerinde, aile içinde bağlılığın ve yardımlaşmanın çok güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Türk edebiyatı tarihinin en önemli isimlerinden Ord. Prof. Fuat Köprülü'nün söylediği, Dede Korkut'u terazinin bir kefesine; Türk edebiyatının diğer bütün eserlerini diğer kefesine koysak Dede Korkut'un daha ağır geldiğini söylemesi, Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türk kültürü ve

edebiyatı açısından ne denli değerli olduğunu gözler önüne sermektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de “kadın” kutsaldır. Birliği ve dirliği sağlayan “kadın”dır ve toplum içinde erkeklerle eşit haklara sahiptir. Türklerin milli kültür ve yaşayışını yansıtan eserimiz Dede Korkut'ta, aile birliğine çok önem verildiği görülür. Daha ziyade tek eşlilik vardır ve erkekler eşlerine çok sadıklardır, saygılı davrandıkları gözlenir. Göçebe yaşamın gereklerini yerine getirirler, ata biner, savaşa katılırlar. Kadın, kendisinin ve ailesinin şerefini ve namusunu muhafaza eder. Anne babaya, aileye saygı her şeyden önce gelir. Erkek bir karar alacağı zaman karısına danışır. Kısacası Türk destanları kadını, seviyeli, üstün bir yerde tutmuştur. Dede Korkut Kitabı'nda, hanım kocasına şöyle seslenir:

Beri gelgil bahtı, evim tahtı, han babamım güveyisi, kadın anamım sevgisi atam anam verdiği, göz acuben gördüğüm, gönül verip sevdiğim o Dirse Han [...] Vay al duvağım iyesi, vay alnım başım umudu, vay şah yiğidim, vay şahbaz yiğidim. Göz acuben gördüğüm, gönül ile sevdiğim, bir yastıkta baş koyduğum, yolunda öldüğüm, kurban olduğum... Senden sonra bir yiğidi sevip varsam, bile yatsam, ala yılan olsun beni soksun (Ergin, 1999: 78).

Eski Türklerde anne sevgisi kadar babaya duyulan sevgi ve saygı da yücedir. Hem erkek hem de kız çocukları babaya saygıda kusur etmezler. Dede Korkut'ta Begil Oğlu Emre'nin hikâyesinde, babasının esir alınacağını öğrenen oğul, bir an olsun düşünmeden düşmanla savaşa girmiş ve babasını kurtarmıştır. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in babasına yardım etmek için dönerken esir düşünce babası Kazan'ın oğlunu düşmanın elinden kurtardığı görülür. Dolayısıyla hem baba oğul için hem de oğul baba için elinden gelen her şeyi yapar. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan da baba ve oğul ilişkisini ve fedakârlıklarını anlatmıştır. Türk destanlarında babalar oğullarına her zaman bağlıdır. Bunun en iyi örneklerinden biri de Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'dır. Eski Türklerde aile birliği konusunda kadının yeri ve önemi büyüktür. Erkeklerle birlikte sosyal hayatta bulunur, ata biner, savaşa katılır, birlikte ticaret yapılır, karar alınırken danışılır ve saygı görür. Üstelik kadın, aile yönetiminin yanında ülke yönetiminde de söz hakkıdır.

Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan karı koca ilişkisi günümüzde örnek olacak türdendir. Türklerin eşlerine sadık oldukları anlatılır. Bamsı Beyrek hikâyesinde Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'i on altı yıl beklemiş yine de ona sadık kalmıştır. Ölüm haberi geldikten sonra da kaderine razı olarak evlenmeye karar vermiş ama eşini de kendisi seçmiştir. Banı Çiçek, soylu, yiğit, karakterli ve ideal tipte bir kadını temsil eder. Duha Oğlu Deli Dumrul'da ise kadın kocası için canını verecek kadar sever ve cesurluğu temsil eder.

9. TÜRK TOPLUMUNDA YAŞLILARIN YERİ VE ÖNEMİ

Yaşlılık toplumsal bir statüdür. Toplumda bulunan her yaş grubunun kendine özgü özellikleri vardır. Türklerde eski dönemlere baktığımızda, yaşlılara saygı ve hürmet gösterildiği göze çarpmaktadır. Çünkü bilgi ve tecrübelerine güvenilir ve yol gösterici olarak kabul edilirler. Yaşlılar bir toplumun değeridir, tarihinin koruyucusudur. Mesela doksan yaşlarında yaşlı bir insan, çok büyük olaylar yaşamıştır. O insan, âdetâ tarihî bir değerdir. Savaş yıllarını, yokluğu, birçok farklı siyasi dönemleri, ekonomik sıkıntıları yaşamış, hayatı tecrübelerle dolmuştur. Türk toplumu sürekli değişmektedir. Bu tecrübeler yeni nesil için bir yol gösterici, iyi bir kaynak olarak görülmelidir.

Modernleşmenin bir kuralı da bütünleşmektir. Geleceğimiz için kuşaklar arasında bağ kurulmalıdır. Ailenin en önemli vasıflarından biri de bu bağı kurmasıdır. Aile, insanların zarardan korur, iyileştirici, krizleri gidericidir. Bu görev, üç kuşağı da kapsamaktadır. Yaşlıların bilgileri ve deneyimleri, yetişkinlerin meslekleri ve hüneleri, gençlerin enerji ve ümitleri ailede birleşmiş durumdadır. Aile, ahlâki kaidelerin yol göstericisidir ve ailede ahlâk yaşlılarının işidir. Yetişkin kuşak ana-baba çocuklarını iş sahibi yapar, evlilik çağına hazırlar, onların yuvasını kurar.

Sanayileşmiş toplumun ailesinde, yetişkin ve yaşlılara büyük vazifeler düşmektedir. Yaşlıların bulunduğu ailede dirlik düzen olur. Hayata daha tecrübeli, temkinli ve olumlu bakmalarını sağlarlar. Bir başka tespit ise şehirlinin yaşlısının, köylünün yaşlısından daha mutsuz olduğudur.

Değişen toplum, değişen ve küçülen modern aileye yeni bir kavram kazandırmıştır. Sosyolojide “ayrılmış rol-aileleri” şeklinde bir tabir vardır. Bu model gelecekte ailenin rollerinin ortadan kalktığı, yaşlılık dönemlerinde insanları yalnız bırakan, mutsuzluğa götüren bir aile çeşididir. Ayrılmış rol aile modeline göre kadının görevleri, eş olmak, yemek yapmak, temizlik yapmak, evin ihtiyaçları için alışveriş yapmak, çocuk bakmaktır. Erkek ise evin geçimini sağlamak ve ev ile ilgili tamirat işlerini yapmakla yükümlüdür. Baba çocuklar üzerindeki otoritesini tehdit olarak kullanır, kadın da erkek de kendi boş zamanlarını kendi arkadaşları ile değerlendirirlerse, bu gibi eşlerin çocukları, aile içi mutsuz hayatlarına katlanmak zorundadır. Fakat bu ana ve babalar iyi bilmelidirler ki, kendilerinin gelecek yıllarının mutsuz ve yalnızlığa mahkûm hayatlarını hazırlamış olurlar. Çünkü onların çocukları da yarın onlar gibi aile içi ahenkleşmeyi bilmeden yaşayacaklar, yaşlıları ile ilgilenmeyeceklerdir. Aile ve toplum birbirinden ayrılamaz bir bütün olduğu için, çocuklara, yetişkinlere, yaşlılara toplumdaki görevlerini benimsetmekle kalmayıp yaşamlarına sindirmeleri, bir alışkanlık haline getirmek gerekmektedir. Aile ilişkilerinden bahsederken her zaman anne-baba ve çocuk ilişkilerinden bahsedilir. Oysaki dedelik ve ninelik de önemlidir onların aileye yol gösterici olması, şefkatli ve sevgi dolu olmaları aileyi dolayısıyla da toplumu olumlu yönden etkileyecektir. Bireysellik, yaşlandığında tek kalmak değildir (Nirun, 1994: 82-83).

10.MODERN AİLE MODELİ

Günümüzde ailede eşlerin sorumluluklarını bilmeleri üstlerine almaları önemlidir. Özellikle sosyal gruplarda kimsenin birbirinin sorumluluğunu yüklenmediği tüketim çağında yaşamaktayız. Bu durum ailede eşlerin birbirine ve çocuklarına karşı olan sorumluluklarını daha ön plana çıkarmaktadır.

Nihat Nirun'a göre günümüzde, en önemli problemlerin başında gelen ve önümüzdeki yıllarda çözüm bekleyenler, sırası ile şunlardır:

1. Çocukta " İç Disiplin Meseleleri , "
2. Çocuğun bağımsız istekleri karşısında ailenin beklentileri
3. 21. Yüzyılın Türkiye'sinde "Modern Türk Ailesi Modelinin Tespiti,
4. " Şahsiyet Bütünlüğüne" ulaşmış insanların yetiştirilmesi,
5. İstenen ve Beklenen "Elit" gruplarının ortaya çıkışı (Nirun, 1994: 28).

Milletinin manevi değerlerine saygı duymayan, gelenek ve göreneklerini yaşatmayan bireyin geçmişiyle geleceği arasında bağ kurması olanaksızdır. Bu yüzden öncelikle milli değerlere sahip çıkılmalıdır. Aile de milleti oluşturan en önemli unsurdur. Mehmet Akif Ersoy da Safahat adlı eserinde aile hayatının dünyada en mesut hayat olduğuna değinir. Sonuç olarak ahlâk ve saygının temeli yine ailede atılmaktadır.

Günümüz modern ailesine baktığımızda, aile fertlerinin birbirine yabancılaşmaya başladığını görmekteyiz. Çalışma hayatı, eğitim hayatı, toplumsal ilişkiler, sosyal hayat gibi farklı rollere girme telaşı aile bireylerini farklılaştırmıştır. Anne ve babalar, çocuklarıyla; kardeşler birbirleriyle vakit geçiremez ve dolayısıyla neredeyse birbirini tanıyamaz duruma gelmektedir. Çekirdek aile içinde durum böyle iken geniş ailenin parçası olan akrabalık ilişkilerinden gittikçe uzaklaşmıştır. Dikkat çeken bir nokta da gittikçe küçülen aile içerisinde kadının koruyucu ve toparlayıcı işlevine olan ihtiyaç önceki dönemlere göre çok fazla artmıştır. Sanayileşme ve tüketim toplumu olmanın getirdiği olumsuzluklara rağmen ailenin varlığını sürdürmesinde en büyük pay “anne”nindir. Anne, aileyi bir arada tutmaktadır. Ailede ‘baba otoritesi’ sarsılmış olmakla beraber kadının koruyuculuğu artmıştır. Kadının iş hayatında da aktif olması, onun evde alınan kararlarda daha çok söz sahibi olmasını sağlamıştır. Özellikle sanayi merkezlerinde, ailelerin çok küçülerek çocuksuz aile olmasının, bekâr erkek ve kadınların sayıca arttığı görülmüştür.

Modern aileye baktığımızda, aile kurumu, bireylerinin yeteneklerine göre çalışmasını ve gelişmesini sağlamaya çalışır. Modernleşme, ailenin değerlerini geliştirme, yenileştirme anlamında sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirir. Sosyal anlamda değişen ve gelişen ailede üzerinde durulması gereken ilk birey kadındır. Çünkü aileyi ayakta tutmaktadır. Aile yuvası, toplumun kalbi ve ruhudur, huzur yuvasıdır. Bu huzuru aile yuvasında yaratan, koruyan ve yaşatan da kadındır. Kadının üzerinde durulmasını gerektiren bir sebep de baba otoritesinin artık zayıf kalmasıdır. Bir model oluşturamayan baba, aileyi koruyucu özelliğini de kaybetmektedir. Bu nedenle aileyi dış tehlikelerden koruyacak olan şey, annenin aileyi bir arada tutması olacaktır. Ayrıca kadının ekonomik faaliyetlere katıldığı, öğretim ve eğitimi artırdığı, geliştirdiği oranda ev idaresi, çocuk yetiştirmesi kararlarına da katılması gücü artmıştır.

Geniş aile tipinin daha çok görüldüğü geçmişe bakıldığında, çocuk sayısının fazla olmasının aileye bir zararının dokunmadığı görülmektedir. Geniş ailelerde her yaş grubundan birey, birbirine destek olmaktadır. Ayrıca geniş ailenin daha fazla koruyucu özelliğe sahip olduğu da bir gerçektir. Geniş aile tipinin daha fazla görüldüğü kırsal kesimlerde hem sosyal hem ekonomik yönden çocuk, ailesine yararlıdır.

Endüstrileşme ve sonra da sanayileşme ile birlikte şehirlerde çok sayıda görülen aileler küçük modern bir biçime geçtikten sonra da bu modern aileler şehirleşme, arkasından modernleşen toplumun modernleşme sürecine katılmış olurlar. Buna karşılık kırsal kesimlerde ise yaşlılar ve toprağından kopamayan kişiler kalmaktadır. Fakat bunların sayıları her geçen yıl biraz daha azalmaktadır. Bu şekilde devam ettiği takdirde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin daha fazla gerilememesi için tedbir alınması gerekecektir.

Şehirlerde ve hatta ilçe ve kasabalarda aile fertleri evin dışında çalışmaktadır. Çalışma hayatı, eğitim hayatı, sosyal aktiviteler derken aileye ait olan işlevlerin çoğu evin dışında gerçekleşmektedir. Bu durumda bu kurumlar, sanayileşen toplumla birlikte ailenin gelecek kuşaklar için yetiştirmesi gereken gençleri, onların yerine yetiştirmektedir. Ayrıca dışarıda geçen zamanın artması aile içerisinde birbirleriyle geçirdikleri zamanı kısıtlamış ve birbirini tanıyamayan, birbirine yabancı aile üyeleri oluvermişlerdir. Sanayi toplumunun bu durumu karşısında ailesini korumaya çalışan aile büyükleri daha bilgili, daha güçlü olma çabası içine girmişlerdir.

Aile, çocuğun hangi mesleği kazanmasını istiyorsa, o konuda çocuğuna davranış kazandırmaya gayret eder. Fakat esas olan çocuktaki iç disiplindir. Kendi kabiliyetini keşfetmekte çocuğa yardımcı olan ailesi bazı güçlükler ile karşı karşıyadır. Aileyi, bencillik duygusu, aşırı egoizm davranışları ve de aşırı derecede ferdiyetçilik, duygu ve düşünceleri sarsmaya başlamıştır.

Endüstri düzeninin insanı yalnızdır, toplumda huzursuzdur, yorgundur, bedbahttır. Tedirginlikler içinde yaşayan bugünün modern dünyasının modern insanını sıkıntılarından kurtaracak, ona yön kazandıracak olan aile yuvası, o insana aradığı huzuru da verecektir. Huzur aile yuvası dışında bulunmaz, prensibini bugünkü insanlara benimsetmek gerekir.

11. DEĞİŞEN TOPLUMDA AİLE

Sosyo-kültür unsurlarının tarih yaprakları geleneklerin içindedir. Geleneklere en fazla bağlı olan kurum da ailedir. Hızlı değişme gösteren çağımızda aile problemleri dikkatleri üzerine toplamıştır. Ferdî ihtiyaçlar, şahsi ihtiyaçlar, insanî ihtiyaçlar ve iş hayatı ile ilgili sosyal hayat alanı içinde yaşayan aile, geçim şartlarının problemleri, endüstri baskıları altında bunalıma itilmiş olmanın ezikliğini duymaya başlamıştır. İnsanlar hayattan beklediklerini endüstride bulamamıştır. Endüstrinin yarattığı sanayi toplumu içinde aileler mutlu olmalıdırlar ama sanayinin insanı mutsuz ve umutsuzdur. Sanayi toplumunun insanı yalnızdır. “Hayat ve iş” arasındaki etkileşim ailenin içine yansımıştır. Aile, hayat ve iş etkileşiminin odak noktası olmuştur. Bugün üretici olan insan ve tüketici olan da ailedir. Eski zamanın üreticisi olan büyük ailesi tarihe karışmıştır. O zamanlar insan, aile içinde hem üretici ve hem de tüketicidir. Eski zamanlara oranla fonksiyonlar el ve yer değiştirmişlerdir. Bugün insanlar, ailenin dışında, iş yerlerinde üretime katılmaktadırlar. Aile ise üretici olmaktan çok, tüketici bir sosyal birim olmuştur. Sanayi toplumunda ailenin tüketim birimi olması hayat tarzını çok değiştirmiştir. Üretim ile tüketim bağımsızlaşmış ve birer odaklaşma noktaları haline gelmişlerdir. Aileler sadece tüketici, fertler de üretici durumdadır. Şahıslar işyerlerine göre üretici statüleri ile anılmaya başlamıştır. Bu insanlar eski zamanlarda ailelerine göre anılırken sanayi düzeni içinde soyadları, küçük küçük ailelere bölünmüştür. Günümüzde üretim ve tüketim fonksiyonları uzun bir mesafenin ve büyük bir aralığın iki ucuna yerleşmiş durumdadır. Her iki fonksiyonun da aralığı gün geçtikçe büyük bir mesafe ile açılmakta, her ikisi de birbirinden uzaklaşmaktadır. Aile çevresi dışında sanayileşmiş eğlence merkezleri, spor faaliyetleri, öğretim ve eğitim sistemleri insanları özgürleştirdikçe, boş zamanlarını da serbestçe değerlendirmek isteyen özgün insanlar, bağımsızlıklarını doya doya yaşamak istemektedir. Özgür ve özgün insan olmak demek ailesini unutmak ve kendinden geçip insanlığı uyutmak demek değildir. İnsanlığı uyuttuğunu sanan herkes, şunu bilmelidir ki, o sadece kendisini uyutmaktadır. Dış âlemin eğlencesi içinde kendinden geçen insanlar elbette bir gün aile çevresi içinde kendilerini bulacaklardır.

Modern dünyanın modern, küçük fakat güçlü ailesi günümüzün en huzur veren yuvasıdır. Aile ile ferde ait bütün olaylar, toplumun bütün kuvvet çizgileri, modern ailenin içinde birleşir. Bir ferdin refahı, o ferdi ailesi ile birlikte sosyal bünyeye bağlayan çizgilerin ve kuvvetlerin niteliklerine bağlıdır. İnsanın sosyal hayat alanının her seviyesinde aile hayatı vardır. Aile bünyesi hem geleneklerine bağlı ve hem de dünyadaki değişmelere uyum gösteren bir karaktere sahiptir. Aile kurumu, bir bakıma tutucu, bir bakıma da yenilikçidir. O sebeple, her üç kuşağı da bünyesinde barındırmaktadır. Aile bir taraftan sigorta, bir başka taraftan sığınak ve diğer taraftan da huzur yuvasıdır. Bu açıdan aileye verilen emekler ve ayrılan zamanlar hiçbir şekilde boşa gitmeyecektir.

Günümüz modern aile dediğimiz kavram, giderek geleneksel aile anlayışından uzaklaştığını göstermektedir. Ogburn’un zikrettiği “çözülen aile” kavramı, aile ilişkilerinin zayıflayışını ve parçalandığını ifade etmektedir. Türkiye’de de artık “parçalanmış aile”, “tamamlanmamış aile (evlilik dışı çocuklardan oluşan hiç oluşmamış aile)” örneklerine rastlanır olmuştur. Parçalanmış aile, genellikle aile bireyleri arasındaki ilişkilerin zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Kentleşmenin başladığı 1970’li yıllar, geniş aileyi çekirdek aileye dönüştürmüş ve parçalanmasına sebep olmuştur. Boşanma

olayı da ailenin parçalanmasına neden olan başka bir unsur olmuş ve günümüzde boşanma oranı gün geçtikçe artmaya devam etmektedir.

Parçalanmış aile türlerine, dul kalan eş, evlenmemiş çocukları ve aile büyüklerinden oluşan aileler de girmektedir. Ayrıca ikinci evliliklerini yapan eşlerin önceki evliliklerinden olma çocukları ile oluşturdıkları aileye “eklemlı aile” adı verilmektedir. Artık günümüzde örneklerine çokça rastlanan nikâhsız bir şekilde aynı evde yaşama şekline ise “kohabitasyon” adı verilmektedir.

Parçalanmış aile şekillerine istatistiklere göre büyük şehirlerde daha çok rastlanmaktadır. Aile bireylerinin sorumlulukları değişmekte, kadın bütün sorumluluğu yüklenen kişi olabilmekte ya da psikolojik olarak olumsuz koşullarda çocuk yetiştirilmektedir. Çocuklar, üvey anne ya da babalarıyla sorun yaşayabilmektedir.

Sanayileşme sürecinde çok ve sık görülen sosyal mobilité (sosyal hareketlilik) gerek sosyal hayat alanı üzerinde ve gerekse sosyal bünyede görülen aile yapısındaki değişme küçülme hali modern aileyi karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan meydana getirmiştir. Endüstrinin modern küçük ailesi, sosyal tarihin kaçınılmaz bir sonucudur. Ailenin aşırı küçülmesi, hayat standartları kişileri bencillığe itebilmektedir. Kişi bu durumda aile içindeki görevini ve sorumluluklarını unuttuğunda tehlikeli bir hale gelmektedir. Sanayileşmenin toplumda meydana getirdiği değişiklikler aileye de belli yönlerden yansımıştır ve aile, artık bir tüketim birimi haline gelmiştir.

Yüzyıllardır devam eden sosyolojik değişim süreci, aileyi de değişime uğratmıştır. İlkçağlarda başlayan bu değişim Orta Çağ’da, Max Weber’in ifadesiyle “latent” (adeta gizli gizli) cereyan ederek, 18. yüzyıldan sonra “sosyal gelişme” kavramıyla ifade edilmiştir. Değişme ve gelişmeler bugünkü “küçük modern aile”yi ortaya çıkarmıştır. Sosyo-kültürel değişimler, teknoloji, iletişim gibi gelişmeleri ön plana çıkarsa da “aile” görevini muhafaza etmiştir. Akrabalık ilişkileri belki zayıflamıştır ancak çekirdek aile içerisindeki dayanışma devam etmiştir. Sanayileşme ve teknoloji gibi etkenlerin aile müessesesinin özüne etki edememesinin nedeni “ailenin kutsallığı ve mahremiyeti” hususundan kaynaklanmaktadır.

Ailenin görevleri hem sosyal hem maddi hem de manevi anlamda kendini göstermektedir. Barınma, beslenme, korunma, aile bireylerinin şahsi ve manevi duygu ve düşüncelerinin gelişmesi, aile bireylerinin kimlik oluşturmalarına katkı sağlamak ailenin vazgeçilmez görevleri arasındadır.

Sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte gün geçtikçe artan “bencillik” ve bireyselleşme aile hayatını derinden sarsmıştır. Bu durum “iç disiplin” konusunun da önemini artırmıştır. Aile çocuğunu hangi mesleğe yöneltmek istiyorsa, ona göre, çocuğu duygu, düşünce, davranış kazandırmaya gayret etmektedir.

Endüstrinin insanı yalnızdır ve mutsuzdur. Bu yüzden günümüzde pek çok insan çaresiz ve yalnızdır. Bu insan sığınacak yer olarak bir aileye muhtaçtır. Bu nedenle aile, bir yuva, bir sığınma ve sevgi dolu şefkat ve huzur topluluğudur. Bu şartlar altında kendini değiştiren ve yenileyen aile, fertlerini sosyalleştirmek, yeni şartlara alıştırmak için topluma alıştırmak görevini üstlenmiş durumdadır. Ferdin kişilik kazanması, topluma kazandırılması gibi konular ailenin sorumluluğundadır. Hiçbir kurum aile kadar bu görevi üstlenmemiştir.

Hiçbir menfaat gözetmeden karşılık beklemeden sadece merhamet ve şefkat duygularıyla ailesinin fertlerine yardım etmek isteyen tek kurum ailedir. Ancak günümüz şartlarında aile ile yeterince vakit geçirmek mümkün olmamaktadır. Bu durumda aileyi toparlayıcı rolde olan kadının daha iyi şartlarda yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusu ön plana çıkmıştır. “Bu iş için de bir idea-sterotype gereklidir. İdeologic ve idea-sterotype kavramları içinde, karakter-ruh, tip-şahsiyet-beden, fikir-dimağ ahenklerine ihtiyaç vardır” (Nirun,1994: 48).

Türk ailesinin genel anlamda kendine ait nitelikleri vardır. Babaya, anaya saygı, karşı gelmemek, küçükleri korumak, kuşaklar arası kopmaları yaratmamak gibi değerler, Türk ailesinde bugün dahi vardır ve geçerlidir. Sosyal değişmelere rağmen hâlâ ailenin özünde değişmeyen değerler yaşamaktadır. Biz geleneklerimize bağlı bir toplum olduğumuz için aile kavramı daha çok ön plana çıkmaktadır. Elbette, bir toplumda kuşaklar arasında bazı anlaşmazlıklar olacaktır. Bütün toplumlarda bu durum gözlenmektedir. Nihat Nirun’a göre 16-17-18 yaşların gençleri ile aileleri arasındaki anlaşmazlıkların kaynakları şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- Disiplin ve denetim konusunda,
- Gençlerin toplum değişmelerine, yeni değerler karşısında uyum sağlama çabalarına karşılık, yaşlıların daha tutucu, daha baskılı ve daha otoriter, emredici davranış göstermeleri,
- Arkadaş seçiminde daha bağımsız olmak isteyen gençler, sosyal etkinliklerin etkisi altında hür davranış içine girmek istemeleri,
- Para ve harcamalar ile ilgili konularda yani ekonomik konularda gençlerin aileleri ile ana-babaları karşısında daha isyankâr davranış göstermeleri, yaşlıların ise tasarrufa gençlerden daha çok önem vermesi,
- Eğlence sanayiinin oluşması ile Doğan büyük şehirlerin eğlence merkezleri gençleri çeken cazibe (çekim) yerleri, gençleri ailelerinden koparmaktadır. Yaşlıların bu yerlere daha dikkatle bakmaları,
- Aile büyüklerinin eleştirilerine ve doğru yolları gençlere göstermelerine karşı gençlerin tahammül, sabır ve anlayışla hareket edemez durumları,
- Gençlerin fazlasıyla bağımsız, özgür (hür) olmak istemelerine karşın ailelerin gençlerin bağımsızlıklarına karşı koymaları, gençlerin ise büyüklerin bu tutumunu kabul etmemeleri,
- Ailesinden yeterince anlayış bulamadığı konusunda gençlerin şikâyetleri, öncelikle gözlenen konulardır (Nirun,1994: 51).

Sosyal gruplar içerisinde gençler, aile etkisinden kurtularak kendilerini özgür ve bağımsız olarak görürler. Özellikle eğer isyan eğiliminde de olan gençler iseler tekrar ailelerine geri dönmeleri imkânsız olabilmektedir. Bu bireyler, ailelerinde göremedikleri ilgiyi dışarıda aramaktadırlar. Bu durum toplumda istenmeyen grupların oluşmasına yol açacaktır. Ailelerinden uzakta kendilerini bulmaları daha da güçleşecek, daha farklı zararlı grupların da baskısı altına gireceklerdir. Kendi kişiliğini bulamayan gençler, toplum içerisinde yer edinemeyerek daha çok dışlanmaya mahkûm kalacaklardır. Bağımsızlığını kazanmak için ailesini terk eden genç, daha fazla kendini tutsak hissedecektir. Sonuç olarak aileden kopan birey, kendini bulamayarak topluma

karışamayacak ve topluma faydalı olamayacaktır. Bu da sağlıklı toplumları doğuracaktır. Bu yüzden aile kavramı her yaştan bireyler için özellikle de yetişme çağındaki gençler için çok önemli bir kurumdur.

Sağlıklı bir aile sağlıklı bireyler yetiştirecektir. Aile, sağlıklı bir biçimde duyguların ve düşüncelerin topluma nasıl açılacağını aile bireylerine öğretir. Bu şekilde, aile üyelerini ideallerine yönlendirerek amaç dışı davranış ve boşa zaman geçirmekten alıkoyar. Bütün bunları yaparken aile, öğüt vermekle yetinmemeli, ideal olanı, doğru olanı birlikte uygulayarak göstermelidirler. Ailenin üzerine düşen bu gibi görevler, aile kurumunun bulunduğu toplumun kültürünü nasıl yansıttığının da bir göstergesidir. Çünkü aile, milletin kültür ve değerlerini kuşaktan kuşağa aktaran önemli bir kurumdur. Toplumun birliği ve bütünlüğü aile kurumunun üzerine inşa edilmiştir. Sağlıklı aile, sağlıklı toplumu doğurmaktadır. Sağlıklı aileler hem bireylerinin bunalımını önlemekte hem de topluma faydalı bireyler kazandırmaktadırlar. Sağlıksız aileler de topluma sağlıksız durum ve bunalımlar yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ailenin sağlıklı bir ilişki kurması için “toplum ile yakın çevre” arasında dengeyi sağlayarak bir güç merkezi konumunda olduğunu unutmamalıdır.

Aile, toplumsal değişimden en çok ve en hızlı etkilenen kurumdur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte tanınan hak ve dönemin anlayışı aileyi modernleştirmeye başlamıştır. Ancak bu durumun aynı zamanda geçmişten, gelenekten kopuşu getirerek kültürel bir çatışmaya neden olduğu söylenebilir. Köyden kente yapılan yoğun göç, ekonomik sıkıntılar, eğitim sorunu gibi sorunlar baş göstermiştir.

1940’lı yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı’nın oluşturduğu ekonomik bunalım, 1960, 1970 ve 1980 yıllarında yaşanan siyasi bunalımlar Türk toplumunu derinden sarmıştır. Yetmişli yıllarda gençler ideolojik kutuplara ayrılmıştır. Çatışma ve gerginlikler yaşanmış, onlarca genç hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden gençlerin aileleri için o zamandan sonra yıllarca süren tahribatın izleri kalmıştır.

Toplumu değiştiren bir başka etken de medyadır. Artık bir kitabı okumak yerine kitabın dizi ve filmleri daha çok izlenmektedir. Evlere gazete, dergi, kitap girmekten televizyon programları en çok izlenenler arasına girmektedir. İnternet de günümüzde yeni bir bilgi edinme alanı olarak çoktan yerini almıştır. İnternet birçok bilgiye ulaşmada kolaylık sağlasa da fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkiler de doğurmaktadır. Çocukların internet ortamında çok fazla zaman geçirmesi aile içi iletişimi de olumsuz etkilemektedir. Sanal sohbet ve arkadaşlıklar gerçek hayattan alıkoymaktadır. Ayrıca sanal ortamda çok fazla zaman geçiren çocukların günlük hayatta sessiz ve içine kapanık bireyler olduğu gözlenmiştir. Denetimsiz bir şekilde kendini kaptıran gençleri intihara bile sürükleyen sanal ortam, üzerinde araştırma ve inceleme yapılması gereken çok geniş bir alandır. Modern çağın getirdiği kolaylıkların yanında insanları tüketim toplumu haline getiren yönü daha fazla ön plana çıkmıştır. Bireyleri ve aileleri sağlıklı ve huzurlu bir şekilde topluma kazandırmanın tek yolu ise eğitimidir. Bu şekilde karşılaşılan sorunlara eğitimle ışık tutmak mümkün olacaktır. Sonuç olarak değişen toplumdan aile kurumu da payına düşeni almaktadır. Bu nedenle toplumu değiştiren faktörler incelendiğinde aileyi olumsuz etkileyen ve etkileyecek olan faktörler de ortaya çıkmış olacaktır. Önleyici tedbirlerin hangi konularda alınması gerektiğini ortaya koyacaktır.

Sanayileşme ile birlikte değişime uğrayan ancak temel işlevini ve dengeleyici rolünü koruyan ailenin değişme faktörleri şu şekilde belirlenmiştir:

1-İlim ve Teknoloji: modern toplumda değişimi başlatmak ve etkilemek hususunda her zaman etkili olmuştur.

2-Ekonomik Faktör: Her zaman kilit değişken olmasa da önemli bir etkileme aracıdır.

3-Demografik Faktör: nüfusun değişimi diğer değişkenleri de etkisi altına almaktadır.

4-Nüfus Kategorilerine Ait Değer Değişiklikleri: genç nüfus ve mesleki gruplar gibi değişkenlerdir.

5-İdeolojik Faktörler: kişinin değerleriyle bir aradadır. Sosyal sınıflar, meslekler ve diğer grupların temel prensipleri, inanışları gibi konulardır.

6-Liderlik Faktörü: sosyal değişim bakımından önemli bir husustur.

7-Politik Faktör: Önemli bir faktördür. Dönemin hükümeti ve kurumları üzerinde dolayısıyla o dönemin yaşamının üzerinde etkilidir.

8-Eğitim: Bağımsız ve müdahale edici bir değişkendir.

9-Kitle Haberleşme: TV, radyo, gazete gibi toplumda etkili önemli araçlardır.

10-Activist veya kendi kendine karar vererek harekete geçme davranışı

11-Çatışma(conflict): hedefleri çatışma ve karşılaşma metotları ile gerçekleştirmek tercih edilir olmuştur.

12-Sosyal Hareketler: Değerler, ideolojileri, liderlik, siyasi faktörler, iletişim, kendi kendine karar verme ve çatışma etkileri ile ilgilidir.

13-Dış Dünya Etkileri

14- Planlama Faktörü: hızla değişen ve karmaşıklaşan dünyada planlamaya gittikçe daha sık ihtiyaç duyulmaktadır (Nirun, 1994:131).

Değişim bir hakikattir. Dünyada her şey değişmektedir. Kültürel değişime sosyal değişimler neden olmaktadır. Özellikle sanayileşme sürecinde bütün değişimlere rağmen modern aile, dengeleyici işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Ailede otoritenin paylaşılması da önemli değişikliklere uğramaktadır. Endüstri düzeninde modern aile kendi düzenini koruyabilmekte, varlığını sürdürebilmekte ve toplumda dengeleyici rol oynamaktadır. Sadece aile bireyleri arasında değil, toplum içinde kurumlar arasında da dengeleyici işlevini gerçekleştirmektedir.

12. İNCELENEN ESERLERDE AİLE İÇİNDE GÖRÜLEN DURUMLAR

12.1.Mutlu ve Mutsuz Çiftler

Evliliğe ve aile kurmaya adım atarken hiç kimse mutsuz olmayı istemeyecektir. Ancak bazı durumlar karşısında çaresiz kalan çiftlerden biri ya da her ikisi mutsuz olabilmektedir. Bu da evlilik hayatlarının, sağlıklı bir ilişkiye dönüşmesine neden olabilmektedir. Bazı çiftler, sorunun temeline inip çözüm yolunu birlikte bularak sorunlarını halledebilmektedir. Ancak bazı çiftlerde, mutsuzluğa neden olan taraf, karşı tarafın hem hayatını hem psikolojisini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu durum, bazı çiftleri boşanmaya kadar sürüklerken bazı çiftler de ömürleri boyunca aynı durumu, yaşamlarına sindirmiş mutsuz bireyler olarak devam etmektedirler.

Evlenmeden önce mutlu olmayı hayal edip evlendikten sonra bu hayalini gerçekleştiren çiftler ise aile kurumunu sağlam temellere oturtmuş olarak mutluluklarını çocuklarına da aşılayarak topluma iyi ve olumlu örnek olmaktadır.

Ece Temelkuran'ın *Devir* adlı romanında, 12 Eylül ve etkileri, Ayşe ve Ali adlı iki çocuğun gözünden anlatılır. Ayşe, anne ve babası akademisyen olan, ekonomik düzeyi iyi durumda olan ailenin kızını temsil eder. Ayşe'nin annesi Sevgi, üniversite yıllarında Önder adlı bir genci sevmiş ancak o dönemin siyasi olaylarında tutuklandığı için ayrılmış, araya zaman girmiştir. Hayatına bir düzen getirmek için sevdiği Önder ile değil, sakın ve ağırbaşlı Aydın ile evlenmiştir. Ancak bu durumdan bir süre sonra rahatsız olmaya başlamıştır. Önder'in de yıllar sonra tekrar karşısına çıkmasıyla birlikte aklı karışır. Sevgi, mutsuz giden evliliğini samimi arkadaşı Günseli 'ye anlatır: "Aydın bir hava boşluğuna dönüştü, var mı yok mu belli değil. Merak etmiyor, sormuyor, zorlamıyor. Önder tekrar sahneye çıkınca da... Bilmiyorum ne kadar devam ederiz Aydın'la"(Temelkuran, 2015: 239).

Bu düşüncesini devam ettirir ve mutsuzluklarının kızı Ayşe'ye de yansıdığını düşünmektedir ve Önder ile kaçmayı bile düşünür: "Mutsuz bir evde büyüyor çocuk, memleketin hali de malum... Kaçıp gitmek istiyorum bazen Günseli. Önder de...[...] Gidecek. Yurtdışına. Sen de gel, dedi" (Temelkuran, 2015: 240).

İnci Aral, *Mor*'da, Ege'de yaşayan İbrahim ile Seher'in ve onların dört çocuğunun yaşamlarını, geriye dönüşlerle yirmi dört saatlik zaman dilimi içerisinde anlatmaktadır. İlhan Sacit ailenin en büyük oğlu ve romanın da merkezinde olan kişisidir. İlk evliliğini sessiz ve biraz da ekonomik açıdan zengin olmayan bir kız olduğu için Revan ile evlenmeyi seçmiştir ancak evlendikten sonra geçinemezler. Ayrıca çocuk sahibi olmayı çok isteyen İlhan Sacit'in yirmi yedi yıllık evliliklerinde çocukları da olmamıştır. İlhan Sacit ve Revan mutsuz bir çifttir. Mutsuz ve yorgun bir kadın olan Revan, git gide kocasının da hoşuna gitmemeye başlar, mutsuzluğun sebebine inmeğe ondan uzaklaşıp defalarca da aldatır:

Mutsuzluğu oranında çirkin, yorgun, gergin bir kadın. Karısının sessiz gücenikliği, yoğun bir iç sıkıntısı ve suçluluk uyandırıyordu İlhan'ın içinde önceleri. Sonra bezmiş, karısından tiksine başlamıştı. Geri kalan yirmi yılı Revan'dan kaçmakla, maddi manevi olabildiğince uzak kalmakla

geçirmişti. Sayısız kadın tanımış... Yığınla ama sığ, kısa süreli ilişkileri olmuştu. Sonra apansız Renginur çıkmıştı karşısına (Aral, 2015: 39).

İlhan Sacit ile Revan'ın, her zaman mı mutsuz olduğu konusuna açıklık getirmek için nasıl tanıştıklarına da değinilir. Revan, genç bir mühendis olan İlhan Sacit'in yanında işe başlamıştır. İlhan Sacit, paraya ihtiyacı olduğu her halinden belli olan biri ile evlenmenin, ev kurmak adına mantıklı olduğunu düşünmüş ve Revan ile evlenmiştir. İlhan Sacit'in ise Revan'da bıraktığı ilk izlenim; sevimli, içten ve güvenilir biri gibi gelmesidir. Birlikteliklerinin ilk yıllarında İlhan Sacit de onu sevmekte ve normal davranmaktadır: "Birlikte yola çıktıklarında, İlhan, hayalci, tutkulu, alçakgönüllü ve inançlıydı. [...]Tanıştıkları, seviştikleri günlerde tertemizdi İlhan" (Aral, 2015: 72).

İlhan Sacit gibi erkek kardeşi Armağan ile eşi Figen de mutsuz bir çifttir. İkisi de çalışan akl-ı selim insanlar olmasına rağmen İlhan Sacit'ten farklı nedenlerden de olsa evliliklerinde mutluluğu yakalayamamışlardır. Bu durumda, çocukluğunda şahit olduğu hem eşine hem çocuklarına katı davranan babasının da etkisi görülmektedir:

Dün akşam geç vakit kardeşi Armağan'ın karısı Figen de gelmişti ama henüz görüşmemişlerdi. Hayat dolu, sevimli, akıllı bir kadındı. Özel bir lisede İngilizce öğretmeni ve yöneticiydi. Fotoğraf çeker, bütün sanat dallarıyla yakından ilgilenir, çok kitap okurdu. Armağan ise bilim adamıydı. Bir gazetede arada bir köşe yazıları da yayımlanan -hâlâ-sosyalist düşünceye bağlı tanınmış bir ekonomi profesörü. Nitelikli insanlardı karı koca ikisi de ama yazık ki mutlu olamamışlardı. Armağan'ın bütün açık görüşlülüğüne karşın kendisi için yürürlüğe sokamadığı ya da derinliğine değiştirip kafasından atamadığı birtakım değer ölçütleri ve tutuklukları vardı çünkü. Babasından gördüğü ya da devraldığı o erkeksi katılık, içe dönük ve öncelikle kendisini tüketen kapalılık karısıyla ilişkilerini aşırı derecede zedelemişti (Aral, 2015: 46).

Mor'da, mutsuz bir evlilik yaşayan çiftlerin ailelerine bakıldığında onların da anne ve babalarının mutsuz bir evlilik hayatı sürdürmüş olduğu görülmektedir. İlhan Sacit'in babası evini çocuklarını ve eşini umursamayan kendi hayatını kafasına göre yaşayan biridir. Aynı şekilde mutsuz çiftlerin bir başka örneği de Revan'ın anne ve babasıdır. Hem yoksulluk hem geçimsizlik bir aradadır:

Karışan bayat ekmek ve soğan kokularının küçük, basık odaları doldurduğu bir ev. Astımı olan annesini öksürüklere boğan sigara dumanı yüzünden karı koca ikide bir atışırldı. O yoğun yoksulluk kokusu dışında karanlık, hamamböcekleriyle dolu mutfakta aceleyle pişen yemeklere sık sık bulaşan gaz kokusu ve evin her yanına dağılan toplu iğne, iplik ve kumaş parçaları da sürekli kavgalarının başlıca konuları arasındaydı. Birbirlerinden, ama asıl hayattan duydukları bezginliği bu türden yakınmalarla dışa vuruyorlardı belki de. Kimsenin hoşnut ve mutlu olmadığı bir evde yaşadığı için bahtsız olduğunu düşünürdü Revan. Ruh hali bir andan ötekine değişen, huzursuz, sinirlenmek için buluttan nem kapalı babası -evde- her akşam içerdi ama pek sarhoş olduğunu görmemişlerdi. İçki onu kuşkucu, kaderci biri yapmıştı ya da tam tersi, öyle biri olduğu için içiyordu (Aral, 2015: 62).

Armağan, gerek kendi ilişkisi gerekse çevresindeki evlilikleri gözlemleyerek değerlendirmede bulunmaktadır. Bir evliliğin kısa sürme nedenlerini, ölene kadar süren mutlu birlikteliklerin sırrını çözmüş olsa da bunu kendi evliliğinde uygulayamadığını görürüz:

Armağan, evlenmeden önceki günlerde, anne babasının, çevresindeki insanların, arkadaşlarının evlilikleri üzerine düşünmüş, gözlemler yapmıştı ve özellikle şunu fark etmişti: Evlilikte; kendini ötekenden esirgeyen ipleri ele geçiriyor, duruma hâkim oluyordu. Önemli olan karşı tarafı kopmayacak bağlarla bağlı olduğuna ve -bir biçimde sevildiğine inandırabilmektir. Sonra, açığa vurulmasa da, aşkının karşılıksız kalmadığına inanan -ya da bağları koparacak gücü kendinde bulamayan- tarafa, arada bir birkaç kırıntı atmak yeterli oluyordu. Sevgisini sarıp paketleyerek gözden uzak tutan, gerektiğinde küçük işaretlerle paketin orda, çekmecede durduğunu hissettiren insanlar, genel olarak ikili ilişkilerde daha başarılıydılar. Hatta o sanal paket artık var olmadığına bile (Aral, 2015: 101).

Ayla Kutlu'nun kaleme aldığı *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin üç kuşağının anlatılmasına şahit oluruz. Yüzbaşı Ömer Azmi ve Eşref Hanım'ın evliliklerinden doğan Bestami ve Beyazıt'ın hayatları da ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Bestami, kısa süren evliliğinin ardından tekrar resmi olarak evlenmemiş ancak kardeşi Beyazıt bir defa evlenmiş ve o evliliğinde de eşi Göksu ile ömürlerinin sonuna kadar birbirlerine bağlı ve sâdık birer âşık olarak kalmışlardır. Beyazıt ile Göksu'nun mutlu evliliğinin tek oğlu Hatay ise talihsiz bir evlilik yaparak mutsuzluğa gark olmuştur. Hatay'ın ailesi içinden çıkılmaz bir durum içerisinde. Yazar bu aileyi "*Tanrı kılıcıyla ikiye bölünmüş gibi yaşamaya*" benzetmektedir. Çünkü Hatay'ın karısı ve küçük kızı birbirine yapışık ikizler gibi yaşamaktadır. Hatay da büyük kızı Alasu'yu kendine müttefik seçmiştir. Evde düşman gibi yaşamaktalar ama aynı zamanda ayrılmamaktadırlar. Bu çıkmazdaki ailenin evine, Asiyel ailesinden hiç kimse girmemiştir. Yazar bu evlilik hususunda "*İsa'nın öbür yanağını çevirmesi gibi evliliği uzun, upuzun bir devinimsizlik uykusunda*" olduğu değerlendirmesini yapmaktadır.

Hatay'ın kızı Beylan, anne ve babasının mutsuz bir evlilik yaptığını gözlemler. Aslında annesinin babasıyla sevmekten evlendiğini, aralarındaki on üç yaş farkın fazla olduğunu düşünmektedir. Ailede eskilerin bile ailesinin karşı çıkmalarına rağmen yaşadıkları sıra dışı birliktelikleri varken, annesi gibi güzel ve duygulu bir insanın sırf makul olduğu varsayıldığı için yaş, yapı ve davranış farkı bu kadar belirgin olan bir evliliğe evet demesi tuhaf gelmektedir. Bu farklar yüzünden anne ve babası birbirine uyumlu bir çift değildir.

Sevinç Çokum tarafından kaleme alınan *Lacivert Taşı*'nda, Anadolu topraklarında geleneklerine, aile değerlerine bağlı bir şekilde yaşayan ve çerçilikle uğraşan bir aile konu edilir. Üç bölümden oluşan romanın ilk bölümü baba Hicret Bey'in ağzından anlatılır. Hicret Bey, her zaman ailesine ve çevresindekilere dürüstlüğü, hak yememeyi ve birlik olmayı öğütleyen bir babadır. Hicret, ilk eşi genç yaşta vefat edince Telli Hanım ile evlenir. Hicret ile Telli'nin mutlu bir evlilikleri vardır

ancak Hicret'in ilk evliliğinden olan çocuklarıyla birlikte evde yedi çocuğunun olması, ilişkilerinin eskisi gibi olup olmadığını sorgulamasına neden olmuştur: "Evlilik, çocuklardan sonra, aşkın bittiği ve bitmesi gereken bir beraberlik midir? Neden?" (Çokum, 2011: 63). Telli Hanım'ın kendisinden uzaklaştığını düşündüğünde bu kez Telli Hanım ölmeden o hayattayken biriyle evlenmeyi bile düşünür ama oğulları yetişme çağında olduğu için vazgeçer:

Telli'nin bana uzak duruşuyla bunlara meyletmişim. Hatta bir defasında acaba eve bir eş daha getirsem mi diye düşünmüş, genç oğullarımın yoldan çıkabileceklerini düşünerek vazgeçmişim hemen. Gerçi genç ölen ilk hatunumdan sonra Telli'yi aldığım da o da çok gençti ama Zühre Hanım'dan olan evlatlarım henüz çocuktular; Telli'yi ana gibi kabullenerek büyümüşlerdir (Çokum, 2011: 63).

Kafamda Bir Tuhaflik, Orhan Pamuk tarafından kaleme alınmıştır. Başkahraman Mevlut'u, Mevlut'un baba ve amcasının mal paylaşımı sırasında anlaşmazlığa düşüp küsmelerini, köyden İstanbul'a göç edip büyük şehirde tutunma çabalarını ve Mevlut'un iyi bir eş ile iki kız çocuktan oluşan mutlu ailesini anlatmaktadır. Eserde Mevlut aracılığı ile mutluluğun paradan daha önemli olduğu vurgulanır. Safiye Teyze'siyle konuşurken söz paraya geldiğinde teyzesi paranın aile saadetinden ve huzurundan daha önemli olmadığını vurgular:

[...] Hayatta parayı hiç dert etme, bir gün nasıl olsa istediğin kadar kazanırsın. Mutluluk para ile olmuyor. Bak Korkut ne çok kazanıyor ama Vedia ile her gün kedi köpek gibiler... Kavgadan başka bir şey görmeyen Bozkurt ile Turan'a acıyorum valla. Neyse... Hayırlısıyla bu senin iş olur inşallah (Pamuk, 2015:169).

Rayiha ile Mevlut'un mutlu ve güvenilir bir yuvaları vardır ancak kızları doğduktan sonra Rayiha değişir. Bir yandan Mevlut, Rayiha'nın fark etmediği bir huzursuzluk hisseder. Bunun nedeni Rayiha'nın bebeğine baktığı gibi artık kendisinin gözlerine bakmamasıdır. Yalnızca kendisine öyle bakmasını dilerken, bebekten sonra Mevlut'u önemsizleştirmiştir. Artık eskisi gibi işiyle ilgilenmiyor, onu takdir etmiyordur. Rayiha, Mevlut'un kendisinin çocuğu emzirmesini bile kıskandığının farkındadır.

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı eserinde, başkahraman ve anlatıcı Işık ve eşi Behzat'ın evlilik hayatının anlatıldığına şahit oluruz. Işık, Behzat ile evlenirken onu çok sevse de evlendikten sonra eşinin ihmalkâr davranışları ve hayalindeki ideal eş olarak kalmaması nedeniyle Işık'ın sevgisi ilk zamanlardaki gibi değildir. Işık ve Behzat da mutsuz çiftlere bir örnek teşkil etmektedir: "[...]Ben de evlilikte umduğumu bulamadım! Umduğum ise; evlendiğim kişinin beni sevmesi hatta âşık olması, karı kocanın daima birbirlerini sevmeleri, birbirlerine yardımcı olmaları ve tabii giderek karşımızdakini daha çok sevmemiz" (Işınsu, 2013: 74).

Işık, her şeyden önce sevgi beklemektedir: "Haydi aşktan vazgeçeyim, ama daima sevdiğimi hissetmem lazım, çünkü gerçekten açım sevgiye"(Işınsu, 2013: 74). Işık, en başından beri kendini kandırdığını, karşılık görmediği halde her zaman fedakârlık yaptığını kabul etmektedir: "Böylece hep vermeye çalışsan, reddedilen ama

yine veren fakat asla karşılık beklemeyen çok genç bir kadındım” (İşinsu, 2013: 75).

Buna göre *Lacivert Taşı*’ndaki Hicret Bey ile *Kafamda Bir Tuhaflık*’taki Mevlut, mutlu giden evliliklerinde, çocuklar olduktan sonra aynı duyguları hissedemediklerinden yakınmaları bakımından ortak özellik gösterdikleri söylenebilir. *Mor*’da yer alan İlhan Sacit ile Revan, Armağan ile Figen; *Asi...Asi*’de, Hatay ve eşi, Bestami ile kısa sürede ayrıldığı nikâhlı eşi; *Devir*’de Sevgi ve Aydın; *Bir Aile*’de Işık ve Behzat mutsuz çift örnekleridir. Bu çiftlerin mutsuzluklarının nedenlerinin; evlilikten beklentilerini evlendikten sonra bulamamaları, birbirleriyle mizaç olarak uyumlu çiftler olmamaları ve sorunlarını çözerlerken birlikte hareket etmeyip anlaşmazlıklarının temeline inmemelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

12.2.Fikir Ayrılıkları ya da Yanlış Eş Seçimi

Fikir ayrılıkları ve yanlış eş seçimi de mutsuz bir evliliğin en önemli sebeplerindendir. Evlenmeden önce eş adayını yeterince tanımamak, taraflardan birinin veya her ikisinin evlenmeden önce kendini olduğundan farklı göstermeye çalışması, kişisel çıkarlar, sosyal ve siyasi anlamda görüş ayrılıkları ve geleneksel bağlamda görücü usulü evlilik bu durumlara sebep olabilmektedir.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*’nde, dışa kapalı bir yapısı olan Anadolu’lu bir Türk ailesinin gizlerini incelemektedir. Başkahraman Ayda, özel bir üniversitede öğretim görevlisidir. Küçüklüğünden beri annesinin güzelliğini kıskanır. Ayda gençken annesi ile yaşadığı anne kız çatışmalarını daha sonra kendi kızı olan Aslı ile yaşar. Ayda ile annesinin konuşmalarından, annesinin gençliğin ve tecrübesizliğin etkisiyle yanlış bir evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Annesi, gençliğin verdiği biraz aptallık biraz hırçnılıktan böyle bir evlilik yaptığını anlatır.

Devir’de, Ece Temelkuran, 12 Eylül’ü ve topluma yansımalarını anlatır. Ekonomik açıdan kötü durumda olan Ali’nin ailesi ve gelir düzeyi daha yüksek olan Ayşe’nin ailesi örnek olarak konu edilir. Ayşe’nin annesi Sevgi, akademisyendir. Sevgi, gençken âşık olduğu Önder ile değil Aydın ile evlenmiş ve kızları Ayşe dünyaya gelmiştir. Sevgi, Aydın’la evlenir ama evlenmeleri çok hızlı olmuştur. Sevgi, Aydın’a çok değer vermemektedir. Aydın ile evlenmelerinden uzun bir zaman sonra evlenmeden önce birlikte olduğu Önder ile görüşmesi, evliliğinde mutlu olmadığı, pişmanlık yaşadığının göstergesidir. Sevgi’nin eski ve yakın arkadaşı Günseli, Sevgi’yi çok iyi tanıdığı için onun Aydın ile neden evlendiğini bilmektedir: “Bütün bunlar senin başına gelmiş gibi davranıyorsun bazen Sevgi. Unutma, sen Aydın’ı varla yok arası olduğu için seçtin zaten o hep bir hava boşluğuymuştu. Soru sormadığı için seçtin, merak etmeyeceği için. Şimdi aynı nedenle ” (Temelkuran, 2015: 241).

İnci Aral, *Mor*’da, zaten mutsuz bir çift olan anne ve babanın, dört çocuğunun hayatını anlatırken özellikle en büyük oğlu İlhan Sacit’in hayatı üzerinde durur. İlhan Sacit’in, eşi Revan’ı sessiz ve yetersiz bulup ondan uzaklaşması, onu aldatması ve sonunda boşanması anlatılır. İlhan Sacit’in erkek kardeşi Armağan ise evlenmeden önce ince eleyip sık dokumuş, hem eğitim düzeyi olarak hem de dünya görüşü olarak kendisiyle benzer olan Figen ile evlenmeye karar vermiştir. Armağan ve Figen, eğitim düzeyleri bakımından birbirine uyumlu olsa da yaşayış, düşünce ve karakterlerinin bir o kadar farklı olduğu evlendikten sonra ortaya çıkmıştır. Bu yüzden evliliklerinde sevgi

tükenmiş, birliktelik kalmamıştır:

Farklı yaradılıştaki ve farklı çevrelerde yetişmiş iki insandılar. Armağan ne kadar kapalı ve çekingense Figen o kadar açık, dışadönük ve cömertti. Armağan inanç ve bağlılıklarında ne kadar kararlı ve diretkense Figen o kadar esnek, savurgan ve kararsızdı. Hayatın bütün alanlarına yayılan bu temel aykırılıklar yüzünden -başlangıçta onu çok çekici bulsa da- daha sonraki yıllarda düş kırıklığına uğradığını kabul ediyordu Armağan (Aral, 2015: 105).

Armağan, Figen ile uyumlu olmadığı konusunda kat'i kararını verir: "O bir canavar, diye düşündü. Daha uysal birini seçmeliydim" (Aral, 2015: 107).

Ahmet Günbay Yıldız, *Anılar da Yakılır*'da, kan davasından uzaklaşmak için memleketlerinden kalkıp Ege'de bir beldeye yerleşen Kozanoğulları ve Oflazoğulları ailelerini anlatır. Torunları Tunahan, annesi Süreyya'nın isteği doğrultusunda akrabasının kızı olan Ceren ile evlendirilir. Üstelik Süreyya, âşık olduğu kişiyle evlenmek için bu iki aileyi karşı karşıya getirmiş ve evden kaçmıştır. Daha sonra aile reislerinin kararlarını olumlu yönde vermesiyle evlenmelerine gönülsüz de olsa izin verilmiştir. Bu şekilde aşkı uğruna evden kaçan bir anne, doktor adayı olan oğlu Tunahan'ın fikrini almadan istediği biriyle evlendirmeye çalışması manidardır. Zaten bu evlilikten ne Tunahan ne de Ceren mutlu olmuştur. Çünkü Tunahan içten içe kuzeni Berceste'yi sevmektedir.

Alacaceren'de, Nezihe Meriç, ayrılmış bir anne babanın ortada kalmış iki kız çocuğunun psikolojisi ve ailenin parçalanma noktasına gelene kadar neler yaşadıklarından bahseder. Ailenin büyük kızı ve romanın merkezindeki kişi Bengi'dir. Geçmişe dönüş yapılır ve Bengi'nin annesi, evlenmeden önce başka biriyle nişanlı kaldığı anlatılır. Ancak nişanlısı, ailesinin bulduğu zengin bir kızla evlenmeyi tercih ederek nişanı bozmuştur. Nişanlısını değil ailesini tercih etmiştir. Anne de o günden sonra tek bir amaç edinmiştir, o da "zengin olmaktır." Bengi'nin annesi, nişanı bozulduktan sonra bunalıma girdiği için kafasını dağıtmak amacıyla bir Ege köyüne gider, evleneceği kişi olan Bülent ile de orada tanışır. Tatilden birlikte dönüp hemen evlenirler. Anne, mimarların zengin olduğunu düşünerek de bu evliliği hızlandırmıştır. Ancak evlendikten sonra umduğunu bulamayınca evden kaçmıştır.

Sonuç olarak incelediğimiz eserlerde, gençliğin verdiği tecrübesizlikle evlilik yapılması, sevmediği halde iyi bir tercih olacağını düşünerek hızlı karar verilerek evlenilmesi, yaşayış, düşünce biçimi ve karakterlerin birbirinden farklı olması, görücü usulü ile üstelik fikri alınmadan evlilik yapmaya zorlama, aşk acısı çekerken bir yandan da zengin olma hayali ile evlilik yapanların mutsuz oldukları, fikir ayrılıkları yaşadıkları, bazılarının boşandıkları bazılarının ise mutsuz bir şekilde yaşamaya devam ettikleri görülmektedir.

12.3.Evliliğe Hazır Olmama, Özgürlüğe Düşkünlük

İncelenen eserlerde, çiftleri mutsuzluğa götüren sebeplerden bazıları da evliliğe hazır olmadan karar vermeleri ya da evlenmeden önce yapmayı planladıkları şeyleri

evlendikten sonra gerçekleştiremedikleri için evliliğin önlerinde bir engel olduğunu düşünmeleridir.

Mor'da, İnci Aral, başkahraman İlhan Sacit'i anlatırken, onun yolunda gitmeyen mutsuz evliliğini, ihanetlerini anlatırken, erkek kardeşi Armağan ve evliliğinden bahsederken daha farklı noktalara değinir. Armağan, etrafındaki mutsuz evliliklerden dolayı evlilik fikrine uzaktır. Aslında Figen de Armağan da evlenmeden önce evliliği düşünmeyen kişilerdir. Evlilik kurumunu eleştirirler. Bu anlamda özgürlüklerine düşkün olmaları bakımından fikirleri birbiri ile örtüşmektedir:

Gençtiler, doruk noktasındaydılar. Evlilik kurumunu kıyasıya eleştiriyor, evlenmeyi henüz düşünmüyorlardı. Ama bir gün evlenmeye karar verirlerse, beraberlikleri hayatlarının temeli olacak, birbirlerine sadık kalacak ve çocuklarını iyi yetiştirmeye özen göstereceklerdi. Bunu başaracak yetenekte olduklarına inanıyorlardı. Bu inançlarla, güvenle başlamışlardı ama sonra ne olmuşsa olmuş, evlilikleri-yaşıtlarının pek çoğu gibi- yenilgiler ve mutsuzluklarla, üstelik mutsuzluklarının ve hayattaki yerlerinin ne olduğunu tam olarak tanımlayamama bunalımı içinde sürüp gitmişti (Aral, 2015: 109).

Armağan'ın evliliğe hazır olmaması, kendini baba kimliğine ve aile reisliğine uygun bir kişilik olmadığını düşünmesi, eşiyle aralarında çeşitli aşamadıkları sorunların olmasının yanında son zamanlarda evliliğin kendisini kısıtladığını Figen'e hatırlatmaktadır: “Evliliğin kendisini kısıtladığı yolunda yersiz bir görüş geliştirmişti bir de son zamanlarda ve bunu Figen'e sık sık ima ediyordu. Bu duygunun temeli Armağan'ın üç yıl önce asistanı olan bir kıza tutulmuş olmasıydı” (Aral, 2015: 235). Her şeye rağmen evli olan Figen ve Armağan aslında başta evliliğe hazır olmadıkları fikrinin ne kadar doğru olduğunu görürler. O nedenle en doğrusu bu evliliğin bitmesidir:

Bitti, ayrılmaktan başka çaremiz yok! Neden evlendik biz? Nerden biliyorduk sevmeyi, ne sanıyorduk? Eğer alışıldık deyişle sevgiyse o aralarındaki -aşkı-, anısından, yerine daha iyisini kurma umudu olmayan bir düzeni iyi kötü sürüklemekten ve yorucu bir dayanma inadından başka ne kalmıştı geriye! O bitti, dedi. Kesinlikle bitti. Bir ferahlık duydu, rüzgârlı bir özgürlük duygusu esti içinde (Aral, 2015: 118).

Armağan'dan çok Figen ayrılmayı istemekte, Armağan'dan boşanmaya dair ilk talepte kabul edip özgürlüğüne kavuşmayı hayal etmektedir: “Herkes özgür olacak başının çaresine bakacaktı sonuçta” (Aral, 2015: 112).

Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, köyden kalkıp İstanbul'a göç eden Mevlut ve ailesinin geçim sıkıntılarını, evliliklerini, hayata tutunma çabalarını anlatır. Mevlut, Rayiha ile mutlu bir evlilik yapmıştır. Rayiha'nın kız kardeşi Vediha'nın aslında kızların kendi mahallelerinden, köylerinden evlenmemelerini yadırgamaktadır. Çünkü başka başka sebeplerden evleneceği kişileri farklı köy ve şehirlerden seçenlerin, bahane olarak özgürlüklerini gösterdiklerini anlamaktadır:

Aileler kızlarını, oğullarını evlendirmek istediği zaman önce kendi köylerine, kendi akrabalarına, kendi sokak ve mahallelerine bakarlar. Ancak mahallede kesin bildiği bir kusuru olduğu için kendi sokağında

koca bulamayan kız, ben şehirde hiç tanımadığımı biriyle evleneyim, der. Bazıları bunu süslü laflarla özgürlükten dem vurarak gizlerler. Bu yüzden biraz da acaba ne kusuru var diye bakardım, özgürlükten dem vuran kızlara (Pamuk, 2015:246).

Vediha, kız ararken, sorduğu ailelerin yarısının görücü usulüyle evlenmenin çok ayıp bir şeymiş gibi davrandıklarını görür. Bu şekilde kız bulamayacağını anlayınca yöntem değiştirir ve artık “geçerken bir uğrayalım dedik” diyerek kızlara bakmaya başlar. Aslında yine görücü usulü olan bu yönteme kimse hayır demez, şikâyetçi olmaz:

Herkes yalanın yalan olduğunu bilir ama kimse “Madem geçerken uğradınız, Süleyman niye tıraş olup şekerli ağır erkek kokusu sürüp bayramlık ceketiyle kravatını taktı?” diye sormazdı bize. Biz de onlara, ‘Madem geleceğimizi bilmiyordunuz, evi neden bu kadar güzel toplayıp en kıymetli misafir takımlarını ve yeni koltuk kılıflarını çıkardınız?’ diye sormazdık (Pamuk, 2015:248).

Lacivert Taşı’nda, Sevinç Çokum, özgürlüğe düşkün olmayı farklı bir açıdan ele almıştır. Göçebe bir hayat süren aile bireyleri, evlendikten sonra da evden ayrılmadıkları için aile büyüdükçe çok seslilik olduğu belirtilir. Bu yüzden Hicret Bey, babasının ve ağabeyinin emirleri arasında kalmamak için özgürlüğünü ilan edip ayrı yaşamak istemektedir: “Özgürlüğüme ne kadar düşkün olduğumu, ağabeyimin evlenip hep bir arada yaşamamız sırasında daha derinden hissettim. Ağabeyimin kuralları babaminkilerle yan yana gelince eziliyor, yok oluyordum adeta. Neyse ki ticarete girmiştim ve ara ara kervan katarlarına katılmam beni kendime getiriyordu” (Çokum, 2011: 31).

Buna göre, evlenmeden önce evliliğin kendilerine uygun olmadığını düşünseler de yine de evlenmeleri ve sonucun evliliği sürdürememeleri şeklinde olması görülen sonuçlardan biridir. Bir başka sonuç da görücü usulü evlenmeyi beğenmedikleri ve eski bir usul olarak gördükleri için buna başka bir isim vererek uyguladıkları görülmektedir. Ayrıca insanların, yakınlarındaki kişilerin birbirlerinin kusurlarını bildiği için kendi mahalle ve köyleri yerine yabancı yerlerden eş seçmelerini “özgürlüğe düşkünlük” kılıfını giydirerek bahane sunmaları da anlatılmaktadır. Bu roman kişileri, evlilik kurumunu ciddi bir kurum olarak görmemektedir. Bunu da evlenmeden önce görücü usulü ya da olmamasını takıntı haline getirmeleri, evlenmeden önce birbirini çok iyi tanıyan kişilerin evlenmesi yerine kendi kusurlarını kapatarak hiç tanımadıkları, kendileriyle aynı semt veya ortamda yetişmemiş kişilere yöneldiklerini göstermektedir. Evlilik ciddi bir müessesedir, şekillere takılmak yerine iyi tanıyarak sağlam temeller üzerine oturtulması gereklidir.

12.4. Şiddet, Baskı ve Kıskançlık

Evliliklerde ve ilişkilerde, eşlerin birbirine baskı, şiddet uyguladığı kötü örnekler de görülmektedir. Aynı şekilde, aile üyeleri arasında da kıskançlık, şiddet gibi olumsuz davranışlar varsa, ailenin üzerine kara bulut gibi çökmektedir. Aile hayatının sağlıklı ve mutlu bir şekilde devamı için baskı, şiddet ve kıskançlık duygularının olmaması gereklidir. Bu duygu ve davranışlar, bir aileyi parçalamak ve yok etmek için yeterli sebeplerdir.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde, romanın başkışısı Ayda'yı anlatırken, hem Ayda'nın annesiyle olan ilişkisinden hem de Ayda'nın kendi kızıyla olan ilişkisinden bahseder. Ayda, dikbaşı ve özgürlüğüne düşkün biri olduğu için sık sık annesiyle çatışır. Ayda'nın kızı Aslı da kendisine benzemekte Ayda'nın annesine karşı geldiği gibi o da annesine karşı gelmektedir. Ayda, yaş almasına rağmen daima bakımlı olduğu, yaşlanmaya tahammül edemediği için estetik ameliyatlar yaptıran annesini, bakımlı olması yönünden hep kıskanmıştır. Bu durum, onların arasındaki anne-kız ilişkisinin samimi olmamasına neden olmuştur: "Hiçbir zaman arkadaşı olmadığım ve güzelliğini hep kıskandığım annem" (Kulin, 2016: 26).

Zaimoğlu, *Leyla*'da, yoksul bir ailenin anne ve çocuklarının, babadan baskı ve şiddet gördüğünü hatta onlara işkence ettiğini gözler önüne sermektedir. Leyla, ailenin en küçüğü olduğu halde şiddete o da maruz kalabilmektedir. Bu dayanılmaz şiddet, bütün aile fertlerini, ya babaları Halit Bey'in ölmesini ya da bir daha dönmek üzere evden ayrılmasını dilemeye sürüklemiştir. Baba, hem eşine hem de bütün çocuklarına şiddet uygulamakta onların korkusu olmaktadır. Akıl almaz şiddet yöntemleri uygulamaktadır: "Benim ablalarımın, annemizin boynuna ilmeği geçiriverir yoksa bu yabancı adamların gözü önünde, hiç çekinmeden de çeker ipimizi biz hareketsiz kalana dek" (Zaimoğlu, 2009: 27). "Annemin kocasıysa yine başımızda, durmuş sigara sarıyor, arada bir de bana tekme atıyor, ya da anneme küfür savuruyor" (Zaimoğlu, 2009: 33). Baba, ailesine ceza vermek için onları eve hapseder: "Koyduğu dışarıya çıkma yasağı iki günlük" (Zaimoğlu, 2009: 34). Ancak baba evde yokken rahat bir kahvaltı yapabilirler: "Annemin kocasının, kan fişkirticinin, üzerimize her an saldırabileceğinden korkmamız gerekmediğinden, huzur içinde kahvaltı ediyoruz" (Zaimoğlu, 2009: 39). Bazen anneye uygulanan şiddet, çocuklarıyla birlikte akıl almaz bir hâl almaktadır:

Annem ondan saklanamıyor, onun darbelerinden yara almamak için bir tek başını koruyabiliyor. Ben bakışlarımı kaçırıyorum, Tolga onun eline düşüyor, çok geçmeden burnu ve yarılan dudağı kanamaya başlıyor. Ortalık durulduğunda annemin kocası bez torbadan mukaddes kitabı alıyor ve kitapta aradığı yeri bir çırpıda bulmuş gibi yapıyor (Zaimoğlu, 2009: 91).

Baba, yaptığı eziyetleri dine dayandırarak bahanelerin arkasına sığınır. Her durumda, eşini ve çocuklarını bastırarak haksız çıkarmaya hazırdır. Onlara eziyet etmek adeta zevk verir. Bütün yaptığı kötülüklere rağmen masum olan eşi ve çocukları onun gözünde değersiz ve suçludur: "Bak burada yazıyor işte, hepiniz benim hizmetimdesiniz. Cennetin anahtarı benim ellerimde, sizi köpeğin döllerini! Kuralları ben koymadım, kuralları koyan Yüce Rabbimiz, onun adını ağızlarınıza alamayacak kadar kirlisiniz hepiniz... Dayak cennetten çıkmadır, yazıyor burada" (Zaimoğlu, 2009: 91).

Eşinin yaptığı yemeği beğenmediğinde bile tehdit eder. Her durumda, fizyolojik ve psikolojik şiddet uygulayacak bir sebebi vardır: "Ve sen kadın, önüme bir daha asla kuru fasulye koymasın benim. Yoksa seni pencereden dışarıya fırlatırım" (Zaimoğlu, 2009: 94).

Baba Halit Bey'in işkencelerinden küçük yaştan itibaren korkan Leyla, büyüye de korkularını yenemez ve bu durum, insanlarla olan ilişkilerine yansır. Leyla'nın hem

evde şiddet ortamı olması hem şiddet görmesi nedeniyle psikolojisi bozulur: “Gündüzleri dayak var, geceleri de yatağa giriyoruz. Sesler duyuyorum hep, etraf kolaçan eden bir hayvanın çıkardığı tuhaf sesleri andıran” (Zaimoğlu, 2009: 115).

Asi...Asi'de, İnci Aral, Asiyel ailesinin, Ömer Azmi Bey'den başlayarak dört kuşağını, iyi günleriyle kötü günleriyle, yaşadıkları aşklarıyla, aile içindeki ölümlerle bir bütün olarak ele almıştır. Ömer Azmi, Eşref Hanım ile ilk evliliğini yaptıktan sonra elli yaşında iken Ganime ile ikinci evliliğini yapmaya hazırlanır. Ganime ile hayatında ilk kez âşık olma duygusunu tattığını düşünen Ömer Azmi'ye karşılık Ganime, bu teklifi kabul etmemekte kararlıdır. Çünkü Ganime henüz yaşı çok küçük bir genç kızdır. Aralarını yapmaya çalışanlar, hediyeler bile bu fikrinden vazgeçirmez ama ailenin erkekleri, zengin biriyle evlenecek olduğu için Ganime'ye baskı uygularlar. Bu evliliğe karşı çıkan Ganime ve annesini ahıra kapatırlar, aç bırakırlar; çünkü zenginlik hırsı gözlerini kör etmiştir. Ama Ganime'yi kararlılığından döndüren tek bir olay olur. Kardeşleri, on iki yaşında olan Halef ve daha beş yaşındaki Seyfettin, eğer Ganime, Ömer Azmi ile evlenmezse, zengin Suriyelilere satılacaktır. Gerekçe olarak evlenmezse Ömer Azmi'nin gönderdiği hediyelerin iadesi için çok para gerekmesi gösterilir. Bunun için küçük kardeşlerini, hazır alıcısı da çıkmışken satmakla tehdit etmişlerdir. Bu durum karşısında, eli kolu bağlanan Ganime, çaresizce evlenmeyi kabul eder.

İncelenen eserlerde, *Leyla* en belirgin şekilde aile içi şiddetin işlendiği eserdir. Halit'in hem eşine hem de çocuklarına hiç acımadan şiddet uyguladığı anlatılmıştır. Bunun yanında *Asi...Asi*'de, Ganime'ye, kendisinden yaşça çok büyük olan Ömer Azmi ile evlenmesi için baskı uygulamışlardır. Aile içi şiddetin ve evlenmeye zorlama amaçlı yapılan baskıların insanları, yapmayı istemedikleri durumlara onay vermeye, psikolojilerini bozmaya sürüklediği görülmektedir.

12.5.Yasak İlişkiler

Ailelerin parçalanmasının en büyük nedenlerinden biri olarak evlilik devam ederken eşlerden birinin ihanet etmesi gösterilebilir. Çünkü bir aileyi ayakta tutmak için eşlerin birbirine güven duyması ve sadık olması çok önemlidir. Temelinde güven olmayan bir aile her an yıkılmaya hazır bir bina gibidir. Bu konunun önemli olması nedeniyle, aile konusunu işleyen eserlerin birçoğunda yasak ilişki konusuna da değinilmiştir. Eserlerde, evliliğin bitme sebepleri çoğunlukla ihanet olarak göze çarpmaktadır. İncelediğimiz eserler, günümüzde yasak ilişkinin, ihanetin arttığı yorumunu yapmamıza sebep olmaktadır. Çünkü incelemesini yaptığımız on dokuz romanın on beşinde yasak ilişki konusu da işlenmiştir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, Elif ile Ömer'in evliliğini ve oğulları Deniz ile aralarındaki ebeveyn-çocuk ilişkisini gözler önüne sermektedir. Anne Elif, konferanslar veren, deneyler yapan işkolik bir akademisyendir. Ömer ise tanınmış bir yazardır. İmza günleri bile düzenlemektedir. Başarılı iş hayatları olan bir anne-babanın çocuğu olan Deniz ise yetersizlik duygusu yaşamaktadır. Aralarında her zaman seviyeli bir ilişki olan Ömer ile Elif'in arasındaki ilişki, hem yeni yazıları hem kendisi için yeni şeyler aramak için Doğu'ya giden Ömer'in orada Jiyan'a âşık olmasıyla bozulmuştur. Elif'e olan uzaklığı sadece yol uzaklığı olarak kalmamış, duygusal olarak da uzaklaşmıştır. Eşi Elif'i, Jiyan'la aldatan Ömer Eren'in bir suçluluk duygusu hissetmekten ziyade

kendisinin olgun yaşına rağmen hâlâ beğenildiğine önem vermesi dikkat çekmektedir. Bu durumu kendi içinde şöyle değerlendirir: “Ne de olsa, bütün kadınlar güçlü ve ünlü erkeklerden, iktidar sahiplerinden hoşlanırlar” (Baydar, 2007:299).

Eşini aldattığı kişi olan Jiyan ‘ın, farklı bir kültürde farklı bir hayat yaşaması birbirlerinden uzak durmalarına neden olur:

Dil, din, ırk ayrılıklarının insanları ayırmaması, düşmanlaştırmaması gerektiğini söyledim sanki bilmezmişsin gibi.[...]Ama ben seni sevdim. Karımı sevdiğim gibi, içimde duyarak sevdim. O benim parçamdı, sen de ol istedim, seninle aşkın dilinde buluşabiliriz sandım. Başaramadım, başaramadık. Aşkta, sevdada bile buluşamayacak kadar ayrı mıydı dillerimiz (Baydar, 2007:299).

Ömer Eren, bu yasak ilişkisinden bir çocuk bile ister. Bunu ifade etme şekli hiçbir yaptığını onaylamadığı için uzak durmayı yeğlediği oğlu Deniz’i hiçe sayar niteliktedir: “[...]bana, bize, bir çocuk doğur. Yitik oğlumun yerine koyacağım bir Kürt-Türk çocuğu: aşkın ortak dilinin, umudun, geleceğin çocuğu” (Baydar, 2007:302). Aslında söylediği sözlerden sonra oğlu Deniz’i yitirdiğinin ve Elif’i aşağıladığının farkına vararak pişman olur. Bulunduğu yerlere, kendi özünü bulmaya, yitirdiği değerleri aramaya gelmişken hepsini birden yitirdiğinin farkına varır.

Ömer Eren’in, yasak aşkı Jiyan’a olan duyguları derindir. Kendisini sürekli sorgulamakla birlikte ondan uzak da duramaz: “Hiç böyle sevmemiştim. Toprağı sever gibi, gökyüzünü, denizi, dağları sever gibi” (Baydar, 2007:303). Hayatına giren diğer kadınların, ünlü bir yazar olmasından kaynaklı erkek egosunun tatmini olarak görür. Ancak hâlâ eşi olan Elif’in yeri başkadır:

Ama Elif başkaydı, kuşku duyulmayan bir devrimin peşinde doludizgin koştuğumuz gençlik yıllarının sağlam ve güvenli kucağıydı. Ortak aklımız, sırtımı dayadığım çınar, oğlumun annesiydi. Uzun zamandır, artık aşk değildi, vazgeçilmezlikti, zorunluluktaki. İçi ezilerek düşünüyor bunları, ama artık suçluluk duymuyor. Elif anlar bunu; bu duygunun kendine karşı olmadığını, onu eksiltmediğini, küçültmediğini anlar (Baydar, 2007:304).

Elif’in bu duygularını anlayışla karşılamayacağını hatta hiçbir erkek ya da kadının bu durumu kabul etmeyeceğini bilerek kendini kandırdığının farkına varır: “Kendimi rahatlatmak, günü yaşamak için uyduruyorum bunları” (Baydar, 2007:304). Bundan sonra yapması gereken şeyin, bulunduğu yerden derhal ayrılmak olduğunun da farkındadır ama dönmeyecektir:

Yapması gereken, büsbütün batmadan, kapılmadan dönüşsüz eşiği atlamadan Jiyan’ın çekim alanından da bu korkulu, büyülü, yabancı kentten de hemen kaçmak; biliyor. Küçük valizini alıp ilk otobüse binse, en yakın havaalanından kendi dünyasına, kendi ülkesine kalkan ilk uçağa atlasa, kendine geri dönse... Karısına, hâlâ yaşama döndürme umudu olan oğluna, imza günlerinde kuyruk olan okurlarına, imaj ve üslupla şişinen kendilerinden hoşnut ve küstah kalem ve laf erbabı çevresine, alkolün avutuculuğuna, boşluğun rehabetine, yaşamın anlamsızlığına geri dönse...

Henüz çok geç olmadan, içindeki ve dışındaki dönüş yolları hepten kapanmadan (Baydar, 2007:304).

Neden bu yerlerde olduğunu sorguladığında, kendinde eksik olanı bulmak için Doğu'da olduğunu görür. Daha doğrusu sahip olup da yitirdiği, '*gençliği, hayalleri, dünya görüşü, oğlu*' kayıptır ve kendi içinde tekrar onları bulmak ister.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, alkolik olan ve hayatta hiçbir planı olmadan yaşayan İhsan ve ailesini konu alır. Kötü bir kişiliğe sahip olmasa da İhsan'ın, ne ailesine ne de topluma faydası olmayan bir genç profili olduğu görülür. Babası Muzaffer'in yasak ilişkileri nedeniyle, ölüm döşeğine düştükten sonra oğlunun gözünden hayatının değerlendirilmesine yer verir: "Şurada yatan adam için yaşamın bir anlamı var mıydı, kadınlarla hoş vakit geçirmekten, içkilerle sarhoş olup uyuşturaktan başka" (Bener, 2003: 9).

Temelkuran, *Devir*'de, darbeler dönemini Ayşe ve Ali adlı iki çocuğun gözünden anlatır. Toplumdaki görüş farklılıklarından doğan çatışmaları, ekonomik açıdan zengin ve fakir aileleri örnekendirir. Ayşe'nin ailesinin ekonomik açıdan sıkıntısı yoktur ancak Ayşe'nin annesi Sevgi, evliliğinden sıkılmıştır. Sevgi'nin evlenmeden önce birlikte olduğu Önder ile tekrar görüşmeye başladığını kızı Ayşe fark etmiştir: "Annem bana söylemedi ki! Söylememiştii gideceğini! Annem yeni ayakkabılarını giydiği zaman anlamıştım zaten Önder Amca'yla buluşmaya gidecek o" (Temelkuran, 2015: 202). Ayşe'nin, annesinin telefon görüşmelerinin ve babasından gizli biriyle görüştüğünün farkında olduğu anlaşılmaktadır:

Telefon çaldı. Önder?.. Tamam... Evet, bu hafta... Yok olmaz.. Sonraki haftaya buluşalım... Tamam... Benim de sana söyleyeceklerim var... Tamam... [...]Annem duydum mu diye bana baktı. Ben televizyona baktım. Bugün pazar olduğu için bütün gün televizyon var. Ben anlarım ki annemin ne gün Önder Amca'yla buluşacağını. Yine acıtan, güzel ayakkabılarını giyer o. Anlarım ki ben (Temelkuran, 2015: 202).

Ayşe'nin babası Aydın, eşi Sevgi'ye bağlıdır. Sessiz ve sakin bir yapıya sahiptir. Ancak Sevgi'nin ihaneti karşısında sarsılır. Aydın, Sevgi'nin gizli buluşmalarını anladığında gerçekleri yüzüne vurur ve kendine gelir ama kimseye söylemez: "İyiymi ben Dedektif. Yeni kendime geliyorum hatta. Varla yok arasındaydım hep, yeni basıyor ayaklarım yere"(Temelkuran, 2015: 284).

İnci Aral'ın, *Mor*'da, anlattığı olayların merkezinde, İlhan Sacit'in, yirmi yedi yıllık evliliğini bir ihanetle bitirmesi olayı yer alır. Elli üç yaşındaki İlhan Sacit, yirmili yaşlardaki Renginur'a âşık olur: "Hayatında ilk kez gerçek tutkuyla seviyordu"(Aral, 2015: 34).

İlhan Sacit'in öğretim üyesi olan ve insanların psikolojilerini iyi bir şekilde tahlil edebilen erkek kardeşi Armağan, ağabeyinin Renginur ile yaşadığı, bir de üzerine çocuğu olan yasak ilişkisini değerlendirir. İlhan Sacit'e hak vermez. Renginur'un ise sadece güzelliğini kullanarak İlhan Sacit'in maddiyatından faydalanmak için birlikte olduğunu söyler. Bu ilişkiye uzun bir süre biçmese de iki yıldır devam etmesine bir anlam verememiştir:

Kendinden otuz yaş küçük, kızı yaşında bir kadınla neden birlikte oluyor ve üstelik ona bir de evlilik dışı çocuk doğurtuyor? Bu ne biçim aşk, ne kadar sürecek? Ya Renginur? Parasından, malından mülkünden başka ne var İlhan'dan alacağı? Bu adam, bu gencecik kadının er geç başına açacağı dertleri, üzüntüleri neden göremiyor (Aral, 2015: 91).

Armağan, bu durumdan hareketle erkeklerin çok çabuk aldandıklarını ve sonlarını göremediklerini, ağabeyinin de buna bir örnek olduğunu anlatır:

Aslında biz erkekler, ana kucağının sıcaklığını özlemekten bir türlü kurtulamayan saf yaratıklarız çünkü. Bizi kolayca baştan çıkaranın üstünlük ve değerine değil, salgı bezlerinin kör, acımasız, bozguncu gücüne boyun eğmekten kurtulamıyoruz. Erkek olmanın -kuşkulu-yetkinliğine tutunup, kurnazlığın, üçkâğıtçılığın, süsün püsün önünde çabucak yenilip yere seriliyoruz. Zavallı İlhan bunun tipik bir örneği işte (Aral, 2015: 91).

Feridun Zaimoğlu, *Leyla*'da, aile içi şiddeti, kadınlara değer verilmeyişi örneklemiştir. Ailenin hiçbir üyesine iyi davranmayan, şiddet gösteren baba Halit, eşini de defalarca aldatmıştır. Anne, bunu farkında değilmiş gibi görünse de zaten onun tek isteği kendisini sürekli ezen kocasından ayrılıp Almanya'ya kız kardeşlerinin yanına gitmektir. Eserde, yasak ilişki konusuna bir örnek de evin en büyük çocuğu Cengiz'in, okulundaki öğretmeni ile yasak bir ilişki yaşamasıdır. Daha sonrasında o öğretmen, Cengiz'i suçlayarak şikâyet etmiş, okuldan attırmıştır. Bu olayın üstüne baba, evde herkesi dövmüştür. Ardından Cengiz de evden ayrılmıştır: "Cengiz gitti; ülkenin doğusunda yaşıyor, ayda bir mektup gönderiyor aileye; iyi olduğunu, yeni okuluna alıştığını ve ortaya iyi arası notlar aldığını, okul değişikliği sebebiyle canını sıkmasının gerekmediğini yazıyor" (Zaimoğlu, 2009: 146). Bir süre sonra Cengiz affedilerek özür dilemesi kaydıyla okula geri çağırılır: "Cengiz'in hak ettiği cezayı çektiğini, yazılı ve sözlü olmak kaydıyla özür dilemesi halinde 'merhameten af' ile okula geri alınabileceğini bildirdiler babama" (Zaimoğlu, 2009: 166). Cengiz'in küçük kardeşi Tolga'ya ise evli ve iki çocuklu bir kadının âşık olduğunu görmekteyiz: "[...]Ayşe Hanım Tolga'ya âşık evli, iki çocuklu bir kadın, Tolga ise kadının kendisinin devlet ve toplum teorilerine gösterdiği ilgisinden mest oluyor. Abim kadını pek normal bulmuyor" (Zaimoğlu, 2009: 369).

Leyla'nın ailesinin komşuları Sevgi'den de bahsedilir. Anne ve babası, Sevgi'yi acele bir şekilde fikrini almadan bir yüzbaşı ile evlendirmiştir. Şimdilerde ise Sevgi'nin, kocasını aldattığı kişi ile yedinci kattan aşağıya atlayarak intihar ettiği konuşulmaktadır: "Neyse, sonuçta Deli Sevgi'nin gerçekten de zina yapan bir kadın olduğu kesinlikle anlaşılıyor. Bu adamla uzun zamandır buluşuyormuş, okula gittiği günlerden beri belki de. Bazıları onun okulun son yılında âşık olduğunu düşünüyorlar" (Zaimoğlu, 2009: 381).

Ayla Kutlu, *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin en büyük üyesi Ömer Azmi'nin ikinci eşi Ganime, Ömer Azmi'nin oğlu Bestami'ye sevdalanır ve yasak bir aşka tutulur. Henüz Bestami'nin ise bundan haberi yoktur. Aslında eve yeni gelin geldiği sırada Bestami de içinde karşı koyamadığı duygulara sahip olmuştur. İkisi de birbirinden

habersiz birbirine âşık olmuştur. Bestami'ye göre Ganime, hileyle satın alınmış, kendisinden otuz beş yaş büyük yaşlı ve özürlü bir adama gençliği sunulan mazlum bir küçük kızdır. Baba Ömer Azmi'nin ölümünden sonra Ganime Hanım, Bestami'nin odasına gider onu sevdiğini söyler ama Bestami, babasının karısına yan gözle bakacak adam olmadığını söyleyerek hakaretlerle odadan kovar. Bir daha da o günden sonra o evde kalmaz, otele kalır. Mahur, bu yaptığını duyunca annesi Ganime'den utanır.

Ganime ölür, Bestami'nin evlenmesi gerektiği söylenip apar topar evlendirildiği ve çok kısa süre evli kaldığı Hayrunisa evden gider ama Bestami yine de evlilik dışı birlikte yaşadığı Siren'le evlenemeyeceğini, evlenirlerse mutsuz olacaklarını anlatır. Çünkü o zamana kadar yaşananları hep Siren'in üzerine yükleyip eziyet edeceklerdir. Zaten kendisinin de iyi bir koca olmayacağını düşünmektedir. On beş yaşında bir kız veremli annesini de alıp bir yere gidemeyeceği için bu sözlere inanır ve Bestami'yle evlenmemesine rağmen ondan ayrılmaz:

Ben senden evlilik beklemedim Bestami. Aklımdan geçtiğini inkâr edemem. Edirne'de de bunun olacağını sandım... Buralara dönüp geldikten sonra anladım: Bu imkânsızdı. Sevdamız, kendi aramızda sürerse, kimse ona dokunmaz. Bunun kefareti öderim. Öderiz. Sonunda insan yaptıklarının hesabını, bu dünyada, öte dünyada, bir yerde verecek, değil mi (Kutlu, 2017: 302).

Romanın da son bölümünü teşkil eden Sinan ve Asiyel ailesinin torunlarından Beylan'ın ailesinin karşı çıkımlarına rağmen buluşması bir fenalıkla sonuçlanır. O gün delicesine yağın yağmur ile birlikte eve gelmediği için endişelenen ailesinin olanlardan, Sinan ile buluştuğundan haberi yoktur. Sinan'ın saldırısına uğrayan Beylan'ı perişan halde bulup Eşref Kadın Konağı'na götüren ise Bestami Ağa'nın hiç haberdar olmayacağı oğlu Kerem'dir. Hiç tanımadığı bu kızcağızı evine götürürken ona acımış ve kızların çocuk yaşta başlarına kötü haller geldiğini, bu şekilde pek çok olayı duyduğunu aklına getirmiştir:

Ah bu aptal, saf çocuklar. Bir ilçeden diğerine savruldukça, bunların ne çok trajedisine tanık oldu. Aile içi ve ev içi ensest ilişkilerde kullanılmalarına, satılmalarına, öldürülmelerine, büyükbaş hayvan karşılığında değiştirilmelerine... Yoksulu da, zengini de, okumuşu da, köle gibi alınıp satılanı da. Onlar kaderim deyip, koşa koşa kendilerine kader yazıyorlar (Kutlu, 2017: 534).

Ahmet Günbay Yıldız, *Anılar da Yakılır*'da, Oflazoğulları'nda yaşanan yasak bir ilişki farklı bir şekilde ortaya çıkar. Sadık ve Süreyya'nın oğulları Tunahan'ın yanına Reyhan adında, yuvada büyümüş, sahipsiz bir kadın sığınır. Yanında küçük oğlu Umut da vardır. Oğluyla ortada kaldıklarını ve kendilerini Sadık Bey'in yönlendirdiklerini söyleyerek yardım isterler. Tunahan, babasının da isteği olduğu için Reyhan Hanım'a iş verir, yardım eder ancak daha sonra yardım ettiği bu kadının, babasının yasak ilişkisi olduğunu, Umut'un da üvey kardeşi olduğunu öğrenir. Tunahan, bu durumu babası Sadık'ın yüzüne vurduğunda, babasının tek derdi olayın duyulmamasıdır. Olanları sadece bir hata olarak değerlendirir: "Bir cahilliktir oldu işte [...] Kardeşlerin bile duymamalı. Aile dağılır, annen bırakıp gider yuvasını" (Yıldız, 2015: 101). Tunahan bu

ilişkide her ne kadar babasını suçlasa da Reyhan'ın da hatasını yüzüne vurmuştur: “İkiniz de hatalısınız Reyhan Abla... Evli bir adam olduğunu bilerek gizli bir nikâhla yuva kurmanız, hem size hem başkalarına da ateş olarak yansıyacak...” (Yıldız, 2015: 133).

Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, Mevlut'un köyden kente göçünü, çalışma hayatını, Rayiha ile yaptığı mutlu ve mesut evliliğini anlatır ancak Mevlut, evlenmeden önce bir ara Neriman adında tahminen kendisinden on yaş büyük bir kızı takip etmeye başlamıştır. Başlarda hiç düşünmezken sonraları karşısına çıkıp itiraf etmeyi düşünmüştür. Sonra bir ara bu hareketi başka birinin köydeki ablalarına yaptığını düşünmüş ve böyle bir şey olsa onları döveceğine kanaat getirmiş ve o kızıdan vazgeçmiştir.

Yekta Kopan'ın eseri *Aile Çay Bahçesi*'nde, Baba Nejat, eşi Meral'i sürekli aldatan bir eş olarak anlatılır. Öyle ki Meral, onunla evlendiğine çoktan pişman olmuştur. Yekta Kopan, eserde, yasak ilişkiler yaşayan bir örnek olarak evin küçük kızının gençlik çağına girdiğinde yaşadığını anlatır. Evin en sesi çıkmayan ve sevecen görünen küçük kızı Çiğdem, kendini dışa vurur ve parçalanan ailede sahipsiz bıraktıkları için yanlış ilişkiler yaşadığını haykırır. Çiğdem, yalnız kaldığı dönemde evli olduğunu bilmediği biriyle ilişki yaşamış, evli olduğunu öğrendiğinde de yine zararlı kendisi çıkmış ve feci şekilde şiddet görmüştür. Anlattıkları ablası Müzeyyen'i etkiler, kardeşini koruma içgüdüğü hissederek ama Çiğdem buna inanmaz: “Yapamazsın. Yapamazsın. Sen, beni hiç sevmedin ki” (Kopan, 2017: 118).

Sırça Tuzak'ta, yasak ilişkiler yaşayarak ahlâki değerleri hiçe sayan tek kişi Selçuk'tur. Selçuk'un birlikte olduğu kadınlardan biri olan Ziyet, Selçuk'un ne kadar egoist ve megaloman olduğunu tespit etmiştir. Selçuk'u bu özelliğini kullanarak elde edip zengin bir hayat yaşamak istemektedir: “Böylelerini övdükçe ipe dolanırlar abi. Bu da öyle oldu. Hiç gerçek mi diye sormuyor bile adam. Ne desen kabul. Yeter ki onu methet. Diyorum sana, bu iş tamam” (Bezmen, 2012: 252).

Emine Işınsu'nun, *Bir Aile* adlı romanında konu edilen Işık ve eşi Behzat'ın mutlu bir evliliği yoktur. Işık, gerçekleri evlendikten sonra anlamıştır. Öyle ki Behzat'ın yasak ilişkileri, Işık'ın kulağına kadar gelmektedir: “Behçet'in ilgi duyduğu, arkadaş olduğu, yani çıktığı birçok kız olduğu haberi geldi bana, oysa Behçet benim kocam, karnımda onun üçüncü çocuğu var” (Işınsu, 2013: 77).

Gece adlı eserde, başkahraman Zahit'in seçtiği yasadışı yolda onun yanında olan bir arkadaşı olan Rüstem, Aysel ile evlidir. Bir de erkek çocukları olan bu aile kendi halinde gibi görünmektedir. Ancak Rüstem'in yakın arkadaşı olan Zahit'in onların evinde sık sık kalmasıyla Aysel'in Zahit'e ilgi duyduğu görülmektedir. Bu şekilde meşru olan ailesini değil gayrimeşru olan ilişkiyi seçen bir kadın karşımıza çıkmaktadır. Aysel, eşi Rüstem'i aşkla sevmeyen bir kadındır. Zahit ise önceleri Aysel'den uzak durmaya çalışmış ancak daha sonra karşı koymamış, yakın arkadaşına ihanet etmiştir.

İskender adlı romanda Elif Şafak, bir anlamda töre cinayetini, aile içinde yaşanan bir cinayet olayının etrafındaki olayları dile getirmiştir. Romana da ismini veren İskender, annesi Pembe'nin, babasından ayrı yaşadığı dönemde, başka bir adamla görüldüğü söylentileri karşısında gözü dönerek annesini öldürmeye teşebbüs etmiştir.

Eserin sonunda, her ne kadar öldürdüğü kişinin, annesinin ikiz kız kardeşi Cemile olduğu ortaya çıksa da cinayetin sebebi yasak bir ilişkinin yaşandığı şüphesidir. Pembe'nin yaşadığı ise bir ilişki değil sadece evliliği boyunca kocasından görmediği saf bir sevgiyi hissetme duygusundan ibarettir. Ancak çıkan söylentiler, yanlış kişinin ölümüne de neden olsa bir cinayetin sebebi olmuştur. *İskender*'de yasak ilişki yaşayan asıl kişi ise İskender'in babası Âdem'dir. Âdem, hem alkolik hem kumarbazdır. Üstelik eşini de bu ortamlarda tanıştığı Roksana ile aldatmaktadır. Eşine ve çocuklarına haksızlık ettiğini bilse de buna engel olamamakta ailesine dönememektedir: “*Aile* sözcüğü adamın sesindeki gizli tehditle birleşmiş, Âdem'i rulet masasından, odadan ve Roksana'dan ayıran kalın bir perde oluvermişti” (Şafak, 2011: 75).

Alacaceren adlı romanda da yasak ilişkiye değinilir. Eserin başkahramanı Bengi, kız kardeşi Gün ile dedesinin yanında büyümüştür. Annesi evden kaçtığı için aile parçalanmıştır. Bengi, annesinin evden ayrıldığında küçük bir kız olmasına rağmen her şeyin farkındadır. Bir gece Bengi, annesinin, sarhoş olduğu belli olan başka bir adamla konuşmalarını ve yakınlaşmalarını görür. Zaten babası o geceden sonra bir daha eve gelmemiştir. Ardından da annesi evi terk etmiştir.

İncelenen eserlerde, *Alacaceren*, *Gece*, *Asi...Asi* ve *Devir*'de kadının ihanet ettiği örnekleri görmekteyiz. *Leyla*, *Aile Çay Bahçesi*'nde hem kadının hem erkeğin ihanet ettiği örnekleri görürüz. *Kayıp Söz*, *Bir Aile*, *Sırça Tuzak*, *Anılar da Yakılır*, *Gece Sesleri*, *Mor*, *İlişkiler*, *İskender* adlı eserlerde erkeğin ihaneti örneklendirilir. *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, yasak bir ilişkiyi zihninden geçiren Mevlut'un, bu durumun yanlışlığını önceden anlayıp vazgeçtiği anlatılır. *İskender*'de kadın karakter Pembe'nin ihanetinden şüphelenildiğinde, oğlu tarafından öldürülmeye teşebbüs edilmesi, ancak annesi yerine annesinin ikiz kız kardeşinin öldürülmesi anlatılır. Aynı eserde, ihanet ettiği düşünülen Pembe'nin değil boşanmadığı halde ayrı yaşadığı kocası Âdem'in ihanet ettiği ama onun cezalandırılmadığı göze çarpmaktadır. Yasak ilişkilerin yaşandığı durumlarda, ailenin parçalandığı, bireyleri olumsuz ruh hallerine sürüklediği, her anlamda güveni sarstığı romanlarda da işlenerek gözler önüne serilmiştir.

12.6. İçki, Uyuşturucu Kullanımı ve Kumar

Aile içinde görülebilecek en olumsuz durumlardan biri de kötü alışkanlıklardır. İster ebeveynlerden biri ister çocuklar olsun, sadece kötü alışkanlığı olanı değil bütün bir aileyi kötü anlamda etkilemekte bireylerin özel hayatlarını alt üst etmektedir. İncelediğimiz eserlerde de ne gibi kötü sonuçlar doğurduğu, sebepleri üzerinde durulmuştur.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, olayların merkezindeki İhsan'ın, küçüklüğünden beri alkol aldığını anlatır. Babası Muzaffer Bey, evde alkol aldığı zamanlarda, ondan arta kalanları içerek tadına alışmıştır. Daha sonra hayatının yolunda gitmemesi, bir işinin, geleceğe dair planının olmayışı onu daha çok alkol almaya sürüklemiş hatta alkolik yapmıştır. Birkaç defa alkol tedavisi dahi görmüş, fakat tekrar başlamıştır. Muzaffer'in oğlu İhsan'ın alkolikliği hususunda kuzeni Hümeysra konuşturulur. Anne ve babası öldüğü için amcası Muzaffer Bey'de kalan Hümeysra, kardeş gibi büyüdüğü İhsan'dan isteğini açıklar. İçkinin verdiği zarara dikkat çekmeye çalışırken şunları söyler: “Tanıdığım en akıllı insansın, yine de şu içkiden vazgeçemiyorsun. Kişiliğini giderek

yıprattığının farkında değil misin? Keşke böyle olmasan. Çünkü, güvenebileceğim, kendimi yanında huzurlu hissedebileceğim tek insan sensin. Ama bu gidişle, sonun bir akıl hastanesine kapatılmak olacak” (Bener, 2003: 24).

İhsan, akıl hastanesinde kalma fikrini ciddi bir şekilde düşündüğünde, birkaç akrabasının akıl hastanesinde yaşamını tamamladığını bilmekte ve bu durum onun kafasını karıştırırsa da içmesine engel olmamaktadır. İhsan, anne ve babasının geçim sıkıntısı çektiği zamanlarda dahi aile dostları İhsan Bey’den aldığı harçlıklarla ucuz içkiler alarak sarhoş olur. İhsan, anne ve babasının kendisini görmemesinden kaynaklı olarak boşluktadır. Ailenin tek çocuğu İhsan, tekrar tekrar alkolü bırakıp yine başlar. En son babası hasta yatağındayken annesine tedavi olacağına dair söz verir: “Tamam, bırakacağım, söz veriyorum. Babamı bir kere çıkarayım oradan, kendim gidip yatacağım bir alkol tedavi merkezine” (Bener, 2003: 172). İhsan’ın alkolik olmasında ailesinin tesiri çok büyüktür: “Kabahat senin değil, demişti. Yaşadığım çalkantılı yaşamın sonucu bu. Seni hep görmezden geldik. Ben dahil, hepimiz suçluyuz. Ben de, annen de, arkadaşların da... Ama özellikle Muzaffer’in bu konuda, çok önceden, çok daha dikkatli davranması, önlem alması gerekirdi” (Bener, 2003: 179).

Devir’de, anlatılan olayların merkezinde yer alanlardan biri olan Ayşe’nin ailesi, Ayşe’nin önünde de rahat bir şekilde arkadaşlarıyla oturup içki içebilmektedir. Ayşe, okula dahi başlamamış küçük bir kız olmasına rağmen evdeki içki sofralarında bulunmakta onları izlemektedir. Hatta bir defasında aile dostlarından biri votka yaparken Ayşe de izlemiş, bir defasında da anneannesinin liköründen içmiştir: “Babam beni kucığına aldı. Gözleri kırmızı olmuş. Rakı da kokuyor” (Temelkuran, 2015: 215).

Mor’da, küçük bir Ege kasabasında yaşayan dört çocuklu bir çiftçi ailesinin yıllara yayılmış trajik hikâyesi anlatılmıştır. Anne ve baba zaten mutsuz bir çifttir. Onların bu durumu çocuklarına da yansımış çocukları da özel yaşamlarında mutluluğu elde edememiştir. Mutluluğu yaşayamayanlardan biri de ailenin tek kızı Gülcan’dır. Oğlunu kaybeden Gülcan, alkolik olur, acısını ancak böyle daha az hisseder: “Ben hasta değilim, demişti onlara. Alkolik de değilim. Sarhoş bile olmuyorum. Bilerek içiyorum, çünkü başka türlü ayakta duramıyorum” (Aral, 2015: 174).

Elif Şafak, *İskender*’de, alkol ve kumar konusunu da işler. Bir ailenin nasıl dağıldığını eşlerini ve çocuklarını ihmal ederek sonunda terk ettiğini anlatır. Âdem, romana da adını veren İskender’in babasıdır. İskender’in annesini öldürmeye kalkıştığı düşünüldüğünde, dağılmış bir ailenin, çocuklarını kötülöklere sevk ettiğı gözler önüne getirilir. Âdem, ailesini terk etmeden önce onları kumar borçlarını ödemediğı için tehlikelerden korumaya çalışır. Kumar, bir aileyi daha dağıtacaktır: “Kumar borcundan kaçacak yer yoktu tek çare İngiltere’yi terk etmektir. Ama eline bakan bir karısı ve çocukları varken nasıl sıvışabilirdi ki? Ailesini de götürmeye kalksa para bulması gerekecekti” (Şafak, 2018: 70). Kumarbazdır, zararlarını bildiğı için bırakmayı ister ama her zaman ertelemektedir: “Bu illet ebediyen eksilecekti hayatından. Ama şimdi değil. Vazgeçmeye hazır değildi henüz. Bir iki el oynamanın zararı yok, dedi kendi kendine. Bugün işaretler lehime” (Şafak, 2018: 70). Kumar masasında iken “aile” kelimesini duyan Âdem etkilenererek kumar masasından kalkıp evinin yolunu tutar: “Aile sözcüğü adamın sesindeki gizli tehditle birleşmiş, Âdem’i rulet masasından, odadan ve

Roksana'dan ayıran kalın bir perde oluvermişti. Kalktı" (Şafak, 2018: 75). Âdem'e göre kumar babasını değil, ailesini yıkmıştır: "Babama mı? Ona değil de, ailesine oldu olan, bize oldu" (Şafak, 2018: 71).

Elif Şafak, alkole farklı bir yaklaşım getirmiştir. Âdem, Tarık ve Halil'in babaları alkolden ölmüştür. Babalarının kötü sonla ölmüş olması, onların hayatları boyunca ağızlarına alkol almamaya söz vermelerine neden olmuştur: "Tarık ağzına damlasını sürmezdi, Âdem de. İnsanlar onların dindar oldukları için içkiden uzak durduklarını sanırdı, oysa esas sebep babalarının oğulları olmalarıydı" (Şafak, 2018: 223). Ancak Âdem, babası gibi olmak istemese de onun gibi içki içen biri olup çıkmıştır.

Leyla'da, yoksulluk ve şiddet yanlısı bir babanın yaptıklarının etkisiyle hayatları bir kaosa dönen aile anlatılır. Baba Halit, yasa dışı işlerle uğraşmaya başlar. Uyuşturucu ticareti yapması teklif edilir. Parası için kabul ettiği uyuşturucuyu evine getirerek eşine ve çocuklarına hazırlar. Ev halkı razı olmasa da dediklerine uyarlar. İşler hesapladığı gibi gitmez ve polisler eve baskın yapar. Ardından baba hapse atılır: "Her şey ortaya çıktı, insanlar arkamızdan konuşuyorlar, bizi parmakla gösteriyorlar" (Zaimoğlu, 2009: 177).

Asi...Asi'de, ailenin en büyüğü Ömer Azmi'nin küçük oğlu Beyazıt'ın kızı Verda, talihsiz bir evlilik yapmıştır. Verda, dertlerini dışa vuran bir yapıda değildir. Eşi Orkun'un hem malını mülkünü hem kendi eczane dükkânını kumar borcu yüzünden kaybetmiş yine de borcu bitmemiştir. Verda'ya kocasının ölümünden geriye kumar borçları kalmıştır. Vefat eden eşi Orkun Bey'in arkasında bıraktığı kumar borcu, Verda'nın içini yiyip bitirir. O, miras ile iflas arasında sıkışmıştır ama kızı Atik, bunlardan habersiz sadece menfaatini düşünmektedir. Bu yaşananlar diğer kızı Beylan'ı da olumsuz etkiler. O sıralar ailenin Beylan hakkında tek düşündüğü, yarım kalan öğrenimini tamamlamasıdır. Verda'nın evliliği herkesin yaptığı sıradan evliliklerden biridir. Kocasını ise evliliğine sadıktır ama sadece o kadardır. Şimdi Verda, elli yaşında, kocasının bıraktığı kumar borçlarıyla boğuşan yorgun bir kadındır.

Verda'nın eşi Orkun'un kumar tutkusu evlerindeki değerli antikaların satılmasına neden olur, birçok mülkü de elden çıkarırlar. Eczanesini küçültür. Karısını çok sever ama onun için bir özveride bulunmaz, onu mutlu etmeye çalışmaz. Bu uyumsuzluk ailesine, ikizlere de yansımıştır: "Böyle bir ailede, ikizler birbirlerinin ikizi oldukları duygusuyla büyümüyor. Zaten benzerlikleri de yok: Kız açık renk: sabah ışıkları gibi parlak. Atik, esmer akşam alacalarına benzeyen, gece yaşayan biri" (Kutlu, 2017: 425).

Hasan Ali Toptaş, *Kuşlar Yasına Gider*'de, farklı şehirlerde oturan hasta bir baba ile oğlunun hikâyesini anlatır. Oğlu, bir bacağı da protez olan babasının iyileşmesi için sürekli olarak Ankara'dan baba ocağı Denizli'ye gidip gelmektedir. Baba, gençliğinde maddi sıkıntı çekerken de şimdilerde türlü hastalıklarla ve yürüyememekle uğraşırken de isyan etmemiştir. Kendisini en kötü hissettiği zamanlarda da en iyi hissettiği zamanlarda da hiç içki içmemiş bir babadan bahsedilir. Babanın tam aksine dayısı ise her fırsatta alkol alan biridir:

Her neyse, işte babam minibüsleri de satıp el elde, baş başta kalınca, bir vakit ne yapacağını bilemeden serseri mayın gibi dolandı durdu ortalıkta; ne eve sığabildi, ne bağa bahçeye, ne de kasabadaki kahvelere. İskambil oyunlarını, dominoyu ve tavlayı falan bilmediği için, kahvelerde hiç duramadı zaten. Kendini rakıya, şaraba da vuramadı, çünkü bünyesi alkollü içeceklerle hiç barışık değildi.[...] Katiyen rakıya, şaraba yaklaşmaz (Toptaş, 2019: 38).

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, büyük şehre göç ederek orada yıllarca boza satarak geçimini sağlamaya çalışan Mevlut'un yaşamöyküsü anlatılır. Mevlut, yirmi beş yıl önce boza sattığı evler ile şimdiki boza sattığı evleri karşılaştırdığında ailelerin çok rahat bir şekilde evde alkol tükettiğine şahit olmuştur:

[...]Tuhaf bir kalabalıktı; eskiden mutfaklı, aileli evlerde, kadınlı, erkekli, rakılı, böyle sarhoş sohbetleri çok olmazdı. "Millet Tekel'in 45 derecelik rakısını hep birlikte ailecek içerken, senin 3 derecelik bozanı niye içsin, bu iş bitmiş Mevlut, bırak Allahaşkına!" diye takılırdı ona Ferhat yarı şaka yarı ciddi. "Bu milletin sarhoş olmak için senin bozana ihtiyacı yok"(Pamuk, 2015:37).

Nezihe Meriç, *Alacaceren*'de, annenin evi terk etmesinden sonra parçalanmış ailenin, Bengi ve Gün adlı iki kız çocuğunun nasıl bir hayat yaşadıkları ve psikolojileri üzerinde durur. Anne, evi terk etmeden önce de babaları Bülent Bey, alkol almakta ve bunu sürekli evde çocuklarının yanında da yapmaktadır. Üstelik kendinden geçip sarhoş olana, sızıp kalana kadar içmektedir. Annenin, onu ve ailesini bırakmasındaki en büyük nedenlerden biri ekonomik durumsa diğeri de babanın alkolik olmasıdır. Anne her defasında söylenir, bağırır, kavga eder ama baba artık kanıksamıştır, aldırmaz, daha çok şakayla geçiştirir. Her ne kadar baba, ailesi için iyi bir örnek olmasa da yuvayı ayakta tutan anne olduğu için aileyi bırakıp gitmesi onaylanacak bir davranış değildir. Üstelik boşanmadan önce daha evliyken kocasını aldatmıştır. Annenin gözünü zengin olma hırısı bürümüş, baba ise ilgisiz ve geri planda olmayı tercih etmiştir: "Bağırma çirkin oluyorsun.[...]Komşular bana ne kadar acıyordur kim bilir, senin gibi cadının eline düştüğüm için" (Meriç, 2017:23). Anne ne kadar kavgacıysa baba da bir o kadar vurdumduymaz biridir. Bu yüzden evde kavga eksik olmaz. Bengi de artık eskisi kadar bu kavgalardan etkilenmez.

Özkılıç, *Gece*'de, parçalanmış bir ailenin üyelerinin hayatlarına değinir. Baba, evini terk ederek yasadışı bir örgüte katılır. Babasız kalan aileyi anne tek başına toparlayamaz. Zaten mizacı da buna uygun değildir. Sessiz ve kendi halindeki anne, çocuklarının gidişine dur diyemez. Dört çocuğundan en küçüğü olan Gülcan hariç hepsi bir yana savrulmuştur. Büyük kızı Süsen bir gazonada çalışmaya başlamıştır. Süsen, bir zamanlar ailesiyle birlikte aynı yuvada yaşadıkları mutlu günleri sürekli hatırlamaktadır. Süsen'in eskiye, ailesine karşı özlemi vardır ama içinde bulunduğu ortam aile ortamından çok uzaktır. İçkili ortamlarda yarı ayık yarı sarhoş dolaşmakta ailesiyle birlikteyken yaşadığı Şenlik Mahallesi'ni ise her daim aklının bir köşesinde tutarak bir nebze olsun o saflığı içinde yaşatmaktadır. Özleminin yanında yaşadığı uygunsuz yaşam

tarzından dolayı Zahit ağabeyinin gelip onu öldüreceği korkusunu da içinde her zaman taşımaktadır.

Zühal ve Yücel İzmirli, *Rodoslu Ahter* adlı eserinde, Mısır'dan Rodos'a göç eden bir ailenin üç kuşağından son kuşağı Ahter'in hayatını anlatmaktadır. Ahter, imkânsızlıklar içinde okuyarak öğretmen olur ve Türkiye'de görev yapar. Köklü bir ailesi olduğuna değinilen Ahter'in anne tarafından dedesi Rafet Bey, köklü ve zengin bir aileden gelmiştir. Ancak gençlik yıllarındaki içkiye düşkünlüğüne değinilir. Annesi Esma Hanım'ın bir gün oğluna verdiği dersten sonra Rafet Bey, içkiyi ağzına koymamıştır:

Esma Hanım, oğlunu kolundan tuttuğu gibi kapı dışarı ederek “Ayılana kadar kapının önünde yat da aklın başına gelsin, seni bir daha eve almayacağım,” demiş ve sabah ayıldığında kapıyı açan kadın, oğluna bir daha içki içmeyeceğine dair yemin ettirmiş. Rafet Ağa, o günden sonra ağzına içki koymamış (İzmirli, 2017: 16).

Rafet Ağa'nın babası Ratip Ağa da evlenmeden önce içkiye ve eğlenceye düşkün biri olmakla tanınan biri olmasına karşın Hanife Hanım ile evlendiği takdirde bütün kötü alışkanlıklarını bırakacağını söyler ve dediğini yapar: “ ‘Kaç yaşına geldin, nerde Şam orda akşam. Senden iyi koca olmaz,’ diyenlere, yemin billah edip ‘Hanife Hanım’ı bana verirlerse evden dışarı adımımı atmayacağım, içkiyi bırakacağım, çok iyi bir aile reisi olacağım. Söz veriyorum” (İzmirli, 2017: 31). Ratip Ağa, Hanife Hanım ile evlenir ancak düğünlerini babası Emin Ağa göremez, vefat etmiştir.

İncelediğimiz eserlerde, çeşitli sebeplerden kötü alışkanlıkları olan bireylerin hem kendi hayatlarının hem de ailelerinin hayatının olumsuz yönde etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kendini boşlukta hissettiği için alkole başlayanların bir süre sonra alkölü bırakmak istese dahi bırakamadıkları alkolik oldukları görülmektedir. *Asi...Asi* ve *İskender*'de hem alkolik hem kumarbaz örnekler karşımıza çıkmakta iki örnekte de aileyi perişan ettikleri görülmektedir. *Mor*'da, evlat acısına dayanamayan Gülcan'ın içtiğine şahit olmaktayız. *Gece*'de, dağılan bir ailenin kızı olan Süsen'in gazinolarda çalıştığı görülmektedir. *Alacaceren*'de ailedeki olumsuz gidişe tepki gösteremeyen çaresiz babanın içki içtiği görülür. *Devir* ve *İlişkiler* adlı eserlerde, aile içinde alkol tüketimine sürekli şahit olan çocukların, içki sofralarında bulunduklarını görmekteyiz. *İskender*'de, baba figürü alkolden öldüğü için çocukları içkiyi ağızlarına koymamaya yemin etmiş ama yine de oğullarından biri olan Âdem'in ailesinin parçalanması içki, kumar ve ihanet yüzünden olmuştur. İncelediğimiz örneklerin tümünde, alkol ve diğer kötü alışkanlıklar hiçbir karakterin hayatını olumlu etkilememiş, ailelerini de bu anlamda etki altına almıştır.

12.7.Ekonomik Durum

Aile sosyal bir kurumdur. Ailenin toplumda yer alırken ekonomik açıdan da bir gelirinin olması şarttır. Geçmişimize baktığımızda genellikle ataerkil bir toplum olduğumuz için ailenin geçimini baba sağlamıştır. Ancak değişen zamanla birlikte kadın da ailenin ekonomisine gelir sağlar duruma gelmiştir. Değişen toplumda hem sosyal hem de ekonomik açıdan kadın da en az erkek kadar hatta bazı örneklerde erkeklerden daha fazla rol almaktadır. Kadın, hem çocuklarının annesi hem de evin ekonomisine katkı sağlayan üyesi olmayı aynı anda yürüterek sorumluluklarını daha da artırmıştır.

Aileler, toplumsal açıdan içinde yer aldıkları meslek grubuna göre maddi anlamda bir geliri temsil ederler. Bu açıdan kimi aileler daha zengin kimisi ise daha düşük gelirlidir. Ailelerin çektiği ekonomik sıkıntılar, işsizlik gibi durumlar, çocuklarının yetişmesinde de etkili olmaktadır. Bazı aileler ise bazen miras yoluyla bazen de edindikleri meslek grubuyla ilgili olarak daha farklı konumlarda yer almışlardır.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de ailenin zengin olmadan önce çektikleri sıkıntı ve yaşadıkları güçlükleri anlatır. Baba Muzaffer Bey, gençliğinde, bir yandan üniversite okuyup bir yandan çalışmış, eşi Zehra Hanım da boş durmamış ve ailesi için dikiş dikerek para kazanmaya çalışmıştır. Ancak Muzaffer Bey, eşinin bu durumuna razı değildir:

Muzaffer'in eline çok az para geçiyordu o sıralar. Zehra Hanım güzel dikiş dikerdi, ama kocası onun dikiş dikmesini istemiyordu. Ne var ki, güçleşen yaşam koşulları, zorlamıştı. Zehra Hanım'ın, "Evimden getirdim ben onu!" diye övündüğü Singer marka ayaklı bir dikiş makinesi vardı. Önce komşular dikiş getirmeye başlamışlardı; daha sonra evlere de çağrılır oldu (Bener, 2003: 27).

Evliliklerinin daha ilk yıllarında Muzaffer Bey'in hem üniversite okuyup hem çalışması, Zehra'nın eve ekonomik katkı sağlamak için çalışması ikisini de yıpratır:

O günlerde fakülteye devam zorunluluğu yoktu, zaten çok iyi Arapça bildiği için, sık sık kaytarmasına hocaları göz yumuyorlardı anlaşılan. Zehra Hanım da gündelikçi olarak dikiş dikmeye giderdi. Akşam, ikisi de yorgun argın dönerlerdi eve. Muzaffer, çok kez toz toprak içinde olurdu. Onun geleceğine yakın Zehra Hanım gaz ocağının üzerine tenekeyi yerleştirir, sıcak su hazırlardı. Temizlik konusunda çok titizdi Muzaffer (Bener, 2003: 259).

Muzaffer Bey, üniversitedeki tercümanlık bölümünü bitirip devletin önemli kademelerinde görev almaya başladığında hem okuyup hem inşaatlarda çalıştığı yılların karşılığını almaya başlamıştır. Hariciye'deki görevinden Ankara'ya döndüğünde, har vurup harman savurduğu parasından geriye kalan parayla bir bakkal dükkânı açar, dükkânını açtığı semtin yoksulluğu sebebiyle veresiye defterinin kabarık olması, vergiler, faturalar derken dükkânını kapatmak zorunda kalır. Muzaffer Bey'in arkadaşı olan İhsan Bey ise Muzaffer Bey'in bu tutumlarıyla ailesini mağdur ettiği görüşündedir: "Seninkine ifrât-ı tefrit derler. Yazık değil mi, karına, oğluna? Sana bir şey demiyorum, sen alışıksın bu hayata ama ya onlar? Dışarıdayken biriktirdiğin üç beş kuruşu, böyle olmayacak işlerle çarçur edeceğine, bir bankaya yatırsan da bu sıkıntıyı çekmeseniz olmaz mı?" (Bener, 2003: 130).

Hem Muzaffer Bey'in hem de Zehra Hanım'ın hesabını bilmedikleri, paraları varken bol bol harcadıkları, paraları bitince de dikiş dikerek, gecekondualarda yaşayarak o dönemlerini atlatmaya çalıştıkları görülür: "Har vurup harman savurmakta Zehra Hanım kocasından geri kalmazdı, yurtdışındayken. Türkiye'ye döndüklerinde ise, Muzaffer'in aylığıyla geçinebilmeleri olanaksız olduğu için, yeniden gizli dikiş dikmeye başlar, dar gelirli olmanın bütün sıkıntılarını o çekerdi. Ama sonunda yine yurtdışına

atanmak ve şatafatlı günlere kavuşmak umudu olduğu için, bu ona o kadar ağır gelmezdi”(Bener, 2003: 131).

Anne Zehra Hanım, evlendiğinde ekonomik sıkıntılar çektiği dönemlerde hep evlenmeden önce ekonomik durumlarının iyi olduğundan bahseder, ancak tüccarlık yapan babasının tüm emeği bir gün çıkan yangında kaybolup gitmiştir:

Babam dokuma üzerine ticaret yapardı. Gaziler caddesinde, Hüseyin Paşa hamamının hemen yan tarafında iki katlı büyük bir dükkân vardı. Halimiz vaktimiz yerindeydi. [...] Biz, Muzaffer'le Antep'ten ayrıldıktan bir süre sonra yangında babamın dükkânı yanıp kül olmuş. [...] Yalnız dükkân değil, üst kattaki deposu da yanınca babam iflas etmiş. O zamanlar bizi reddettikleri için doğrusu biz de arayıp sormuyorduk onları. Haberimiz olmadı. Babam iflas edince şok geçirmiş. Bir süre kendine gelememiş. Kendine gelince de namazı, niyazı bir yana bırakmış, kendisini içkiye vermiş, Atatürk gibi sirozdan mı, yoksa karaciğer kanserinden mi ölmüş, bilmiyorum. Öldüğünü bile haber vermediler bize (Bener, 2003: 134).

Muzaffer Bey'in erkek kardeşi ve eşi bir trafik kazasında öldükten sonra onların kızı Hümeysra'yı evlatlık olarak almıştır. Hümeysra, Ürdünlü zengin bir iş adamıyla istemeden de olsa evlenmiş, ama bir yıl sonra ayrılmaya karar vermiştir. Ancak hemen ayrılmanın doğru olmayacağını, alıştığı lüks hayatı bir anda bırakamayacağını düşünmüş, Muzaffer Bey ile Zehra Hanım'ın aynı imkânları sunmayacağını bildiği için ayrılma kararından vazgeçmiştir.

Erhan Bener, eserde, ailenin ekonomik durumunun her zaman inişli çıkışlı olduğundan bahsetmiştir. Buna mukabil ailenin tek çocuğu İhsan, hedefi olan, çalışan ve geleceğini düşünen biri hiçbir zaman olmamıştır: “Muzaffer Cidde'den döndükten sonra, yine geçim sıkıntısına düşmüştü aile. Zehra Hanım zaten dikiş makinesini bırakmamıştı, ama artık İhsan'ın da asalaklıktan kurtulması gerekiyordu. Muzaffer oralı değildi ama Zehra Hanım fıkfıklanıyordu” (Bener, 2003: 135).

Ayşe Kulin'in, *Gece Sesleri*'nde, ikinci evliliğini yapan Rengigül Hanım, eşinin ailesindeki dadı ile çocukları büyütme konusunu eleştirir. Varlıklı oldukları için kendileri değil de başkalarının büyütmesine karşı olduğu anlaşılmaktadır:

Babanın memleketinde varlıklı kadınlar çocuklarını kendileri büyütemiyorlar nedense, kızım. Doğurup doğurup köylü kadınların kucağına veriveriyorlar. [...] Mesele sadece senin annen değil. Sizin orada her çocuğun peşinden dört-beş kadın koşuyor, on yaşına basana kadar erkek çocukların ağızlarına çatalla yemek veriliyor, büyümelerine, gelişmelerine, kendi işlerini görmelerine müsaade edilmiyor. Yalan mı? (Kulin, 2016: 31)

Gece Sesleri'nin başkahramanı olan Ayda, annesi Rengigül Hanım'ın ikinci evliliğini yaptığı Nedim babasının zenginliğini değil zengin gönüllü olmasını takdir eder. Çünkü ailenin dadısı Ziyne Hanım'ın üzerine bir ev almıştır: “Aferin sana, Nedim Baba, dedim içimden. Bana bile kafamı sokacak bir kat vermesini bildin de seni koynunda büyüten kadına mı vermeyecektin. Aferin sana” (Kulin, 2016: 33).

Nedim'in ailesi anlatılırken yöresindeki zengin ailelerden biri olduğu anlatılır. Aile büyüğü olan anneleri Sultan Hanım, aile işlerinin başına, en büyük oğlunun geçmesini münasip görse de tahsil görüp dönüş yapan oğlu Yusuf'un geçmesine de ses çıkarmamıştır: "Fabrikanın başına Yusuf'un geçmesi akıllıca bir iş olmuştu, Sultan Hanım'ın, 'İşin başını büyük oğlan tutmalıdır,' diye direktmesine rağmen" (Kulin, 2016: 70).

Temelkuran, *Devir*'de, darbe döneminin neden olduğu sıkıntılı süreci anlatırken ekonomik geliri iyi ve kötü olan iki aileyi seçer. Ekonomik durumu olmayan Akgün ailesinin sekiz yaşına giren oğlu Ali, toplu sünnet düğünü ile sünnet ettirilir: "Belediyenin dağıttığı sünnetliklerle prens gibiler ama atları yok" (Temelkuran, 2015: 47).

Devir'de, gecekondu mahallesinde yaşayan Akgün ailesinin babası Hasan'ın sözleriyle, parasız oldukları için bakamayacakları çocuğu doğurmanın bir anlamı olmadığına dikkat çeker: "Soracak davar yavrular mı, yeni bebeler gelir mi baharda, oğlan olur mu..? Ne yapacaksa daha çocuğu! Açız, garibanız zati hepimiz. Anam soruyor ha soruyor" (Temelkuran, 2015: 59).

Temelkuran, eserde, Sevgi'nin evine temizliğe gelen, gecekondu mahallesinde yaşayan Aliye ve oğlu Ali'nin yaşadıkları, ekonomik bakımdan yoksul ailelerin örneklerini barındırır. Bunlardan biri de yine bu mahallede yaşayan Nuran Abla'nın doğuştan boşaltım sistemi olmayan kızına ilaç alacak parayı bulamamasıdır: "Nuran Abla'nın kızına lazım o ilaç. Nuran Abla'nın parası olmadığı için kızı çiş edemiyormuş ya" (Temelkuran, 2015: 140).

Eserde, darbe günlerini küçük yaşlardaki Ayşe ve Ali'nin gözünden aktarır. Gecekondu mahallesinde yaşayan Ali'nin, bazı geceler annesinin temizliğe gittiği Sevgi Hanım'ın evinde kaldığını anlatır. Kendi evlerinden daha zengin olan bu evde kalması, Ali'nin arkadaşları tarafından yadırgandığı için Ali, bu durumu saklama ihtiyacı hisseder. Sevgi Hanım, evlerindeyken Ali'nin yemediği çikolatalı ekmeği, evine dönerken yanına vermiştir. Ali'nin annesi ve babası durumları kötü olduğu için çikolata tadına yabancıdır ve bir daha yemeyeceklerinden emindirler: "Annem 'Çukella' dedi, sonra 'dedim ya çukella!' dedi. Ben, 'şokella' demedim. Nasıl olsa bir daha yemeyiz" (Temelkuran, 2015: 191). Ali'nin aile çok yoksuldur. Gün gelir yemek yapacak undan başka malzemeleri yoktur: "Annem yine un çorbası yaptı. Yarın paramız olacak, Ayşe'lere gidince. O zaman tavuk boynundan çorba yapabilir annem ama şimdi unlar suyun içinde yüzüyor, ona bakıyoruz biz. Babam hızlı hızlı yedi, annem yemedi bir şey. Konuşmadılar"(Temelkuran, 2015: 223).

İnci Aral, *Mor*'da, romanın başkahramanı İlhan Sacit'in ailesinin zengin olmadığına, İlhan Sacit'in çok çalışarak mal mülk sahibi olduğuna değinir. İlhan Sacit'in eşleriyle buluşma noktası da onların ekonomik durumları olmuştur. İlk eşi Revan'ı, yanında çalışan yoksul ve sessiz bir kız olduğundan evlenmek için uygun görmüştür. İkinci evliliğini yaptığı kişi ise yine ailesi yoksul ama gözü yükseklerde olan biridir. Zaten hayatına giren kadınlar, onun maddi imkânlarından fazlasıyla faydalanmıştır. İlhan Sacit, göçmen bir aileden geldiği ve her türlü imkânsızlıklar içinde büyüdüğü için yokluğun da varlığın da ne demek olduğunu iyi bilir. Kendi çocuklarını

yoksulluğun ne demek olduğunu bilmemekle suçlar: “Yokluğun, yoksulluğun ne demek olduğunu bilmemekle suçlardı çocuklarını sık sık” (Aral, 2015: 25).

İlhan Sacit geriye dönüp baktığında babasının yıllarca çalışmasına rağmen ortada bir değişikliğin olmadığı kanaatindedir: “İlhan'ın çocukluk ve ilk gençlik yıllarına denk gelen bu süre içinde babası, 'Uzun İbrahim'dan Boşnak İbrahim Ağa'lığa yükselmişti kısacası. Ama gene de pek değişmemişti hayatları. İlhan, onun kimin için, ne için bu kadar çalıştığını anlayamıyordu” (Aral, 2015: 27).

İlhan Sacit'in annesinin, malı mülkü olan ama hırssız ve kendi halinde bir kadın olduğu davranışlarıyla ortaya çıkarılmaktadır. Kendi parası olduğu halde bunu eşi ve ailesi için ortaya koyar: “Ha benim ha senin, ne olacak... Hepsi senin değil mi?” (Aral, 2015: 29). İlhan Sacit, çok varlıklı olmasına rağmen Revan'ın sessiz ve pasif bir kadın olmasından da yararlanarak ona bir yazlıktan başka bir şey vermemiştir: “Boşanma sırasında suçlu taraf olduğu halde çok cimri davranmıştı İlhan. Çeşme'deki yazlıktan başka hiçbir şey, asıl önemlisi nakit para vermemişti ona” (Aral, 2015: 56).

İlhan Sacit'in ikinci evliliğini yaptığı Renginur da yoksul bir aileden gelmiştir. Renginur, babasını düşünür. Tam refah bir hayat sürecekleri zaman babası bu dünyadan göçüp gitmiştir: “Tam her şeyin yoluna girdiği, insan gibi yaşama olanağını önüne serildiği zamanda ölüp gidiyordu. Kapıcılıktan başka hiçbir şey yapmamış, yapmayı düşünmemişti” (Aral, 2015: 147).

İskender'de, dokuz kız çocuklu, Doğu'da yaşayan bir ailenin ikiz kızları Pembe ve Cemile'nin hayatları üzerinde durulur. İkiz kız kardeşlerden Pembe, evlenip yuva kurmuş fakat mutluluğu bulamamıştır çünkü eşi Âdem, alkolik, kumarbaz ve ihanet eden biridir. Eviyle ve çocuklarıyla da ilgilenmez. Ailesinin ihtiyaçlarını karşılamayan ve sonunda evi terk eden Âdem'in aksine ağabeyi Tarık ondan çok farklıdır. Âdem'in ağabeyi Tarık'tan bahsedilir. Tarık, babaları evi terk ettiği zaman kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için canla başla çalışmış fakat zaman ilerledikçe eski halinden eser kalmamıştır:

Babaları öldüğünde Âdem'le Halil'e bakabilmek için var gücüyle çalışmıştı Tarık. Ama yıllar geçtikçe pintileşmiş, gazetelerdeki indirim kuponlarını toplamaya, diş macununu son damlasına kadar kullanabilmek için tüplerin dibini kesmeye, termosifonu kapalı tutmaya, aynı çayı iki kere demlemeye kadar vardırırmıştı işi. Her şeyi elden düşme alır olmuş, ailesine de kendisine sormadan herhangi bir şey satın almayı yasak etmişti. Sorduklarında yanıtı belliydi: Ne lüzumu var masraf etmenin (Şafak,2018: 76).

Feridun Zaimoğlu'nun, *Leyla*'da konu ettiği aile, son derece ekonomik durumu kötü bir ailedir. Öyle ki sabah kahvaltısı için bile yiyecekleri yoktur: “Annem pencereden uzun uzun baktıktan sonra yerdeki sedirin üzerine oturuyor, sert bir ekmek kenarını suya batırıp ağzına götürüyor ve ısıracağı hale gelene kadar emip kemiriyor. Bu sabahki kahvaltısı bu ekmek kenarı” (Zaimoğlu, 2009: 20). “Güzel kokulu bir yoksulluk içinde yaşıyoruz” (Zaimoğlu, 2009: 114). Ayrıca çalışmak için kullanacakları dikiş makinesini bile komşudan alırlar: “Yasemin zengin komşumuzdan ödünç aldığımız dikiş makinesinin başında oturuyor” (Zaimoğlu, 2009: 133). Zaimoğlu,

Leyla'nın kız kardeşi Yasemin'in, hapse giren babasının zaten bir faydasının olmadığını, onlara yoksulluktan başka bir şey getirmediğini savunur: “[...]bu sefaleti ona borçluyuz, yoksulluğumuzun kokusu yedi kat gökten duyuluyor” (Zaimoğlu, 2009: 180).

Kuşlar Yasına Gider'de, maddi durumları çok da iyi olmayan bir uzun yol şoförü baba ve ailesinden bahsedilir. Yazar, durumları ne kadar kötüye giderse gitsin babasının işleri hakkında ve mali konularda kimseye bilgi vermediğinden bahsetmektedir. Babanın her zaman evin önünde duran eski kamyonları kimseye söylemeden sattığını anlatır:

Yirmi ay sonra terhis olup döndüğümde bir de baktım ki ikisinin de yerinde yeller esiyor. Babamın onları neden sattığını, satınca eline geçen paralarla ne yaptığını asla öğrenemedik tabii. Kendisi de anlatmadı hiç, ısrar edilse bile katiyen anlatmazdı zaten böyle şeyleri. Vaktiyle, yakasını tefecilere nasıl kaptırdığını da anlatmamıştı mesela; bir başına, onların pençesinde yıllarca çırpınmış durmuştu (Toptaş, 2019: 37).

Lacivert Taşı'nda, çerçilikle geçinen ailenin ekonomik durumundan şikâyet ettikleri bir durum görülmemektedir. Çalışıp kazandıkları kadarını harcamaktadırlar. Bunun yanında ticaret yaptıkları için yaşadıkları dönemin ticaret yolları hakkında bilgi verirler. Ticaret konusunda Avrupa'nın ilerde, bizimse ülke borçlarıyla uğraşmaktan geride olduğumuz vurgulanır:

Bursa'da ipek, Diyarıbekir' de halı dokuma eskiye göre hayli geriledi. Avrupa, sanayide arşın arşın ilerlerken biz yakamızı Düyûn-ı Umûmiye' ye kaptırdık ve ondan beri de bataklığın içinde çırpınıyoruz azizlerim. Bu teşkilat neredeyse maliyenin yerini almıştır ve bundan nemalanan devletliler, paşalar olduğu da öteden beri söylene gelmiştir. Demek oluyor ki, Avrupa sermayesi, bankaları aracılığı ile memleketi ele geçirmiştir. Bu sermaye bizim değil, onların kazancını sağlıyor ve onları besliyor efendim; bunu böyle anlayınız (Çokum, 2011: 96)

Anılar da Yakılır'da, ekonomik durumları çok iyi olan hatta yaşadıkları yerin en önde gelen ticaret şirketlerinin sahibi Oflazoğulları ve Kozanoğulları aileleri anlatılmaktadır. Bu eserde de bir servete sahip olan bu ailelerin holding yönetimi için kardeşler arasında çıkan anlaşmazlıktan bahsedilir. Bu yüzden kardeşler birbirine düşman olmuş, konuşmamaktadır.

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, romanın başkahramanı Mevlut'un, Asya'nın en batısında bir yerde, puslu bir göle uzaktan bakan yoksul bir Orta Asya köyünde 1957'de doğduğu belirtilir. Bu bilgiler doğrultusunda bir yaşam sürerken İstanbul'a göç eder. İstanbul'da geçinmek için yıllarca boza satar, seyyar pilavcılık yapar. Eşi ve iki kızı için bütün gücüyle çalışır.

Nezihe Meriç, *Alacaceren*'de, annesi ve babası tarafından terk edildiği için dedelerinin yanında büyüyen Bengi ve kız kardeşi Gün'den bahsetmiştir. Bengi, eskiden ailenin bir aradayken geleceğe yönelik planlar yaptığını hatırlar. Bu planlar aile ve çocukları içindir:

Baba çok iyi bir iş önerisi almış bir, çok önem verdiği bir projesi kabul edilmiş iki. Anne artık çalışmasa da olur. Emekli oluverecek. Yeter kaç yıldır koşuşturduğu. Bu çocuklara da yazık. İlk işi, ne yapıp yapıp bir daire almak olacak. Yazlık için de bir kooperatife girdiler miydi... Taksitle dayar döşer. İkramesini de alacak zaten (Meriç, 2017:22).

Bengi, o, çok az olan güzel anların hemen bozulmaya hazır olduğunu zaten de bozulduğunu düşünür. Bir başka sıkıntı da babanın evin geçimini sağlayamaz duruma gelmiş olmasıdır. Anne ise güzel bir ev, iyi ve pahalı mobilyalar, ipek yastıklar, gümüş çatal bıçaklar, kristal bardaklar ister. Ev temizlemeyi ve yemek yapmayı sevmez. Yani annenin lükse olan merakı en başından beri hissedilmektedir. Yurt dışına seyahat etmeyi düşler. Düşlerini anlatır, gerçekleşmeyince de hırslanır ve sinirlenir. Yurt dışına gidemese de İstanbul'un en iyi semtlerinden birinde yaşamayı hak ettiğini düşünür. Bu şekilde kendine ve düşlerine odaklanan anne, çocuklarının gün içerisinde bile ne yaptıklarına pek de dikkat etmez. Baba ise annenin ulaşılmaz isteklerini ve sitemlerini duymazlıktan gelir, sürekli içki içer ancak her şeyi içten içe sorun etmekte içine atmaktadır. Anne de bunu anlamasına rağmen anlayış göstermez. Anne, içinde bulunduğu yaşamı istemediğini, yaşamak istediği hayatı bağırarak sesini özellikle duyurmak istercesine haykırır. Onun da bu isteklerinin kendine göre geçerli sebepleri vardır. Anne, küçük yaşta çok sıkıntı çektiği için şimdi rahat etmek istemektedir. Bengi bu tartışmaları dikkatle izler, bu şekilde büyür, ama unutamaz.

Asi...Asi'de, Hatay'ın verimli topraklarında yaşamış zengin olmuş Asiyel ailesi konu edilir. Zengin bir ailenin topraklarını yönetmesi, aile üyelerinin birbiri ile nasıl geçindiği anlatılır. Kardeşler arasında miras paylaşımında bir sorun olmamış çünkü küçük kardeş Beyazıt, ağabeyi Bestami'nin mali işlerden anladığı ve ağıla yakıştığı için kendi işlerini de ona devretmiştir. Kendisi de edebiyat öğretmenliği yapıp daha sonra gazete çıkarmaya başlamıştır. Asiyel ailesinin gözü para hırsı ile dolmuş tek üyesi olarak dördüncü kuşaktan Atik'tir. O, daha büyük amcaları, annesi hayattayken payına düşeni alıp kendi turizm şirketini kurmak için uğraşıp durur.

Sırça Tuzak'ta, Nermin Bezmen, aile üyelerinin yönettiği bir holding kuruluşundan bahseder. Bu eserde, kuzen olan Selçuk ile Berke arasında bir rekabet vardır ancak Berke, tecrübesi ve akl-ı selim duruşuyla hep takdir toplar, yönetim kurulunun başına getirilir. Berke bu çekişmenin ortasındadır ama kaynağı Selçuk'tur. Hem holding hissedarı hem de Berke'nin annesi olan Seher Hanım, Muzaffer Bey ile evlenir. Muzaffer'in, Seher ile maddiyat için evlendiği sonradan ortaya çıkar. Seher'in gözünde, yıllar geçtikçe Muzaffer de değişmiştir: "On bir sene içinde, özgüvensiz ama küstah, görgüsüz ama cahil cesaretli, bilgisiz ama güce aç bir erkeğin; özgüven, sözde bir görgü, yamama bilgi ve üstüne maddi güç kazandıktan sonra nasıl tehlikeli bir kimliğe bürünebileceğini adım adım yaşamıştı" (Bezmen, 2012: 40). Ancak onun nasıl biri olduğunu bile bile seçtiği için en büyük suçlu olarak kendini görmektedir. Muzaffer bile Seher Hanım'ın evlilik teklifini kabul etmesine şaşırılmış ama onunla birlikte gelen görkemli hayata çabuk adapte olmuştur: "Seher'in kocası olmaya, onun getirdiği rahat, lüks ve maddi güven duygusuna, onun soyadının yaşattığı saygınlığa çok çabuk alışmıştı. Soyadı Varol da olsa kendisini Vardar hissetmeye başlamıştı. Kimi zaman,

arsız, şımarık çocuk ısrarcılığı, kimi zaman hiddet göstererek Seher'in varlığı sayesinde ciddi bir kapitalist serveti edinmişti" (Bezmen, 2012: 41).

Muzaffer'in cephesinde, bu evliliğin ona hayal edemeyeceği imkânlar sunduğu bir gerçektir: "Muzaffer ise, hiç hayal dahi edemeyeceği bir evlilikle, kendisini hiç içinde düşünemeyeceği bir dünyanın merdivenlerini çıkmaya başlamıştı ve bunun heyecanı daha evvel yaşadığı hiçbir şeye benzemiyordu" (Bezmen, 2012: 44).

İncelenen eserlerde, ailelerin ekonomik durumundan bahsedilen bölümlere bakıldığında *Anılar da Yakılır, Sırça Tuzak, Devir, Gece Sesleri, Mor, Asi...Asi* adlı eserlerde ekonomik yönden güçlü kişilerin ailelerinin yaşantısı gözler önüne serilmiştir. *İlişkiler ve Mor* adlı eserlerde önceleri fakir bir durumdayken sonradan zengin olmuş kahramanlara yer verir. *Leyla, Devir, İskender, Kuşlar Yasına Gider, Lacivert Taşı, Alacaceren, Kafamda Bir Tuhaflık* adlı eserlerde ise ekonomik yönden iyi durumda olmayan ailelerin yaşamlarına eğilmiştirlerdir. Hayat mücadelesi içinde para kazanmaya çalışan ailelerin bu uğurda mücadele ettikleri görülür. Bu aileler arasında *Lacivert Taşı*'ndaki çerçi ailesinde ve *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta anlatılan Mevlut'te bir kanaatkârlık söz konusudur. Ekonomik durumu iyi olan aileler içinde de iktidar olma mücadelesi yaşanmaktadır.

12.8.Çocuksuzluk

Çekirdek aile, anne, baba ve çocuklardan oluşan aile tipidir. Evli çiftler ancak çocukla birlikte tam anlamıyla çekirdek aile olabilmektedir. Bu anlamda aile için "çocuk" önemlidir. Bazı aileler, çekirdek aile olabilirken bazıları çeşitli nedenlerden dolayı çocuk sahibi olamamaktadır. İncelediğimiz eserlerden *Mor*'da da yirmi yedi yıllık evliliğinde, çocuk sahibi olamamış başkahraman İlhan Sacit'in, evlilik dışı bir çocuk sahibi olmasıyla birlikte eşinden ayrılması olayı üzerine yaşanan gelişmeler anlatılır: "Revan ona bir çocuk verememişti. İstemişti kuşkusuz" (Aral, 2015: 39). Kendisinden yaşça çok küçük Renginur ile evlenme hazırlığında olan İlhan Sacit'in, evlenmeden önce ondan bir oğlu olmuştur. Yıllardır çektiği çocuk özlemini giderdiğini düşünmektedir: "Baba olmak olağanüstü bir duyguydu ve insanın bütün umutlarının bittiğini sandığı noktada yeniden yeşermesi tanımlanmaz bir mutluluktu. Kuruduğu sanılan bir ağacın yeniden filizlenmesi gibi bir şey"(Aral, 2015: 39).

Yirmi yedi yıllık evliliklerinde çocukları olmayan Revan, kız kardeşi Fikran'ın kızı Kumru'nun önce tüm masraflarını üstlenmiş sonra da onu evlat edinmiştir: "Birkaç yıl önce-İlhan pek orali olmayınca- Revan, Kumru'yu kendi nüfusuna geçirip evlat edinmişti." (Aral, 2015: 56)

12.9. Yaşlılar

Yaşlılık toplumsal bir statüdür. Toplumda bulunan her yaş grubunun kendine özgü özellikleri vardır. Türklerde eski dönemlere baktığımızda, yaşlılara saygı ve hürmet gösterildiği göze çarpmaktadır. Çünkü bilgi ve tecrübelerine güvenilir ve yol gösterici olarak kabul edilirler. Yaşlılar bir toplumun değeridir, tarihinin koruyucusudur. Aile konusunu işleyen birçok eserde de bu anlamda aile içinde yeri ve önemi olan yaşlılara değinilmiştir.

Gece Sesleri'nde, zengin bir ailenin yaşamı irdelenirken aile içindeki büyüklerin yaşamlarına da ayrıca değinilir. Büyük bir konakta büyüyen Nedim Bey'i sütannesi ve dadısı Ziyet Hanım büyüttüştür. Nedim Bey'in ailesinin dadısı, yaşlanmış olmanın

verdiği yorgunlukla birlikte hem Nedim Bey'in vefatını gördüğü için üzgün hem de çok yaşlanmadan veda edip yaşlılığın zorluğunu yaşamadığı için memnundur: "Çok yaşlandım Ayda kızım, çok. Sekseni geçtikten sonra can kalmıyor bedende. Nedim Bey'imden sonra büsbütün çöktüm. Babacığın vaktinde gitti, eli tutar aklı ererken. Yaşlanmak zor iş" (Kulin, 2016: 32).

Ayşe Kulin, Nedim'in ailesini anlatırken, ailenin en büyüğü olan annesi Sultan Hanım'dan bahseder. Hizmetli Satı'nın oğlu Yağız, annesi aracılığıyla Sultan Hanım'ın bütün sırlarını bildiği için bu yaşlı kadından maddi çıkar sağlamaya çalışır, ama Sultan Hanım'dan çıkar sağlayamaz. Sultan'ı değerlendirirken annesini ondan daha becerikli ve işe yarar görür:

Allah'ın cezası ihtiyar, elini ayağını da öpsem, diplomalı da olsam, yüksek mevkilere de gelsem, ebenin oğluyum ya, torununa layık görmüyor beni. [...] Benim anamın bir mesleği vardı en azından, her girdiği evde saygı görürdü. Bu cahil kocakarının nesi var, kibrinden ve ağa kocasının mirasından başka (Kulin, 2016: 139).

Gece Sesleri'nin başkahramanı olan Ayda, annesinin ve ailesindeki diğer yaşlıların psikolojilerini değerlendirdiğinde mutlaka birini hayatlarının merkezine alıp hayatının sonuna kadar onunla uğraştıklarını tespit eder. Annesi de ikinci kocası Nedim Bey öldükten sonra onun için güzelleşmeye takmıştır:

Yaşlanan insanların giderek huysuzlaştıklarını, en yakınlarından birine kafayı takıp hep o kişiyle uğraştıklarını biliyordum. Babaannem annemle, Sultan Hanım hizmetçileriyle, kayıinvalidem oğluyla bozmuştu yaşlılıklarında. Annemin rahmetli kocasına takılı kalmasında isabet vardı belki de. Hiç olmazsa bizlerden biriyle uğraşmayacaktı (Kulin, 2016: 182).

Temelkuran, *Devir*'de, romanının genelinde Ali ve Ayşe adlı iki çocuğun gözünden ailelerini ve toplumu değerlendiren bir üslup kullanır. Ayşe'nin annesi Sevgi, evliliğinde bazı sorunlar yaşamakta ve eşinden ayrılmayı düşünmektedir. Onu bu düşünceye iten en büyük nedenlerden biri de gençlik yıllarında âşık olduğu Önder'in yıllar sonra tekrar karşısına çıkmasıdır. Yazar, yıllar sonra karşılaşan eski sevgili Önder ve Sevgi'nin ağzından insanların aynı şekilde yaşlanmadığını vurgular: "Kendini koruyanlarla kendini ateşe atanlar aynı hızda yaşlanmıyor bana sorarsan. Sence nasıl Sevgi" (Temelkuran, 2015: 29). Yazar, içinde bulunulan zamanın etkisiyle ölüme yakın olanların sadece yaşlılar olmadığını da vurgular: "İhtiyarı da genci de ölüme aynı mesafedeyiz" (Temelkuran, 2015: 33).

Başkahraman Ayşe'nin anneannesi Nejla Hanım, yaşlı karakterlere verilecek örneklerden biridir. Nejla Hanım'ın yaşı ilerledikçe batıl inançlara inanmaya başladığı ve bundan dolayı yersiz korkular yaşadığı anlatılmıştır:

Beni korkular sardı Jale'anım. Elimi bir şeye süremiyorum. Kulağım çınlıyor, beni biri anıyor, acaba kötü mü anıyor? Gözüm seğiriyor, haber gelecek, acaba kötü haber mi? Çay kaşığı dik düşüyor, misafir gelecek derler, ben korkuyorum acaba kim gelecek? Kirpiğim yanağıma düşüyor, tutup dilek tutarız ya, yapamıyorum. Kirpiğimin diyeceğinden korkuyorum. Yatağın yanlışlıkla solundan kalkayım, kalbim atıyor küt küt

bir terslik olacak diye. Terliğim ters kalsın yerde, ah bir şey olacak! Sevgi bluzunu ters çıkarıp bıraksın, eve gelemeyecek... Hep böyle. Batıl itikatlar sardı. Kıpırdayamıyorum korkudan. Şeytanlar üşüştü başıma (Temelkuran, 2015: 260).

Anneannenin durumu kötü olunca hastaneye yatırılır. Ayşe, annesiyle anneannesinin yer değiştirdiğini düşünür. İnsanların yaşlandıkça hastalıklarla birlikte çocuklaştıkları için çocuklarının birer ebeveyn gibi davranmak durumunda kaldığı belirtilir: “Anneannem bazen annemin çocuğuymuş gibi oluyor” (Temelkuran, 2015: 385).

Mor’da, olayların merkezindeki İlhan Sacit, farklı bir yaşlılık örneği sergiler. O, yaşının getirdiği olgunluğa erişmek yerine yirmi yedi yıllık evliliğinde eşini aldatır. Kendi köşesine çekilip o güne kadar kazandıklarını, zaten Revan ile kurulu olan düzeni için kullanması gerektiğini düşünür. Kutladığı son doğum gününde, yaşlılığını içinde hissederek yaptıkları için pişmanlık duyar ama çocuğu yaşında olan Renginur’a âşık olmaktan geri duramaz:

Aslında her şeyden el etek çekme, ağırbaşlı, düzen içinde yaşama çağına ermişti artık. Doğaya boyun eğmeli, yaşlandığını kabullenip hayattan koparak kendi içine kapanmalıydı. Çok çalışması da gereksizdi. Hem yeterince parası vardı hem de isterse uzaktan kumandayla yönetebilirdi işlerini. Çocuğu yaşında bir kıza tutulmak da hem yersiz hem tehlikeliydi (Aral, 2013: 33).

Leyla’da, anlatılan yoksul aile örneğinde, aile İstanbul’a taşındığında hem ev işlerini görüp hem kalacakları yaşlı bir kadının yanında iş bulurlar. Evinde kaldıkları büyük teyze, yaşlılığının verdiği tecrübesiyle yazar tarafından ön yargı ile ilgili bir tespitle bulundurulmuştur: “İnsan en geç yaşlılıkta önyargılardan kurtulmalı, diyor büyük teyze, yoksa insan hem kendisinin hem de çevresindekilerin zamanını çalmış olur” (Zaimoğlu, 2009: 351).

Asi...Asi’de, büyük Asiyel ailesinin içinde peş peşe ölümler yaşanır. Evdeki matem havasının dağıldığı iki büyük halanın tavırlarından belli olur. Bu da yaşlıların ölümü daha kolay kabullendiği tezini doğrulamaktadır şeklinde yorumlanmıştır.

Asiyel ailesinin üçüncü kuşağından olan Verda, artık yaşlandığını ve eskisi gibi güçlü olmadığını hissettiğini ve bu yüzden kendini yaşadığı yöredeki bir dağa benzettiğini söyler. Verda, bu düşüncelerle dolaşırken, gözüne şehri kollayan, ona güven veren Habib-ül Neccar Dağı çarpar. Bu dağı kendi genç ve güçlü zamanlarına benzetir: “Öyle genç, öyle güçlüsün ki Habib-ül Neccar! Sen benim genç ve kaygısız çocukluğum, gençliğimsin” (Kutlu, 2017:173).

Kuşlar Yasına Gider’de, yaşlı ve hasta bir baba ile onunla ilgilenen oğlu arasındaki ilişkiyi inceleyen eserde, babanın ilerleyen hastalığı nedeniyle ameliyatın riskli olması onu gözyaşlarına boğarken oğlu bunu yüreğinde hissetmiştir. Anne de durumun farkındadır: “[...]Seksen bir yaşında insan ameliyat mı olurmuş, sakın yanılıp yenilip de olayım deme, masada kalırsın” (Kutlu, 2019: 95).

Yaşlılıkla ilgili olarak incelediğimiz eserlerde, genel olarak tecrübeleriyle hareket eden bireyler olduğu görülmektedir. Yaşlılıkla birlikte hasta olan örneklerde, yaşlıların gittikçe çocuklaştıkları ve çocuklarıyla bir bakıma yer değiştirdikleri belirtilir. Yaşlıların, bir zamanlar ne kadar genç ve güçlü olduğunu hatırlayınca içerledikleri de anlatılır. Yaşlandıkça batıl inançlara bağlılığın arttığını örneklendiren yaşlı karakterler de anlatılmıştır. İncelediğimiz eserler içerisinde sadece *Mor* adlı eserde, olgunluğa erişip eşiyle yaşlılık yıllarının huzurunu yaşamak yerine yirmi yedi yıllık evliliğini ihanet ederek bitiren İlhan Sacit örneği diğer örneklerden ayrılmaktadır. Kurduğu düzenini hem de yaşlılık döneminde, bir hata ile bozarak düzenini alt üst etmiştir. Bir anlamda bunun karşılığını da faili meçhul bir cinayete kurban giderek ödemiştir.

12.10. Çocuklar

Anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük aile tipine “çekirdek aile” denir. Evli bireyler, anne ve baba olmayı, çocuklarının olmasıyla birlikte öğrenirler çünkü annelik ve babalık, yaşayarak öğrenilen rollerdir. Bu anlamda çocuk, ailenin olgunlaşmasını sağlar ve neslin devamı için ailenin temel işlevleri arasında yer alır. Aile içinde hem çocuğun anne ve babasına karşı hem de anne ve babanın çocuklarına karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklar, konusu aile olan romanlarda da işlenmiştir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, başarılı iş hayatları olan akademisyen anne Elif ile baba karakteri olan yazar Ömer Eren'in, oğulları Deniz ile ilgili yaşadıkları ortak sorunu dillendirip bir türlü paylaşmadıkları için konu hakkındaki düşüncelerini bilmemelerini anlatır. Anne de baba da oğullarının bir işe yaramadığını düşünür. Deniz, bir bakıma anne ve babasının başarısı altında ezilmiş kendini ispatlayamamıştır:

Benim acım yavaş yavaş hüznə dönüştü, artık eskisi kadar yakıcı değil, ama daha derin. Dayanamadığım da bu zaten: her şeyin bitmesi, geçmesi, kanıksanması, sıradanlaşması... Ömer nasıl yaşadı, nasıl taşıdı acısını? Bunu hiç konuşmadık. Konuşmaktan çekildik, kaçındık. Ortak acımızı paylaşamadık. Kaynağı aynıysa, iki insanı aynı okla vuruyorsa, acı paylaşılıyor, paylaştıkça azalıyor (Baydar, 2007:30).

Deniz'in küçüklüğünde anne ve babanın ona karşı tutumu tutarlı değildir. Okul yılları hatırlatılır. Anne, hırslı ve çalışkan olduğu için oğlunun da karne notlarının hepsinin en iyisi olması gerektiği düşüncesi vardır. Bu durum, oğlunda yetersizlik duygusuna neden olur. Baba ise anneye göre daha rahattır. Babaya göre çocuğun önünde bütün bir gelecek olduğu için sadece okul derslerinden dolayı baskı yapılmaması gerektiğini düşünür.

Deniz, çocukluğundan beri suçluluk, pişmanlık, çaresizlik, ölme isteği gibi duyguları taşır. Hâlbuki bir çocuk bu duygularla büyümemelidir. O yüzden Deniz, oğlu Björn'ü kendi olmaktan mutlu olacak bir birey olarak yetiştirmeye kararlıdır. Sürekli olarak sevilmediği duygusunun hissettirilmesinden dolayı mutlu ve umutlu bir birey olamamıştır ancak kendisi bu duyguları oğlu Björn'e hissettirmeyecektir. Oğlu onun için değerlidir:

Onu şiddetten koruyacağım. Ne zalim ne de kurban olmasına izin vereceğim. Kimse ona kendi doğrularını dayatamayacak, gökleri fethetmesini istemeyecek ondan. İyi yürekli, mutlu bir balıkçı olur belki,

belki de sadece beyaz geceler mevsiminde müşterisi olan küçük bir pansiyon işleticisi. Björn'ü zorlamalarına, örselemelerine izin vermeyeceğim[...]Babacığın senden başka oğulcuğu yok (Baydar, 2007:78).

Deniz'e her zaman kendisinden istenilen kişi olması gerektiği dayatılır: "Yaşamın anlamı nedir sence?.. Senin Deniz'lerin gibi asılmalı mıyım gözüne girmek için baba?.. Bu insan hayatının anlamı sorundur temelde... Domuzlar da mutludur, ama ben hak, adalet, özgürlük için savaşıp ölmeyi domuzların mutluluğuna yeğlerim" (Baydar, 2007:78). Anne ve babası tarafından Deniz'e hissettirilenler yetersizlik duygusunu fazlasıyla yaşatmıştır:

Layık olmak. Kime, neye?.. Hiçbir halt olamadığına göre, git bari insanlığın acısının fotoğrafını çek. Irak'ta bir savaş muhabirliği işi ayarladım senin için... Savaşlar kötüdür, insanlar ölür savaşlarda... Dünya kaç bucak, öğrenmek iyi gelir... Deniz'lerin adları... Darağaçları... Bilim çevreleri, laboratuvarlar... Biraz hırs iyidir, yarışta öne geçmeye zorlar insani... Peki, sen ne yapmak istiyorsun hayatta?.. Domuzların mutluluğu... Uyumak, hep uyumak (Baydar, 2007:78).

Sevginin olmaması, her zaman hedeflere yönelik yaşanması kötü sonuçlar doğurmuştur: "Bisiklete binmeyi bile zor öğrenmiştin çocukluğunda. IQ'nun deha sınırında olduğunu söyleyen o salak psikolog gelip de görsün dehayı... Ben dâhi mahi olmak istemiyorum, ben 'hiçbiri' olmak istiyorum, 'hiç kimse' olmak istiyorum, beni bırakın kendi halime, uyumak istiyorum" (Baydar, 2007:79).

Deniz'in meslek seçimini dahi kendisinin yapmadığı görülmektedir. Meslek seçiminde de anne ve babasının gölgesinde kalır. Babası, kendisinin istemediği savaş muhabirliği mesleğine zorlamıştır.: "Savaş fotoğrafçılığının ona uygun bir iş olacağı, kendi seçmesi değil, babasının fikriydi" (Baydar, 2007:83). Buna rağmen babasının gözünde başarısız bir evlattır: "Anladık Nobel alacak halin yok, hiç değilse şu dünyanın acılarına fotoğraf makinenle tanıklık et bari" (Baydar, 2007:85). Bu sözler, gözden çıkarılmış bir evlada sarf edilen cümleler gibidir. Hatta annesinin onu başarısız görüp ve bu başarısızlığını bir sorun olarak sayıp psikoloğa götürmesine de itiraz etmemiştir: "Annesinin ısrarıyla psikologlara taşınırken de direnmedi, içine kapanmaya bile gerek görmedi. Zaten bomboştu içi; duyguları, acıları, sevinçleri yutan sonsuz, dipsiz bir kara delikti" (Baydar, 2007:84).

Deniz, babasının isteğiyle başladığı savaş fotoğrafçılığı sebebiyle Bağdat ve Irak çöllerinde acıyı, gözyaşını, dağılan yuvaları, ağlayan anneleri gözlemlemiş, bu görüntüler onun zamanla duyarsızlaşmasına bile neden olmuştur:

Yaraları kanayan insanları, yerlerde acıyla kıvranan vurulmuş çocukları, ilaçsızlıktan, bakımsızlıktan ateşler içinde yanarak ölen bebeleri, ölü çocuklarının ardından siyah çarşaflarını açıp göğüslerini parlayan anaları, başlarında akbabaların topladığı yaralı askerleri, yıkık köyleri, alev alev kentleri, insanın bütün acılarını gerçek olmaktan çıkarıp donuk suretlere dönüştürdüm. Savaşın dehşetini, insanın tükenişini dijital makinenin içindeki küçücük bir çip'e sığdırdım (Baydar, 2007:91).

Elif ve Ömer ise kendi açılarından anne ve baba olarak çocukları konusunda hayal kırıklığına uğradıklarını düşünmekte ama aynı zamanda da hiçbir şey olmamış gibi davranmaktadırlar:

Umutları boşa çıkarmış hayırsız evlat değil, yenik düşmüş hasta oğuldu. Hep eleştiren, hep daha iyisini isteyen, hep başarı bekleyen annesi artık susuyor, düşünceli ve nemli gözlerle bakıyordu yüzüne. Babası sanki hiçbir şey olmamış, yıllardır yurtdışında okuyan oğlu eğitimini başarıyla bitirip evine dönmüş de iş arıyormuş gibi davranıyordu. Dibe vurmuştu Ailecek, toplu bir yalanın içindeydiler, kötü yazılmış bir oyundaki rollerini iyi oynamaya gayret eder oyuncular gibiydiler (Baydar, 2007:85).

Anne ve babanın başarı odaklı bakış açıları oğullarını yitirse de kaybetse de umurunda olmadığı sonucuna vardırmıştır: “Ya başarı ya ölüm. Başarıyı hedefle, ucunda ölüm bile olsa. Başaramamış, yükselememiş bir evlat yerine ölü bir evlada razılardı” (Baydar, 2007:86).

Deniz’in bu hırs ve isteklerden uzak sadece sevmeye ve sevmeye ihtiyacı vardır: “Hırsım, tutkum yoktu. Herkesten daha iyi olmayı istemedim hiç. Belki olamayacağımı bildiğim için, belki kendimi zorlamak istemediğimden, gücüm olmadığından. En iyi olmayı değil, en çok sevmeyi istiyordum” (Baydar, 2007:87).

Bir gazete röportajında, gazetecinin sormuş olduğu bir soruya verdiği cevap, aslında Deniz’in tüm duygu, düşünce ve korkularının özeti gibidir: “Ömer Eren’le Elif Eren’in oğlu olmak nasıl bir şey? [...]Berbat bir şey [...]Hiç tavsiye etmem. Kimse sana ‘sen’ diye bakmaz, şunun bunun çocuğu diye bakar. Sen de ‘sen’ olabilmek için amuda kalkıp yürümek zorunda hissedersin kendini” (Baydar, 2007: 222).

Aslında başarısızlığının nedenini kendisi düşündüğünde içinde yeterli dürtü olmadığını farkındadır. Bir de çok başarılı anne ve babasına bakar. Annesi, bulunduğu yere gelmek için deneylerinde birçok küçük canlıyı öldürmüş, babası üne kavuşmak için neleri, kimleri harcamıştır.

Erhan Bener’in, *İlişkiler* adlı eseri, alkol bağımlısı olan ve hayatta hiçbir plan yapmamış İhsan’ı, hayatı boyunca ailesine gereken ilgiyi göstermeyip yasak ilişkiler içinde olan babası Muzaffer Bey’i ve İhsan’ın çocukluktan beri âşık olduğu kuzeni Hümeysra’yı merkeze alan bir eserdir. İhsan’ın okula başlamadan önce aile ortamının nasıl olduğu üzerinde durulmaktadır. Anne çalıştığı için İhsan ya evde yalnız kalır ya da Hümeysra ablasına emanet edilir: “Babası işe, arada bir fakülteye, ablası okula, annesi dikiş dikmeye gider, o yalnız başına kalırdı evde. Hümeysra gibi, onun da hiç oyuncağı olmamıştı; ama henüz beş yaşındayken, Hümeysra ablası okuma yazma öğretmişti. Tek eğlencesi, kitap dergi karıştırmaktı” (Bener, 2003:16).

İhsan, yaşının küçüklüğünden dolayı ailenin içinde olduğu maddi imkânsızlıkların farkında olmadığını belirtmektedir:

Düşünüyordu da, bütün yalnızlığına, çektikleri yokluk ve yoksulluğa karşın, belki de henüz anlamını bilmediği için, sıkıntıyla geçen o günlerde kendisini ne mutlu ne de mutsuz hissediyordu. Öyle, yansız, tarafsız bir yaşamı vardı. Oturduğu yerde oyunlar icat ederdi. Bazen de berhane gibi, eski, ahşap, tahtaları çürümüş, sıvaları yer yer dökülmüş, merdivenleri

inilip çıkılırken sallanan, yıkılacakmış gibi olan evlerini keşfe çıkardı (Bener, 2003:17).

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde, başkahraman Ayda'nın çocukluğunda yaptığı ilk uçak yolculuğunu ve bu yolculuğu annesinin evleneceği kişinin ailesini görmek için yaptığını, aradan yıllar geçse de unutmadığına değinir: “Ben ilk uçak yolculuğumun her anını çocuk hafızama öylesine kazımışım ki onlarca yıl sonra bile, bindiğim uçak hangi şehre doğru alçalırsa alçalsın, benim gözlerimin önüne hep Ege kıyılarının danteli gelir [...] Uçakla Anadolu yarımadasının güneybatısına uçuyorduk, evleneceği adamın ailesini görmeye” (Kulin, 2016:7).

Ayda ile eşi Sinan, kendi gençlikleri ile çocuklarının yaşadığı yeni nesil gençliği karşılaştırır. Yeni neslin kendi zamanlarından çok farklı olduğunu anlatır:

Sinan'la sık sık tartışırdık aramızda, genç kuşağın bu denli apolitize olması iyi mi oldu, diye. Ana-babalar için kuşkusuz çok rahatlatıcı bir duyguydu. Bizim ailelerimize çektirdiğimiz çileleri çektirmiyordu bize çocuklarımız. Bizler hedefimize ulaşamamış da olsak, kendimizce çok onurlu bir amacın kavgasını vermiştik. İdeallere odaklanmış ve yoğun yaşanmış kendi gençliğimizle kıyasladığımızda, bu kuşağın ot gibi yaşadığını ve birçok değeri yitirdiğini düşünüyorduk. Öyle düşünüyorduk da acaba samimi miydik? (Kulin, 2016: 82)

Ece Temelkuran'ın *Devir* adlı romanında, eserin çocuk kahramanı Ayşe, “Acaba ölsem beni daha mı çok severler belki?” (Temelkuran, 2015:17) şeklinde bir düşünceye sahiptir, eser bu cümleyle başladığından daha çok dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu düşünce seilmeye ihtiyaç duyan sağlıklı bir psikolojiye sahip olmadığının göstergesi olan bir ifadedir.

Temelkuran, satır aralarında çocuk yetiştirme ve çocuk ölümleri konusunda millet olarak bilinçsiz olduğumuzu anlatır:

Ancak çocuk ölümlerinde bu nedenlerin yanı sıra, çocuğun değerinin henüz yeterince bilinçli bir biçimde anlaşılmaması da önemli bir rol oynamaktadır. Kadın, yeni bir çocuğu “yolda” iken doğmuş olanların sağlığına gerekli ilgiyi göstermemektedir. Ölen bir çocuğun ardından “yenisi nasıl olsa gelir” düşüncesi yaygındır (Temelkuran, 2015: 27).

Temelkuran, başkahraman Ayşe'nin annesi Sevgi'nin, hareketli geçen bir gençlik dönemi olduğunu anlatır. Ancak kızı Ayşe dünyaya gelince annesi hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını şu cümlelerle ifade eder: “Artık bebek var, macera bitti” (Temelkuran, 2015: 33).

Temelkuran, ailenin küçük kızı Ayşe'nin gözünden darbe yılları aktarmıştır. Sokaklardaki çatışmalar ona “oyun oynuyorlar” şeklinde anlatılarak korkmaması sağlanır: “[...] Dolmuş, Kurtuluş Parkı'nda durdu. Çatışma yapıyorlar çünkü. Anneanne titredi. Çok korktu. Ben Ayşe'nin elinden tuttum. Anneanne, Ayşe'ye, ‘Oyun oynuyorlar evladım,’ dedi. ‘Anlatıyorum ya ben sana hep, o oyundan oynuyorlar.’ Ayşe bana baktı. Anneanneyi dinlemedi bana baktı. ‘Oyun değil ki bu,’ diyemedim” (Temelkuran, 2015: 142).

Ayrıca, *Devir*'de darbe yıllarında yaşanan dönemin karmaşıklığından dolayı Ayşe'nin babası Aydın, çocuklara iyi şeyler miras bırakmadıklarının farkındadır: "Çocuklara iyi şeyler devretmiyoruz Dursun Dede. Bu gidişle umut bile kalmayacak geriye" (Temelkuran, 2015: 166).

Mor'da, başkahraman İlhan Sacit, belki de yaşlılık dönemine kadar çocuğu olmaması sebebiyle, millet olarak çok fazla çocuk yapıldığı şeklinde değerlendirme yaparak işe yaramayan bir çocuk nesli oluştuğunu düşünmektedir. Bu da sürekli yoksullaşmamıza neden olan bir faktördür: "En cahil, en işe yaramaz insanlar durmadan çocuk yapıyorlar ve yoksullaşıyorlar. Üstelik o çocukları serseri, hırsız, anarşist olsun diye sokağa atıyorlar. Mahallede soyulmadık neredeyse bir bizim ev kaldı" (Aral, 2015: 71).

Zaimoğlu'nun *Leyla* adlı eserinde, çocuklara gereken özen gösterilmez, en küçük çocuk olduğu için Leyla'ya hiçbir şeye karışmaması tembihlenir: "Ben en küçük çocuğum. Hiçbir şey görüp duymamak üzere eğitildim, başımı başka yöne çevirmeyi ve hiçbir şey bilmemeyi öğrendim" (Zaimoğlu, 2009: 115). En küçük çocuk olmanın kendisinde oluşturduğu intiba ile büyür. Kendini etkisiz biri olarak görür: "Ben evin en küçüğüyüm, annemle babam karşısında bir dilekte bulunamam" (Zaimoğlu, 2009: 118). Zaimoğlu, acımasız ve şiddet yanlısı baba Halit'in ağzından, çocuklarının uğursuzluk getirdiğini söyler: "Bu küçük putları doğurdun, bana benim çocuklarım diye yutturmaya kalkıyorsun, diye bağıyor. Uğursuzluk getiriyorlar sadece" (Zaimoğlu, 2009: 136).

Asi...Asi'de, büyük Asiyel ailesinin dört kuşağı anlatılır. Ailenin en büyüğü, ilk kuşağı Ömer Azmi, Eşref Hanım ile evlenir ve Bestami ile Beyazıt adında iki erkek evladı olur. Beyazıt ve Göksu'nun da çocukları Verda 1951'de doğar. Ertesi yıl Nevnur dünyaya gelir. Bir buçuk yıl sonra ilk erkek çocukları Hatay doğar. 1956'da Altınyaz doğmuştur. Hepsi de Halepli Benli Esmâ Ebe tarafından doğurtulur. Hataylı bir ailenin çocuklarının isimlerinin yaşadıkları coğrafyadan etkilenip konulduğu göze çarpmaktadır.

Lacivert Taşı'nda, Doğu'da yaşayan bir çerçi ailesi konu edilir. En büyük oğul Hicret Bey'in hem ölen eşinden hem de ikinci eşinden çocuklarının olması ona güç verse de babası Issız Bey, ona çocuklarıyla övünmemesini nasihat eder: "İlk hanımım Zühre'den ve sonraki Telli'den olma hepsi yedi çocuk... Babam, 'Çocuklarınla övünme!' dese de elimde olmadan onların varlıklarının bana güç verdiğini söylemeliyim" (Çokum, 2011: 40).

Hicret Bey, oğlu Devran'ı, kendisinin de beğenip onayladığı bir kız ile nişanlamıştır ancak kız evinin isteklerinin sonu gelmediği için yol yakınken bu işten dönmüşlerdir: "Devran'ın sabrı bir gün taşıverdi. Ve nişanı attı tabi" (Çokum, 2011: 61). Hicret Bey'in diğer oğlu Selvi ise Karanfil adında bir kıza tutulur ama kızın talibi çoktur. Araya amcaları Yordam Bey girse de zor görünmektedir. Karanfil'in de gönlünün Selvi de olduğu bilinir ancak Yordam Bey, akan bir nehre yön vermek nasıl zorsa bu işin olması için ısrarcı olmanın aynı şey olduğunu söyleyip kadere bırakmak lazım geldiği öğütlemiştir. Karanfil'i istemeye gittiklerinde ise aynen Devran için yaptıkları isteme törenindeki gibi isteklerin sonu gelmeyince Hicret Bey, arada aşkıdan

iğne ipliğe dönmüş oğlu Selvi olmasa “Kusura bakmayın ama sizin rızıkların tayini konusunda Allah’ı maliye nazırı gibi vasıflandırmanız beni ziyadesiyle rahatsız etti” (Çokum, 2011: 86). deyip terk edip gitmeyi aklından geçirir. Yeni evlenecek çiftlere ayrı ev açılacağı da söylenip Selvi ve Karanfil’in düğün hazırlıklarına başlanmıştır. Hicret Bey ailenin, evlenecek gençlerin önünde durmalarına karşıdır: “Aslında bütün ömrünce birbirlerinin kahırlarını çekeceklerinden, bu gibi işlerde aile baskın rol oynamamalı diye düşünmüşümdür. Hâlbuki çoğunluk tam tersi oluyor” (Çokum, 2011: 87). Selvi’nin evleneceği gün geldiğinde emekleri için herkese teşekkür eder: “Baba, benim için sen ve Telli Ana’m, Yordam Amca’m ve Devran Ağabey’im ve öteki kardeşlerim, çok uğraştınız, çok zahmet çektiniz, haklarınızı helal edin” (Çokum, 2011: 120). Ancak en mutlu gününde Hicret Bey’in oğlu Selvi ölür.

Hicret Bey’in ölümünden sonra kızı Sedef’i istemeye gelirler. Annesi Telli Hanım gelen kalabalığa sevinirken sonunda ayrılık olacağı aklına geldikçe hüzünlenir. Ağabeyleri de gergin bir bekleyiş içindedir. Devran, o zamanki annesinin ruh halini anlatır: “Annemiz anlı şanlı düğünler oluyor, ele güne açık alınla bakalım, bir kusurumuz olmasın diye koştururken, o gülmeler, o sevinç haykırıışları sonradan usul usul ağlamalara döndü. Alına çatkısını sarıp, elini başına koyup yollara dalan annemizin bu kaçınıcı ayrılığı üstüne kuşanması” (Çokum, 2011: 262). Sedef’in ardından kızı Turna da evlendirilir ama bu kez damat iç güveyisi olur. Ancak bu damat Turna’ya iyi muamele etmez, kötü davranır. Eserin ilerleyen bölümlerinde seferberlik ilan edilince eniştenin Bitlis’e gittiği ve bir daha dönemediği belirtilir. Devran ve Alaca da askere alınır ve ikisi de şehit olurlar. Eser sonunda en küçük çocuk Gurbet’in evlendiği ve İstanbul’da kendine bir hayat kurduğu, Devran Ağabey’ine benzeyen bir de oğlu olduğu bilgisi verilmiştir.

Anılar da Yakılır’da, Ofazoğulları ve Kozanoğulları aileleri anlatılır. Bu aileler, kan davası sebebiyle memleketlerini terk etmiş ve yerleştikleri Ege’nin bir beldesinde, kızlarının ve oğullarının birbirini sevip evlenmek istemeleri üzerine bir araya gelen ailelerdir. Orhan Reis’in en büyük kızı Süreyya, kendileri gibi zengin bir ailenin oğlu olan Sadık ile liseyi bitirir bitirmez tüm karşı koymalara rağmen kaçarlara ve sonunda ailelerin affetmesi üzerine evlenirler. İki ailenin de varlıklı olması bazı olayların büyümesine neden olur: “İki gencin bu kararı, bilmiyorlardı ki, ilçe ticaretini ellerinde tutan iki ailenin arasında başlayacak hazin hikâyenin de temellerini atacaktı. Birbirlerine ticari rekabet nedeniyle tepkili olacaklar ve kazanç yarışındaki iki ailenin hayat serüvenlerini belirleyecekti gençlerin aralarında aldıkları bu karar” (Yıldız, 2015: 25).

Süreyya ve Sadık’ın oğlu Rıdvan da aynı anne ve babası gibi istediği kız ile evlenmesine müsaade edilmeyince bir not bırakarak kayıplara karışır. Aileden hiç kimsenin peşine düşmemesini yazmıştır.

Ofazoğulları’nın bir diğer kızı, Süreyya’nın kardeşi Zeynep, ailenin himayesine alıp okutup yetiştirdiği Cuma ile evlenir. Ancak en küçük kardeş Melek ve Cuma birbirlerini içten içe severken bu karar Melek için kötü olur. Melek, o günden sonra ortalarda görünmez. Zeynep ile Cuma’nın düğünlerine katılmaz. Okulunu bitirip öğretmenliğe geçer. Kimseyle irtibata geçmez.

Nezihe Meriç, *Alacaceren*’de, romanın başkahramanı Bengi’nin ve kız kardeşi Gün’ün anne ve babası tarafından nasıl dedelerine emanet edilip ortadan kaybolduğunu

anlatır. Bengi, kendini yalnız hisseden, duyguları incinmiş bir çocuktur. Bu duygunun da onarılamayacağına inanmaktadır.

Nezihe Meriç, romanda, çocuk da olsa tartışmaların her ayrıntısı ile çocuk zihninde yer edebildiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak anne de baba da iki küçük çocuğunu terk edip gitmiştir. Anne babanın alkolü bırakmasını, ailesine sahip çıkmasını istemektedir. Baba da annenin her şeye rağmen iki küçük kızı bırakıp gideceğine inanmamıştır. Aralarındaki anlaşmazlık ve inatlaşma iki küçük kızın ortada kalmasına, aileden uzakta büyümesine, anne ve baba şefkatine muhtaç büyümesine neden olmuştur. Küçük kalplerindeki sevgiyi artık dedelerine gösteren küçük kızlar, dedeleriyle ayrılmaz bir bütün gibi olurlar. İkisi de dedesini çok sever ama hiçbir çocuk Gün'ün dedesini sevdiği gibi sevmemiştir. Bengi de çok sever ama Gün'ün sevgisinin içinde güven, inanç, dostluk, arkadaşlık olan bir sevgidir.

Emine Işın'su'nun *Bir Aile* adlı romanında anlatılan Işık ve Behzat çifti, birbirleriyle uyumlu olmadıklarını evlendikten sonra anlamıştır. Sevgisi, eşi Behzat'tan daha fazla olduğu anlaşılan Işık'a göre aralarındaki sevgi, ilk çocuğu Aziz'i dünyaya getirdikten sonra kalmamıştır. Yani ona göre çocuk, ikilinin arasını açmıştır: "Gerçi bir kısa süre sevdiğimi hissettim ama oğlum hemen doğunca; Behçet'le aramızdaki sevgi yok oluverdi. Böyle çarçabuk yok olduğuna göre, demek ki zaten yokmuş" (Işın'su, 2013: 74). Bunları söylese de hem Aziz'i hem de iki kızını dünyaya getirdiği için pişman değildir: "[...]İyi ki doğurmuşum onları... Aziz, dört yaşındayken; Gül, sonra Seval doğdu" (Işın'su, 2013: 75).

Romanın başkışisi Işık, çocukları Aziz, Seval ve Gül'den bahsederken onlarla yeni şeyleri beraber keşfettiklerini, hayatı birlikte göğüslediklerini anlatır. Eşi Behzat ile daha uyumlu bir çift olsa, en azından daha mutlu bir hayata sahip olsa dört ya da beş çocuk dünyaya getirmeyi çok istediğini belirtirken çocuklarına göre özellikle de kızı Gül'e göre üç çocuk bile fazladır:

Hani çocuklarımızdan da bir şeyler öğreniyoruz ya, mesela üç çocuk sahibi olmanın gereksizliğini de büyük kızımdan, Gül'den öğrendim[...]Yalnız işte Gül; kız kardeşine yahut ağabeyine kızdığı zaman, bana, "Üç çocuğun, ne gereği vardı!" diyebiliyor, hatta bar bar bağırarak söylüyor!. Benim zamanımda, çocuklar, annelerine asla bağırmaslardı; doğrusu ben de anneme hiç mi hiç bağırmadım... Ne münasebet!. Bizim zamanımızda asla olmazdı böyle şeyler (Işın'su, 2013: 90).

Anne Işık, bu değerlendirmeyi yaparken geçmiş zamanlardaki çocuklar ile şimdiki zamanın çocuklarını, bir anlamda karşılaştırarak üslup bakımından şimdiki çocukların daha baskın olmaya çalıştığını dolayısıyla eskilerin daha saygılı olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Işık, çocuklarının üzerine bu kadar titrerken babaları Behçet, aynı sevgi ve şefkati göstermemektedir. Kendiyle çok iyi ilgilenen ancak çocuklarıyla alakadar olmayan bir baba modelidir: "Çocuklarla hemen hemen hiç ilgilenmez, bazen dersleri sorduğu olur, bazen onların saçlarını şöyle bir okşar geçer. Mesela alıp çocuklarını kucağına sevmez; sevemez, çünkü çocuklar onu fazla ilgilendirmezler" (Işın'su, 2013: 96).

Emine Işınsu, eserde, başkahraman Işık, çocuklarıyla çok fazla ilgilenen bir anne olduğu için eserin birçok yerinde onun çocuklarına dair tespitlerine yer vermiştir. Bu tespitlerinden biri de çocukların büyürken muhakkak zorluklarla karşılaşılacağını ama sonuçta kendi çocukları olduğu için hepsini üstleneceğini anlatmasıdır:

Şimdi bakın, başta çocuklarımın hastalanma korkusu var, sonra ana ve babaya asi davranmaları; sonra birbirleriyle kavga etmeleri, tabii bir de okul faslı falan filan tabii, eh korkutur bir anneyi, ama ne yapabilirim ki, elbet katlanacağım; kadınlardan geçtim, yeni doğan, büyümeye çalışan kedilerde, köpeklerde bile var, bir annenin çocuklarına sahip olma duygusu (Işınsu, 2013: 118).

Işık Hanım, çocukları için her türlü fedakârlığı yapar. Eşi Behzat'tan ayrılmayı çocukları için onların düzenleri kurulana kadar erteler: “Başka ne yapabilirim ki, çocuklarımın büyümelerini, oğlumun elinin iş tutmasını; kızlarımın üniversiteden mezun olup hayırlısı ile evlenmelerini falan bekliyorum... İyice düşündüm; onları yerleştirmeden bu evliliği kesip atmamaya karar verdim” (Işınsu, 2013: 199).

Işık'ın kızları, sorgulayıcı ve suçlayıcı tiplerdir. Seval, babasının ailesinden uzaklaştığının farkındadır, ağabeyi Aziz'in ailesinden uzağa habersiz gitmesi gibi durumlar, ailesi hususunda onu endişeye düşürür. Ancak bu konuda suçlayıcı bir tavır takındığı babası ve ağabeyi değil annesi olur: “Anne!.. Ailemizin, çöküp gittiğinin farkında değil misin?! Birdenbire sen yok oluyorsun, sonra ağabeyim yok oluyor. Babamı bekledim dün gece, geç vakit bir karı ile geldi eve, sen hiçbir gürültü işitmedin mi” (Işınsu, 2013: 178). Bu durumda bile Işık, eşi Behzat'ı, kızına kötü göstermez. Çünkü çocuklarının babalarından nefret etmesini istemez.

Zühal ve Yücel İzmirli'ye ait olan *Rodoslu Ahter* adlı eserde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşamış ve o dönemin tüm zorluklarına rağmen okuyup öğretmen olan Ahter'in yaşamıyla birlikte ailesiyle olan ilişkileri de anlatılmaktadır. Aile ilişkileri üç kuşak halinde verilerek köklerinin nereden geldiği ve nasıl bir geçmişe sahip olduğu konusunda okuyucu bilgilendirilmektedir. Ahter'in annesi Hanife Hanım da babası Ratip Bey de Rodoslu iki ağanın torunudur. Hanife Hanım, evlendikten sonra maddi sıkıntıya düştükleri bir zamanda hamile olduğunu öğrendiği için bu çocuğu istemez, uğursuzluk getireceğine kanaat getirir ve eşi Ratip Bey'e haber bile vermeden çocuğunu düşürmeye çalışır. Sonrasında çaresiz söylemek zorunda kaldığında Ratip Bey, eşinin aksine habere sevinir ve bir erkek çocuğu olacağına inanır: “Ne biliyorsun? Belki bir erkek evladımız olacak?” (İzmirli, 2017: 12) Annenin bile kız-erkek evladı yaptığı bir durumda dünyaya gelen kız çocuğu bütün sevgi şefkati, anne ve baba yerine dededen almıştır. Adı, “hilâl” anlamına gelen “Ahter” olur.

Ahter'in büyük dedesi Ratip Bey'in kökeninden bahsedilirken İstanbul'un köklü ve zengin ailelerinden geldiği belirtilir. Ratip Ağa, eşi Ayşe Hanım'ı erken yaşta kaybedince ondan geriye yadigâr kalan oğlu Emin'in yeri bir başkadır. Emin Ağa'nın da Esmâ, Mustafa, Ayşe ve Ratip isimli evlatları olmuş ama ne yazık ki annesiyle aynı adı taşıyan çocuğu Ayşe, çok genç yaşta vefat etmiştir. Bu kardeşlerden Ahter'in babası Ratip Ağa'dan ayrıntılı bir şekilde bahsedilir. Hanife Hanım ile evlendikten sonra ilk çocukları Ergün, ardından da Ergün üç yaşındayken Bihter dünyaya gelmiştir.

Geleneklere göre her yeni doğan çocuk şerefine adaklar kesilir, çeşitli merasimler düzenlenir: “Sülalede düğün, bayram olmakta, kuzular kesilip mevlitler okunmakta, fakirler sevindirilmektedir” (İzmirli, 2017:44). Ahter dünyaya geldiği zaman ekonomik sıkıntı içinde oldukları için onun uğursuzluk getirdiğine inanan annesi Hanife Hanım, bu yüzden ilk zamanlar ona şefkat göstermemiştir. Ahter’in ardından tekrar bir erkek çocuğu dünyaya getirince bu kez uğur getireceğine inanılmıştır. Ancak mutlu günler uzun sürmemiş, bebek hastalanarak kısa süre sonra vefat etmiştir. Yaşasın diye adı *Yaşar* konulan çocuk ne yazık ki yaşamamıştır. Anne Hanife Hanım bu kez de oğlu öldüğü için bunalıma girerek Ahter’i ihmal edince dedesi Rafet Bey, olanlara isyan ederek Ahter’i yanına aldırıştır: “Hanife! Siz oğlanı diriltelim derken, bu minik kızı bakımsızlıktan öldüreceksiniz. Bu nasıl iştir böyle? Aklını başına devşir! Evde kaç kişi var ama bir Allah’ın kulunun bu sübyanla ilgilendiğini görmedim.” (İzmirli, 2017: 54) Uzun bir aradan sonra kızının değerini anlayan Hanife Hanım, Ahter eve geleceği zaman çok sevinmiştir.

İncelediğimiz eserlerden *Kayıp Söz*’de, çocukların anne ve babaya bakış açıları, anne ve babaların çocuklarını yetiştirme tarzları örneklendirilmiştir. Annesi ve babası başarılı bir kariyere sahip olan çocukların ebeveynlerinin gölgesinde kalması ve başarısız olabilecekleri bir durum örneklendirilmiştir. *İlişkiler*’de, anne ve babanın fakirlikten kurtulmak için gece gündüz beraber çalışırken tek çocuklarının da bir o kadar başıboş, amaçsız ve alkolik olduğu bir örnek karşımıza çıkmaktadır. *Devir*’de, üç kuşağı anlattığı için hem kendi çocuklukları hem de kendi çocukları karşılaştırılır. Eski zamanlarda, gençlerin bir amacının olduğunu ve bu uğurda ailelerini bile karşılama aldıklarını belirtir. Yeni nesil ise apolitiktir. Geçmişten yeni nesle yani çocuklarımıza bir umut bile bırakamayacağımız vurgulanır. *Asi... Asi*’de, ailenin dört kuşağı anlatılırken çocukların isimlerini, yaşadıkları Hatay yöresinin coğrafyasından aldıkları dikkat çekmektedir. *Lacivert Taşı*’nda, ailenin, çocuklarını evlendirirken onların yanında yer alan, her eksiğini tamamlayıp telli duvaklı gelin eden geleneksel anlayışı örneklendirilir. Ayrıca kız çocuğu da olsa evlendikten sonra çocuklarının yanından ayrılmasını istemeyen ailenin, damadını içgüveysi olarak getirdiği görülür. *Anılar da Yakılır*’da, birbirini seven çocukların ailelerine karşı çıkararak kaçtığı bir örnek verilmiştir. *Alacaceren*’de, anne ve babası tarafından ortada bırakılan iki kardeşin sevgi ve şefkati dedelerinde aramalarını ve bulmalarını görmekteyiz. *Bir Aile* adlı eserde ise çocuklarının düzeni bozulmasını diye kendisine ihanet dahi eden kocasıyla boşanmayı erteleyen bir anneyi görmekteyiz.

12.11. Töre

Aile kurumu oluşturulurken resmi dayanaklarla adım atılır. Ancak ailenin bundan sonraki işleyişinde gelenek, görenekler etkili olmaktadır. Toplumun onaylamadığı durumlarda kişilerin toplumdan dışlanacağı yazılı bir kanun olmasa da toplumun bireyleri tarafından öğrenilir ve uygulanır. Bu yüzden toplum tarafından kabul görmek isteyen bireyler yazılı olmayan bu kurallara da uymak durumunda kalır. İncelediğimiz eserlerde de bu duruma uygun birkaç örneğe rastlanmıştır.

Kayıp Söz’de, Doğu’nun yaşayışı da bir anlamda anlatılmaktadır. Romanda, baba modeli olan Ömer Eren, ünlü bir yazardır. Doğu’ya giderek kendine yeni malzemeler bulmak ister ama asıl amacı daha önce hiç gitmediği o yerlerde kendini de aramaktır. Burada gördüğü olaylarla daha önce hiç karşılaşmamıştır. Daha otogardayken töreden kaçan resmi nikâhla evlenmemiş bir çiftle karşılaşır ve onlara yardımcı olmuştur. Töreden kaçan ve hamile olan Zelal, öldürülmeden rahat

etmeyeceklerini bilir ama babasıyla annesinin bu ölümüne razı olmadığını farkındadır. Zaten öldürmemek için evden kaçmasına da babası göz yummuştur. Oya Baydar, töreyi uygulamak istemeyen ama uygulamaktan başka çaresi olmayan bir aile örneği seçmiştir:

Ölüm kararım çıkınca, babam kıyamadı. Bir garip iyi adamdır babam zaten. Beni ağıla kapatmışlardı. İpi sarkıtmışlardı tavandan aşağı. Boynumu vereceğim ilmek hazırdı. Sağlam mı diye baktım, sağlamdı ip. Ağılın tavanı dayanır mıydı, bak onu bilmem. Kendileri yapmayı göze alamamışlardı. İçleri mi götürmemişti, yoksa kanundan mı korkmuşlardı, bilemem. Sen kendi çarene bak, demişlerdi bana. Günahı bana kalacaktı, hem kendi canımın hem de karnımdakinin günahı. Töreniz böyleyse, doğruysa yaptığınız, hadi mertçe uygulayın bakalım, dedim içimden, benden size yardım yok. İki canın günahı sizin olsun. Bakalım hanginiz çekeceksiniz ipi! Ama bana güvenmeyin. Anam ağlamıştı karar çıktığında, ama diretmedi, direktse ne olur ki! Kuma ablam, Hak değil, dedi, senin bir günahın yok, Allah'ın çocuğu bu. Baban da ağlıyor için için, biliyorum ben. Korucu emmindir töre diye tutturan (Baydar, 2007:142).

Bir gece yarısı ölümünü beklerken babası yanına gelir onu evden göndererek kaçmasına izin verir: “Babamı elinde bir torba vardı, ‘Al bunu da, hemen çık git,’ dedi, ‘Hadi durma.’ Durmadım, verdiği torbayı alıp çıktım gittim. Can tatlıdır, hele de gençsen, hele de bir başka can taşıyorsan içinde” (Baydar, 2007:142). Bu kaçış Zelal’e çok dokunur ama inanmasa da bu kaçışın sonunun iyi bitmesini ister:

Bana bir kaçış hikâyesi anlat. Bir kaçış hikâyesi ki acıklı olmasın, kimse ölmesin, kimse ağlamasın. Mademki masalcısın sen, güzel bir masal anlat bana. Sevenler kavuşsun, kardeşler barışsın, onlar ersin muradına, biz çıkalım kerevetine. Bir kaçış hikâyesi anlat bana masalcı [...] Çocuklar ölmesin, sevenler ayrılmasın, kimse aç kalmasın. Umut olsun, barış olsun sonunda. Güzel bir masal anlat bana, sonu iyi bitsin (Baydar, 2007:148).

Devir’de, Ece Temelkuran, zengin ve fakir ailenin çocuklarının gözünden toplumu yansıtmaya çalışır. Gecekondu mahallesinde yaşayan Hüseyin ile sevdiği kız Birgül’ün evlenme şekillerine yer verilir. Normal şartlarda, kız isteme, mahallede düğün merasimi gibi töre ve gelenekleri uygulayan bir yapıları varken darbe yılları olduğu için düğün yapmadan sade bir nikâhla evlenirler: “Sabah annem, nikâh kıyalım dedi. Öğlen olunca Hüseyin Abi yüzük getirdi. Bizim bahçede evlendiler onlar. [...] Bizimki de böyle olsun” (Temelkuran, 2015: 150).

Mor’da, İlhan Sacit ile Renginur’un düğünü olmaz, sadece nikâhları kıyılır. Çünkü hem İlhan Sacit’in ikinci evliliğidir hem de Renginur evlenmeden önce hamile olmuştur. Düğünde sadece kardeşler, Renginur’un anne ve babası vardır. Orada bulunanlar bile bir an önce bitmesini bekleyen memnuniyetsiz bir tavır sergilerler. Törende mutlu olanlar sadece kızlarını evlendirip yeni bir oğul kazandıklarını düşünen Renginur’un anne ve babasıdır:

Bir ev tutulmuş. Gerektiği kadar eşya konmuş içine İlhan tarafından. Düğün yok. Nikâhta Revan'ın annesi babası, Fikran ve İlhan'ın kardeşleri var. Babaları birkaç ay önce ölmüş. Gülcan, film yıldızı pozları içinde.

Erkek tarafının mağrur anası rolünü oynuyor. Güzel ve bilgiç ve beş aylık gebe (Aral, 2015: 77).

İskender'de, annesinin başka biriyle adının dedikoduya karışması sonucu onu öldürmeye teşebbüs eden İskender'in yaptıkları üzerinde durulur. Annesinin yerine annesinin ikiz kız kardeşi Cemile'yi öldürmüştür ama bundan İskender'in dahi haberi olmamıştır. Annesini öldürdüğü için Londra gazetelerinde haberi çıkan İskender'in töre cinayeti işlediği yazılır: “Dün Kuzey Londra' da yaşanan bir töre cinayeti olayında Türk/Kürt asıllı 15 yaşında bir çocuk annesini bıçaklayarak öldürdü” (Şafak, 2018: 84).

İskender'in annesi Pembe ile ikiz kardeşi Cemile'nin yaşadıkları bir olaydan bahsedilir. Pembe'nin eşi Âdem, aslında Cemile'yi sevmiş ve babasından istemiştir. Babası, Cemile'nin bir akrabaları ile nişanlı olduğunu, Pembe'nin onun ikizi olduğu için aynı olduklarını ve onunla evlenebileceğini söyler. Cemile'nin nişanlı olması da trajik bir olaya dayalıdır. Ablaları Kamile ile evlenmek isteyen bir akrabaları, kızı alamayınca kardeşi Cemile'yi kaçıır. Kamile'yi vermeyi kabul ettiklerinde Cemile'yi teslim ederler ama namusuna leke getirilip getirilmediğini bir türlü öğrenemezler. Cemile'yi de Kamile'nin gelin gittiği ailenin yaşlı bir akrabası alır. Cemile'nin hayatı kararmıştır. Âdem, Cemile'yi sevse de onu her haliyle kabullenemediği için Pembe ile evlenmeye razı olmuştur. Ne Âdem Pembe'yi Cemile kadar sevebilmiş ne de Pembe, Âdem'i sevmiştir.

Elif Şafak, Batı'nın aile anlayışıyla Doğu'nun aile anlayışını da bir anlamda karşılaştırır. Batı'da serbestlik ve özgürlüğü, ahlâksızlıkla karıştırdıklarını belirtir: “Batı'da insanların kafası karışmış. Mutluluğu özgürlükle, özgürlüğü ahlâksızlıkla karıştırıyorlar. Oysa biz analarımıza, karılarımıza, kız kardeşlerimize saygı gösteririz. Barbi bebekler gibi giyinmeye zorlamayız onları. Metalaştırmayız. Heyula gibi bir sektör bu. Kozmetik, moda, ayakkabı tasarımı” (Şafak, 2018: 281).

Bir başka karşılaştırmayı da Pembe'nin eşi Âdem'in ağabeyi Tarık, İngiliz anneleri ile Doğulu anneler arasında yapar. Doğulu annelerin koruyuculuğunun İngilizler 'de olmamasını eleştirir:

Tarık, minik kırmızı burunları, solgun tenleri ve her zaman fazla ince görünen kıyafetleriyle İngiliz çocuklarına baktı. Türk anneler sokağa çıkarmadan önce bebeklerine hırka üstüne hırka giydirir, bir de battaniye örterlerdi. Hâlbuki İngiliz anneler için alta bir şort, üste ince bir ceket yeter de artardı bile. Bazen çorap bile olmazdı çocuklarının ayaklarında. Nasıl oluyor da donmuyorlardı? Soğuğa dayanıklılık da mı kültürel di yani? İşte bunu bir türlü alıyordu Tarık'ın aklı (Şafak, 2018: 310).

İskender'de işlenen bir töre konusu da Berzo'nun en büyük kızı Hediye'nin köylerine gelen bir sağlık görevlisine âşık olup onunla evlenmek için evden kaçması üzerine yaşanır. Çünkü Hediye'nin güvendiği kişi, evlenmekten vazgeçince Hediye eve dönmek zorunda kalır. Berzo, Hediye'yi eve kapatır, kendisi de kahveye bile çıkamaz hale gelir. Bu olaydan sonra neden hiç oğlunun olmadığını anladığını söyler: “Oğlum olsaydı, ailemizin adını temizlerdi şimdi. Kardeşin hapse girecekti senin yüzünden. Ömür çürütecekti senin yüzünden. [...] Bunu söyleyeceğim hiç aklıma gelmezdi ama iyi ki oğlum olmamış” (Şafak, 2018: 344). Bu durumun sonu da iyi bitmez ve onu

öldürmek yerine çarşıdan aldıkları ipi eline vererek kendini asması sağlanır: “Üvey analarının kazanın içinde getirip önüne koyduğu ipe kendini asmıştı”(Şafak, 2018: 346).

Anılar da Yakılır'da, çocuklarının evlendiği Oflazoğulları ve Kozanoğulları aileleri kan davası nedeniyle göç etmiş ailelerdir: “Her iki aile de yıllar öncesi kan davası yüzünden doğup büyüdüğü yöreni terk edip ülkenin ayrı bölgelerinden göç etmişlerdi şu an hüküm sürdükleri beldeye. Sebepsiz dökülen kan, hayatta kalmaları için doğup büyüdüğü, hatıralarının sindiği topraklardan gitmelerini istemişti onlardan” (Yıldız, 2015: 25).

Ahmet Günbay Yıldız'ın eserde anlattığı bir başka olay da evlenmelerine izin verilmeyen Sadık ve Süreyya'nın kaçarken yakalanmaları ve silahlara başvurulmasıdır. Bunun üzerine romanın başkışisi Melek duruma müdahale ederek kan davası mağdurları olan ailelerine şu can alıcı konuşmayı yapar: “Mesele öldürmek değil, hayatı güzelleştirmektir baba. Öfkesine teslim olanların mağdurlarısınız siz üstelik” (Yıldız, 2015: 40) . Bu konuşmadan etkilenen baba Orhan Reis kızının evlenmesine izin vermeyi kabul etmiştir.

İncelediğimiz eserlerde, *İskender*'de, bir annenin töre cinayetine kurban gidişini okuruz. Evden kaçan kız çocuğunun tekrar eve dönmek zorunda kaldığında ailesinin onun sözüne inanmayıp ölümü için karar verip kendini intihar etmesi için ipi kızın ellerine vermesine şahit oluruz. *Anılar da Yakılır*'da, kan davasının aileleri yerinden yurdun ettiği örnekle karşılaşmaktayız. *Kayıp Söz*'de yine töre cinayetinden kaçan bir kızın hikâyesine yer verilir. Bu örnekte diğerlerinden farklı olarak öldürülmesine hükmedilen Zelal'in babasının, kızının ölümüne gönlü razı olmadığı için onun kaçmasına izin verişini görmekteyiz.

12.12. Hastalık

Aile içi görülen durumlardan biri de aile üyelerinden birinin hasta olma durumudur. Aile içinde bir kişinin hastalığı bütün aileyi etkisi almaktadır. Diğer aile bireylerinin tüm isteği bir önce iyileşip normal yaşamlarına hep birlikte devam etmeleri yönündedir. Ancak bazı örneklerde durum farklı olabilmektedir. Bazı durumlarda da iyi bir sonuçla bitmemektedir. Hastalık konusu, incelediğimiz eserlerde de işlenen konulardan biridir.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, eserin başkışisi İhsan'ı anlatır. İçine kapanık, sessiz İhsan'ın, okul ortamında yaşadığı dışlanmalar, ergenliğe girmesi gibi nedenlerden dolayı çok fazla yıprandığı ve Kore Hastalığı'na tutulduğu belirtilmektedir. Sürekli titrediği ve istemsiz kasıldığı için kendi kendine bile giyinemediğinden bahsedilir. Konuşurken dili ağzında şişmiş gibi bir süre sonra ne dediği anlaşılmaz olur. Sinirli ve saldırgan olmaya başlar. Bu durum, dışarıdan bakan herkesin ona deli gözüyle bakmasına neden olur. İhsan'ın hastalığına Kore Hastalığı teşhisini koyan doktor, konu hakkında açıklama yapar ama bu durum annesinin gözünü korkutur: “Bu bir çeşit sinir romatizmasıdır, ama önemlidir, sakın ihmal etmeyin, sonu kötü olabilir; burada nörologumuz yok, ben de sorumluluğu üstlenemem, siz onu mutlaka iyi bir sinir hastalıkları uzmanına gösterin” (Bener, 2003:65). İhsan'a göre çocukluğunun en zor dönemleri Kore hastalığına yakalandığı zamanlardır: “Şimdi geriye dönüp bakıyordum da, bütün o yoksulluklar, yoksunluklar bir tutulduğu o günlerde, özellikle de o tren

sırasında yaşamıştı İhsan” (Bener, 2003:73). İhsan’ın hastalığına doğru teşhis konup doğru tedavi uygulanınca çabuk iyileşir fakat bir gün nüksedeceği korkusu annesinin içinde hep durmuş, korkusu olmuştur.

İhsan’ın babası Muzaffer Bey’in hastalığına değinilir. Ömrünün son demlerini bir hastane odasında geçirmektedir. Muzaffer Bey, prostat kanseridir. Onun sağlık durumu şöyle tasvir edilmiştir: “O ölecekti, evet. Apaçıktı bu. Odanın ışığı ölü ölü yanıyordu. Muzaffer’in böbrekleri iflas etmiş durumdaydı. Bağırsakları çalışmıyordu, ameliyat şokundan dolayı küsmüşlerdi. Yüzü soluk, teni parşömensi. İyice azalmış, ipeksilemiş saçları terli. Dışarıda kar yağıyordu” (Bener, 2003:200). Muzaffer Bey, bu kadar hasta iken eski eşi Zehra Hanım, evliliği süresince sürekli aldatıldığı için ölümcül hastalığını duyduğunda üzülme yerine “*ilahi adalet*” demekle yetinir.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*’nde, Ayda’nın annesinin beyin kanaması geçirmesine ve beynindeki pıhtı nedeniyle ameliyat olacağına değinir. Bu zor kararı vermek Ayda’ya düşer: “Yaşar. Ama eski haline dönememesi... Bu bir ihtimaldir” (Kulin, 2016: 22). Ayda, annesinin hastalığı sırasında ameliyata girerken tekerlekli sandalyede ve bakımsız halini görmeye dayanamaz: “Yıllardan beri düz ayakkabı giyerken dahi hatırlamadığım annemi, tekerlekli bir sandalyede otururken düşünmek” (Kulin, 2016: 25). Anne, ameliyata girer ve sağ çıkar ama kendinde değildir. Annesini merak ederken böyle bir durumda Ayda’nın kızı Aslı, ailesinin yanında değil kendi hayatını özgürce yaşama peşindedir ve kimseye bir açıklama yapmaz. Annesi için üzülen Ayda, kızı için de endişe duymakta hata yapmasından korkmaktadır. Ayda, annesinin hastalığı üzerine karmaşık bir ruh haline bürünür, geçmişe gidip gelir: “Çocukluğumla gençliğimin arasında savrulup duruyorum. Annemin hastalığı beni anılarımın içine attı nedense” (Kulin, 2016: 210).

Ayda, annesi beyin kanaması geçirip ameliyat olduktan sonra hastanede yatışını anlatır. Gençliğinde asi olan ve annesine uzak olan Ayda, annesini o şekilde görünce ona yakınlık hissetmeye başlamıştır:

İki metre ötemde yatan annem, benim onu içim ezilerek seyrettiğimi, onun için ağladığımı, iyileşmesi için dualar ettiğimi bilmiyordu, tıpkı benim ilk gençliğimde onun da benim için yaptığı gibi. Aramıza duvarı ben ellerimle koymuştum. Şimdi o duvarı aşarak ulaşmak istiyordum anneme ama bu kez de gerçek bir cam bölme ayırıyordu bizi (Kulin, 2016: 209).

Feridun Zaimoğlu’nun kaleme aldığı *Leyla*’da ailenin en büyük çocuğu olan Cengiz hastalanır. Paraları olmadığı için doktor onu ücretsiz muayene etmek ister ve karın zarı iltihabı teşhisini koyar. Bir başka hastalık durumunda ise romanın başkişisi Leyla, ikinci hamileliğinde kürtaj olur. Yanlış operasyon yapıldığı için hastaneye yatırılır ancak yanında ailesinden kimse olmadığı için yalnız hissetmektedir.

Asi...Asi’de, romanın da başından beri anlatılan ailenin en büyüğü Yüzbaşı Ömer Azmi, vatanı uğruna canını hiçe sayan bir askerdir. Görevi sırasında yaralanarak sakat kalır, gazi olur ve askerlikten emekli edilir. Sağ bacağı dizinin üstünden kesilir. Onu asıl üzen ise özürlü olması değil, asker ocağından ayrı düşmesi, yalnız kalması olmuştur.

Hasan Ali Toptaş'ın *Kuşlar Yasına Gider* adlı eserinde, baba Aziz Bey'in mesleğinin şoförlük olduğu belirtilir. Mesleğini yaparken geçirdiği bir kaza sonucu bacağının birini dizinin altından keserler: “Âh oğlum âh, bacağımın birini Arabistan çöllerinde bıraktım, diyerek hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu babam”(Toptaş, 2019: 27). Baba sabırsız olduğu ve telkinlere kulak vermediği için tedavisini yarıda keser ve koltuk değneklerine mahkûm olmaya devam eder:

Ankara'dayken dişini sıkıp biraz daha egzersiz yapsa iyi olacaktı, dedim ben de; oradaki profesör ona, şu kapıdan koltuk değneği kullanmadan çıkıp gideceksin diye garanti vermişti. Fakat sabredemedi, birkaç gün egzersiz yaptıktan sonra aniden ben gidiyorum diye tutturdu babam. Onu bu kararından vazgeçirebilmek için profesörle birlikte epeyce dil döktük ama dinlemedi (Toptaş, 2019: 51).

Babasının hastalığına kalça kemiğindeki kireçlenme de eklenince içinden çıkılmaz bir hâle gelir. Oğlu babası için Ankara'da özel bir hastanenin ortopedi bölümünden randevu alarak tedavisi için elinden geleni yapmaya çalışır. Babası, sadece bacağının olmamasıyla değil diğer rahatsızlıklarıyla birlikte yaşamı iyiden iyiye zorlaştığı için ağzından sitem dolu sözler dökülür: “Allah'ım, ne yaptım da bana bu azabı çektiyorsun böyle, söyle ne yaptım, dedi yorgun bir sesle. Gözlerinden pıtır pıtır yaş dökülmeye başlamıştı bunu derken” (Toptaş, 2019: 125). Hastalığının iyice ilerlediği test sonuçlarında da çıkar. Hastanede çalışan oğlu Nihat, ağabeyine hastane raporlarını anlatırken babasından ümit kesildiğini açıklar: “Ee, dedim, hangi teşhisi koydular? Lenfoma, dedi Nihat. [...]Doktor herhangi bir tedavi önermedi maalesef. Hastanıza eziyet etmeyin boş yere, eve götürün dedi” (Toptaş, 2019: 133). Ne anne ne de baba teşhisi bilmemektedir.

Kuşlar Yasına Gider'de, yazarın küçük kardeşi de çiçek hastalığından ölmüştür. Ancak baba Aziz Bey şoför olduğundan ölüm haberini aylar sonra seferden döndüğünde öğrenmiştir: [...] O, ele avuca sığmaz çocuğun çiçekten öldüğünü bile aylar sonra, seferden döndüğünde öğrenmişti”(Toptaş, 2019: 31). Babanın lenfoma olduğu kesinleşip umut olmadığı için eve gönderildiği zaman diliminde, sürekli olarak yıllar önce cenazesine yetişemediği oğlu Suat'ın adını sayıklamaktadır.

Yazar, dedesini anlatırken de savaşta esir düştüğünü ve döndükten sonra bir daha kendine gelemediğini ve sebebi bilinmeyen bir hastalıktan öldüğünü anlatır.

İncelenen eserlerden *İlişkiler*'de Kore Hastalığı ve prostat kanseri hastalıklarına yakalanan aile üyelerinden bahsedilir. Prostat kanseri olan Muzaffer Bey, gençliğinde ailesinin yüzünü güldürmediği için hasta olmasına pek üzülen olmaz. Hastane yanında refakatçi kalmayı bile birbirlerine devrederler. *Gece Sesleri*'nde, annesi beyin kanaması geçirdiği için riskli bir ameliyat olması gereken bir durumun ne kadar zor olduğu üzerinde durulmuştur. *Leyla*'da zaten yoksul olan ailenin bir hastalıkta doktora verecekleri parasının olmadığına dikkat çekilir. *Asi...Asi*'de vatani uğruna savaşırken bir bacağı kesilen Ömer Azmi'nin sakatlıktan çok vatanına hizmet edemeyeceği için üzülmeye üzerinde durulur. *Kuşlar Yasına Gider*'de ise iki hastalıktan bahsedilir. Biri babanın sakatlığı ve lenfoma oluşu, diğeri de yazarın kardeşinin çok küçük yaşta çiçek hastalığından ölmesidir. Eserlerde görülen diğer hastalık durumlarında da ailelerin hasta

olan üyesiyle birlikte olumsuz etkilendikleri ama aile olmanın hastalıkta da sağlıkta da yanlarında olmak demek olduğu mesajı verilmektedir.

12.13. İnanç ve Maneviyat

Aile, birbirine kan bağı ile bağlı olmanın yanında birbirinden manevi güç alan bireylerden oluşur. Bu bireyler, birbirine sevgi bağı ile de bağlıdır. Ailenin yaşadığı yerden benimsediği yaşam tarzına kadar her şey, bireylerinin inançları ve maneviyatları üzerinde etkilidir. İnanç, ailenin boşlukta olmasını engeller. Aile bireylerinin birbirine bağlılıkları da onlara manevi bir güç verir. Benimsenen inançlar, üzerinde durulan batıl inançlar ve bireylerin iç dünyalarına bağlı olarak maneviyatları da romanlarda konu edilmiştir.

İlişkiler'de, temelleri sağlam olmayan bir ailenin üyeleri üzerinde durulur. Evin tek çocuğu İhsan alkoliktir. Babası Muzaffer Bey, gençliğinden beri sadece para kazanma üzerine kurulu çalışma hayatı vardır ve ailesine ihanetleri söz konusudur. Muzaffer Bey, çalışma hayatına, kişisel zevk ve eğlencelerine o kadar düşkün hale gelir ki özellikle yurt dışı görevlerinden sonra inançlarından iyice uzaklaşır: “Doğruydu; babası, özellikle Cidde'ye gidip döndükten sonra, İslamiyet'le zaten biçimsel olan bütün ilişkisini koparıp atmış, hatta tam bir ateist olup çıkmıştı, ama onun bir devrimci, yani komünist olabileceğini hiç düşünmemişti” (Bener, 2003:211).

Devir'de Temelkuran'ın satır aralarında, gecekondu mahallesinde yaşayan Ali'nin bir aile dostuyla konuşurken reenkarnasyona inandığı anlaşılmaktadır. Bunu, “Kuğu donunda dirilmek” şeklinde bir ifadeyle açıklarken görmekteyiz:

Kuğu donunda dirilmek Ali... Diyalektik materyalizm demek. İnsan bir gün öldü... Artık yaşamayınca diyelim, aslında yok olmaz. Ali, hiçbir şey yok olmaz. Her şey değişerek devam eder. O yüzden örneğin insan ölü... Artık yaşamayan bir insan, günün birinde kuğu olarak dünyaya gelebilir. Söyle bakalım neymiş? Diya-lek-tik ma-ter-ya-lizm. Devridaim gibi bir şey yani (Temelkuran, 2015: 137).

Romanın kişilerine baktığımızda Sevgi ile aynı kurumda çalışan ve muhafazakâr kimliği ile tanıtılan Muzaffer Bey'in hayata dair görüşlerine yer verilir: “İnsanlara inanmak hayatla pek uyaklı değildir zaten Sevgi Hanım” (Temelkuran, 2015: 153).

Temelkuran, olayları Ali ve Ayşe adlı iki çocuğun gözünden aktarır. Onların yaşayışları ekonomik durumlarıyla da yakından ilgilidir. Ekonomik olarak iyi durumda olan Ayşe'nin ailesi bir gün iftara davetlidir. Onlar oruç tutmadıkları halde herkesle birlikte iftarda yemek yiyerek saygı göstermelerine değinilir: “Şimdi anneannemle iftar yemeğine geldik onlara. Davet ettikleri için. Oruç tutmuyoruz biz ama onlar yemek yiyinceye kadar yemeyeceksin Ayşe, dedi anneannem gelmeden önce. [...] İftar demek önce zeytin yenir demektir. Ben onu yeni öğrendim” (Temelkuran, 2015: 217). Bir taraftan komşuları Jale Hanım, Ayşe'ye dini eğitim verilmediğini savunur: “Ay bu çocuk tabii hiç din eğitimi almadığı için. [...] Jale'anım Teyze bana fotoğraf makinesi gibi bir şey verdi. Hac'dan getirmiş onu ahbabları. İçine bakınca siyah bir kutunun etrafında bir sürü beyaz giysili insan var, o görünüyor. Kâbe bu bak, sana öğretmez annenler” (Temelkuran, 2015: 217).

İnci Aral, *Mor*'da, ekonomik durumu düşük olan ailenin en büyük oğlu İlhan Sacit'in hırsla çalışarak çok para kazanmasına ve ardından gelen özel hayatında mutluluğu bulamadığı evliliklerine değinir. İlhan Sacit'in babasının da hayatta en çok toprağa değer verdiğine değinilir: "İbrahim, toprağa inanmıştı, hayatta hiçbir şeye – Allah'a bile- inanmadığı kadar" (Aral, 2013: 26).

İskender'de, Elif Şafak, inanç ve manevi duygular hususunda Pembe'nin Yunus'un boynuna onu koruması için taktığı kolyeden bahseder: "Annesi Yunus'un boynuna ufacık bir Kuran-ı Kerim takardı gümüş kolye ucunda" (Şafak, 2018: 36). Yazar, Pembe'nin ikizi Ebe Cemile'nin, dini inançlarına bağlı olduğuna değinir: "Kimse duymasa da olurdu, Allah işitse yeterdi. Cemile dindar kadındı. Yaşamın tek kaynağı ve koruyucusu olan Rabbe, O'nunla rekabete kalkışmadığını anlatmak zorundaydı" (Şafak, 2018: 39).

Elif Şafak, romanında, batıl inançlara da yer verir. İskender'in annesi Pembe'nin annesi, dokuz kız doğurmuş ve dokuzuncusunu doğururken ölmüştür. Her defasında erkek olur ümidiyle doğum yapmıştır ama dileği gerçekleşmemiş, üstelik canına mâl olmuştur. Kızı Pembe'nin ise ilk çocuğu erkek olunca annesinin ruhunun kendisini izlediği, ona nazar degeceği düşüncesiyle oğluna bir şey olmasın diye yıllarca isim vermediği görülür:

Naze'nin hayaletinin gazabı ya da cinlerin intikamı. Dünya her zaman güvensiz bir yerdi ama şimdi Pembe her şeyden ve herkesten korkar olmuştı. O kadar huzursuzdu ki, oğluna isim vermeyi reddetmişti. Bu yolla onu Azrâil'den koruyordu aklınca. Bebeğin bir adı olmazsa Azrail kime geleceğini bilemez ve tıpkı adressiz bir mektup gibi yolda kaybolurdu. Böylece çocuk dünyadaki ilk yılını isimsiz geçirdi. İkinci, üçüncü ve dördüncü yılları da. Ona seslenmeleri gerektiğinde Evlat!, hey ufaklık ya da bidilik! Diyorlardı (Şafak, 2018: 105).

Oğluna İskender ismini veren yaşlı kadın ise geleceğini yorumlar ve hiç iyi şeyler söylemez: "Korkarım oğlun yüreğini dağılayacak" (Şafak, 2018: 109).

Romanda anlatılan kahramanlardan, Âdem, Halil ve Tarık kardeşlerin en büyüğü Tarık'tır. Tarık, kendi halinde bakkal dükkânı işleten biridir. Geleneklere bağlı biri olsa da dindar değildir:

Çevredeki kimi dükkân sahiplerinin aksine, öğlenleri camiye gitmezdi Tarık. Uzun sakalını ve elindeki tespihi görenler öyle olduğunu sansalar da dindar bir adam değildi. Hem yüzüne yakıştırdığı hem de çiçekbozuğu cildini sakladığı için sakal bırakıyordu. Tespih ise dindarlıktan ziyade alışkanlıktan elindeydi. Evde geniş bir koleksiyonu vardı: turkuvaz, mercan, yeşim (Şafak, 2018: 218).

Şafak, *İskender*'de, Cemile ve Pembe'nin babaları Berzo ve anneleri Naze'nin de batıl inançları olduğunu anlatır: "Berzo bir gün sekiz kızını alıp Urfa'daki Balıklı Göl'e götürmüştü. Naze, ilerlemiş yaşına karşın bir kez daha doğum yapmak üzereydi, onlar da bari bu kez oğlan olsun diye dua etmeye gelmişlerdi ailecek"(Şafak, 2018: 258).

İskender, annesini öldürdüğü için hapiste intihar teşebbüslerinde bulunmuş, hapisten çıktıktan sonra da boşluğa düşmüştür. İçindeki eksik kalan yanları hatip ile konuşurken inanç ile ilgili okuyucuya bilgi verilmiştir. Buna göre anne-baba inançsızsa çocuk Allah'a inanmalıdır, çünkü Yaratan ebeveynen büyüktür. Eğer inançlı bir ebeveyne başkaldırılırsa o zaman kişi bindiği dalı kesmiş demektir: “Evet, ama bazı hususları birbirine karıştırmamak gerek. Demek istediğim şuydu: Eğer ebeveynin Allahsızsa sen onlardan değil, Allah'tan yana. Dayanacak ilkeleri olmayınca ayağı yerden kesiliverir adamın. İşte bize bu yüzden ihtiyacın var” (Şafak, 2018: 330).

Leyla'da da halk arasındaki batıl inançlara yer verilir. Ancak bu durumlarda bile kızları engellemeye ve onları bastırmaya yöneliktir. Küpe takmak için kulak delinince geçirilen iple ilgili yorum getirilir: “İp ne kadar uzun olursa kız o kadar tembel olur” (Zaimoğlu, 2009: 57).

Zaimoğlu, *Leyla*'da, başkahramanı, huzursuz bir ailede büyüdüğü için ahirette de ailesinin bir araya gelip gelmeyeceğini merak ettirerek sorgular: “Allah'ın bir aileyi ölümden sonra birleştirip birleştirmedığı ve benim zümrüt tanrımın bana güzel rüyalar armağan edip etmeyeceği sorularını içime atıyorum” (Zaimoğlu, 2009: 67).

Feridun Zaimoğlu, *Leyla*'nın, halk arasından ve ailesinden duyup uygulamak durumunda hissettiği batıl inançlarına da yer verir:

Tırnaklarımı akşamları kesmemeliyim. Cinler tırnaklarımı kapıp yutarlar ve karınları şişer; dört ayakları üzerinde yürüdüklerinden de şiş karınları yere sürter. Salı günleri ev temizlenmez, uğursuzluk getirir; cam ve porselenler kırılır, ayak bileği kemiği burkulur insanın, ya da kuduz bir köpek insanın ayak bileğini kapar. Giden misafirin hemen arkasından ev temizlenmemelidir. Süpürge kapı arkasına konmamalıdır. Yoksa cehennemden derinliklerinden gelen şeytan, temizlikçi kadının omuzlarına binip onu uğursuzluğa sürer. Abdestimi yaptıktan sonra hela deliğine sırtımı dönmemeliyim, yoksa bir cin gelip beni öldüresiye pataklar (Zaimoğlu, 2009: 95).

Annesi, *Leyla*'ya hamileyken yaptığı batıl inançtan da bahseder: “Sana hamileyken tavşanları kaçırdılar gözümün önünden, görmeyeyim diye. Yoksa tavşandudaklı olurdun çünkü” (Zaimoğlu, 2009: 108). *Leyla* evlendiği zaman kocasının sadık olması için yine batıl inanç uygulaması istenir: “Damadın yastığının altına koymam için kurutulmuş biber veriyor; bunu yaparsam kocam hayatının sonuna kadar bana sadık kalırmış” (Zaimoğlu, 2009: 414).

Asi...Asi'de, Asiyel ailesinin üyelerinin hayatları anlatılır. Kişi ile coğrafya uyumunu, coğrafya ve tarihin yaşam tarzına etkileri belirtilir. Aile büyükleri Ömer Azmi ile Eşref Hanım, ilk çocuklarının adını koyarken Hatay coğrafyasında yaşamış evliya Beyazıt-ı Bestami'nin adını verirler: “Aynı yıl Ankara İtilafnamesi'nin imzalandığının duyulmasının ardından didişmeyi bırakan, hayal kırıklığı içinde içine kapanan Hatay halkından biri olan çiftçi Ömer Azmi Efendi ile helali Eşref Kadın'ın, bölgenin en önemli ilim ve irfan sahibi ermişi Beyazıt-ı Bestami Hazretleri'nin adına izafeten Bestami adını verdikleri bir oğulları oldu” (Kutlu, 2017: 31).

Lacivert Taşı'nda, Doğu'da yaşayan bir çerçi ailesinin, ne kadar doğruluk, dürüstlük ve saygı içinde bir ilişki ile yaşadıkları anlatılır. Baba Issız Bey, dünyanın fani olduğuna kendini öyle kaptırır ki önüne gelen yemişlerden, güzel tatlardan kendini mahrum bırakarak dünyaya doyduğunu işaret edencesine daha hiçbirini yemeden: “Şükürler olsun... Bugün de her şeyimiz var. Götürün bunları ve gariplerle paylaşın”(Çokum, 2011: 40). demektedir. Babası yemek yemeden uyudukça zayıflamış ama ruhunun beslendiğini söyleyerek ısrarla yemesini isteyen ailesine karşı çıkmıştır. Son yıllarını dünyanın faniliğini içinde hissederek geçirmiştir.

Baba Issız Bey, oğlu Hicret Bey'e, bir gün kervandayken kendisinin öldüğünü duyarsa yolu yakınsa dönmesini yoksa yolundan dönmemesini tembihler. Çünkü geçinmek için bu işi yapmalıdır ve çalışmak ibadettir: “Sen geçimin için yollardasın; bu en büyük ibadetlerden sayılır” (Çokum, 2011: 45). Deddiği gibi babası öldüğünde kervan yoldadır. Haberini alınca eve döner ama öldüğünde yanında olamadığı için üzgündür, ancak cenazesine yetişebilir.

Sevinç Çokum, romanda, Hicret Bey'in ikinci eşi Telli Hanım'ın batıl inançlarının çok fazla olduğuna değinir:

Telli'nin zaman zaman onunla tartıştığım o tuhaf saplantıları yeniden nüksetmişti, evde kem söz ve nazarlara karşı ateşe attığı yağlı, neftli, sakızlı bitkilerin acı ve geniz yakan kokusunu duyuyordum yine. Zaten nicedir Süryanî kocakarılarından veya elekçi Çingene gezginlerinden aldığı o tuhaf şeyler asılıydı her yanda. Bunların boş olduğunu anlatıyor, bazen bu totemleri kaldırıp atıyordum. Totemin ilkel kavimlerin dinlerinde geçerli putlaştırılmış hayvan veya bitki gibi unsurla olduğunu Cerideci Efgan Bey'den öğrenmiştim. [...] ve yine kapılara, kilere, pencere kenarlarına, dolaplara astığı ölü kaplumbağa, tilki, kurt, kuş gibi hayvanlara ait deri, ayak, kemik, kuyruk parçalarından medet umuyordu (Çokum, 2011: 67).

Lacivert taşının manasına da yer verilir. Bu taş, Telli Hanım, Gurbet'e hamileyken doğumdan korktuğu için boynuna asmıştır. Bu taşın insana güç ve cesaret verdiği, umutsuzluğu, korkuları sildiği ve girdiği yeri arındırarak insan ruhunu feraha çıkardığı söylenmektedir. Aynı zamanda birliğin ve dirliğin de sembolüdür. Aslında lacivert taşı bir ailenin taşınması gereken özellikleri bünyesinde barındıran bir taş olduğunu söyleyebiliriz. Hicret Bey'e göre neye iyi geldiğini bilmesede de yaratılan her şey gibi lacivert taşı da bir lüzum üzerine yaratılmış bir bileşimdir.

Hicret Bey, oğlu Selvi'nin düğünü için takı almaya gittiğinde de aynı taş görür. Oradaki satıcı da taşın adının “Lapis Lazuli veya Azurit/Azure” olduğunu söyler. Halk arasında “lacivert taşı” olarak bilinen bu taşın eski Mısır'da firavunlar tarafından önemsendiğini, hatta Tac Mahal'in yapımında duvar süslemelerinde kullanıldığını anlatır.

Sevinç Çokum'un bu romanında, Hicret Bey, gördüğü bir rüyadan dolayı ecelin geldiğini düşünüp ağabeyi Yordam Bey'e yorumlatmak ister. Yordam Bey, doğum ve ecel saatinin belli olduğunu, böyle düşüncelere takılmadan iyiye yormasının daha iyi olacağını düşünür: “Hayatın bazı kapıları vardır ki, onların kilidi yoktur, o kapılar senin

aklına ve iradene teslim edilmiştir. Yani değiştirebileceğin şeyler olur ve değiştiremeyeceğin şeyler... Değiştirebildiklerin senin elindedir. Fakat birkaç kapı vardır ki, onları açamazsın. Unutma ki, 'Hiçbir ümmet ne ecelinin önüne geçebilir ne de onlar bunu geciktirebilirler,' denilmiştir" (Çokum, 2011: 108). Bu rüyadan kısa bir süre sonra oğlu Selvi ölünce, ağabeyinin ne demek istediğini yani ecel gününün değişmeyeceğini daha iyi anlamıştır.

Ahmet Günbay Yıldız'ın *Anılar da Yakılır* adlı eserinde, varlıklı iki ailenin hayatlarına değinirken aile üyelerinin dini inançlar hususunda fikirlerine de yer verir. Ailenin torunlarından Tunahan, babasının imam nikâhlı eşi Reyhan'a, gizli nikâh kıymanın dinimizde yeri olmadığını, hata ettiklerini söyler: "Kur'an'da birden fazla evlilikler için müsaade var ancak, gizli nikâhlara asla müsaade yoktur" (Yıldız, 2015: 133).

Yazar, yurt dışında büyümüş ve okumuş Berceste ile evlenmek isteyen kendisi gibi doktor ama yabancı kökenli Arsen'den muhafazakâr olduğu için uzak durmaktadır: "Berceste inançlı bir kız. Onların mensup olduğu din, Müslüman bir kızın gayrimüslim bir erkekle yuva kurmasına izin vermiyor" (Yıldız, 2015: 137). Doktor Arsen ise Berceste'nin isteklerine saygılıdır hatta dinini bile değiştirir ancak bunun sadece Berceste için olmadığını kendi tercihi ile Müslümanlığı kabul ettiğini belirtir.

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, 1974 yılının başında, Kurban Bayramı'nda, eserin başkahramanı Mevlut'un babasının, oğlunu erkenden bayram namazına yetiştirmeye çalıştığı anlatılır. Cami, civar tepelerden gelenlerle birlikte namaza yarım saat varken erkenden dolmuştur. Namazdan sonra el öpme sırasına girilir. Bayramda kardeşi Hasan'ın evine giden Mustafa yine sözleriyle imalarda bulunmuş ama o bayram neyse ki kavga çıkmamıştır. Aynı eserde, dini nikâhın bazı durumlarda kötüye kullanıldığı üzerinde durulur. Mevlut, Rayiha'yı kaçırdıktan sonra Rayiha ile aynı evde kaldıkları için önce dinî nikâh kıydırmak ister. Bunun için de İmam Hatip Okulu'ndan mezun bir hurdacının nikâh kıydığını bilir:

Resmi nikâhla evlenen ama ne olur ne olmaz bir de dinî nikâh olsun diyenler, köyde bir başka karısı olmasına rağmen İstanbul'da âşık olan çaresizleri, annelerinden, babalarından, ağabeylerinden gizli buluşup arkadaşlık ederken kendilerini tutamayıp işi fazla ileri götüren ve suçluluk duygularıyla bunalan muhafazakâr gençleri üç beş kuruşa şıpınışı evlendirirdi. Velilerinden izin alamayan gençleri ancak Hanefî mezhebinden biri evlendirebileceği için Hanefî olduğunu da söylediler (Pamuk, 2015: 180).

Hocaya gidip evlenmek istediklerini söylediğinde kaçtıklarını anlayınca kızın rızasının olup olmadığını sorar çünkü: "Aşk deyip zorla kız kaçırın ırz düşmanı çok şerefsiz vardır. Kızla zorla birlikte olan bu alçaklar, kızın biçare ailesini ikna edip sonunda evlenirler de"(Pamuk, 2015:180). diye ekler.

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı romanında başkahraman Işık, çocuklarını büyütürken inançlı ve modern birer birey olarak yetiştirmeyi ister. Kendisi de inançlarını yaşamaya çalışmaktadır. Etrafında pek fazla örneği olmadığı için kendisinin

ibadetlerini saklanarak yaptığının farkına varır: “[...] Neden gizli?.. Diye kendi kendime sordum, ne yapıyorsam, açık yapıyorum dedim, mesela şu kıldığım namaz, dedim, gizli mi olacak, kocamdan, çocuklarımdan kaçınacak mıyım, eşimden dostumdan, her haftada beş gün ev işlerini yapmaya gelen Fatma Hanım'dan, kaçınacak mıydım” (Işınsoy, 2013: 138).

Işınsoy, eserde, İslamiyet'i hayatına ne kadar yaydığını anlatırken aslında ibadetleri içten geldiği için yapmak gerektiğine inandığını anlatır:

Mesele, içimden, ta en içimden gelmesi, yoksa “âdet olmuş” diye kılınmaz namaz!.. Tabii Yüce Allah'a kalpten inanmak, emirlerine kayıtsız şartsız uymak lazımdır, amma velakin gereğinden fazlası da fazladır, mesela zaman zaman bana, “sünnet” kılmak zor gelir. O zaman yalnız farzları kılarım. Bence önemli olan; Allah'ın emirlerine elinden geldiği kadar uymaya çalışmaktır (Işınsoy, 2013: 139).

İncelenen eserlerde, inançlara ve manevi dünyalara dair farklı örnekler verildiği görülmektedir. Bunlardan biri, çalışmaya ve para kazanmaya düşkünlüğün inançlardan uzaklaştırmasına verilen örnektir. Bir diğer eserde de reenkarnasyona inanan bir örnekle karşılaşmışır. Aynı eserde, ailenin oruç tutmadığı halde davetli oldukları iftar sofrasında saygıdan yemeğe onlarla birlikte başladıkları anlatılmışır. Eserlerde, dinden çok toprağa ve gelirine tapan kişilere de örnek verilir. Ayrıca batıl inançlar üzerinde de durulur. Bu durum türbe ziyaretlerinde dilekler dileme, adaklar, geleceği yorumlama şeklinde kendini göstermektedir. Bir başka eserde, ailelerin yaşadıkları coğrafyada, daha önce orada yaşamış ve türbeleri bulunan evliyaların hayatlarından ve isimlerinden etkilenererek o zatların isimlerini çocuklarına da vermeleri konu edilmiştir. Bir diğer eserde, çalışmanın ibadet olduğu vurgulanır. Doğruluk, dürüstlük, âdil olma kavramları üzerine aileyi bina ederek dünyanın faniliği vurgulanmıştır. Bir başka örnekte, dinimizde olan imam nikâhının gizli nikâh kıymaya dönüşmesine engel olunması gerektiğine değinilir. Çünkü imam nikâhı, gizli evliliklerin bir şekli olmamalıdır. Aynı eserde Müslümanlığı dürüstlüğü ile birleştirerek yaşayan birinin, karşısındaki kişinin Müslüman olmasında etkili olduğu görülmektedir. İnsanların, inançlarını kalpten gelerek yaşamalarının en güzeli olduğu da vurgulanır.

12.14. İntihar

Aile kurumunu derinden sarsacak hiç istenmeyen durumlardan biri de intihardır. Genellikle aile içinde sorunlar yaşayan ve kendini boşlukta hissedenden bireylerin intihara sürüklendiği görülmektedir. Aile bireylerinden hangisinin bir sorunu varsa diğer üyelerinin onu dinlemesi, destek olması ve içine düştüğü zor durumdan kurtarmaya çalışması önemlidir. Birbirine sıkı tutunan ailelerde intihar olaylarının daha az görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. Çünkü dış dünyada karşılaştığı sorunları, içeride de çözemeyen bireyler, kendini çıkmazda hissederek böyle eğilimler gösterirler. Aile bağlarının kuvvetli olması bu anlamda çok önemlidir.

İlişkiler'de, olayların merkezindeki baba Muzaffer Bey de, oğlu İhsan da farklı zamanlarda intiharı düşünmüştür. Zaten İhsan, amaçsız yaşayan alkolik bir gençtir. İhsan, alkol tedavisi sırasında intihara kalkışır ve intiharının boyutunun ölüme ulaşacağı anda geri adım atar. Hiçbir zaman babası tarafından onaylanmayan İhsan, bu durumda bile babasının kendisine destek olmayacağını düşünür: “Sen zaten hiçbir şeyi sonuna kadar götüremezsin, beceriksizin birisin, der çıkardı” (Bener, 2003:214). Babanın ve

annenin ilgisizliği, kendisinin hayatta başarı sağladığı hiçbir işinin olmaması, isteklerini duyuracak bir ailenin varlığını hissetmemesi onu bu duruma sürüklemiştir:

Zehra Hanım'ın söylediğine göre Ankara'ya geldiklerinden bir süre sonra, Muzaffer intihara kalkışmış, Zehra Hanım nedenini söylememiş, İhsan da o zamanlar merak edip sormamıştı. [...]Babasının hayatında da böyle umutsuzluk anları olmuştu muhakkak. Belki o da bu yüzden ölmek istemiş, becerememişti. İhsan da becerememişti, aslında son anda, becerebileceğini anladığı için korkmuştu (Bener, 2003:213).

İnci Aral, *Mor*'da, İlhan Sacit'in kız kardeşi Gülcan'ın oğlu vefat edince kendisini alkole verdiğini anlatır. Çevresi, onun intihara kalkışacağını düşünse de o, annesi ve kardeşinin yaptığı hatayı yapmayacağını anlatır: “Ben de annem gibi, Bertan gibi canıma mı kıyayım? Bunu mu istiyorsunuz? Beni rahat bırakın” (Aral, 2015:174).

Elif Şafak, *İskender*'de, annesini öldürerek hapse giren İskender'in, birden çok intihar teşebbüsünde bulunduğunu anlatır: “Yeniden intiharı denemiyorsun değil mi? Şüpheleniyorum” (Şafak, 2018: 183). İskender'in babaannesi de gençliğinde intihar teşebbüsünde bulunmuştur. Çünkü eşi alkoliktir ve bu yüzden başka biriyle kaçmak istemiştir ama son anda küçük oğlu Âdem için vazgeçmiştir. Elif Şafak'ın, eserin sonunda Âdem'in de düştüğü boşluktan kurtulamadığını, ailesini dağıttığı için suçluluk çekmeye başladığını, yaptığı iç hesaplaşmalar sonucu intihar ederek hayatına son verdiğini görürüz. Âdem, İskender'in babasıdır. İçki ile kumar batağındadır ve başka bir kadının peşine takılarak eşini, üç çocuğunu mağdur etmiştir. Yaşattıklarının vicdan azabını da çeker ama en çok peşine düştüğü kadının kendisini terk etmesini hazmedemeyerek intihar eder.

Feridun Zaimoğlu'nun eseri *Leyla*'da, en büyük çocuğu şehit olan bir babanın haberin hemen ardından intihar etmesine değinilir. Bir babanın evini ve diğer çocuklarını bu şekilde yalnız bırakmaya hakkı olmadığını, bunun dinde de yerinin olmadığını belirtir:

İntihar günahdır, bunu yapmamalıydı, bir aile babası bu şekilde son veremez hayatına. Karısının hali ne olacak şimdi? Ya diğer çocuklar? Allah en büyüğünü yanına aldı, diğer beş çocuk yaşıyor hala: başlarının çaresine babaları olmadan bakacaklar artık. Çok zalimce. Medeniyet intiharı yasaklıyor. Dindeyse intihar büyük bir günah”(Zaimoğlu, 2009: 64).

İncelediğimiz eserlerde, bireyi intihara iten sebepler üzerinde de durulmaktadır. Ailesinin varlığını yanında hissetmeyen gençlerin kendini boşlukta hissettiği belirtilir. Alkolle başlayan kötü alışkanlıklar intihara kadar sürükleyebilmektedir. Ailede travmaya neden olan olaylardan sonra intiharın yaşandığı örnekler de görülür. Bir başka nokta da intihara eğilimli kişilerin ailelerinde daha önce de intihar olaylarına rastlanmasıdır. Dolayısıyla intihara neden olacak olayların yaşanması ve etkilerinin devam etmesi sebebiyle intihar olaylarının görülme sıklığı o ailede daha fazla olabilmektedir. Ayrıca incelediğimiz eserlerde, intiharın İslamiyet'te de onaylanmadığını, günah olduğunu anlatan bölümler görmekteyiz.

12.15. Evlilik Dışı Doğan Çocuklar

Aile toplumun küçük bir modelidir. Yaşanan topluma aitlik hissedilmesi için o toplumun gelenek ve göreneklerine uyum sağlanması gereklidir. Değişen zamanla birlikte toplumun değişmesi de kaçınılmaz olmuştur. Evlilik dışı doğan çocuklar da bu değişimin ortaya çıkardığı sonuçlardan biridir. Her ne kadar toplum ve aile, zamana göre şekil alsın da toplumumuzda, geleneklerimize aykırılık söz konusu olduğunda, ailenin resmi yollarla kurulmadan gayrimeşru olduğu durumlarda tavır gösterilmekte o kişi ve kişiler toplumdan dışlanabilmektedir.

Gece Sesleri'nde, Bozova Çiftliği'nden bahsedilirken varlıklı aile oldukları ve bulundukları yörede söz sahibi oldukları belirtilir. Bu ailenin kendi yörelerinde uyguladıkları ahlak dışı âdetlerine de yer verilir. Bu âdetleri, evin yetiştirme çağındaki erkek çocuklarının evdeki hizmetçi kızlarla birlikte olmalarına izin vererek onların başka yerlere gitmelerine engel olmayı düşünmeleridir. Bozova'nın dadısı olan Ziyet, daha on üç yaşındayken evin oğullarından Yusuf'un istismarına uğrar. Hamile olan Ziyet'e, doğurduktan sonra ölmediği halde oğlunun öldüğü söylenir. Ziyet, o konakta çalışmaya devam eder. Daha sonra Yusuf ile aile işlerini birlikte yürüttükleri Yağız'ın, Ziyet ve Yusuf'un oğlu olduğu eserde ortaya çıkmıştır. Yağız, bu durumdan habersiz, Bozova'da hiç çocuğu olmayan biri olarak bilinen Neriman Ebe'nin oğlu olduğunu bilmektedir. Ziyet, ölüm döşeğindeyken, Yusuf ile yüzleşir. Yağız'ın oğlu olduğunu da o zaman Yusuf'tan öğrenir. Yusuf, yaptıklarının cezasını ödercesine kanser olmuştur. Helalleşmek ister, kendi hakkını helal eder ama Ziyet konuşmadan sadece onu dinler.

Aynı eserde, başkahraman Ayda'nın annesi de Ayda'ya hamile olduktan sonra evliliği hızlandırmıştır. Ayda, annesinin anı defterinde okuduğu satırlarda, annesinin evlenmeden önce hamile olduğunu öğrenir. Bu durum kafasını karıştırmış ve evlenmeyi hızlandırmıştır. Ayda, annesiyle babasının çocuk için evleneceklerini okuduğunda sevilmemesinin nedenini istenmeyen bir çocuk olmasına bağlamaktadır: “Bu bebek kesin ben olmalıyım. Annemle babamın nasıl yaptıklarını hatırlayamadıkları kızlarıyım. O yüzden mi babam bana bu kadar ilgisiz kaldı acaba” (Kulin, 2016: 204).

Erhan Bener'in romanı *İlişkiler*'de, Hümeysra'nın kızı Fatima da eşinin değil kuzeni İhsan'ın kızıdır.

Mor'da, evlilik dışı doğan çocuklarla ilgili bir noktaya değinilir. Evlilik dışı doğan çocuk olayından bahsedilirken “Çoğunlukla köy ve kasabalarda sık görülen bir durum” olarak bahsedilmiştir. Bu duruma örnek olarak romanın başkahramanı İlhan Sacit'in annesiyle babasının, erkek kardeşi Armağan doğduktan sonra evlenmesi gösterilir ancak İlhan Sacit bu durumu çok da garipsememiştir.

İlhan Sacit de tıpkı anne ve babası gibi evlilik dışı bir çocuk sahibi olmuştur. Renginur'dan bir oğlu olduktan sonra onunla evlenir. İlhan Sacit, evlilik dışı olan oğlu Yalım ile elli üç yaşında baba olmuştur.

İskender'de, romana da ismini veren başkahramanın kız arkadaşı Kate hamiledir. Onun hamile olduğunu öğrendiğinde çocuğu aldırmasını ister. Bunun için Tarık Amca'sından para bile alır. *Asi...Asi*'de, Armağan ile birlikte olduğu kız arkadaşı Şirin'in bir çocukları olacaktır. Şirin'in çekiciliği, Armağan ile yakınlaşmalarını kaçınılmaz gibi göstermiş öyle de olmuştur. Aile büyüklerinin bütün uyarılarına rağmen

Armağan, Şirin'e kapılmıştır. Ona olan duyguları, ailesine olan sorumluluklarının önüne geçmiştir. Ailesini düşünmediği için sorumluluğu da ortadan kalkmıştır. Şirin'in hamile olduğunu öğrenince tarif edilemez bir mutluluk yaşar. Neşeli, akıllı ve çalışkan, olağanüstü bu insana anneliğin çok yakışacağını düşünür: "Sana minnet duyuyorum. Benimle evlenmeni istiyorum. Bunu hayatımdaki her şeyden çok istiyorum. Bir Nevnur doğurmanı istiyorum. Erkek de olur. Ama senden bir kız çocuk isteme hakkımı mahfuz tutacağımı da bil" (Kutlu, 2017:397). Şirin, bu kadar istekli ve mutlu bir konuşmayı ilkel bularak evlenmeyi de çocuk doğurmayı da düşünmediğini söyler. Şirin önceki evliliğini öne sürerek hiçbir şekilde yeni bir evliliği düşünmediğini ağır sözlerle devam ettirir: "Ben yeni bir evliliğe hazır değilim. Belki de hiç hazır olmayacağım. Tek at, tek mızrak yaşamak istiyorum. Hayatımda kimsenin söz sahibi olmasına izin vermiyorum. Kimseye karşı sorumluluk yüklenmek de istemiyorum! Ne iyi günde varım, ne kötü güne dayanabilirim. Bu çocuk da doğmayacak. Bu benim bedenim. Onun üstünde benden başka hiç kimse hak sahibi olamaz" (Kutlu, 2017:398).

Şirin bu kadar net ifadelerle toplumun onaylayacağı bir aile bütünlüğüne kavuşmayı reddedip kendi bildiği tarzda birliktelik yaşamak istediğini anlatmıştır. Bu kez, Armağan, bir erkek olarak kendini aşağılanmış ve hor görülmüş hissetmektedir. Armağan, o gece, onun söylediklerine karşılık hiçbir şey söylememeyi tercih eder. Çünkü kendisinin çocuğunu taşıyan kadını kırmadan ikna edecek bir yol bulacağını düşünmektedir, hatta bir psikiyatristle görüşüp yardım almaya karar verir. Çünkü Şirin, güçlü ve ikna edilmesi zor bir kadındır.

Armağan bir süre sonra Şirin'in yirmi altı haftalık bebeğini ölü olarak doğurduğunu haber alır almaz İstanbul'a gitmiştir. Armağan'ı merak eden Bestami Ağa ve Verda, Armağan'ın babası Şevket'i arayıp bilgisi olup olmadığını sormak isterler. Zaten Şirin gibi tehlikeli bir kadını Armağan'ın başına musallat eden de babasıdır. Şevket, Şirin'in eski kocasına döndüğünü, bebeğin ölümünün de şüpheli yollarla olduğunu düşündüğünü ekler. Eğer doğruysa yedi aylık bir cana nasıl kıyılmıştır.

Anılar da Yakılır'da, Tunahan'ın yardım ettiği Reyhan, babasının imam nikâhlı ilişkisi olduğunu, Umut adında da bir üvey kardeşi olduğunu öğrenir. Küçük Umut'un nüfusta baba adının olmadığını öğrenir. Çünkü Sadık, böyle bir olayın öğrenilmesinin ailesinin itibarını zedeleyeceğini düşünür: "Umut'a soyadımı verirsem yuvam bozulur, çocuklarım benden nefret eder" (Yıldız, 2015: 95). deyip Reyhan'ı da ölümle tehdit etmiştir. Tunahan bu olanları öğrendikten sonra kadına ve Umut'a acır; babasını suçlar. Küçük çocuğun bir soyadı olsun diye Reyhan ile bir anlaşma yaparak Umut'un nüfus belgesindeki baba adı hanesine "Tunahan Oflazoğlu" yazdırır.

Gece Sesleri'nde, başkahraman Ayda, annesinin anılarını yazdığı mektupları okurken annesiyle babasının aslında evlilik öncesi bir hamilelikten dolayı işlemleri hızlandırıp ani bir kararla evlendiklerini öğrenir. Babası o zaman da gayet rahat bir şekilde "zaten evlenecektik." derken annesinin zihninde soru işaretleri vardır. Buradan hamile olmasaydı evlenmeyeceği sonucu çıkarılabilir. Annesi kararını verir ve evlenir: "Bebeğim doğacak, benim olacak ve ben onu çok seveceğim. Tıpkı annemle babamın beni sevdikleri gibi" (Kulin,2016: 205).

Bu konu ile ilgili olarak evlenmeden dünyaya gelen çocukların toplumda olumlu karşılanmadığı eserlerde de görülmektedir. *Gece Sesleri*'nde, Yağız, annesinden uzak tutulmuş, onun oğlu olduğunu annesi ölüm döşegindeyken öğrenmiştir.

Mor'da çocuğun doğumundan sonra zorunlu olarak resmi nikâh kıydıkları örnekler verilmiştir. Başkahraman İlhan Sacit'in bir oğlu olduktan sonra evlenir. Aynı şekilde, İlhan Sacit'in anne ve babası da çocukları olduktan sonra evlenmiştir. *Asi...Asi*'de, ailenin en büyük ve akli başında torunu olan Armağan, kendini güzel bir kıza kaptırmıştır. Çocuğu olacağını öğrendiğinde hemen evlenmeyi ister ama kız arkadaşı evlenmeyi istemez, bebeğini de muhtemelen karnındayken öldürmüştür. *Anılar da Yakılır*'da, bu kez imam nikâhı kıydığı birinden çocuğu olan kişi, çocuğunu istemez ve nüfusa kaydettirmez. Varlıklı bir ailenin damadı olduğu için eşinin ve çocuklarının kendisini terk etmesini istemediğini söyler.

12.16. Yalnızlaşma

Teknolojik gelişmelere dayanarak gelişen ve modernleşen toplumda, birey yalnızlaşmaktadır. Aile tipi olarak da gelenekte, geniş aile tipinin örneklerine sıkça rastlanırken sanayileşme, işçi göçü, miras yoluyla toprakların parçalanarak satılması, tarımın azalması gibi faktörlerle birlikte aile bölünmüş ve çekirdek aile tipi yaygınlaşmıştır. Çekirdek aile içinde de bireyler birbirinden uzaklaşarak sorunları olduğunda paylaşacak bir aile ferdi bile bulamaz duruma gelmiştir. Önemli olan bu konunun romanlarda da örnekleri artmaktadır.

Devir'de, bir cenaze evine gitme söz konusu olur. Bu örf ve âdetin hâlen uygulanmaya devam edildiğinin bir göstergesidir. Aile cenazeye gitmek durumundadır ancak Ayşe'yi bırakacak etraflarında kimse olmadığı için onu da yanlarında götürmek durumunda kalırlar. İnsanların yalnızlaştığının bir göstergesi ortaya konulmuştur: “Ben annemle cenazeye gitmeyecektim ama beni bırakacak kimse olmayınca gittim” (Temelkuran, 2015: 125).

Mor'da, Gülcan, bir insanın dik durabilmesi için bir aileye ait olması gerektiğinden yoksa tek başına kaybolup gideceğinden bahseder: “İnsan bir yere ait olmalı dik durmak için. Doğru düzgün bir topluma, insan gibi yaşanacak, gençlerini önemseyen bir ülkeye, sevgi dolu bir aileye ait olmalı. Bir şeyin parçası olmalı insan. Ben şuyum, şurdanım diyebilmeli. Boşlukta, dışlananmış, itilmiş, kopmuş olmamalı. Yoksa gitti gider. Tek başına gider yoluna” (Aral, 2015: 184).

Leyla'da, ailenin dağıldığını ve yalnız kaldıklarını belirten Leyla'ya karşılık Tolga, yanlış düşündüğünü ve hep bir arada olacaklarını söyler: “Sülalemiz yaprak dökümü yaşıyor.[...] Sülalemiz yok olmayacak, diyor, sen sülalenin gelecekte yaşlısı olacak ferdiyi doğurdun; nereye gidersek gidelim, birbirimizden kopmayacağız” (Zaimoğlu, 2009: 571).

Asi...Asi'de, Beyazıt Dede ölünce ağabeyi Bestami Ağa, ailenin her bir üyesinin yokluğuyla ne kadar yalnızlaştıklarını anlatır. Bu konuşma, ailenin ölüp giden üyelerini anlatan, gidenlerin ardında bıraktığı durumu özetleyen bir konuşmadır: “Ne kadar azız. Ne zamandan beri küçülüp duruyoruz. Canımızı acıtan ölümler hepimizin hayatını eksiltiyor. Ben, en çok yaşadığım için, en fazla azalan kişiyim... Bu kader, Tanrı'nın bir tür cezası olmalı. Hele insan küçük kardeşini kaybedince, kendini hesapta sahtekârlık yapmış gibi hissediyor” (Kutlu, 2017: 116).

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, büyük şehre taşındıktan sonra tanıdıklardan uzaklaşıp yalnızlaştıkları savunulur. Mevlut, bir gün kapıda Süleyman'ı görünce o kadar sevinir ki

ikisinin de gözleri dolar, birbirine sarılır. Bu büyük şehirde yalnızlık kolay değildir. Zaten Süleyman da onu düğüne davet etmek için gelmiştir, o da küslükten yana değildir: “Köydeki düğüne gelme ama Korkut’un iki hafta sonra Mecidiyeköy’de Şahika Düğün Salonu’nda yapılacak düğününe geleceksin. Mustafa Amca’ya uyup, huysuzluk edip bizlerle kavga etme, aileyi bölme. Bak Kürtler, Aleviler birbirleriyle nasıl dayanışıyorlar. Önce hep birlikte biri için ev yapıyorlar, sonra diğeri için, sonra diğeri için. Biri bir köşede iş bulursa, hemen köyün, aşiretin geri kalanını yanına çağırıyor” (Pamuk, 2015:133).

Aile Çay Bahçesi’nde, hayatında çekirdek ailesinden başka kimsesi olmayan, onlarla da görüşmediği için yalnızlıktan psikolojisi bozulmuş bir genç kız vardır. Müzeyyen yaşadıklarından dolayı, yaşadığı ilişkilerden, özellikle parçalanmış ve kopuk bir şekilde aileden uzak yaşadığı için babasından dolayı erkeklerden nefret eden biri olmuştur. Kendisi babasından ne kadar öğreniyor, ondan uzak durmaya çalışıyorsa, Çiğdem de bir o kadar babasına yakın, çocukluğundaki gibi sevilsin saçları okşansın istercesine başucunda beklemektedir. Müzeyyen kardeşi Çiğdem ile zıt bir tavır içerisindedir, zıt karakterlere sahiplerdir. Aslında Müzeyyen sevmek nasıl bir şey onu bilmediğini fark eder. Müzeyyen, aile hayatı istediği gibi olmayınca kendi özel hayatını da mahveder, sevmeyi bilmeden birçok kişiyle birlikte olur, sonunda yine de yalnızdır. Çiğdem, ablasının babası hakkındaki düşüncelerini öğrenmeye çalışırken onun babasından hatta kendisinden de nefret ettiğini bilir. Zaten boşlukta olan Müzeyyen’in hiçbir şey umurunda değildir. Çiğdem’in konuşurken “abla” demesine bile tahammülü yoktur. Çiğdem ile karşılaştığı andan itibaren konuşmak yerine düşünür. Sonunda şu sonuca varır: “Anladım ki söylenmesi gerekeni hep o söyledi. Ben sadece düşündüm. Zihnimde tartıştım insanlarla. Ne yaşadıysam kabuğumun altında yaşadım. [...] Ses olmadı düşündüklerim. Nefretimi kusamadım dünyaya. O güvenli kabuğumun altından çıkaramadım başımı” (Kopan, 2017: 97).

Ayşe Kulin’in eseri *Gece Sesleri*’nde, başkahraman Ayda, kızı da dâhil olmak üzere ailesindeki hiç kimsenin yanında olmamasından dolayı yalnızlık hissetmektedir: “Yapayalnızım, çaresizim, annemin ölüp ölmeyeceğini, ölmezse bize ne halde geri döneceğini bilmiyorum. Kızımın dün gece nerede ve kiminle olduğunu, neler yaptığını bilmiyorum. Kocamın bu sabah kimin koynunda uyandığını, ikimize dair neler düşündüğünü bilmiyorum. Hiçbir şey bilmiyorum ben. Yalnızım. Çok, çok, çok yalnızım” (Kulin, 2016: 181).

Alacaceren’de, anne ve babası tarafından terk edilen Bengi, dedesi ve kız kardeşi Gün’den başka kimsesi kalmamıştır. Dedesinin varlığı, Bengi’nin içindeki yalnızlık duygusunu alıp götürmektedir.

Yalnızlaşma konusu toplumda sıkça görüldüğü için eserlere de sıkça yansımıştır. Aile üyelerinin bir bir uzaklaşarak tek kaldığından bahsedilirken birlik olmanın değerine de dikkat çekilmiştir.

12.17. Ailede Annenin Yeri ve Önemi

Aile önemlidir. Eski Türklerden bu yana anne, kutsaldır. Ailesini yeri geldiğinde koruyan anne, sevgi ve merhamet demektir. Bir ailede anne sevgisi ve ilgisi alan çocuk, diğerlerine göre psikolojik anlamda daha iyi durumdadır.

Eserlerde de anne ile ilgili bölümler yer almaktadır.

İnci Aral, *Mor*'da, İlhan Sacit'in gözünden annesinin, hayatını evde geçtiği ve pasif bir konumda olduğunu anlatır:

Ev işlerini, bir eve, kocaya, çocuklara ve eşyaya sahip olmayla ilgisi olmayan bedensel bir zevkle, hamaratlıkla yapardı annesi. Neredeyse tümüyle evde geçirirdi zamanını. Kocasının çok yakın akrabalarının ölüm, nişan, düğün törenleri dışında toplantılara katılmaz, komşularla yakın ve sık ilişki kurmaktan özellikle kaçınırdı. Tutumluluktan, yiyecekleri lezzetli, iyi pişirilmiş halde sofraya getirme becerisinden, yatak çarşaflarının sakız beyazından gururlanırdı, kimi tanıdıklarının çocuk büyütme yöntemlerini ve toplumsal kurallara aykırı davranışlarda bulunanları kısaca eleştirmek dışında fikir belirtmezdi (Aral, 2015: 23).

Annenin ailedeki tek görevinin ev işleri olduğu ancak yıllar geçtikçe yaşamdan zevk alamaz hale geldiğine değinilmiştir:

Çocuk bezleri, çamaşırlar, patates, soğan, un çuvallarıyla dolu kiler, turşu küpleri, konserve kavanozları, salçalar, tavalarda, kovalar ve çiçek saksılarıyla kuşatılmış bir dünyada biraz hüznü de olsa kendiyle barışık yaşıyordu önceleri. Ama iyi bakılırsa bakışlarının ardındaki karanlıkta koptu kopacak bir fırtınanın işaretleri görülebilirdi. Daha sonraki yıllarda yoğunlaşan huzursuzluğu kalıtsal bir hastalık olarak açıklandı. Son bir yılında aşırı tedirgin ve alıngan biri olmuştu. Küçük saplantıları, korkuları vardı. Bu yüzden insan içine çıkamaz, yaşamaktan zevk alamaz biri haline gelmişti (Aral, 2015: 23).

Leyla 'da, kadına erkekte daha az değer verildiğine dair bölümler mevcuttur. İyi şeyler kadına layık görülmez: “Evimizin bir kuralı şöyle: Bir kadının ütülü elbiseler giymesi kibreye işarettir” (Zaimoğlu, 2009: 41). Leyla, anne olduğu zaman çok farklı duygulara sahip olur. Sorumluluklarının arttığının bilincindedir: “Ben artık bir kız evlat değilim, bir anneyim artık. Çocuğuma daha iyi bakmalıyım, benim başıma gelenlerin hiçbirini yaşamamalı o, benim oğlum, benim altın taneciğim” (Zaimoğlu, 2009: 555).

Asi...Asi'de, Verda, kızına düşkün ve koruyucu bir anne rolündedir. Verda, Sinan'ın tekrar hem de evli bir halde Beylan'ın karşısına çıkmasından endişelenir ve kızına yaklaşmasından duyduğu bir annenin koruma iç güdüsüyle Sinan'a şunları söylemektedir: “Hocalığı bil efendi. Kızımı senin eline bırakıp malamat edecek ana değilim ben. Bir daha gözüme görünme” (Kutlu, 2017:431). Sinan bu sözler karşısında bir insanın böylesine güçlü ve dirençli bir annesi varsa ayaklarının yere daha sağlam basması gerektiğini düşünür. Çünkü kendisi boşanmış bir ailenin ilgiye ve savunulmaya muhtaç bir çocuğu olarak yatılı okullarda büyümüştür.

Lacivert Taşı'nda, Telli Hanım geceleri elinde kandil ile çocukları dolaşıp üzerlerini örter. Telli Hanım kendi çocukları ile eşinin ilk hanımından olan çocukları arasında ayırım yapmayan bir annedir: “Telli Hanım, elindeki yağ kandilinin kokusu ve sarı ışığı ile dolanıyordu. Çocukları tek tek dolaşıp üzerlerini gözden geçirmiş, açık olanı örtmüştü” (Çokum, 2011: 61).

İncelenen eserlerde de anne, fedakâr ve koruyucu roldedir. Çocukları için kendini hiçe sayar. Önceliği her zaman ailesine verir.

12.18. Ailede Babanın Rolü ve Sorumlulukları

Ailede, anne koruyucu ve yapıcı özellikleriyle tanındığı gibi baba da ailenin temel dayanağı, geçimini sağlayan kişi, güç alınan üyesi olarak görülmektedir. Baba da anne kadar aileyi toparlayan rolde olmalıdır. Bu durum eserlerde işlenmiştir.

Mor'da, başkahraman İlhan Sacit'in babası anlatılır. Evde ne çocuklarına ne eşine hesap vermeyen biridir. Hayatını ailesine danışmadan yaşar: “[...]Ortadan kaybolur, iki-üç gün görünmezdi ağa. Hiç kimseye, karısına bile gittiği yeri haber vermek, ne zaman döneceğini söylemek, yaptığı herhangi bir şey için hesap vermek zorunluluğu duymazdı. Sormak, surat ya da dırdır etmek de kimsenin haddi değildi kuşkusuz. İşi vardı. İş yapıyordu. Geline hoş geliyordu, giderken güle güle. Hepsı bu” (Aral, 2015: 28). İlhan Sacit'in babası İbrahim Bey, ailesine hesap vermeden yaşar. Olur da eve erken geldiği günler olursa tüm ev halkı onun emrinde gibidir:

Babası, eve erken geldiği akşamlarda bahçedeki fiskiyeli havuzun başındaki masaya kurulup, suda soğumuş karpuzu kesiyordu ilk iş olarak. Demlenme saati böylece başlıyor, anne, çocukları ayakaltından kovalayarak, sevecen bir hamaratlıkla, kocasına çabucak cacıklar, kızartmalar yapıp koşturuyor, rakısını doldurup karşısına oturuyordu” (Aral, 2015: 29).

İlhan Sacit'in erkek kardeşi Armağan ise ne baba olmayı ister ne de iyi bir aile reisi olmaya uygun olduğunu düşünür: “Baba, hah, baba! Baba olup da ne olacaktı yani? Benim bir karım, bir çocuğum olmamalıydı aslında, bu tipe uygun değilim, ya da taşımaya gücüm yetmedi, yük ağırdı, diye düşündü” (Aral, 2015: 118). Armağan'ın eşi Figen, Armağan'ın aksine sıcak ve geniş bir aile ortamında büyümüştür. Babası, Sinop'un köklü ailelerindendir. Tıp fakültesinden ayrılarak aile işini yapmıştır. Neşeli ve güler yüzlüdür.

Elif Şafak'ın *İskender* adlı eserinde, başkahraman İskender'in babası Âdem, iç hesaplaşma yapar ve bir baba olarak görevlerini yerine getirmediğini ve oğlu İskender'in hapiste olmasından kendisinin de sorumlu olduğunu düşünür:

Ama hayır, büyük oğlunu ve düştüğü o feci yeri düşünmek bile istemiyordu. Kendini suçluyordu Âdem. Yaptıklarından çok yapamadıkları yüzünden sorumlu tutuyordu kendini. Hayatı boyunca her şeyden kaçmış, bir ödleğ gibi yaşamıştı; ona ihtiyaç duyan insanların yanında olmamıştı, bunu şimdi anlıyordu (Şafak, 2018: 385).

Zaimoğlu, *Leyla*'da, eviyle ilgilenmeyen, evin her üyesine şiddet uygulayan bir baba profiline yer verir. Eve geldiği andan itibaren herkes ona hizmet eder: “Terliklerini sağ elimde tutuyorum, uçları aynı hizada olacak şekilde. Bizler, yani en büyük ve en küçük çocuk, eşğin gerisinde, kapı ağzında bekliyoruz. Annem kırıptımızca pencerenin başında duruyor; kocasının isteklerini yerine getirecek” (Zaimoğlu, 2009: 11).

Asi...Asi'de, yazar, olayların geçtiği Hatay yöresindeki yaşamdan yola çıkarak erkekler hakkında bir değerlendirme yapmaktadır:

Her şeyi ihtiyaç olarak gören, karnını doyurur gibi sevişen, kızlarını ağlayarak satan, namusun bireysel anlamından habersiz, toplu bir sistem olarak kabullenen, kendisine yön gösteren herkese ölesiye inanan... Romalı

havalı, Arap tavrılı, Hitit genleriyle barışık; inançlarına bin bir ırkın töreni katılmış, erkek halkımız (Kutlu, 2017: 162).

Ayla Kutlu, Asiyel ailesinin dördüncü kuşaktan torunu Beylan'ın sevip de kavuşamadığı aşkı Sinan'ın aslında düzen ve geleneğe karşı bir adam olduğundan bahseder. Bunu, yaptığı evlilik şeklinden ve düşüncelerinden açıkça anlayabiliriz. Almanya'da Atiye adlı Türk kızına rast gelir, oradayken sürekli onunla vakit geçirir ve Türkiye'ye dönmeden önce konsoloslukta Atiye ile evlenir. Onunla yaptığı evliliği bir hata gibi görmüştür çünkü aile olmayı, düzeni, toplumun dayattığı kurallar olarak görmektedir:

Evlilik, başlangıçtan kısa süre sonra, gizli kurgusunu belli etmeye başladı. Bundan dolayı karısını suçlamıyor. Hayır, o da, toplumun salt kendi huzuru için koyduğu kuralların gerektirdiği düzene uyan bir masum. Fazla yumuşak başlı yalnızca. Karısıyla arasındaki fark, Atiye'nin kuralları doğal bulması, itirazsız kabullenmesi. Sinan baskıyı ve o kör gücün oluşturduğu hiçbir kuralı kabul edemiyor. Erkek evin reisi... Niye? Kadın yuvanın bekçisi... Niye? Evlenen erkeğin evine, karısına karşı görevleri vardır. Niye? Öyle davranamaz, böyle yapılır. Adet böyle, aykırı davranılmaz. Geleneklerimize göre... Niye.. Niye... Niye...Yaptığımız sadece bir anlaşmaydı (Kutlu, 2017: 471).

Kuşlar Yasına Gider'de, eserin başından sonuna kadar hasta olan bir baba ile oğlu arasındaki ilişki, oğlunun babasının iyileşmesi için Ankara'dan Denizli'ye defalarca gelerek hastaneye götürmesi anlatılır. Babasının sakatlığına ve lenfoma hastalığına engel olamamış bir oğul olarak onun yavaş yavaş ölmesine şahit olması okuduğu bir kitaptaki cümleyi aklına getirir: “Babalar, alınlarımıza yazılmış yalnızlıklardır” (Toptaş, 2019: 194).

Lacivert Taşı'nda, çerçilikle geçinen bir ailenin doğrulukla, dürüstlikle ailenin temelini oluşturduğunu, annenin babanın sayıldığına görmekteyiz. Hicret Bey, çerçi kervanından eve döndüğünde ev halkının onu karşılaması ve nasıl muamelede bulundukları anlatılır: “El yüz yıkandıktan sonra gölgelikteki peykeye oturdum. [...] Telli Hanım, ayvanlı odaya gidip çok geçmeden tepside dumanı tüten süt taslarıyla döndü. Sütümü içtikten sonra oğullarım kızlarım geldi tek tek; elimi öptüler” (Çokum, 2011: 55).

İncelediğimiz eserlerde de ailede her bireyin önemli bir yerinin olduğunu vurgulayan bölümler vardır. Baba da ailenin, çocuklarının örnek alacağı, yuvasını tehlikelerden koruyan, güç veren bireyi olarak tasvir edilmiştir.

12.19. Ailede Evlenmeyen Bireyler

Aile içinde görülen ve ayrıca belirtmek istediğimiz bir başka husus da aile içinde ömür boyunca hiç evlenmemiş bireylerin de bulunduğu dikkat çekmektir.

Şafak, *İskender*'de, olayların merkezindeki İskender'in annesi Pembe'nin ikiz kardeşi vardır. İkizi Cemile, hiç evlenmemiş, hayatı boyunca köyünün en güvenilir Ebe Cemile'si olarak saygı görmüş ve öyle ölmüştür.

Ayla Kutlu, *Asi...Asi*'de, evlenmemiş bireylere örnek vermiştir. Büyük Asiyel ailesinin hiç evlenmemiş ya da gençliğinde kısa süren evliliğinin ardından hayatı botunca bir daha evlilik yapmamış bireylerinden bahsedilir. Mahur, ailenin en büyüğü Ömer Azmi Bey'in ikinci eşi Ganime'den olan kızıdır. Mahur büyük halanın neden bekâr olduğuna gelince, o, gençliğinde bir gönül macerası yaşamış ve sonrasında onun için ağza evlilik lafının alınmasını yasak etmiştir. Gençliğinde bir köy delikanlısına vurulmuştur ama Bestami Ağabeyi buna karşı çıkmıştır. Annesi Ganime, bu sırada devreye girip kendisinin Ömer Azmi ile zorla evlendirildiğinden dolayı kendi kendine bir söz verdiğini ve kızı kimi severse onunla evlendireceğine yemin ettiğini söyler. Bestami ağabeyi, nişana razı olur ama gözü gerçekte parada olan genç, nişanlı olmalarına rağmen evlilik işlerini hızlandırmak için Mahur'u kaçırmış ve onu bu süreçte sefil etmiştir. Gerçek niyetini anladıktan sonra da Mahur, evlenmeyi reddetmiş, o günden sonra evinin Eşref Hanım'ın konağı olduğunu söyleyip tüm çeyizini başka genç kızlara dağıtmış bir daha evlenme konusunu ağzına almamıştır.

Bestami, elli yıl önce genç yaşlarında, üç beş ay süren bir evlilik yapmış ve gelin evi terk ederek ayrılmıştır. Ardından dava etmiştir. Bu boşanma gerçekleşince Bestami Ağa, on iki yaşına kadar olan bütün çocukları giydiren ve bir daha evlenmeye tövbe eder. Bu sırada akıllara yıllardır evlenmeden sürdürdüğü Siren Hanım ile olan ilişkisi gelmektedir. Mahur Hala'nın bu dünyada düşman olarak gördüklerinin başında Siren Hanım vardır.

Zühal ve Yücel İzmirli'nin *Rodoslu Ahter* adlı romanında bir ailenin üç kuşağının hikâyesi anlatılır. Üçüncü kuşaktan olan Ahter, zor şartlarda okuyarak öğretmen olur ve görevini İstanbul'da yapar. Bütün hayatını görevini en iyi şekilde yapmaya çalışarak geçirmiştir bir yandan da babasının ölümünden sonra yalnız kalan annesine sahip çıkmış, onu yanından ayırmamıştır. Ahter'in karşısına çıkan kişilerle bir araya gelmesi bir türlü mümkün olmamış, kendisi de evlenmenin kendisine nasip olmadığını düşünerek kendisini görevine adanmış olduğunu görmekteyiz.

İncelenen eserlerde, gençliğinde, evlenmeye niyet ettiğinde, sevdiği kişiye güvenemeyeceğini anlayan kişilerin bir daha evlenmemek üzere karar alabileceklerini gösteren örnekler verilmiştir. Güven duygusunun kaybolması, aileyi kurmaya olan cesaretin kırılmasına neden olmaktadır. Bir başka örnekte, kendini işine ve topluma faydalı olmaya adanmış kişilerin de evliliği ikinci plana atarak bir yuva kurmadan hizmetlerine devam ettikleri görülmektedir.

12.20. Ahlâki Değerler

Bir aileyi ayakta tutan, aileyi aile yapan en önemli durumlardan biri, ahlâka önem vermek, büyüklerine hürmet etmek gibi değerlere sahip çıkmaktır. Ahlâki açıdan yozlaşmış bir aile, toplumu da etkileyeceği için ailenin temellerinin sağlam olması sağlıklı bir toplum için çok önemlidir. Bu noktada ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken ahlâki değerlerimize sahip çıkarak eğitmeleri gerekmektedir.

Nermin Bezmen'in, *Sırça Tuzak*'ta anlattığı varlıklı ailenin ödün vermediği tek şey ahlâki değerlerdir. Eserin başkışısı Selçuk'un babası ve amcası ahlâki açıdan Selçuk'un aile imparatorluğunu adaletsizce elde etmesine müsaade etmeyecek kadar değerlerine önem veren kişilerdir. "Nesillerdir namuslu olmak ailenin genlerine işlemiştir." (Bezmen, 2012:15) diye düşünürlerken Selçuk'un "şeytani" namuslu olmanın da genetik bir hastalık olduğunu söyler. Selçuk'tan bu ahlâk zincirini bozmasını ister.

Selçuk da bu yönde düşünmektedir. Selçuk'un kötü içsesi, "Her ailenin, her ferдин zaafıları vardır" (Bezmen, 2012:17). şeklindeki yorumlarla insanları nasıl aldatacağını anlatmaya başlamıştır. Selçuk'un düzenli bir hayatı yok. Kızına da vakit ayırmaz. Ahlâki yönden de ailenin hiçbir üyesine benzemez. Her defasında farklı kadınlarla gönül eğlendirir. Bunlardan biri de Ziyet'tir. Bu kadın, toplum tarafından iyi karşılanmayacak davranışlarda bulunan parası için farklı kişilerle gönül eğlendiren biridir. Bunlardan biri de Selçuk'tur. Selçuk'un teknesinin olması, zengin olması onun gözünü kamaştırır ve bir gün bütün bunların hanımı olmaya kendi kendine söz verir. Hayal ettiği zenginliğe kavuşmak için yapmayacağı şey olmayan biridir. Selçuk'un hayatındaki garipliklerden biri de eski karısının şimdiki hayatında birlikte olduğu Saydun adlı iş adamıyla Selçuk'un arkadaş olmasıdır. Bu durumu bildiği halde Saydun'dan son model arabasını kullanmak için ödünç alır. Böylesine zengin ve prestijli birinin eski karısına ilgi göstermesinden hoşnut gibidir: "Karısının, Saydun gibi prestij sahibi, yakışıklı, hoş ve olgun bir erkek tarafından beğenilip seçilmiş olması ihtimali dahi onu heyecanlandırmaya yetmişti" (Bezmen, 2012: 104).

Sırça Tuzak'ta, Selçuk gibi boşandığı eşi Fazıla da ahlaki bir çöküntü içindedir. Saydun Yeniçeri, babadan beri sahip oldukları gazeteyi devredip daha önce vakit ayıramadığı eğlence ve lüks hayatını yaşamaktadır. En önemli özelliklerinden biri de etrafındaki arkadaşlarının evliliklerini takip edip zaaflarından faydalanması ve eşleriyle birlikte olmasıdır. Fazıla da her şeyin en pahalısına ve zevkine düşkün olduğu için ahlaki hiçbir şeyi gözetmediği için Saydun ile beraber olmaları çok da tesadüf değildir: "Fazıla, zengin bir başka erkeğin, lüks ihtiyaçlarını karşılıyor olmasından, kocasını büyük bir masraftan ve yükten kurtarmış olduğunu düşünerek, büyük bir rahatlık duymuştur hep" (Bezmen, 2012: 106). Zaten sosyete eşrafının dedikodusuna göre Selçuk ile Fazıla'nın ayrılık sebepleri Saydun Yeniçeri'dir. Fakat gazete sahibi olduğu için hiçbir gazete bu durumu yazmamış engellemiştir. Son durumlarına bakıldığında, Selçuk ile Fazıla boşanınca, Saydun'un Fazıla'ya ilgisi kalmamış uzaklaşmıştır. Ahlâki bir çöküşün örneği olan bu çift yaptıklarından utanç duymak bir yana kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmekten geri durmamaktadır.

Nermin Bezmen eserinde, Berke ve Anberin, Selçuk ve Fazıla gibi kişilerin aksine, ailevi değerlere sahip çıkan bir yeni neslin örnekleridir. Çünkü annesinin ölümünden sonra, anne evi son aile evi olduğu için kapanmasını ya da satılmasını istemezler. Berke ailesiyle birlikte annesinin evine yerleşmeye karar verir.

İncelenen eserlerde ahlaki yönden çöküntü yaşayan kişilerin kendileriyle ve çevreleriyle de barışık olmadıkları, kendilerini bir boşlukta hissettikleri görülür. Yaşadıkları travmaları, karşılarındaki diğer kişilere kötülük yaparak ahlaki yönden daha da kötüye gittikleri görülür. Olumlu anlamda, ahlaki değerlerimize önem veren genç neslimize de örnek verilerek yer verilmiştir.

13.AİLENİN EKONOMİK DURUMU

13.1. Çalışan Baba

Aile kurulduktan sonra her ne kadar değişen toplumda hem erkek hem de kadın ailenin geçimini sağlamak için beraber çalışsa da bu görev öncelikle babanın sayılmıştır. Bu anlamda baba çalışmalı ve evine ekmek getirmelidir. Babanın aldığı eğitim, toplumda bulunduğu konumu ve yeri belirlemektedir. Bu durum çalıştığı işine de yansımaktadır. İyi bir eğitim, iyi bir iş, ailenin refah düzeyini artırırken toplumu da olumlu yönde etkileyecek, üretimi artıracaktır. Babanın çalışma hususu, konusu aile olan romanlarda değinilen noktalardan biridir.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, ailesine ve oğluna karşı ilgisiz ama işi için daha çok para kazanmak için canla başla çalışan, evlendikten sonra üniversite okuyarak çalışma kariyerini artırmaya çalışan bir baba modelinden bahseder. Baba Muzaffer'in, çocukluğunu anlatırken "Ankara'ya çalışmak için gittiğinde henüz çocuk sayılacak bir yaştaymış" ifadesini kullanmış ve üvey baba baskısından dolayı şehir dışına kaçarak çalıştığını belirtmiştir. Küçük yaşlardan beri çalıştığı anlatılır: "Elinden her iş gelirdi Muzaffer'in. Daha küçükken, babası onu bir marangozun yanına çırak vermiş. Babası ölüp, annesi yeniden evlenince, birkaç kez evden kaçmış; ilkokulda, ortaokulda, lisede, daha sonra Ankara'da, bir yandan okurken, bir yandan da para kazanmak için inşaatlarda çalışmış" (Bener, 2003:258).

Erhan Bener, baba Muzaffer Bey'in evlendikten sonra hem fakültede okuyup hem de sürekli iş değiştirmesine değinir. İhsan, babasının bu döneminin çok sıkıntılı ve zor geçtiğini anlatır:

Neden taşındıklarını anlayamadığı gibi, babasının durmadan iş değiştirmesine de anlam veremiyordu İhsan. Ailenin en bunalımlı dönemleriydi, Muzaffer'in bir işten ayrıldıktan sonra yeni bir iş bulmasına kadar geçen günler. Bir keresinde bu süre bir hayli sürmüştü, kafası kızan Muzaffer, fakültede okuduğu için askerlik tecil belgesinin olmasına karşın, aradan çıksın diyerek, Yedek Subay Okulu'na başvurmuştu. Özellikle onun okulda kaldığı altı ay çok sıkıntı çekmişlerdi (Bener, 2003:21).

Muzaffer Bey, okul bittikten sonra tayinin çıktığı Osmaniye'deki birliğe giderken ailesini de alıp götürür ve bir taşra mahallesinde on bir ay kıt kanaat da olsa geçinirler. Askerlik bitince tekrar Ankara'ya giderek bir gecekonduya yerleşirler ve baba inşaatlarda çalışmaya kaldığı yerden devam eder. Bu dönemde oğlu İhsan yedi yaşındadır.

Erhan Bener, baba Muzaffer Bey'in hem okuyup hem de ailesini geçindirmeye çalıştığı zamanlardan para kazanmaya başladığı zamanlara nasıl adım attığını anlatır:

Fakülteden, İhsan'ın ilkokulu bitirdiği yıl mezun olmuş, İhsan Bey'in ısrarıyla girdiği Dışişleri Bakanlığı'nın idari memur sınavını çok iyi bildiği Arapça ve Fransızca sayesinde birincilikle kazanmış, hemen de işe alınmıştı. 'Hele dışarıya kapağı atalım, bütün sıkıntılarımızdan kurtulacağız,' diyordu Muzaffer, her fırsatta. Artık bütün aile sabırsızlıkla

onun yurtdışında bir göreve atanmasını beklemeye başlamıştı (Bener, 2003:32).

Düşündükleri gibi olur ve çok çalışarak sınavı kazanan Muzaffer Bey, hariciyeye atanır ve ailenin ekonomik seviyesi yükselir:

Bu sınav Muzaffer için gerçekten de bir ölüm kalım sorunuydu. Deliler gibi çalışmış, sonunda kazanmış, Dışişleri Bakanlığı'na idari memur olarak atanmış, yaşamları bu atamayla birlikte, tümüyle değişmişti. Yalnız evlerine daha çok ve düzenli olarak para girmekle kalmamış, böylece her biri tek tek, dış dünyayı tanımak olanağını bulmuştu (Bener, 2003:42).

Muzaffer Bey, inişli çıkışlı ekonomik durumu içinde zorluk çekerken İran'a tayini çıkınca sefaletten kurtulurlar. Tebriz'de idari memur olarak göreve başlar. Aile, İran'a yerleştikten sonra ekonomik durumları dikkat çekecek derecede çok iyi olur. Muzaffer Bey, burada yasa dışı işlere bulaşır. Eşi ve oğluna rahat bir hayat sağlar ama eşi Zehra Hanım, bu paranın nereden geldiğini bile sormadan harcamaktadır: “Muzaffer'in Türkiye üzerinden Avrupa'ya esrar ve eroin gönderen şebekelerin adamlarıyla ahablık ettiğine dair kulağına birtakım dedikodular ulaştığından söz etmişti. Zehra Hanım'ın tabii hiçbir şeyden haberi yoktu. Tek bildiği şey kocasının kendisine ve oğluna neredeyse harcayamayacakları kadar bol harçlık vermekte oluşuydu” (Bener, 2003:138).

İnci Aral ise *Mor*'da, İlhan Sacit'i anlatırken onun babasından kalan mirası işleterek kendisinin de şaşıracağı kadar işleri büyüttüğünü ve çocukluğunda çektikleri yoksulluğun acısını çıkarırcasına önünü alamayacağı şekilde zengin olduğunu anlatır:

Sıfırdan başlamıştı. Babasından kalan toprakları satıp sermaye yapmış, bölgede arsa karşılığı yazlıklar yapıp satarak ilk birikimini sağlamıştı. Sonra Ankara'da, ardından İstanbul'da apartman daireleri yapıp pazarlamıştı. Büyük bir şirketin ortağı olmayı başarınca da, çalışkanlığı, tuttuğunu koparma yeteneğiyle şirkete büyük katkı sağlamıştı (Aral, 2015: 41).

Kuşlar Yasına Gider adlı eserde, uzun yol şoförlüğü yapan bir baba anlatılır. Uzun yola gittiğinde babalarını görememekten yakınan ailesi, uzak yol şoförlüğünü bırakıp kasabaya döndüğünde en çok her akşam eve geleceği için sevinirler: “Babam her akşam eve dönüyordu çünkü ve biz buna ailecek çok seviniyorduk” (Toptaş, 2019: 35).

Sevinç Çokum'un, *Lacivert Taşı*'nda anlattığı aile, babadan oğula çerçilik yaparak geçinmektedir. Yolda çeşitli tehlikelerle karşılaştıkları, zamanla bu tehlikenin daha da arttığı anlatılmaktadır: “Artık öyle bir zamana gelindi ki, yollarımıza neredeyse tenhalık çöktü, uzun yolların uzun kervanları yok artık. Güvensizce yürüyoruz nice zamandır, bu defa kaçkınların, uğruların baskınına uğradık. Yedi defa yolumuzu kaybettik. Beş kere doluya tutulduk. Mikrop alıp hastalananlar, çıban dökenler oldu”(Çokum, 2011: 8). Özellikle çerçilik yaparken hiçbir zaman bire üç katıp tartıda ya da sayıda hile yapmadan dürüst çalıştıklarını anlatırlar. Aynı durumu, aile işlerinde de görmek istemezler: “Aile işlerinde de içimize fitne ve ayrımcılık girmesini istemem. Çünkü bunun en fazla zararını ben çekerim” (Çokum, 2011:16).

Eserde anlatılan çerçilik yapan baba Issız Bey, oğullarını yanında çırak gibi yetiştirmiştir. Hicret Bey de babası Issız Bey gibi insanın hayatta pişerek olgunluğa ulaşacağını savunur:

İnsan, birdenbire ustalığa yükselmez! Hayata çıraklıktan başlanır önce; ben de çerçi olmadan, babamın kitaplarını taşıdım, yüklerini omuzladım. Katır sırtında ocaklar için budanmış dal getirirdim. Sonra sonra çerçilerin, kervancıların yüklerini verilen adrese götürürdüm. Sırtımın derisi su toplar, soyulurdu bazen, bir defasında annem gördü sırtımı (Çokum, 2011:88).

Baba Issız Bey, annenin oğlunu böyle görmeye dayanmadığını görünce: “Bırak hayat onu pişirsin! Yarın bugünleri hatırlar da nereden nereye geldiğini anlar” (Çokum, 2011:88). der Issız Bey.

Kafamda Bir Tuhaflık’ta anlatılan Mevlut Karataş, yoğurtçuluk, dondurmacılık, pilavcılık, garsonluk gibi çeşit çeşit işte hiç durmamacasına çalışır. Ama akşamları İstanbul sokaklarında boza satmayı ve tuhaf hayaller kurmayı hiçbir zaman bırakmaz. Baba, Mevlut’a ilk satıcılık dersini verir: “Yoğurt satıyorsan, hele boza satıyorsan temiz olacaksın. Bazı müşteriler eline, tırnağına bakar. Bazısı gömleğine, pantolonuna, ayakkabına bakar. Bir eve giriyorsan, ayakkabını hemen çıkaracaksın, çorabın da delik olmayacak, kokmayacak. Ama benim aslan oğlum, melek ruhlu oğlum zaten mis gibi kokar, öyle değil mi?” (Pamuk, 2015:64).

Baba, Mevlut’un ekmeğini aslanın ağzından almak için alttan almayı babasından görmesi gerektiğini, zengin olmak için boyun eğmenin gerektiğini düşünmektedir. Müşterilere: “Allah razı olsun hanımefendi,... Allah senin tuttuğunu altın etsin yenge” (Pamuk, 2015:65). diyerek Mevlut’un örnek almasını ister. Baba, müşterinin elini öpmesini istğinde Mevlut öpmez, önüne bakar. Bu durum babasını sinirlendirir. Onlara hizmet ettiklerini, karşılığında verdiklerini almalarını, gerektiğinde ellerini de öpeceğini yineler. Mevlut, satıcılıktan topladığı parayı hâlâ olduğu gibi cebinden çıkarıp babasına verir.

Kapalı yoğurtların çıkması, kullanışlı cam kaplarda olması, reklamlarının yapılması yoğurtçuluk işini azaltır. Mustafa, geceleri boza satar bir yandan da şöyle düşünür: “Mevlut, serserilik etmeyip biraz daha çalışsa, kazandığı paranın hepsini bana verse, köye kış için biraz para götüreceğiz” (Pamuk, 2015:122). Bazen de Mevlut, bu şehre gelen herkesin zenginleşip, mal, mülk, eşya, arsa, ev sahibi olduğunu ama kendisinin bu kadar çalışmasına rağmen elinde bir şey olmadığını düşündüğü zamanlar Allah’ın kendisine verdiği mutlulukla yetinmemenin nankörlük olacağını düşünür. Yavaş yavaş yaşlandığını da hissetmektedir.

Zühal ve Yücel İzmirli’nin *Rodoslu Ahter* adlı eserinde başkahraman *Ahter*’in yaşamöyküsü çevresinde ailesi de ele alınmıştır. Rodos’tan İstanbul’a uzanan hayatının kökenine inildiğinde Mısır’dan göç eden büyük dedelerinden bahsedilmekte peygamber soyundan geldiği konusunda da söylentilerin olduğu belirtilmektedir. Köklü ve zengin aile zamanla fakirleşip ekonomik zorluklar çekmeye başladığında Ahter’in babası Ratip Ağa, çalışmak için eve günlerce gelmediğinde eşi Hanife Hanım, çocuklarıyla evde endişeyle ve korkuyla onu beklemektedir: “Kocası Rodos’ta olduğu için kendisini

yalnız hisseden Hanife Hanım, bu koca evde üç çocuğuyla oturmaya korkuyordu” (İzmirli, 2017: 123).

İncelediğimiz eserlerde babanın çalışma şekillerine değişik örnekler verilmiştir. Çocukluğunda ve gençliğinde yoksulluk içinde yaşayanların aynı durumları tekrar yaşamamak için çok çalıştıkları, aynı durumu ailelerine yaşatmadıkları örnekler verilmiştir. Hatta daha iyi yerlere gelebilmek için evlendikten sonra üniversite okuyup bir yandan çalışan baba örneği de bulunmaktadır. Babanın çalışmasının ve gayretli olmasının çocuklarına iyi anlamda örnek olduğu da görülmektedir. Eserlerde, babaların, kendileriyle aynı mesleği yapacak oğullarını yetiştirirken öğütler vermesi, onlara adil olmayı aşılması da görülen örneklerden bazılarıdır.

13.2. Çalışan Anne

Günümüz değişen toplumunda, baba kadar anne de çalışarak ailesinin geçimine katkıda bulunmaktadır. Buna göre incelediğimiz eserlerde de çalışan anne konusuna örnekler bulunmuştur.

Oya Baydar’ın *Kayıp Söz* adlı eserinde Elif, akademik kariyeri olan çalışan bir annedir. Deneyler yapmakta, uluslararası konferanslarda konuşmacı olarak davet edilmektedir. Yine de çalışmalarının yeterli olmadığını düşünmektedir. Bu halinden kendisi de bir süre sonra sıkılır, oğlu Deniz’e de başarı konusunda aynı baskıyı uygulamıştır ve kendini sorgular: “Niye hep daha fazlasını istiyorum ben. Niye hep sıkıntıya sokuyorum kendimi. Bu da kendime uyguladığım bir şiddet biçimi işte” (Baydar, 2007:337).

Elif, Kopenhag’da Yılın Avrupa Bilim Kadını ödülüne aday, başarılı yazar Ömer Eren’in eşi, bir oğlu ve bir torunu olan, gelini İstanbul’daki bir patlamada parçalanarak ölmüş bir kadın olarak kendi zihninde hayatını özetler. Son zamanlardaki uzun ayrı kalışlarına rağmen eşini hiç aldatmamış ve aldatmayı da düşünmemiştir. Yine de bir otel odasında doğum günü hatırlanmayan yalnız bir kadındır.

Erhan Bener, *İlişkiler*’de, aile ilişkileri bakımından birbirine bağlı olmayan bir aileyi konu eder. Baba ilgisiz, oğlu İhsan boşlukta bir genç ve anne de her ne kadar babaya göre daha çok evine bağlı olsa da vurdumduymazlığı da olan bir annedir. Anne Zehra Hanım’ın boşandıktan sonra dikiş dikerek geçimini sağladığı ve kaldığı evi müşterilerini kabul ettiği bir dükkân gibi de kullandığı anlatılmaktadır.

Anne Zehra Hanım ile onun annesinin geçmişte yaşadıkları sorunlar yıllar geçse de unutulmamıştır. Anne çalıştığı, baba da ilgi göstermediği için Zehra Hanım’ın çocukluğu da yalnız geçmiştir: “Annem de öğretmen olduğu için çocukluğum yalnız geçti sayılır” (Bener, 2003:134).

Gece Sesleri’nde, başkahraman Ayda’nın annesi Rengigül, çalışan bir annedir. Kızı Ayda’nın dahi bir baba gibi sevdiği ikinci eşi Nedim ile çalışmaları sırasında tanışıp âşık olmuşlardır: “İstanbul ofisimizi açtıktan birkaç ay sonra, un ambalajlarını yenilemek için bir reklam ajansına başvurmuştum. Reklamcılar bir şeyler hazırlamışlar, beni toplantıya çağırdılar. Birtakım genç adamlar ve kadınlarla yuvarlak bir masanın etrafına dizelendik, sunuş için müşteri temsilcisinin gelmesini bekliyorduk. Kapı açıldı, içeriye, kolunda dosyalarıyla annen girdi. Odaya birden parlak bir ışık doldu sanki. Taze açmış bir gül gibiydi güzelliği gözlerimi kamaştırmıştı” (Kulin, 2016: 160) .

Temelkuran'ın yazdığı *Devir*'de, ekonomik durumu kötü olan Akgün ailesinin annesi Aliye Hanım, çalışmak için eşi Hasan'ı ikna etmeye çalışmıştır. Eşi çok zor ikna olur: “Annemle ikimiz iki gece kaldık Nuran Abla'da. Babam, ‘Tamam, çalış o zaman. Aydın Beylere temizlikçi lazımmış. Gidersin’ diyene kadar” (Temelkuran, 2015: 86). Romanın çocuk kahramanlarından Ayşe'nin annesi Sevgi, resmi kurumda çalışmaktadır. Kızını bazen kendisi yanına alırken bazen de eşi Aydın'a emanet etmektedir: “Ben babamla daireye gitmişim o gün. Anneannem şekerine baktırmaya gittiği için. Annem de, ‘Geçen gün geldi benimle, bugün de seninle gelsin dedi.’ Babamın dairesini hiç sevmem ben” (Temelkuran, 2015: 110). Ayşe'nin annesi de resmi kurumda çalıştığı için kızını anneannesine emanet etmektedir. Ancak son zamanlarda annesinin sağlık sorunları yaşadığını düşündüğü için endişelenmektedir: “Annem de kötüledi. Galiba bunadı. Her şeyi unutuyor, dalgın. Ayşe'yi ona emanet ediyoruz ama korkuyorum artık” (Temelkuran, 2015: 240).

Eserin diğer çocuk kahramanı Ali'nin annesi Aliye, temizlikçilik yaparak para kazanmaya ve evine ekmek götürmeye çalışmaktadır. Hatta bir de para artırmaya çalışarak oğlunu doktora götürmeyi planlamaktadır: “Baksana Aliye, başka bir şey sorayım ben sana. Sen para mı biriktirdin benden gizli? Biriktirdim ne var! Ali doktora gidecek. Özel doktora”(Temelkuran, 2015: 223).

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, başkahraman İlhan Sacit'in erkek kardeşi olan Armağan'ın eşi Figen, akademik kariyeri olan bir kadındır. Hem çalışan bir kadın hem de bir annedir. Ancak, meslek hayatındaki başarıyı özel hayatında yakalayamamıştır: “Meslek hayatındaki başarı ve kariyerin tersine, özel hayatında yenik düşmüştü” (Aral, 2015: 112). Armağan'ın eşi Figen'in annesi öğretmendir. Okuldan arta kalan zamanlarında hem eşinin manifatura dükkânı ile hem kızı ile ilgilenir.

İskender'de, başkahramanın annesi Pembe Toprak'ın ikizi Cemile, bir çocuk sahibi olamasa da köyün en iyi ebesidir: “Kız Ebe derlerdi ona. Cemile'nin bu yoksul diyarın son yüz yılda gördüğü en maharetli ebe olduğu söyleniyordu.[...]Evlerine daha yakın başka ebeler olsa bile onlar illa Cemile'yi isterdi. Seveni çoktu bu topraklarda Adını ondan alan düzinelerce kız vardı - Cemile Yeter.[...] Kızlarının adları benzeyebilirdi Ebe Hanım'a ama yazgıları benzesin istemezlerdi” (Şafak, 2018: 38-39). Cemile, hiç evlenmemiştir ama bir aile reisinin yapabileceği her şeyi üstlenmiştir: “Eğer evde kalmışsan, hele bir de başka hiçbir kadının yapmadığı işlere girişmişsen sırtına görünmez bir zırh geçirmişsin demektir. İnsanlar senden uzak durur ve hatta sana acırlardı belki ama yine de saygıyla yaklaşırlardı. Eline erkek eli değmemiş bir kadın hem sakınılacak hem de hürmet edilecek biriydi”(Şafak, 2018: 42).

İskender'in içki ve kumara müptela olan babası Âdem, bütün parasını onlar için harcadığından evin ihtiyaçları için anne Pembe çalışmaya başlar: “Pembe'nin çalışmaya başlayışı Âdem'in iki aylık maaşıyla kumar oynayıp kaybetmesinden hemen sonra oldu. Aniden parasız kalmışlardı. İskender'in sokakta oynadığı saatlerde Pembe zenginlerin evlerine gitmeye koyuldu; onların çocuklarına bakmak, yemeklerini yapmak, odalarını temizlemek, tuvaletlerini fırçalamak, giysilerini ütölemek ve bazen de dertlerine sırdaş olmak için” (Şafak, 2018: 136).

İskender'in amcası Tarık ise eşi Meral'in çalışmasına karşı bir tutum içindedir: “Dükkânda kocasına yardım edebilirdi ama Tarık gerek görmüyordu. Şayet maddi bir sıkıntı yoksa bir kadının dışarıda iş bulması münasip değildi. Belki günün birinde

yardım isteyebilirdi Meral'den ama öyle Âdem'in yaptığı gibi karısının başkalarının yanında çalışmasına asla izin vermezdi.”(Şafak,2018: 218) Ancak yaşı ilerledikçe bu fikri değişir, Meral'in İngilizce öğrenerek daha çok yanında olmasını ister: “Ne de olsa yaşlanıyordu Tarık, üstelik artık iki aileye birden bakıyordu- hem kendi ailesine hem kardeşininkine” (Şafak, 2018: 311).

Leyla adlı eserde, yoksul bir ailenin yaşamı anlatılır. Evde çalışmayan tek kişi ise babadır. Hem anne hem de kızları ellerinden gelen her şeyi yapar. Temizlik, dikiş, nakış işlerinden elde ettikleri az miktardaki paraları kazanıp babanın eline verirler: “Ablaların gençliklerini bu dikiş nakış işiyle çürütüyor işte, peki karşılığında ne alıyoruz? Hizmetçi ücreti! Patiska mendillerin çevresini işliyoruz, yastık kılıfı kenarlarına kırmalı dantel çekiyoruz, altlık ve masa örtüleri örüyoruz. Senem Hanım sipariş ediyor, biz yapıyoruz” (Zaimoğlu, 2009: 24). “Annem gündelikçi, Yasemin ve Selda gündelikçi: Komşuya yardım ediyorlar, karşılığında asma yaprağı kazanıyorlar” (Zaimoğlu, 2009: 47).

Asi...Asi'de, Eşref Hanım, biraz da malını mülkünü tek başına idare etmekten yorulduğu için üzerindeki yükün bir nebze olsun azalması için evlenmiştir ama şimdiki durumu önceki halinden daha karışıktır. Çünkü şimdi ikinci kadın ve kızı, kendi çocukları ve önceki sorumluluklarının hepsi üzerine kalmıştır:

O, yalnızca kendi işleri için yaşarken, yalnız istediği işleri yaparken, sorumluluklar Eşref Kadın'ın üzerine kalmıştı. Tüm gayrimenkullere dair sorunlarla ilgilenmek Eşref Kadın'ın göreviydi. Bu sorumlulukların ağırlığı değil miydi, gönlünü zorlayıp, Ömer Azmi Efendi'yle evlenmeye iten? On yedi yaşından otuz yaşını aşana kadar yalnız yaşamış olan Eşref Kadın, on yılı biraz aşan bir süreden sonra, sorumluluklarıyla yine baş başa kalmıştı. Kutlu, 2017: 48)

Eşref Hanım'ın ve Ömer Azmi'nin ölmesiyle toprakları yönetme görevi bir süreliğine de olsa Ömer Azmi'nin ikinci eşi Ganime Hanım'a geçer. Ailenin büyük oğlu Bestami, konağa gitmek istemeyip Beyazıt da edebiyat fakültesini kazanınca eve çok az uğrar olur ve yönetim işleri Ganime Kadın'a geçer. Onun toprağa olan sevgisinden ilgisinden kimsenin zaten şüphesi yoktur. Ancak çalışanlara zulmettiğinden işe aldığı hemen kaçmaktadır.

Kuşlar Yasına Gider'de, bir baba oğul ilişkisi anlatılmaktadır. Aziz Bey'in hastalığı ile ilgilenen oğlunun Ankara'da yaşadığını, eşi Seher Hanım'ın çalıştığını, çalıştığı için kızları Ayperi'yi annee'ye bıraktıkları görülür: “[...]Seher işe, Ayperi ise anneannesine...” (Toptaş, 2019: 115)

Sırça Tuzak'ta, Vardar ailesine ait holdingin yönetiminin başına gelmek isteyen eserin de başkışisi Selçuk'un yenildiği hırsı ve ailesine verdiği zarar anlatılmıştır. Selçuk en çok yönetimin başına getirilen ve her zaman kendisinden daha çok övülen Berke'ye karşı kötü niyet besler. Berke'nin eşi Anberin de Berke kadar iyi yürekli biridir. Anberin de hem iyiliksever hem de çalışkan biridir. Vaktini yardımlaşma vakıfları için harcar. Aynı zamanda kocasına işlerinde yardımcı olmak amacıyla asistanlığını yapar: “Anneliği genç yaşta tatmış olmasına rağmen, işine ve eşine gösterdiği alakayı eksiltmeden onun da tadını çıkarmayı bilmişti. Her iki bebeğinin doğum anına kadar çalışmayı sürdürmüştü” (Bezmen, 2012: 161).

Kimse onu yorgunluğundan şikâyet ederken görmemiştir. Anberin, çalışan kadın işçilerle ve çalışan eşleri ile haftada bir program düzenler ve onları aile planlaması konusunda bilgilendirir, yönlendirir.

İncelenen eserlerde, çalışan annelerin ne gibi durumlarla karşılaştıklarına yer verilir. Kendi imkânlarıyla evde çalışanlar olduğu gibi kurumlarda akademik kariyer yapan örnekler de bulunmaktadır. Annesi çalışan çocukların ise bir anlamda yalnız büyüdükleri, anne sevgisini daha az görebildiklerini örnekleyen bölümler göze çarpmaktadır. Verilen örneklerde, eşinin çalışmasına karşı çıkan babalar da vardır. Bazı anneler ise çalışarak çocuklarına hem annelik hem babalık yapmaktadır. Çalışan annenin kazandığı geliri, çalışmayan kocasına teslim ettiği örnek de göze çarpmaktadır. Değişen zaman ve toplumla birlikte çalışan anne sayısının eserlerde de çokça incelendiği ve artış gözlemlendiği söylenebilir.

13.3. Ölüm ya da Ayrılık Sonucu Aile Reisliğini Üstlenme

Aile reisliğini üstlenen kişi, genellikle baba olmaktadır. Babanın evi terk etmesi ya da vefat etmesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı onun boşalan yerine ailede, anne, erkek evlat veya en büyük çocuk gelebilmektedir. Hem çalışma yükünü hem de aile bireylerinin sorumluluğunu alan aile reislerinin örnekleri de çalışmamızda incelenmiştir.

Elif Şafak'ın eseri *İskender*'de, İskender'in babası Âdem, evi terk eder. Baba gittikten sonra evin reisliğini İskender kendisinin üstlendiğini belirtir: “Mademki babam gittiğinden beri bu ailenin reisi bendim, annemin çalışmasına karşıydım” (Şafak, 2018: 49). İskender, böyle düşünse de evin geçimini sağlayan ve reisliği üstlenen annesi Pembe Toprak'tır.

Asi...Asi'de, Asiyel ailesinin büyük oğlu Bestami, babası Ömer Azmi ve annesi Eşref Hanım vefat edince, ailenin tüm mal varlığının ve topraklarının başına geçmiş, on yedi yaşından itibaren ailenin reisliğini yüklenmiş ve bunu özümlemiştir.

Lacivert Taşı'nda, geniş aile tipinin bir örneği görülmektedir. Baba Issız Bey ölünce büyük oğlu Hicret Bey, çerçi kervanının başına geçer. En büyük erkek evlat olan Hicret Bey de öldükten sonra onun yerine ticaret kervanına katılması gerektiğini bilen oğlu Devran, çerçilik mesleğinin zor olduğunu belirtir: “Babanın işini sürdürebilmek ayrı bir dayanıklılık ister. Çerçilik zahmetli bir uğraştır oğlum, gerçi hoş ve yararlı tarafları da çoktur, bedeninin zinde kalır, hayatın güçlükleriyle yoğrulursun, bilgin artar. Ancak yollarda seni neyin beklediği meçhuldür. Uğrusu, haydudu, hastalık, afet, haşere ve daha birçok tehlike”(Çokum, 2011: 174). Babanın ölümünden sonra ailede herkesin kazanç sağlamak için çalıştığını büyük oğlu Devran anlatır: “Tutku henüz medreseyi bitirmemişti gerçi, fakat Alaca sağa sola kalemkârlığa giderek sanatının karşılığını görmeye başlamıştı; kızlar işledikleri atlas ve kadifelerden üç beş kazanıyorlardı. Bense amcamın önyak olmasıyla mütercim heyetine girerek, medresedeki araştırma bölümüne alınmışım” (Çokum, 2011: 225).

Nezihe Meriç'in kaleme aldığı *Alacaceren*'de, başkahraman Bengi ve kardeşi Gün, dedelerinin yanında yaşamaktadır. Onların bakımından ve ihtiyaçlarından dedeleri sorumludur. Bengi, dedesinin ölümünden sonra kardeşinin ve evin bütün sorumluluğunun kendisine kaldığını düşünmektedir. Çünkü bütün işleri, yaşarken dedesi halletmiştir. Ancak Bengi de küçük yaşlarından beri her zaman sorumluluklarını

bilen ve evin annesi gibi davranan bir çocuk olmuştur: “Evi, küçücükten beri çekip çeviren Bengi olmadı mı? Ama sessiz bir akarsu gibi, hiç belli etmedi kendini. On iki, on üç yaşındayken, evin aşçısı olmamış mıydı?” (Meriç, 2017:12).

İncelediğimiz eserlerde, aile reisinin ölümünden sonra ailenin sorumluluğunu yüklenecek başka bir aile üyesinin bu görevi üstlendiği görülmektedir. Bazı eserlerde zaten yoksulluk çeken ailenin bu durumla birlikte zorluklarla ayakta durduğu görülmektedir. Bazı eserlerde ise varlıklı ailelerin işlerini ve topraklarının yönetimini devralan aile üyeleri örneklendirilmiştir.

13.4. Çalışan Eşe Destek Olma

Günümüzde teknolojik gelişmelerin de bir göstergesi olduğu değişen ve gelişen toplumda, aile içinde sadece baba ya da sadece aile reisi çalışmamaktadır. Günün şartlarına göre aile bireyleri özellikle de anne, çalışan eşe destek olmaktadır. Bu durum aileyi sağlam temeller üzerine kurmakla yakından ilgilidir. Çünkü kişi güven duymadı ve aidiyet hissetmediği ailesine destek olma ihtiyacı da hissetmeyecektir. Bu durum, eserlerin bazı bölümlerinde de işlenmiştir.

Kafamda Bir Tuhaflık’ta, başkahraman Mevlut, seyyar satıcılık yapmakta sokaklarda yoğurt, boza, pilav gibi ürünler satarak geçimlerini sağlamaktadır. Mevlut’un eşi Rayiha, seyyar satıcılık yapan eşine destek olmaktadır. Sabahları nohutlu pilav, akşamları boza satmaya başlarlar. Bunların pişmesi satmaya hazır hale gelmesi Rayiha’nın elleriyedir:

Öğleden sonraları eve dönünce Mevlut’a Ermeni kilisesinin avlusundaki ağaçtan topladığım ıhlamurları kaynatırdım. Bozayı her şeyiyle hazır ettiğimi görür, televizyonu hemen açar, tek program olan lise geometri dersine bakarak bol şekerli ıhlamurunu içer, akşam yemeğine kadar öksüre öksüre uyurdu. Pilav sattığı yedi yıl boyunca nohudu ve pirinci ben pişirdim, tavukları ben satın aldım, haşladım, ayıkladım, kızarttım; akşamları satacağı bozayı da şekerle ben kıvamına getirdim ve aletleri, kaşıkları, güğümleri, tabakları, bütün bulaşığı gün boyunca ben yıkadım. Bir yandan da karnımdaki çocuğa kulak kesilir, tavuk kızarınca pis kokudan pilavın içine kusmayayım diye dikkat eder, çocuk için yaptığım beşikli, yastıklı köşeye özenirdim (Pamuk, 2015:201).

Zühal ve Yücel İzmirli’nin *Rodoslu Ahter* adlı romanında, Ahter’in, Rodos’tan İstanbul’a uzanan yaşamöyküsü anlatılırken aile yapısı, aile kökeni hakkında da bilgi edinmemiz sağlanmıştır. Köklü ve zengin bir ailesi olan Ahter’in babası Ratip Ağa, önce çiftliğini satarak daha sonra da yaptığı dericilik işini bırakarak ekonomik açıdan zor günler geçirdiği bir zamanda eşi Hanife Hanım ekonomik açıdan destek olmak için dikiş dikmeye başlar: “Annesi, maddi durumları bozulunca dışarıya dikiş dikmeye karar vermişti. Hem kendisi için meşgale olur hem de eşine katkıda bulunur, diye düşünerek, ‘Benimde çorbada tuzum bulunsun,’ demişti” (İzmirli, 2017: 71).

13.5 Ailenin Ortaklık Yoluyla Yönettikleri Aile Şirketleri

İncelenen bazı eserlerde, varlıklı büyük ailelerin ortaklık yoluyla şirket kurarak birlikte yönettikleri örnekler görülmüştür. Bu şirketlerin yönetiminde kimin söz sahibi olacağı, bireylerin birbirine karşı tutumları, paranın aile ilişkilerini ne yönde etkilediği gibi durumlar araştırılmıştır.

Ayşe Kulin'in *Gece Sesleri*'nde, varlıklı ailenin oğlu Nedim Bey'in aile çiftliğine ve ailenin işlerine de değinilir. Aile şirketinin başında en büyük erkek çocuk bulunmalıdır fakat ağabey Kerami, milletvekili olduğu için işlerin başında bulunamaz. Yönetim işleri ailenin en küçük oğlu Yusuf'a kalmıştır. Yusuf, işleri umulandan daha iyi yönetince bu duruma kimsenin itirazı olmaz ancak zamanla Yusuf, aileden hiç kimseyi işine karıştırmadan başına buyruk davranmaya başlar.

Yusuf, Bozova'nın en çok bilinen ebesi Satı'nın oğlu Yağız'ı fabrikada idarenin başına getirince Nedim'in bu duruma itiraz ettiği, endişeleri olduğu görülür: "İşler böyle gidemez, amca. Bu Yağız başımızı belaya sokacak. Fabrikanın girdisini çıktısını inceledim dün gece... Olacak şey değil. [...] Amca, bu nakliye işinden kötü kokular geliyor. Ayrıca, Yağız'ın yetkilerini aştığını düşünüyorum. Onu, kendi yetki sınırına çekmenizi rica ediyorum"(Kulin, 2016: 142). Bu şekilde giderse hisselerini ayıracağını söylese de amcası böyle bir şeyin mümkün olmadığını açıklar: "Ne münasebet! Senin tek bir hissen dahi yok. Bu fabrika ağabeyimle bana ait" (Kulin, 2016: 143).

Yusuf, annesi Sultan Hanım hayattayken fabrikanın tek hâkimi olmasının imkânsızlığını bilir:

Sultan Hanım hayattayken, hisselerin durduğu kasanın anahtarı elinde olsa bile, istediği gibi at koşturamayacağını iyi biliyordu Yusuf, üvey kızının hakkından gelmişti ama gerekirse büyük oğlunun haklarını sonuna kadar savunurdu anası. O hayattayken, fabrikanın tek ve mutlak sahibi olmasına imkân yoktu. Bu yüzden bir saat dil dökmüştü ya Kerami'ye, Nedim'le konuşup onu ikna etmesi için. Cehennemin dibine kadar yolu olduğunu düşünse de doğru olmayacaktı Nedim' in işten ayrılması (Kulin, 2016: 145).

Nedim, aile şirketinde çalışmayı istemez. Bu yüzden tahsilini uzatır ama eninde sonunda Bozova Çiftliği'ne çağırılır: "Üniversite, yüksek lisans, yeni kurslara katılmalar... Eğitimini, babasına, 'İlmin sonu yoktur, bir yerde durmasını bil,' dedirtecek kadar uzattıktan, yurda dönmeyi geciktirmek için elinden geleni yaptıktan sonra, artık ister istemez Bozova'daydı. Gezip tozup kürkçü dükkânına geri dönmüştü" (Kulin, 2016: 155).

Nedim, aile işlerinin başına geçmesi için istediği işi yapmasına engel olunan aile üyelerinden biridir: "Tahmin ettiği gibi ailesi kendi kanatlarıyla uçmasına mani olmuştu. Babaanne başta olmak üzere herkes karşı çıkmıştı, aile işi dururken başka bir yerde iş aramasına. Kapana kısılmış gibi hissediyordu kendini" (Kulin, 2016: 156).

Nedim, babaannesi Sultan Hanım'ın vefat ettiği yıl, siyasete atılmaya karar verip aile şirketinden uzaklaşır. Bu durum aile için özellikle de ailenin kadınları tarafından hiç de istenmeyen bir durumdur: "Bozova'nın Sultan Hanım'dan geriye kalan kadınları da küskündüler üvey babama, aile işini bırakıp gittiği için" (Kulin, 2016: 163). Onun işten ayrılması dengeleri bozacak, aileyi dağıtacak ve her şey Yusuf'un insafına kalacaktır: "Yapma oğlum, aile işinden elini eteğini çekme. Satı da dua ediyor geri dönmek için. Babaannen ailenin dağılmasını hiç istemezdi. Bir kere daha düşün! Sen de çıkıp gittin miydi, her şey amcanın insafına kalacak" (Kulin, 2016: 163).

Fabrikanın hisseleri paylaşılmaya çalışıldığında ise Yusuf, işleri kendisi yürüttüğü için hisselerin kendisinin olduğunu iddia etmektedir. Aile üyeleri arasında bu

yüzden anlaşmazlık çıkmıştır. Aile işlerinin başında olan Yusuf, yolsuzluk yaparak şirketin kasasını kendine aktarmıştır. Aile işlerinin içinde olmayıp farklı şehirlerde yaşayan diğer çocuklar bu duruma engel olamamıştır. Nedim ise özellikle hasta ve yorgun düştüğünden ve mahkemede hakkını arasa bile Yusuf'un rüşvetle işleri kendi lehine çevireceğini bildiğinden uğraşmamıştır: “Yusuf'un fabrikanın içini kendi kasasına boşaltıp öyle sattığını sadece Nedim Baba değil cümle âlem biliyordu. Hakkını aramak istemedi çünkü namuslu adamların mahkeme kapılarında sürüneceğine ve her zaman rüşvet yediren tarafın kazanacağına inanmıştı babam. Yorgundu, hastaydı, uğraşmak istemedi” (Kulin, 2016: 213).

Ayla Kutlu'nun kitabı *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin yönetilmesi gereken büyük toprakları ve fabrikaları vardır. En büyük torun olan Armağan'a da bu anlamda önemli görevler düşer. Armağan üzerine yüklenen sorumluluğun artmasından belki de büyük amcası Bestami Ağa kadar büyük bir yükün altına girecektir. Çünkü ailenin dördüncü kuşaktan en büyüğü Armağan'dır. Armağan ailenin geleneksel yöntemlerle sabun üreten fabrikanın başındadır. Bu yöntemin yenilenmesi gerektiğini düşünürken kuzeni Atik'e de iş teklifi götürmeyi düşünür. Bu durum aile bağlarını güçlendirecektir. Annesi Verda da buna sevinerek mahzunlaşır. Ortaklığı Atik kabul etmez ve uzun vadeli anlaşmalar için bir ay kadar deneme yapmalarını, iş güzel giderse devam etmenin akıllıca olduğunu düşünmektedir. İşlerin yolunda gideceğinden kuşku duymayan Armağan da bir aylık deneme süresini kabul eder. Atik, gezme tozmanın peşinde, zenginliğinin ve yakışıklılığını kullanan biridir. Armağan'ı fikrinden vazgeçiriyor ve onunla iş yapmamaya karar verir. Armağan ise bir karar verir ve onunla bir daha işi olmayacak, teyzesinin hatırına sadece akrabalık ilişkisini yürütecektir.

Anılar da Yakılır'da, Kozanoğulları ve Ofazoğulları kendilerine ait aile şirketlerine sahiptir. Kozanoğulları'nın aile reisi Şevket'tir. Şevket Bey, şirketin yönetimini oğlu Nazif ve Sadık'a bırakmıştır. Bu iki ailenin çocukları evlenince ticarete ortak hareket etme kararı alan aileler, Zeynep'in eşi Cuma'nın yönetim işlerinin başında olmasını hazmedemezler. Süreyya, eşi Sadık'a yönetim kurulu başkanlığı verilmediği için başata Cuma olmak üzere herkese kızgındır: “Bugün eşime, bana ve ağabeyimize verilmeyen yetki belli ki yarın çocuklarıma da verilmeyecek” (Yıldız, 2015: 59). Öncesinde birbirine rakip olan bu aileler çocuklarının evlenmeleriyle birlikte akraba olurlar, maddi imkânlarını birleştirerek o yörenin en zenginleri olurlar. Yıllar içinde Kozanoğulları ve Ofazoğulları, makam hırsını daha da şiddetli yaşamaya başlar. Birer yıl ara ile yönetim kurulu başkanlığını sıralı yürütme kararı alındıktan sonra ilk başkan Şevket Kozanoğlu'dur.

Ofazoğulları içinde en büyük kardeş Süreyya yüzünden kardeşler arasında daha çok ayrılık çıkar. Tek erkek çocuk olan Zakir bile ablasının makam hırsı yüzünden Zeynep ve Melek'in de küsüp birer birer uzaklaştıklarını anlatır. Süreyya, yönetimin kendisine verilmesi gerektiğini düşünür. Hırslıdır. Sıralı bir şekilde yönetim kuruluna başkanlık edilmesi kararından sonra Tunahan başa getirildiğinde ne Süreyya ne de babası Sadık, hırslarında oğullarını tebrik etmek yerine neden kendilerinin göreve getirilmediğini sorgularlar. Sadık, Süreyya'ya göre daha mantıklı konuşur: “Önümüzde ağabeylerimiz dururken, ne sana ne de bana düşmezdi o makam” (Yıldız, 2015: 99).

Şirketin yönetimi ile ilgili eserin sonunda bir facia yaşanır ve Oflozoğulları'ndan Zakir ve Kozanoğulları'ndan Nazif birbirlerini vurarak öldürürler. Babaları, oğullarının cansız bedenlerine çaresizce sarılırlar.

Sırça Tuzak'ta, aile yönetiminin olduğu holding, aile ilişkilerini belirler. Refet Vardar, Selçuk'un amcasıdır. Ailenin ortak yönetiminde olduğu holdingde yönetim kurulu başkanıdır. Refet Vardar, karakter özelliği dolayısıyla söz konusu Selçuk ile ilgili yolunda gitmeyen bir durum olduğunda; hiç farkına varmamış gibi davranır, kendince fuzuli bulduğu tartışmalara yakın durmaz. Aslında Selçuk, babası ve amcası karşısında eziklik ve özgüven eksikliği yaşamamaktadır. Bu kompleksten kendini kurtaramamış, her defasında aynı duyguyu hissetmiştir. Holdingin diğer çalışanları da bu aileden böyle bir saygısızın nasıl çıktığına hayret etmektedir.

Yönetim kurulu üyeliği için Berke, Selçuk'u destekler. Herkes onun bu düşüncesi için Selçuk tarafından takdir edilmeyeceğini bilir. Aslında Berke de bilir: "Benim beklentim teşekkür falan değil ki... Hem bu koca işte, ailenin isteyen bütün fertlerine yetecek kadar iş alanı var. Kavga etmeye gerek yok" (Bezmen, 2012: 202). Berke, aile üyelerini tek tek ziyaret ederek Selçuk'un yönetimde yer alması için ikna etmeye kararlıdır.

Holding yönetimi toplandığında Selçuk bu toplantıdan zaferle çıkacağından emin gibidir. Amcası onunla aynı taraftadır. Tarık kendisine borçludur. Muzaffer ve Avukat Tansel ise Refet amcası ile iyi geçinmek zorunda olduğu için aynı tarafta olacaklardır. Damat Ziya Kermen ve onun ortağı Hayri Kestel de aynı taraftadır. Sadece babası Vecdi Vardar ve Berke'nin karşı oyu olacaktır ve istediğini oy çokluğu ile kabul ettireceğini düşünür. Bu toplantıda Refet Vardar ile amca çocuğu olan kuzeni Nesibe Atay'ın çıkışı damga vurur: "Aile büyüklüğü böyle mi oluyor! Aileyi birbirine kırdırarak" (Bezmen, 2012: 376). Böyle söylemesinin nedeni Astaş'ın olası iflasının holdinge zarar vereceği bahane edilerek Berke'nin holdingden ihracının oylamaya sunulmasıdır. Ancak oylamada işler yine Selçuk'un istediği gibi gitmez. Adeta oyunu bozulmuştur. Astaş'ın ortağı olan Muzaffer oyunu Astaş'tan yana kullanmıştır. Berke'nin lehine üç, aleyhine üç oy olmuştur. Merak edilen toplantıya katılmayan Selçuk'un kardeşi Tarık'ın vekâletini kime verdiğidir. Zarf açılır ve Tarık vekâletini Berke'ye vermiştir. Selçuk'un oyunu da bozulmuş olur. Selçuk, Tarık'ın durumuna anlam verememiştir.

Verilen örneklerde, aile üyelerinin bulunduğu ortaklık şirketlerinde ön plana çıkmak isteyen ortakların tüm aileyi hırslarına kurban ederek aileyi dağıtmaya kadar gittikleri görülür. Hatta yönetimin başına geçme çekişmesinin sonucunun ölümle bittiği örneğe de rastlamaktayız.

13.6. Miras

Erhan Bener, *İlişkiler*'de amcasının nüfusuna kayıtlı olan Hümeysra'nın, amcasıyla ölüm döşeğindeyken helallik almaları konusuna değinir. Nüfusuna kayıtlı olduğu için amcasının mirasçısıdır ve kuzeni İhsan ile şöyle bir konuşma yaşanır:

"-Komik değil mi, hakkımı helal etmemi istedi!

-Babam!

-Evet.

-Aklı başında değildi herhalde!

-Boş ver... Ama merak etme, mirasından mahrum etmeyecek seni” (Bener, 2003:11).

İlişkiler’de, amca çocukları olan Muzaffer Bey ile Zehra Hanım’ın evlenmesi ailede huzursuzlukların yaşanmasına ve karşı çıkmalarına neden olur. Evlenmelerini istememelerinin ardındaki asıl neden ise miras kavgasıdır. Zehra bu durumu şöyle anlatır: “Üstelik, amca çocuklarıydık ama, onun tarafı ile bizimkiler arasında galiba bir miras sorunu yüzünden bayağı ciddi bir düşmanlık vardı.(...) Ben pek ayrıntısını bilmiyordum ama, meğer Muzaffer’in babasıyla babam, kanlı bıçaklıymışlar. Bu yüzden, ikisi de aforoz ettiler bizi. Romeo ile Jülyet’e benzedik” (Bener, 2003:134).

Gece Sesleri’nde, Nedim’in aile işi olan fabrikanın hisseleri paylaşamamaya anlaşılmazlık çıkmıştır. Yusuf paylaşılacak bir hisse olmadığını savunurken üvey kız Cemile’ye hak verilmeyeceğini söylemektedir. Bu durum Cemile tarafından tepkiyle karşılanır: “Seni gidi sarı çıyan, diye bağırıyordu Cemile. Tevekkeli sana haramibaşı dememişlerdi çocukken” (Kulin, 2016: 172). Kerami, Yusuf’tan Cemile’ye hissesinin verilmesini istediğinde, Yusuf şiddetle karşı çıkar: “Bunca yıldır ablam mı çalışıyor fabrikada [...] Abi, Cemile yüzünden aramızı açmayalım, olur mu? Öz ablamız bile değil” (Kulin, 2016: 173).

Bütün hisseleri üzerinde toplamaya çalışan Yusuf, aslında aile birliğini bozmamaya çalıştığını savunur: “Aile birliğimizin bozulmasına hiç gerek yok, abi. Biz hâlâ aynı aileyiz. Tek farkımız, şimdi ben, elimdeki hisselerle büyük ortak oldum ve kararlarımı kimseye danışmak ya da hesap vermek durumunda değilim, bundan böyle” (Kulin, 2016: 174). Yusuf her konuşmasında aile birliğini korumaya çalıştığını söylese de adaletli davranmaması tutarsızlık içinde olduğunu göstermektedir. Ağabeyi Kerami, aile içindeki mal paylaşımı sorunlarının duyulacağını, aile itibarının zedeleneceğini düşünerek kardeşi Yusuf’u durdurmaya çalışmaktadır.

Mor’da, İlhan Sacit ve kardeşleri, babalarından kalan mirası paylaşıp hemen tüketmişlerdir: “İlhan’la Armağan, babaları öldükten hemen satmışlardı topraklarını. Bertan’ınkilere kayınpederi el koymuştu. Gülcan’ınkiler de üç yıl önce böyle gitmişti işte. Şimdi çok sıkışınca bir daire satıp yiyorlardı. Kira gelirleri -kasabada ne kadar kira olacak!- iki ailenin -kendileri bir, küçük oğlu, gelin, torun iki aylık harcamalarını çıkarmaya ucu ucuna yetiyordu”(Aral, 2015: 174). Miras paylaşımı sırasında Gülcan’ın şiddet gördüğü ve geçinemediği kocası Attila da dahil olunca İlhan, onunla ilişkisini kesmiş ve odadan kovmuştur.

Asi...Asi’de, Ömer Azmi’nin evleneceği Eşref Hanım varlıklı bir ailenin tek varisidir: “Antakiyye’nin eski ailelerinden birine mensup bir Eşref Hanım vardı. Bu hanımın babasını tanırdı. Reyhanlı yakınlarındaki Müşrûfe köyündeki arazisine komşu, geniş arazileri vardı. O kadar değil, çoğu Asi kıyısında epey toprağı, epey parası, hanı, işlikleri filan... Hepsi, tek çocuğu Eşref’e kalmıştı” (Kutlu, 2017: 29).

Ömer Azmi, bir gün oğulları ile Ganime arasında mal mülk davası oluşacağını endişesini taşımaktadır. En kötüsü de oğullarının ayrılmayı istemesi ve toprakların bölünmesi olacaktır. Bu, Antakya’da olmaması istenen şeylerin başında gelmektedir.

Asi...Asi’de, Verda aynı yıl içinde hem eşinin hem babasının acısını yaşarken bir yandan da ayrı baş çeken çocukları arasında çaresizdir. Bir yıl önce babasını kaybeden Atik –Verda’nın kızı- ısrarla payına düşeni almak ve turizm bürosu açmak istemektedir. İkizi Beylan ise onu onaylamaz. İkizlerden Atik, gün geçtikçe saygısızlaşmakta, hakkı olan parayı küstahlaşarak ısrarla istemektedir. Mahkemeye bile gideceğini söyler. Miras konusunda Bestami Amca’nın tavrı, kendisi ölene kadar bütün varlıkların aile içinde kalması yönündedir.

Kafamda Bir Tuhaflık’ta, Mustafa ve Hasan kardeşler miras araziyi paylaşamazlar. Hasan ağabeyi, kardeşi Mustafa ile birlikte çevirdiği tapusuz araziye muhtara satmış ve parasını da düğün için ayırmıştır. Hem kendisinden habersiz satıldığına hem de payının düğün için verilmediğine bozulan Mustafa, hayatta başka malının kalmadığına hükmetmiş ağabeyine bunun hesabını sormuştur. Bu duruma çok öfkelenen Mustafa, Mevlut’a: “Bana bak, benden izin almadan bir daha amcanlara gidersen, Korkut ile Süleyman’ı görürsen ölümü öp,” der ve söz alır. Bir daha kardeşiyle görüşmemeye, aileden kimseyi görüştürmemeye karar verir.

Aile Çay Bahçesi’nde, Müzeyyen ve Çiğdem, birbirlerini hiç sevmese de babası ölürse evi nasıl paylaşacaklarını oturup konuşurlar. Çiğdem ablasıyla babasının ölmesi durumunda evi ne yapacaklarını konuşur. Bu ev, babaannesinden kaldığı için üvey anne Hayriye Hanım’ın hakkı yoktur. Babaanneleri oğlunun yaptıklarını, evliliklerini onaylamasa da dükkânı kapatıldıktan sonra ortada kalmasına ana yüreği dayanmamış ve oğluna evinin kapısını açmıştır. İki kardeş babalarının ölmesi durumunda evi satmayı belki bir miktar da son zamanlarında babalarına hastabakıcılık yaptığı için Hayriye Hanım’a vermeyi düşünürler. Burada belki de bir aileye dair ellerinde kalacak olan tek maddi ve manevi mirası satarak geriye hiçbir şey bırakmamayı seçmişlerdir.

Emine Işınsu’nun *Bir Aile* adlı romanında, anne Işık’ın, ailesinin malvarlığının bir hayli çok olduğu, erken vefat eden anne ve babasından kalan mirası azar azar çocukları ve kendisi için kullandığını belirtmektedir: “Aslında babamdan ve annemden bana kalan paralar birçoğu” (Işınsu, 2013: 70).

14.AİLE BİREYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER**14.1. Karı-Koca İlişkisi**

Aile bireyleri arasındaki temel ilişkilerden biri, aileyi kuran eşler arasındaki ilişkidir. Evlenmeden önce birbirlerini tanıyarak doğru seçim yapıp yapmamaları, evlendikten sonra aile olmanın bilincine varıp varmamaları, ilerleyen zamanla birlikte ilgi ve sevginin artması veya azalması, araya giren üçüncü şahısların etkileri karı-koca ilişkisini etkileyen hususlardır. İncelenen eserlerde de ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, romanın merkezindeki kişiler olan Ömer'in eşi Elif'e karşı hissettikleri üzerinde durur. Ömer, ünlü bir yazar olmuş fakat alışlageldiği gibi ünlü olunca önce ilişkisini bitirme mantığında hiçbir zaman olmamıştır. Elif'i hâlâ çok sevmekte ve sevmek zorunda olduğunu hissetmektedir. Ancak zamanla düşüncesi değişir ve Elif ile Ömer'in evliliğinde giderek birbirlerinden uzaklaştıklarını anlatır. Bunun nedeni olarak Elif'in laboratuvar çalışmalarına daha çok önem vermesi, Ömer'in yazarlık için yeni kaynak arayışlarına dalması nerdeyse yollarını ayırmıştır. Elif geçmişlerine baktığında o kadar şey yaşamalarına rağmen şimdiki kopuşlarına inanmakta güçlük çeker: "Son yıllarda çok az beraber olduk, doğru. İşlerimiz, uğraşlarımız çok farklı, ister istemez çevremiz de farklılaşıyor. Ama yollarımızın ayrıldığını hiç düşünmedim. Arkamızda birlikte yaşanmış onca şey varken. Onca ney? Bütün bir gençlik" (Baydar, 2007: 28).

Elif ve Ömer, gittikçe birbirlerinden uzaklaştığının farkında ama yollarını tekrar nasıl birleştireceğini bilememektedir: "'Sen Batı'ya, ben Doğu'ya. Yollarımız giderek ayrılıyor,' demişti. İçi burkuluyor Elif'in: Yollarımızı birleştirmeliyiz, yüreklerimizi birleştirmeliyiz yeniden. Yürekler aynı yolda yürürken birleşir. Birlikte yürüyeceğimiz bir yol bulmalıyız" (Baydar, 2007: 210). Aynı konuda başka bir bölüm daha göze çarpmaktadır: "Ne kadar az şey paylaşıyoruz, ne kadar az paylaşıyoruz, ne kadar az konuşuyoruz artık. Herkes kendi ağır çıkını yüklenmiş, kendi eşeğini sürüye sürüye, kendi yoluna: Ben Doğu'ya, sen Batı'ya" (Baydar, 2007: 224).

Elif, Ömer ile önceki doğum günlerini gözden geçirdiğinde ilk yıllar ile son zamanlar arasındaki farkı da görür:

Yıllardan beri, Ömer yanında olmadan, ondan çiçek gelmeden geçirdiği ilk doğum günü olacak. Çok eskiden, iki züğürt öğrenciyken, doğum günlerinde bahçelerden topladığı gülleri, karanfilleri getirirdi Ömer. Evliliklerinin ilk yıllarında çiçekçide özenle yaptırılmış zarif bir demet, yanında ne zamandır istediği bir kitap veya müzik kaseti. Son yıllarda ise çiçekçiye telefonla ısmarlanmış pahalı, iddialı orkideler, tropikal bitkiler, yanında değerli bir takı, çoğunlukla ünlü ve "trendi" bir takıcıya özel olarak yaptırılmış değişik tasarımlı bir yüzük. İlişkimiz zamanın kemirici dişleri arasında ufalandıkça, çiçeklerle diğer armağanların parasal değeri yükseliyor. Aşkla armağanların değeri arasındaki ters orantının formülünü yazabilir miyim acaba (Baydar, 2007:341).

Ömer, eşinin doğum gününü ilk defa unuttuğu için kendini kötü hisseder. Ondan özür dilemenin yolunu aramak yerine içinden geldiği gibi konuşmak için aradığında

telefonuna ulaşamaz. Bu durumun da çok üzerinde durmaz. Çünkü akli daha çok Jiyan'dadır: "Elif benim gerçeğim, anı defterim, parçam; Jiyan efsanem, masalım, kayıp sözler çölündeki serap" (Baydar, 2007:350).

Erhan Bener, *İlişkiler*'de Muzaffer Bey ile Zehra Hanım'ın evliliklerinde mutlu olmadıklarını anlatır. Amca çocukları olan Muzaffer ve Zehra'nın evliliği, ailede hoş karşılanmadığı için kendi hayatlarını kendileri kurmuş, yalnız kalmışlardır. Muzaffer'in ekonomik durumunun iyi olmadığı zamanlarda, Zehra Hanım hiç düşünmeden dikiş dikerek ona destek olmuştur ama onların ilişkileri Muzaffer Bey'in hataları yüzünden mutlu bir birliktelik olmaktan çıkmış, boşanmışlardır. Öyle ki Muzaffer, ölüm döşeğindeyken bile Zehra Hanım onu görmek istemez: "Annesi ise, eski kocasının adını bile duymak istemiyordu" (Bener, 2003: 41).

Zehra Hanım, kocasının adını bile duymak istemese de Muzaffer Bey boşandıktan sonra bile onun hakkında kötü konuşmayarak hâlâ ona karşı bir bağlılık hissettiğini gösterir: "Muzaffer, eski karısı hakkında, bir kez bile kötü bir şey söylememiş, gerçek sebebini açıklamamakla birlikte, üstü kapalı bile olsa, ayrılmalarında bütün suçun kendisinde olduğunu ileri sürmüştü; sanki Zehra Hanım'a karşı hâlâ bir gönül bağı vardı" (Bener, 2003: 43).

Zehra Hanım ile Muzaffer Bey'in ilişkisine bakıldığında en başından beri eşinin isteklerine duyarlı olan, karşısındakine özenli davranan Zehra Hanım olmuştur. Öyle ki yemekleri bile eşinin isteğine göre hazır etmektedir: "Zehra Hanım kocasının önüne soğuk yemek konulmasından nefret ettiğini bildiği için, dışardan gelen her öksürük ya da ayak sesinde yerinden fırlıyor, yemeği ısıtmak için tencereyi gaz ocağının üstüne yerleştiriyordu" (Bener, 2003: 66). Muzaffer Bey'den boşandıktan sonra Zehra Hanım, mütevazı bir daire kiralayarak hem yaşamını devam ettirir hem de iş yeri olarak kullanarak dikiş diker. Yeni evinin duvarındaki aile resimlerinde Muzaffer Bey ile Hümeysra'nın resimleri bulunmamaktadır.

Erhan Bener'in eseri *İlişkiler*'de, olayların merkezindeki kişilerden Muzaffer Bey, yeğeni Hümeysra'yı evlatlık olarak almıştır. Amcasının yanında büyüdüktan sonra aniden gelişen bir durum nedeniyle Hümeysra ile Ürdünlü zengin bir ailenin tek oğlu olan iş adamıyla evliliği sağlıklı görülmemektedir. Evliliklerinin ilk yılında kızı Fatima'yı kucağı aldığı daha lohusalıktan çıkmamışken kocası tarafından hemen erkek çocuk doğurması gerektiği söylenince çok büyük tepki verir ve kocası geri çekilmek zorunda kalır: "Ben çocuk fabrikası değilim. Başka çocuk istiyorsan, kendine bir câriye al" (Bener, 2003: 84). Muzaffer Bey'in yeğeni Hümeysra, evliliği bir kaçış olarak görmekle birlikte daha evliliğinin ilk zamanlarında kocasını kardeş gibi büyüdüğü kuzeni İhsan'la aldatır: "Hümeysra şimdi anladığına göre, salt kendisini sığıntı gibi hissettiği bir evden kurtulmak düşüncesiyle evlenmişti o adamla. Kocasını sevmiyordu, hatta tiksiniyordu ondan. Sonra bir gün, tencerenin kapağı atmıştı. Doğrusu buydu. Bunu daha evliliğinin dördüncü haftasındaki davranışıyla açıkça söylemiş, ispat etmişti. İhsan'ı koynuna alırken, kocasından, amcasından, yengesinden, onu buralara sürükleyen kara bahtından öç almaktan başka bir şey düşünmüyordu." (Bener, 2003: 193)

Erhan Bener'in eserindeki anne ve babanın ilişkisine baktığımızda, hem akraba hem de okul arkadaşı olmalarından dolayı birbirlerini çocukluktan beri tanıyan karı koca örneği karşımıza çıkmaktadır: "O günlerde lise kısmındaki bazı kızların erkek arkadaşları vardı. İçlerinde komünistler de vardı. Akıllı, yiğit çocuklardı. Muzaffer de öyleydi o sıralar. Beni de önce o eğitmişti. Bizim evde, benim odamda buluşurduk. Muzaffer sık sık çalışmak için Adana'ya, Ankara'ya falan gittiği için her zaman gelemezdi" (Bener, 2003: 133).

İhsan da anne ve babasının ikili ilişkileri hakkında içinden yorum yapar. Babasıyla kendisinin de arası iyi olmadığı için annesinin böyle bir hayata katlanmasının tek sebebi olarak annesinin babasını sevmesidir: "Nasıl bir evlilikti annesiyle babasının yaşadıkları? Görünüşteki bütün zıtlıklarına, her birinin özellikle yurtdışındayken kendi başlarına yaşamayı yeğlemelerine karşın, Zehra Hanım yine de kocasını seviyordu galiba; başka türlü bunca yıl katlanamazdı o hayata" (Bener, 2003: 166).

Gece Sesleri'nde, başkışisi Ayda'nın annesi Rengigül, ilk eşinden ayrıldıktan sonra ikinci evliliğini yapmıştır. İkinci eşi, ona göre daha görgülü, bilgili ve anlayışlı bir insandır. İlk evliliğinden olan Ayda'yı kendi çocuğundan ayırt etmez. Ancak ilerleyen zamanlarda eşi, iş için Ankara'ya taşındığında, Rengigül yalnızlıktan uzun süren bir bunalıma girer ve tedavi görür. Rengigül ile ikinci eşi Nedim Bey arasında büyük kavgaların olmadığı ya da bunu çocuklara hiç sezdirmediklerinden bahsedilir: "Önceki yıllara göre, aralarında derin bir suskunluk, bir durgunluk, neşesizlik vardı evet, ama hırgür olmadı hiç. Ya da biz çocuklar fark etmedik" (Kulin, 2016: 188).

Ayda'nın anne ve babası ayrıdır. Anne ve babası boşanmış olan Ayda da eşi Sinan'la ayrı yaşamaktadır. Onların ayrı yaşamasını yadırgayan Ziyet Hanım'a verdiği karşılık günümüz insanların tahammülsüzlüğünü kanıtlar niteliktedir: "Çok uzun yıllardır beraberiz. Sıkıldık birbirimizden" (Kulin, 2016: 100). Ayda, eşinden ayrı yaşamaktadır. Bunun sebebi olarak sıkıldıklarını ifade eder ancak annesinin ameliyat olması, kızının yanlış davranışları aslında eşine ihtiyacı olduğunu hatırlatır: "Kocam şifa temennilerini sıraladıktan sonra kapatıyor telefonu. Ahize elimde bir süre öylece kalıyorum kıpırdamadan, beni kocama bağlayan bağı koparmaya kıyamayarak" (Kulin, 2016: 189).

Ece Temelkuran, *Devir*'de, Sevgi'nin anne ve babasının arasındaki ilişkiyi farklı bir açıdan ele alır. Darbe yıllarını anlatan yazar, anne ve babasının ancak kendisini ya da bir başkasını tutukladıkları zaman konuşacak bir konuları olacağını savunur: "Birbirlerine bağıracaktı, 'Sevgi!' diyecek babam, annem, 'Aydın!' diyecek. Onlar sadece o zaman konuşur, birini aldıkları zaman. Beni de aldıkları zaman işte" (Temelkuran, 2015: 22.)*Devir*'de anne ve baba mutlu bir çift değildir. Sevgi, her zaman Aydın'ı suçlar, onu beğenmez. Beğenmediği ve suçladığı konulardan biri de muhtıra yapıldığı zamanlarda siyasi düşüncesini savunmadığı, hapse girmediği için suçlamasıdır: "Nasıl yapmazsın Aydın? Nasıl bağırılmazsın Aydın? Nasıl kavga etmezsin! Nasıl olur da sen hiç cezaevine girmezsin Aydın" (Temelkuran, 2015: 213).

Temelkuran, 71 Muhtırası'nda, Sevgi'nin erkek arkadaşı Önder, hapisteyken alelacele şu anki eşi Aydın'la evlendiğinden bahseder. Romanın çocuk kahramanı Ayşe'nin gözünden anne ve babasının ilişkileri hakkında yorum yapılır: "Başkaları varsa annemle babam kızgınsalar bile gülerler" (Temelkuran, 2015: 66). Bu cümle ile

ortamda başka insanlar yoksa karı kocanın mutlu olmadığını saklamadığı kanısına varılır. Sevgi, eşi Aydın'a karşı çok ilgisizdir. Bu durumun farkında olan kayınvalidesi kızının değil damadının tarafını tutmaktadır. Aralarındaki ilişki için kızının hiçbir çaba sarf etmediği görüşündedir:

Aydın da hep içine atıyor. Bizim Sevgi'nin de burnu büyük biraz. Biraz yumuşakça davransa dünyalar Aydın'ın olacak da bırakamıyor kendini. Belki doğrusu odur da biz bilemedik işte! 'Sevil de sevme, dedikleri gibi. Parmağında oynatıyor kocasını. Oynatıp da bir şey yaptırdığı da yok ya. Onunkisi sırf ıstırap vermek olsun. Yıllardır yaranamadı çocuk bizim kıza. (Temelkuran, 2015: 124)

Aydın, Sevgi'nin her dediğini yapar, Sevgi'nin de Aydın'dan başka gidecek yeri yoktur ama kocası bunun farkında olmadığı için her isteğini yerine getirir, kendisini harcatır. Sevgi'nin annesi kızının bu davranışlarını, kendini beğenmiş olmasına, babasının subay olmasıyla övünen biri olmasına bağlar: “Sanki, gel evlenelim, diyen, hapishaneden çıkar çıkmaz Aydın'ın kollarına koşan o değil. Ama subay kızı ya, öteki de işçi çocuğu, beğendiremedi kendini yıllardır benim kızıma. Debelensin dursun, ömrünce beğendiremez” (Temelkuran, 2015: 124).

Aslında Aydın, Sevgi ile olmak için bir çaba sarf etmemiş, Sevgi onu seçmiştir ama seçmesinin sebebinin aşk olmadığı bellidir: “Anlamalıydım ben. Gözünde bir tuhaf ışık vardı. Karar vermiş kadınların gözünde o tuhaf ışık olur zaten. 'Çay içelim,' dedi. O çay işte sebebimiz oldu. Karar vermiş zaten çoktan. Hani belki kaderiyle bir oyun bile oynamış olabilir. Şey gibi... 'Yenişehir'de karşılaştığım ilk adamla evleneceğim,' demiş olabilir mesela” (Temelkuran, 2015: 214).

Sevgi ile Aydın'ın ilişkisinde korkulan olmaz. Sevgi ve Aydın boşanmazlar. Anneannenin ve kızları Ayşe'nin de istediği gibi barışırlar. İhtilal olması nedeniyle birbirlerine destek olmaya karar veririler. Barışmaları ise kızları Ayşe'nin gözünden aktarılır: “Annem babama bir kere daha ‘canım’ dedi! Koridordan duydum ben. Onlar filmlerdeki anne babalar gibi oldular” (Temelkuran, 2015: 438).

Mor'da, olayların merkezindeki İlhan Sacit'in annesinin geçmişine ve babasıyla nasıl tanıştığına da değinilmiştir. Kimsesiz olan annesi, çocuk yuvasına verilmiş, oradan da varlıklı bir aile onu yanına almıştır. On sekiz yaşına kadar kaldığı bu ailenin yanından bazı davranışları yüzünden kaçmıştır. İzmir'de çalışmaya başlayarak yaşlı bir kadının evinde hem ona bakmakta hem de evinin bir odasında kalmaktadır. Babası da bu ev sahibinin uzaktan bir akrabasıdır ve bir gün o evde karşılaşmışlar, birbirlerini beğenmiş ve evlenmişlerdir. İlhan Sacit, annesiyle babasının arasında gizli bir bağ olduğunu sezinlemiştir. Bu bağ, babasının elinde suçluyu saklamasından dolayı annesinin ona kölece minnet duyuyormuşçasına bir bağlılığa benzetir. Baskın olan babası olmasına rağmen annesinin de birkaç kez babası için ağır küfürlerle isyan ettiğine şahit olmuştur. Bu yüzden aralarındaki ilişkiyi tuhaf bir tutku ilişkisine benzetir.

İlhan Sacit, diğer taraftan kendi özel hayatında eğer yirmi yedi yıllık eşi Revan ile evli kalmaya devam etseydi hayatının monoton geçeceğini ama düzeninin bozulmadan her istediğini yapabileceğini düşünmüştür: “[...] Alışveriş torbalarıyla arkalarından koşturacaktı o karıların. Ama isterse onlara gidiş dönüş iki bilet alıp kendisi sakin, güvenli ve rahat bir yere çekilip keyfine bakabilir, yaşlılarıyla içki içip

çene çalarak, briç ya da golf oynayarak veya göremediği filmleri izleyerek vakit geçirebilirdi” (Aral, 2015: 33).

İnci Aral, *Mor*’da, geçinememiş, yolunda gitmeyen evlilikleri anlattığı görülmektedir. Bu çiftlerden biri romanın başkışısı İlhan Sacit ve ilk eşi Revan’dır. Revan önceleri sessiz ve uyumluyken daha sonra değişmeye başlamıştır. İlhan Sacit ise ilk eşini, evliliğinin ilk zamanları hariç hiç önemsememiştir. Revan, evlilikleri boyunca pasif ve itaatkâr bir eş olmuş ama eşinin sadakatsizliği ve boşanma isteği üzerine yirmi yedi yılın acısını çıkarırcasına serzenişte bulunmuştur:

Seni incitecek hiçbir şey yapmadım ben, demişti karısı. Seni aldatmadım, kırmadım. Beni önüne gelenle aldatmana, küçük düşürmene, bana kötü davranmana razı oldum. Gene de isteklerine cevap verememiş olabilirim. Ama o kadar hızlı biçimde yükseldin ki durmadan değişen beklentilerini izlemekte zorlandım. Sen evlendiğim adamdan başka biri oldun ve benim hayatımı çöle çevirdin (Aral, 2015: 40).

İlhan Sacit kendisinden boşanmak isteyince, Revan, yıllarca içine atıp itaat etmekte kusur etmediği eşinin tüm kusurlarını ortaya döker ve onun ailesini eleştirir: “Böyle bir adamla yaşamıştı işte. Tam yirmi yedi yıl. Karısını her an kıran, küçümseyen, ailesini, her şeyini hor gören bir adamla. Peki ya o, kendisi neydi? Senin aslını bilmeyen mi var, diye söylendi, elleri sinirden titreyerek kahvesini sehpaye bırakırken. Sen, bir bahçıvan oğlu değil misin? Senin baban takunyalarla büyüyen bir köylü, anan da hangi delikten çıktığı belli olmayan bir karı değil mi” (Aral, 2015: 53). İlhan Sacit, evlilikleri sırasında da Revan’dan pasif olmamasını, sosyalleşmesini sık sık talep eder: “Ne aradığımı biliyor musun ki sen? Diyordu İlhan, bezginlikle. Sosyal bir varlık ol. Kendine ait uğraşın, çevren olsun istiyorum ben” (Aral, 2015: 61).

Revan, çevresindeki bütün evliliklerde, kadının erkeğin gölgesinde kaldığını düşünür: “Aslında çevresindeki bütün evlilikler zamanla, kadının erkeğin sürgün vermiş bir dalına dönüştüğü birlikteliklerdi” (Aral, 2015: 61).

İlhan Sacit’in erkek kardeşi Armağan ile eşi Figen’in de evliliği iyi gitmemektedir: “İki aydır ayrı olan bir karı koca için soğuk, gergin bir karşılaşmaydı. ‘Ne var ne yok yollu birkaç soruyla biraz oyalanıp yatıp uyumuşlardı sonra. Ayrı odalarda. -Bir yıldır ayrı yatıyorlardı-’” (Aral, 2015: 84). Aslında yorgun düşmüş olan bu çift birbirinin derinliklerine inemediği için hızla her şeyi tüketmiş ve birbirinden uzaklaşmış bir çifttir. Bu durumda ikisinin de eğitilmiş, çalışan, kendilerine ait hayatları olan birbirine ihtiyaç duymayan bireyler olması da etkilidir:

Gündelik hayatlarındaki tekdüze, yıllanmış birliktelik, zaten biliyor olmanın getirdiği isteksizlikle birbirlerine duydukları arzuyu köreltmmişti. Boşuna, yorucu bir çaba gibi görünmeye başlamıştı ikisine de o içli dışlı yakınlık. Kopmaz biçimde bağlanmış, bütün bir ömür için sözleşmiş olmanın kurak çölünde, bir tür zorunlu kan kardeşliği ya da akrabalık halini almıştı. Böylece çekiciliklerini, baştan çıkma ve çıkarma güçleriyle, bilme tutkularını yitirerek birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Artık, Figen ve Armağan olarak ayrı ayrı varoluşlarının ördüğü kalın yabancılık duvarını

yıkmadan birliğe ulaşmalarının olanağı yoktu. Bu durumda bir ruh birlikteliğinden söz edilemezdi elbette (Aral, 2015: 97).

Figen'e göre bu ilişkinin bitmesinde en büyük etken Armağan'ın içten olmayıp bir maskeyle dolaşması ve bunu Figen'in çok geç fark etmesidir. Bu yüzden yeterince sevilmediğini de düşünmüştür. Mor'da aralarındaki sorunlara rağmen birbirlerini sevdiklerini anlayan Armağan ve Figen tekrar barışırlar: "Beni bırakma, dedi Armağan. Figen bekledi. Söz veriyorum. Her şey daha güzel olacak. Daha iyi biri olmaya çalışacağım. Ben... Sensiz yapamam! Sımsıkı sarıldı Figen'e. Hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı"(Aral, 2015: 248).

İskender adlı eserde, İskender'in anne ve babası ayrıdır. Pembe, her ne kadar eşine aşkla bağlı olmasa da evinin ve çocuklarının başındadır. Âdem ise eğlence hayatını ve alkolü, evine ve çocuklarına tercih etmiş bir babadır. Bu ayrılık sonrasında Pembe için gelecek; Âdem için geçmiş önem arz etmeye başlar: "Âdem içinse bir mabetti geçmiş. Güvenilir, sağlam, değişmez ve hepsinden önemlisi kalıcıydı. [...] Karısının geleceğe olan inancına karşılık Âdem geçmişe iman etmişti sanki. Aralarındaki en büyük fark buydu" (Şafak, 2018: 51).

Elif Şafak'ın eserinde yaşanan ilginç olaylardan biri de Pembe ile evlenen Âdem'in aslında Pembe'nin ikizi Cemile'yi sevmesi ancak babası vermediği için Pembe ile evlenmek durumunda kalmasıdır: "Onu suçlamıyorum. Kabahat bende. Âdem'le senin yerine benim evlenmem büyük hataydı. Beni hiçbir zaman sevmeyi seni sevdiğim gibi" (Şafak, 2018:119). Pembe'nin, Âdem ile evlenmesini tek nedeni, köyden ayrılması için bir fırsat olarak değerlendirmesidir.

Feridun Zaimoğlu'nun *Leyla* adlı eserinde, ailenin her bir üyesinin babadan şiddet görerek yoksulluk içinde yaşaması, onların psikolojilerini derinden etkiler. Leyla'nın annesi, babasından sürekli şiddet gördüğünden mutsuz bir evliliği bulunmaktadır. Geçirdiği zor çocukluktan sonra Leyla, genç yaşta evlenmeye karar verir. Metin ile onu beğendiği ve biraz da huzursuz aile ortamından kaçmak için evlendiğinden eşini iyi tanımama söz konusudur. Nişanlılık döneminde tanışmaya çalışırlar: "Birbirimize 'Hanımefendim' ve 'Beyefendim' diye hitap ediyoruz" (Zaimoğlu, 2009: 386). Leyla, evlendikten sonra eşine alışmaya çalışmaya çalışır: "O artık benim kocam, onu kimselere vermeyeceğim, diye geçiriyorum içimden, beni seveceksin ve beni özleyeceksin" (Zaimoğlu, 2009: 396). Metin, yurt dışına çıkarken Leyla'yı evine göndermiştir. Metin, yurt dışından dönmesine rağmen Leyla, babasının evinde kalmaya devam etmektedir. Leyla, babasının yanında zaten huzursuzken üzerine kocasından ayrılık eklenmiştir: "Kocamla aynı çatı altında yaşamayacaksam, ne anladım ben bu evlilikten" (Zaimoğlu, 2009: 476). Leyla, Metin'i sorgulayarak neden normal bir karı-koca gibi davranmadıklarının sebebini sorar: "Sana hiçbir kötülüğüm dokunmadı, diyorum, senden benim kocamışsın gibi davranmanı bekliyorum sadece" (Zaimoğlu, 2009: 476). Leyla, bu şekilde devam edecekse boşanmayı ister ama Metin istemez.

Asi...Asi'de, Asiyel ailesinin en büyük üyesi Yüzbaşı Ömer Azmi'nin görevinden dolayı geç evlenmeye karar verdiği, evleneceği kişinin de genç olmadığından bahsedilir: "Evet, kabul etmeli ki kızın yaşı biraz ilerlemişti. Çok güzel de değildi belki. Yüzüne bakılmaz karılardan sanmasıydı. Yüzüne bakılır, tahsil terbiye

görmüş, görgülü bir hanım kızdı” (Kutlu, 2017: 29). Ömer Azmi, Eşref Hanım ile evlendiğinde ise içgüveysi girmiştir. Aslında Ömer Azmi’nin hayatı olumlu manada çok değişmiştir. Yaşam şartları değişmiş, evlenmiş ve çocukları olmuştur. Tüm işleri çekip çeviren Eşref Hanım’a hem çok güvenmekte hem de onu sevdiğini düşünmektedir: “Ömer Azmi iki oğlunun anası olan, hayatını değiştiren, evini bir eşraf evi olarak başarıyla yöneten bu kadını aşkla sevdiğini düşündü” (Kutlu, 2017: 33).

Asiyel ailesinin, ikinci oğlu Beyazıt’ın, dört kuşağı anlatılan ailenin en mutlu evliliğini yaptığı söylemek yanlış olmayacaktır. Beyazıt’ın ölüm döşeğinde düşünüp sevindiği şeylerden biri, karısı April Hanım’ın kendisinin hasta halini görmeden bu dünyadan göçüp gitmiş olmasıdır. Gençliğine bir dönüş yapılır. Beyazıt, April Göksu adındaki genç kızı ilk gördüğünde âşık olur ve kırk yıl süren evlilikleri boyunca da bu tutkusu hiç azalmamıştır. Onu o kadar çok sever ki eşine ve çocuklarına çok bağlı olan bu kadını kendisinden bile kıskanma derecesine gelmiştir: “İnanılmaz ama April’i April’den kıskanıyor”(Kutlu, 2017: 86). Yazar onun bu durumunun “sodomazoşik” bir durum olduğundan bahseder. Onların aşkını, kızları Verda’nın gözünden de verir. Beyazıt Bey, ruhu hiçbir zaman kirlenmemiş, karanlık hesaplar yapmamış biri olarak anlatılmaktadır. Onun dillere destan aşkı için kızı Verda şunları söyler: “Babamla annemin, Pol ile Virjini’nin boğulup ölmek yerine, evlenip çocuk yapmış yaşlı halleri olduğundan kuşkulaniyorum. Yani romanın sonu burada başka türlü bitiyor” (Kutlu, 2017: 91).

Asiyel ailesinin üçüncü kuşağı ve Beyazıt’ın kızı olan Verda’nın evliliği, talihsiz bir evliliktir. Eşiyle arasındaki tek bağ ikiz çocuklarıdır. Verda’nın evlenme şekli de babasını kızdırmak için yapılan bir evlilik olmuştur:

[...]kendisinden on üç yaş büyük bir kumarbazla evlenmişti. Orkun’un uğraşı kumar olmakla birlikte işleri vardı. Eczacıydı ve Samandağ ile çevresinde geniş toprakları bulunuyordu. İlk tutkusu karısının büyümlü güzelliği, ikincisi kumar saplantısı olan bir erkek, zaman zaman, kriz tuttuğunda ikinci tutkusunun çekiciliğine kapılıyor ve karısını bile unutuyordu. Evliliğin başarısız olacağı baştan belliydi (Kutlu, 2017: 194).

Verda bu şekilde son bir yılını içki yüzünden yatalak olmuş kocasına bakmakla geçirmiştir. Şimdi babası da eşi Orkun da hayatta yoktur.

Hasan Ali Toptaş’ın romanı *Kuşlar Yasına Gider*’de, hasta ve yaşlı eşine her anlamda destek olan bir eş vardır. Eşiyle birlikte aynı acıları çeker: “Yuttuğu onca ilaç kâr etmiyor oğlum, inlemeler eşliğinde, sabaha kadar bir o yana bir bu yana dönüp duruyor. Ben de hep bir gözüm açık uyuyorum, ona bir şey oluverir diye. Bizde uyku tünek kalmadı senin anlayacağın çile çekiyoruz” (Toptaş, 2019: 89).

Kafamda Bir Tuhaflık’ta, Mevlut, evleneceği kızı düğünde görüp beğenir ve kaçıır. Kızı ilk defa 1978’de amcasının büyük oğlu Korkut’un düğününde görür. O sıra kız on üç yaşındadır. Kız, arkadaşı Korkut’un karısının kız kardeşidir. Kızı kaçıırken ona amcaoğlu Süleyman yardımcı olur. Aslında Süleyman’a karşı bu konuda güvensizdir. Kızı kaçıırken eski zamanlarda kız kaçırmanın sonuçları gelir aklına: “[...]kız kaçıırken kan davası tuzağına düşürölüp vurulanlar ve gece karanlıkta koşarken yolunu şaşırp yakalananlar geliyordu aklına. Kız son anda vazgeçip kaçmayınca rezil olanları da hatırlayıp sabırsızlıkla ayağa kalktı. Allah’ın kendisini

koruyacağını söyledi kendine” (Pamuk, 2015: 16). Bilet aldıktan sonra tren beklerken aslında yanındaki kızın düğünde gördüğü kız olmadığını düşünür ve zaman geçince emin olur. Bu kız, düğünde gördüğü kızın ablası Rayiha’dır. Yolundan dönemeyeceğini anlayan Mevlut, karışıklık da olsa kızı ortada bırakmak istemez, gönlü de biraz ısındığı için hemen önce imam nikâhı kıyarlar. Ardından Rayiha’nın babasından helallik almaya gidecekleri zaman Mevlut, orada asıl kaçırmak istediği Samiha’yı görürse ne yapacağını düşünür. Rayiha da bu düşüncesini sezmiştir Onun gitme korkusu ve endişesini sebebini bilmeden hisseden Rayiha, nedenini sorar. Mevlut ise: “Kafamda bir tuhaflık var” (Pamuk, 2015:192). demekle yetinir. Rayiha’nın anaç tavrı ona şunları söyler: “Ben yanımdayken bir daha asla öyle hissetmeyeceksin” (Pamuk, 2015:192). Rayiha, köyde olduklarına, babasının elini öpecek olmalarına, gerçek bir düğünle evlenecek olmalarına sevinir. Mevlut evlenirken çok mutludur ve Rayiha’ya güvenmektedir. Ayrıca şu cümlelerden onun evlilik kurumuna ne kadar önem verdiğini de anlıyoruz:

Mevlut, resmi nikâhı kıyan belediye memuruna ‘evet’ derken bütün hayatını Rayiha’nın ellerine zekâsına güvenle bırakabileceğini hissetti. Düğün boyunca hiçbir şeyi dert etmeyerek karısının peşinden sürüklenmesinin de –bütün evlilikleri boyunca olacağı gibi- hem hayatını kolaylaştıracağını hem de içindeki çocuğu (Rayiha’nın karnındakini değil, Mevlut’un ruhundakini) mutlu kılacağını anlıyordu (Pamuk, 2015:194). Mevlut’un tahminleri doğru çıkar ve tam bir aile saadeti yaşamaktadır.

Yekta Kopan’ın eseri, *Aile Çay Bahçesi*’nde, başkahraman Müzeyyen’in, kız kardeşi, anne ve babasıyla yaşadığı çekirdek aileyi anlatır. Ancak bir gün bu aile dağılır. Küçük kızları Çiğdem, henüz iki yaşındayken ağlamaya başladığında evde camları silen annesi, panikleyerek düşmüş ve hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan geriye dönüşler yapılarak Müzeyyen’in anne ve babasının nasıl tanışıp evlendiği ve nasıl bir eş olduklarından bahsedilmiştir. Müzeyyen’in babası Nejat, annesi Meral’i mahalleden tanıdıklarının bir düğünde görür ve beğenir. Meral’in Müzehher Teyzesi habercileri önceleri hep geri çevirir ama çok ısrar ederler. Müzehher Teyze de istemeye istemeye olur diyerek Meral’i vermiştir. Çünkü Meral de talibinin karşısında durduğu için teyzesini suçlamaya başlamıştır. Ancak anne şimdi olsa bu kadar ısrar etmeyeceğini, teyzesini dinleyip evlenmemeyi tercih edeceğini kızı Müzeyyen’e anlatır. Düğünleri “Çınaraltı Aile Çay Bahçesi”nde olur. Düğün takılarını Nejat’ın annesi Fatma Hanım alır. Gerekçe olarak oğlunun harcamayı bilmediği için altınları bitireceği korkusudur. Dediği gibi de çıkmıştır. Evine para getiremediği zamanlar Meral, kayınvalidesinden her zaman destek görmüştür. Evlendikten bir yıl sonra Müzeyyen doğar. Annesi en çok Müzehher Teyze’sinin Müzeyyen’i kucağına alamadan bu dünyadan göçüp gitmesine üzüldür.

Emine Işınsu’nun *Bir Aile* adlı eserinde, başkahraman Işık ve eşi Behzat ile çocuklarından oluşan ailesinin yaşadıklarını konu edilmiştir. Işık, yazarlık yapmaktadır. Eşi Behzat, Işık’ın sadece eviyle ilgilenmesini isteyen, yazarlık yapmasını istemeyen biridir, eşine çalışması hususunda destek olmaz: “Sen de Işık, şu dergiye, bu dergiye yazı göndereceğine, evin işlerini yap. Artık, hikâyeler devrin bitmiştir, haberin olsun. Ben kendime, ukala bir yazar kadın, asla istemem; derhal boşarım”(Işınsu, 2013: 8). Eşinin sadece ev işleriyle meşgul olmasını bekleyen Behzat, aynı derecede de kendini ev işlerine yardım etmekten uzak görür. Eşine yardımcı olmayan uyumsuz bir eş

olduğunun kanıtı da böylelikle ortaya çıkar: “Neyse, böylece daha evvel hiç sahiplenmediğim, yapabileceğimi aklıma bile getirmedim; türlü ev işleri sırtıma yükleniverdi hemen; Behçet bana hiç yardım etmiyordu, benim yardım çağrıma ise: ‘Kocalar ev işi yapmaz!’ diye, kendince meseleyi kapatıverdi” (İşinsu, 2013: 76).

İncelediğimiz eserlerde, karı koca ilişkileri bakımından farklı örnekler görülmektedir. Eşiyle severek evlenen çiftlerin evlendikten sonra yoğun bir çalışma hayatından dolayı birbirlerinden uzaklaştıkları anlatılmıştır. Birbiriyle sorunları olmayan bu çiftler sadece vakit ayırıp eskisi gibi zaman geçiremedikleri için uzaklaşmaktadır. Ayrıca araya ihanetin girmesi çiftlerin birbirinden nefret etmesine sebep olmaktadır. Çiftler, çocukluktan itibaren birbirini tanısa da evlendikten sonra çeşitli sebepler onların sevgilerini bitirebilmektedir. Evliliği bir kaçış gibi gören taraflar, evlendikten sonra anlaşılmayarak eşinden kısa süre içinde ayrılmaktadır. Karakterleri birbirinden farklı olan eşler de bir süre sonra birbirinden sıkılabilmektedir. İçki ve kumar gibi kötü alışkanlıklar da eşleri birbirinden uzaklaştırmıştır. Bazı eşler, evlendikten sonra annenin çalışmasına karşı çıkarak kısıtlamaya çalışabilmektedir. Çiftlerin bir ömür boyu birlikte olduğu, hastalıkta ve sağlıkta destek oldukları örnekler de bulunmaktadır.

14.2. Baba-Oğul İlişkisi

Aile içi ilişkilerden biri olan baba ile oğul arasındaki ilişki örnekleri incelediğimiz eserlerde de görülmüştür. Türk toplumunda baba, ailesi için özellikle varsa oğlu için rol model konumundadır. Babanın yanlış tutumları çocuklarına da yansımaktadır.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*’de, baba Ömer Eren’in oğluna karşı uzak oluşunu sorgular. Oğlu Deniz, hem ilgisizlikten hem de belli bir amaca yönelik çalışmamasından her zaman anne ve babasının gölgesinde kalmıştır. Kendini ispatlamaya çalışsa da çabuk yorulur ve sıkılır, pes ederek eski haline döner. Oğlu Deniz’in hiçbir işte başarılı olmadığını düşünen Ömer, oğluna karşı mesafeli ve suçlayıcı bir tavır içerisindedir, fakat annesinin oğluna karşı tutumunu da merak ederek karşılaştırır: “Erkekler hayat karşısında daha kırılğan, daha korunaksız mı oluyorlar kadınlara göre? Analar acıya daha mı dayanıklı? Doğurganlığın fizyolojisinin beyne yansması mı? Ömer hiç alışmadı, hiç affetmedi; ne kendini, ne çocuğu, ne de hayatı” (Baydar, 2007:28).

Ömer, oğlu Deniz doğduğunda çok mutludur. Sonradan yaşanacaklardan habersiz oğlu Deniz’i ve ona bir evlat verdiği için eşi Elif’i çok sevmektedir: “Annemi hep sevmiştim, seni doğurduğun için bir kat daha sevdim” (Baydar, 2007: 52). Oğlunu en son İstanbul’daki bombalı bir saldırıdan yaralı kurtulduktan sonra hastaneden taburcu olurken uzaklara gitme kararını aldığı anda görür. Gitme dese de eşini bu patlamada kaybeden oğlunun psikolojisi bozulduğu için kalmaya ikna edememiştir: “Gitme kal, demişti, kaçacak yer yok oğul [...]Yapamam baba. Burada kalamam. Cehennemin sınırında ya da tam göbeğinde, üstelik Björn’e; hem de bu vücutla, bu suratla!...[...]Hepsi geçecek, hepsi düzelir, hiç önemli değil. Björn burada, bizim aramızda daha mutlu olur. Annenin de sana ihtiyacı var” (Baydar, 2007: 52).

Oya Baydar, durumu oğlu Deniz’in gözünden de anlatır. Deniz’e göre kendisi hiçbir zaman anne ve babasının istediği başarılı bir evlat olmamıştır ve bu yüzden

onların kendisine ihtiyacı olmadığı kanaatindedir. Böyle düşünmesinde, annesinin çalışma alanında başarılı bir bilim kadını olması, babasının ünlü bir yazar olması ama kendisinin bu başarıları geçemeyen, beklentileri karşılamayan bir evlat olduğunun hissettirilmesinin etkisi büyüktür: “Kimsenin ihtiyacı yok bana burada; ne senin, ne annemin. Annem deneyleriyle, kobaylarıyla, bilimsel toplantıları, dersleri, öğrencileriyle mutlu. Sen de kitapların, yazıların, çevren, arkadaşların, hayranlarınla. Burada benim hiçbir şeyim yok, burada ben” (Baydar, 2007: 53).

Ömer, Deniz’in yaşadıklarından dolayı yenilmişliğini, korkularını, kendisine ve oğlu Björn’e bir sığınak bulma ihtiyacını çok iyi anlamış fakat tek oğlunu da uzaklara gönderip ondan ayrı düşmeyi kabullenememiştir. Bu yüzden oğlu Deniz’in empati kurmasını ister: “Bir oğul ne demektir, biliyor musun oğul? [...] Benim de bir oğlum var, artık biliyorum, onun loser olmasını... Nasıl düzeltmiştin demin? Neydi, kaybeden mi? Evet, kaybeden olmasını istemiyorum” (Baydar, 2007:55).

Deniz, sevgiye muhtaç bir çocukluk geçirmiştir. Başarıdan çok sevmeyi ve seilmeyi istemiş ama babasının tutumlarından dolayı sevgiye doyamadan hep sorgulayarak yaşamıştır: “Hiç şüphe duymadım sevgisinden, sadece nasıl bir sevgi olduğunu anlamakta güçlük çektim. Kendi içine dönük, kendi yüreğini ısıtan, ben yaşadığım, mutluluk veren bir sevgi değil de, dışadönük, başkalarının beğenisine sunulmuş, başarılarımdan duyacağı gururla beslenen bir sevgi” (Baydar, 2007:90).

Ömer Eren’in Doğu yolculuğunda tanıdığı Mahmut ve Zelal, doğacak çocuklarını bir saldırıda kaybetmiştir. Doğacak çocuk erkektir ve oralarda erkek çocuğun daha değerli olduğundan bahsedilmiştir. Mahmut’a göre çocukları doğsa onlar için umut olacaktır: “Çocuk bizim gibi olmayacaktı, kaderi Zelal’e, bana benzemeyecekti. Dağlara çıkmayacaktı, vuruşmayacaktı, örgüte töreye kurban gitmeyecekti. Çocuk okuyacaktı, çocuk insan gibi yaşayacaktı” (Baydar, 2007:63).

Ömer, Doğu’ya gittiğinde, Mahmut ile Zelal’in çaresizlik içinde kaçışına seyirci kalamamış, onlara yardım etmeyi seçmiştir. Bunun nedeni olarak oğlunun eşini kaybettiği ve yaşadığı acıdan dolayı onların acısını da içinde hissetmiş olmasıdır. Bu kaçak iki çocuğun aynasında kendi kaçak oğlunu görmüştür. Onlar töreden, oğlu da eşini kaybetmenin acısıyla yaşadığı yerleri terk etmiştir. Bu yüzden öylece yanlarından geçip gidememiş yardım etmiştir: “Bir başkasının acısını bir kez olsun kendi yüreğinde, kendi acın gibi duyabilmişsen, kendini o acıdan sorumlu hissetmişsen, ancak o zaman acı neymiş anlarsın. Ve bir daha yanından geçip gidemezsin acının” (Baydar, 2007:150).

Erhan Bener, *İlişkiler*’de, baba Muzaffer Bey’in daha çok üniversite tahsilini tamamlamaya ve çalışmaya yoğunlaştığını anlatırken oğlu İhsan’ın okulundan habersiz ve hatta varlığını umursamadığına değinir: “Babasına gelince, bütün bu, onun için çok değişik, zaman zaman bunalımlı günlerde, bir kere bile konuşmuş, ilgilenmiş değildi İhsan’la. Evin içinde bir de oğlu olduğundan haberi yoktu sanki.[...] İhsan’ın ilkokulu bitirip bitirmemesi, hem de pekiyi dereceyle bitirmesi kimsenin umurunda değildi” (Bener, 2003:32).

Baba Muzaffer Bey ile oğlu İhsan’ın birbirinden ne kadar farklı oldukları da anlatılır. Baba ne kadar özenli ve bakımlı ise oğlu da bir o kadar bu konulara karşı ilgisizdir:

[...]Her zaman giyimine kuşamına son derecede dikkat eder, kravatlarını özenle seçer, hep kolalı ve kol düğmeli gömlekler, kılıç gibi ütülü pantolonlar, yelekli takım elbiseler giyer, İhsan Bey ve Mehmet Tahir Bey gibi en yakın arkadaşlarıyla bile hiçbir zaman senli benli konuşmazdı. [...] Oysa İhsan, kravat takmaktan nefret eder, çok zorunlu olmadıkça takım elbise giymez, ancak iki günde bir tıraş olurdu. Çok para istedikleri bahanesiyle, saç tıraşı olmak için bile en az iki ay beklerdi (Bener, 2003:35).

Her ne kadar baba ve oğul birbirine benzemese de İhsan, babasının hastalığı sırasında onu güçsüz görmeye dayanamamaktadır. Prostat kanseri olan babası, ameliyat olup kurtulsa bile artık hayat onun için eskisi gibi olmayacaktır: “Şimdi hasta yatağında baygın yatan babasına bakarken, onu bir gün böyle kaderine boyun eğmiş, sessiz sedasız yatarken göreceğine inanası gelmiyordu” (Bener, 2003:36).

İhsan ile babasının arasındaki ilişki ne kadar da sağlıklı görünmese de İhsan, babası öldüğü zaman bu hayatta tek başına kalacağını düşünmektedir: “Babası ölecek ve o yapayalnız kalacaktı. Babasının arkadaşları dışında, bir tek dostu yoktu bu memlekette” (Bener, 2003:81). İhsan’ın babasının ölmesine hazır olmadığını şu cümleleri ifade eder: “Hayır, hemen ölmesin. Üç ay, beş ay, yaşasın bir süre daha, ne kadar olursa. Henüz onun yokluğuna hazır değil” (Bener, 2003: 81). Babasının hastalığı sırasında, hiçbir zaman normal bir baba-oğul ilişkisi olmadığını düşünen İhsan, her şeye rağmen onu özleyeceğini bilir. Belki de zaman zaman arkadaş gibi de olurlar. Ancak babasının kendisinin sevdiği kadar sevmediğini düşünür. Bütün hayatını değerlendiren İhsan, babasına karşı nefreti bir yana bırakıp kabuğuna çekilme ve sevgisini gösterme süreci, babasının ölümcül hastalığı ortaya çıktıktan sonra kendini göstermiştir.

İlişkiler’de dikkat çeken bir nokta da Muzaffer Bey’in bir baba olarak oğluna bazı konularda kötü örnek olmasıdır. İçki içen biridir. Eşini aldatır. Bunların üzerine oğlu İhsan’ı daha on üç yaşındayken bir pavyona götürür ve o günden sonra erkek olacağını anlatır: “Çok içme. Arada sırada, içki sofrasında, kadın meclisinde... Çünkü kadınlar, sigara içmeyen erkeklere adam gözüyle bakmazlar” (Bener, 2003: 97). Bu son derece kötü ve ahlak dışı bir yaklaşımdır. Babanın hayata dair verdiği nasihatler oğlunu daha çok sorumsuz, başıboş ve serseri genç yapmaktadır: “Bir kere gelirdi insan dünyaya. Yaşamın tadını çıkarmak gerekirdi. Hayyam’ı örnek almalıydı. O da, hakçası sözünü dinliyordu babasının. Akşamları çok kez, Batılıların ve İranlı zenginlerin uğrak yeri olan, Tahran’ın lüks gece kulüplerinde vakit geçiriyor, esrar ve kokainle, Hayyam şaraplarıyla zil zurna sarhoş olmadan pansiyona dönmüyordu” (Bener, 2003: 140).

İhsan’ın annesi Zehra Hanım ise baba-oğulun yıllar önceki ilişkisini değerlendirdiğinde her zaman ilgisiz ve sert olmadığını vurgular: “Çocukluğunda sana karşı hiç sert davranmazdı”(Bener, 2003: 215). İhsan da bunu yalanlamaz, bir dönem arkadaş gibi olan ilişkileri vardır. Babası sevgisini de nefretini de açık bir şekilde sergileyen babaya karşılık İhsan, duygularını içinde yaşayan biridir. İhsan babasının bu tutumunu, kanser olduğunu öğrendikten sonra hoş görmeye başlamış, geçmişini unutmuştur.

Ece Temelkuran’ın romanı *Devir*’de, darbeler döneminin sosyal durumu anlatılır. Böylesi zor bir dönem Ali ve Ayşe adlı çocukların gözlerinden aktarılır.

Ayşe'nin dedesi onlardan uzaktadır. Dönemin getirdiği karışıklıktan dolayı olaylar çıktığı zaman Ayşe'nin babası Aydın, Ordu'da yaşayan babası için çok endişelidir. Onu alarak evine getirmeyi planlar: “Dün gece Ordu’yla konuştun, dedemle. ‘Kötü şeyler oluyormuş’ orada. Babam, dedeme, ‘Baba çıkma dışarı pek bugünlerde,’ dedi. Telefonu kapatınca anneme, ‘Ne yapsak Sevgi? ‘Kalbim sıkışıp duruyor, filan diyor. Babamı buraya mı getirtsek acaba?’ dedi. Annem ona cevap vermedi. Dedemin ‘kalbi’ var.” (Temelkuran, 2015: 198)

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, olayların merkezindeki İlhan Sacit, babasının nasıl olup da toprakla ve bitkilerle ilgilendiği kadar bile kendisi ve kardeşleriyle ilgilenmediğine bir anlam veremez. Babanın sert olması, çocuklarına ve eşine karşına ilgisiz kalması herkesi olumsuz etkilemiştir: “Çocukların ancak sertlikle, gerekirse dayakla -kamçı gibi esnek, söğüt dalından bir dayak sopası vardı- şımarmadan adam olabileceklerine inanırdı. İlhan, babasının bir bitkiye gösterdiği ilgi ve özeni nasıl olup da çocuklarından esirgediğine akıl erdirememişti hiçbir zaman” (Aral, 2015: 30).

Diğer yandan da onlara verecek bir şeyi olmadığı için böyle davrandığını düşünerek babasına hak vermeye bile çalışır ama kendi kendini avuttuğunu anlar:

Çocuklarına verecek iyi, doğru, güzel bir şey bulamıyordu ya da kendinde.

Geri kalmış, eskimiş, değiştiremediği değerlerinin farkında olarak, gizli bir aşağılık duygusuyla, kendi başlarına bırakıyordu onları, hiç değilse zarar görmesinler de yollarını kendileri bulsunlar diye. Acıması ama ürkütücü tavrının en iyimser yorumuydu bu (Aral, 2015: 30).

İlhan Sacit ile babasının arasındaki ilişki, babasının tutumlarından dolayı mesafelidir. Öyle ki kanser olan babası için üzülmeyiz: “Babam kanser. [...] Bir yıla kalmadan öleceğini söylüyor doktorlar. Ama ölümüne kendi ayaklarıyla gitti. Herkes ölümüne kendi ayaklarıyla gider Revan” (Aral, 2015: 67).

İlhan Sacit, elli üç yaşında babalık duygusunu ilk defa tadar ve oğlu Yalım'ın geç de olsa kendisini tamamlayan bir parçası olduğunu düşünür. Yasak bir ilişkiden olan oğlunun tek masum tarafı Yalım'a babalık etmektir. Bu durum yaptığı yanlış görmezden gelmesini sağlar. Onun işlerini yürütecek, soyunu devam ettirecek tek kişi olarak görmektedir: “Oğlu. Yalım. Geleceği oydu. Oğlu ona hayat verecekti. Gençlik, güç ve umut aşıyordu daha şimdiden. Çok küçüktü henüz ama onun büyüdüğünü görmek, ona bildiği her şeyi öğretmek başlı başına bir yaşama amacı, tutkusu yaratıyordu içinde Oğul babanın devamı olacak, soyunu, işini devralarak daha iyiye, büyüğe, kusursuza taşıyacaktı” (Aral, 2015: 38).

Elif Şafak'ın eseri *İskender*'de, İskender'in babası Âdem'in kendi babasıyla olan ilişkisine de değinilir. Âdem'in ayıkken ve sarhoşken diye ayırdığı iki kişilikli babası vardır: “Düşük omuzlu, konuşkan bir adam olan Baba (Ayık Olan), üç oğluyla (Tarık, Halil ve Âdem) vakit geçirmeyi sever, her gittiği yere onlardan birini-sevgi ve ilgi piyangosu kime çıktıysa-yanında götürürmüş” (Şafak, 2018: 53). Sarhoş olan hali ise sürekli kavga, suçlayıcı konuşmalar ve reddedici tavırlarla geçer. Üç oğluna bakmaktan acizdir: “Vampirsiniz, kanımı emiyorsunuz. [...] Sizi doyuracak kanım mı kaldı” (Şafak, 2018: 56). Sarhoş baba şiddet de uygular: “Onları sopayla/kayışla/kemerle döven ve bir keresinde karısının kasiğine tekme atarak merdivenlerden düşmesine neden olan adamın öteki babası olduğu gibi” (Şafak, 2018: 57).

Olayların merkezindeki İskender, babası Âdem ile yaşadığı bir olaydan sonra değişir. Sofrada et yemediği için yaşanan kavgadan sonra hem bir daha et yemez hem de bir daha sessiz ve geri planda kalmamaya kendine söz verir. Ailede yaşana bazı olayların hayata mâl olduğunu gösteren bir durumdur: “O günden sonra kendimi hiç ezdirmedim. Ve bir daha hiç et yemedim” (Şafak, 2018: 187). Zaten ilgisiz ve sert olan baba bir de evini başka bir kadın için terk ettikten sonra İskender ile yüzleşir. Tartışırken babasından tokat yiyen İskender, artık babasına saygı duymadığından aynı şekilde karşılık vermekle tehdit eder ama yapmaz: “Bana bir daha vurursan ben de sana vururum. Benim yumruğum seninkinden kuvvetli, haberin olsun” (Şafak, 2018: 335). Bu sözün üzerine kendisi de babasından çokça dayak yemiş olan babası daha çok sinirlenerek bir daha vurur. Babasından dayak yiyen bir oğulun baba olduktan sonra aynı hatayı yapmasına şahit oluruz: “Kendi babası (Sarhoş Olan) onu dövdüğünde bir kez olsun diklenmemiş, hep alttan almış, sinmişti. Oğluya arasındaki karakter farkı, kendi ezikliğini daha net görmesini sağladı. Dayanamadı buna. Hiddetlendi. İskender’e doğru bir adım atıp bir tokat daha patlattı. Bu seferki daha sertti” (Şafak, 2018: 335).

Feridun Zaimoğlu’nun romanı *Leyla*’da, romanın merkezindeki ailenin dışında bir baba –oğul ilişkisine yer verilir. Oğlu şehit olan bir baba, oğlunun ardından bir çöp kutusunun yanında ölü bulunur, intihar etmiştir: “Cephede savaşan oğlunun kahramanca öldüğü haberi geldi dün; gece boyunca bunu düşünmüş olmalı. Ya da haberin üzerinden bir saat bile geçmeden o anda veriverdi kararını ve veda bile etmeden evinden ayrıldı. Her şeye rağmen bayramlık elbiselerini giymiş olmalı. Senem Hanım çöplüğün dibinde yatan adamı gösteriyor” (Zaimoğlu, 2009: 64).

Leyla’nın babası, küçük oğlu Tolga’yı sünnet ettirir. Babanın uyguladığı şiddetten o kadar korkmuşlardır ki Tolga sünnet edilirken acı duyar ama babası yanında diye korkusundan sesini çıkaramaz: “Bağırmalı, bağırsın ki acıdan kurtulsun ama bağırıyor, babanın gölgesinde bağırıyor” (Zaimoğlu, 2009: 167). Leyla’da, baba hapse girince oğlu Tolga şiddetten uzak huzurlu olduklarını söyler: “En azından bu şekilde huzurumuz var” (Zaimoğlu, 2009: 186). Ancak annesi kendisi de o kadar şiddet görmesine rağmen babası için bu şekilde konuşmasını yasaklamıştır. Eserin sonlarında, babanın hasta olmasına Tolga, üzülmese de evlatlık görevi olarak ona bakmakla görevli olduklarını söyler.

Ayla Kutlu’nun eseri *Asi...Asi*’de, Asiyel ailesinin dördüncü kuşaktan torunu Armağan, biyolojik babasını gerçek bir baba görmez ama anneannesi Göksu’nun ölümünde gösterdiği hassasiyet nedeniyle ona güvenebileceği biri gözüyle bakmaya başlar: “Bir de... Dedesinin ve anneannesinin hatırı için ziyaretine gittiği Şevket’in sırtını dayayabileceği bir dost olduğunu anlıyordu. Ona güvenebilirdi” (Kutlu, 2017:101). Babası olarak gördüğü dedesi Beyazıt Bey ölünce, biyolojik babası Şevket Bey de oradadır ve aralarında ilginç bir diyalog yaşanır: “Şevket, yine koşup geliyor. Göksu Hanım’a gösterdiği saygıyı, eski kayınpederine de duyduğunu kanıtlıyor böylece. Giderken, Armağan’ın kulağına fısıldıyor: ‘Babaya ihtiyacın var mı? Hazırda bir tane var. Sana teselli olacaksa...’[...] ‘Sen Şevket’sin. Benim canım, dostum. Adını taşımak da hoşuma gidiyor ama babam öldü benim. Onun yerine kimseleri koyamam. Bunu

yaparsam, gün gelir kendimi ona suçlu sayarım. Seni de onunla karşılaştırım. Haksızlık ederim darılma” (Kutlu, 2017: 114). Şevket, gerçek babası olarak bu cevaba darıldıysa bile belli etmemiştir.

Asiyel ailesinin ikinci kuşağından küçük oğul Beyazıt Bey, anı defterine oğlu Hatay için tek oğlu, adını yaşatacak çocuğu olduğunu yazmıştır. Bu geleneksel bir bakıştır. Ancak tek oğlu olmasına rağmen yine en güçsüz, en nahif olanın Hatay olduğunu düşünmektedir.

Beyazıt’ın ağabeyi Bestami’nin hayatı daha karışıktır. Bestami Ağa’nın birkaç ay süren evliliğinden haberinin olmadığı bir oğlu ortaya çıkar. Bestami Ağa, eşrafın zorlamasıyla Hayrunnisa adlı genç kızla evlenmiştir. Aynı sırada hayatında Siren olduğu için evlendiği kıza el sürmemiş, Siren’in yanında kalmıştır. Bu ahlakdışı durumdan dolayı Ganime, Mahur ve Hayrunisa’ya da haber vererek Siren’in evini basıp darp etmiştir. Siren’in yaşadıklarını öğrenen Bestami Ağa, sinirini çıkarmak için o güne kadar aynı odada bile kalmadığı Hayrunnisa ile birlikte olmuştur. Birkaç ay içinde resmi olarak boşanan Hayrunnisa izini kaybettirmiştir. Hamileliğini herkesten saklamış, doğduktan sonra da Asiyel ailesinin gücü ile oğlunu elinden almaları tehlikesine karşılık kendi baba ve annesinin nüfusuna geçirmiştir. Kendisi de karşısına çıkan güvenilir bir hayırlı kısmetle evlendirilmiştir. Oğlunun adı Kerem’dir. Kerem, dedesini ve ninesini uzun bir süre anne ve baba bilmiş, gerçek annesini abla, üvey babasını da enişte olarak bilmiştir. Gerçeği öğrendiğinde babasından hesap sorma hırsıyla dolmuştur. Kerem, Kağızman kaymakamı iken kendisine ağabeylik yapmış, iyi insan olan üvey babasını sirozdan kaybedince Kağızman’da defnetmişlerdir. Kerem, Kağızman’a bir ortaokul Türkçe öğretmeni olarak atanan Dürnev Hanım ile evlenmiştir. Evliliklerinin dördüncü yılında bir çocuk sahibi olunca sevinçten gözyaşlarını tutamamışlardır. Şimdilerde emekli olup Kırıkhan’a yerleşmiştir. On yedi yaşındaki oğlunu Antakya’da bir okula yazdırır. Bir yandan da öz babası Bestami Ağa’yı soruşturur ama hakkında kimsenin kötü bir şey dememesini yadırgar.

Hasan Ali Toptaş’ın eseri *Kuşlar Yasına Gider*, bir baba-oğul ilişkisi üzerine kurulu olan bir eserdir. Bir bacağı protez olan, yaşlılıkla birlikte artık hiç yürüyemez hâle gelmiş bir baba olan Aziz Bey ile oğlunun ona karşı hissettiklerini işleyen bir eserdir. Aynı şehirde yaşamadıkları için babasının çektiği sıkıntılara bire bir şahit olmasa da bir telefonla hemen Ankara’dan Denizli’ye defalarca gelen bir evlat söz konusudur. Yazar, benimsediği postmodernist yaklaşımı anlatımına yansıtmakla birlikte babasının yanına giderken her defasında aynı yolda hayali bir “at”ın kendisini takip ettiğini anlatmıştır. Daha sonraları bu “at”, “ecel” olarak yorumlanmış ve eserin sonunda baba son nefesini vermiştir.

Aziz Bey, oğluna yük olmak istemeyen bir babadır. Hastalığı nedeniyle acılar çekmesine rağmen oğlunun kendisini hastaneye götürmesini nazikçe teklif eder: “Oğlum, dedi; seni de işinden gücünden ediyoruz, kusura bakma. [...] Zahmet olmazsa sen Isparta’daki üniversiteye, Gülfem Yengenin doktoruna götür beni” (Toptaş, 2019: 90).

Babasının morali bir nebze olsun düzelsin diye oğlu ona tekerlekli sandalye alır. Kendi kendine bahçe ve ev arasında dolaşabilsin diye evin giriş yerine rampa yol

açtırmıştır ama babası bahçedeki ağaçların kesilmesine razı olmamıştır: “Onu hayata bağlayacak köprüyü inşa ediyorduk aslında; Musa’nın rehberliğinde, dünyanın derinliklerine doğru giden, kendisi kısa anlamı uzun bir yol açıyorduk” (Toptaş, 2019: 122). Baba, sandalyeyi kullanmaz. Üstelik psikolojik olarak çöktüğü için yemeden içmeden kesilir, çok fazla zayıflamıştır: “...Baban yemeden içmeden kesildi büsbütün, iğne ipliğe döndü” (Toptaş, 2019: 127). Bütün olanların ardından aslında beklenen son gerçekleşir ve baba vefat etmiştir. “Babalar bizim yalnızlıklarımızdır.” sözü kulaklarında kalır.

Sevinç Çokum’un eseri *Lacivert Taşı*’nda, Baba Issız Bey, oğullarına tecrübelerini aktarır, nasihatler verir: “Dünyaya gelmenin marifet olmadığını, insanlaşmaya doğru adım adım yol almamız gerektiğini söylerdi babam. İnsanlaşmak... İnsan değil miydik biz? Değildik! Yaratılmış bir, bir şeydik. Bir canlı, bir kitle, bir hacim. Hayvan bile değil. İnsana daha sonra benzemeye başlıyorduk. Bu dünyaya geliş maksadımızı kavradıkça” (Çokum, 2011: 10). Issız Bey, muhtaçları sofralarına davet eden biridir ve oğullarına da bunu öğütler: “Hiç kimse fakir ve kimsesiz olmayı istemez, demişti babam. Ama ne yazık ki ellerinden bir şey gelmez. Onlara karşı üstünlük taslamayın. Hayatınızın birdenbire değişeceği ve bir daha aynı zenginliği göremeyeceğiniz günler gelir... Yerdeki parayı almak isteyecek kadar. Ona yüz sürersiniz. Ondan da aşağı bir yere inersiniz o zaman” (Çokum, 2011: 39). Baba Issız Bey’in nasihatleri hayattayken de ölünce de hep kulaklarına küpe olmuştur: “Yere düşmüş ve başkasına ait ve onun canını yakan şeyi alma. Karşıdaki sultan da olsa doğruyu söyle. Onun yüzüne bakma ve başını dik tutarak söyle! Fakirleri zenginlerden üstün bil. Dedelerimizden ne gördüysek onu uygula Hicret! Söz konusu insanlıksa, akıl ve yürek aynı yerde buluşur. O mu, bu mu diye düşünme” (Çokum, 2011: 46).

Sevinç Çokum’un eserinde, baba-oğul ilişkisinden bahsedilirken Hicret, babası Issız Bey’den dayak yediğini hatırlamadığını belirtir: “Babamdan dayak yediğimi hiç hatırlamıyordum, gerçi bastonunu sık sık gösterir, bir şey fırlatacakmış gibi yapar, bazen de beş parmağını ayna gibi uzaktan gere gere "Şimdi inecek!" anlamında gösterirdi ama... Hani bir tokat acısı, hatırlamasam da galiba birkaç kulak bükme hadisesi... Bak, ağabeyimin birkaç tokadını unutmuyorum hiç” (Çokum, 2011: 24). Issız Bey, babasının anlatmış olduğu Osmanlı zamanlarını kendisi de anlatır. Bu çerçi ailesinde yaşananlar ve anlatılanlar baba tarafından hep deftere not edilmiştir: “Ruhuna rahmetler yağsın, babam bunları bir deftere kaydetmeyi düşünmemiş olsa gerek, bazı yaz geceleri, annemin biber, patlıcan, kabak, bamya kuruttuğu dama döşekler serip yatarken uykumuz tez gelmediğinden, anlatır dururdu ve biz de Yordam Ağabey’imle dinlerdik” (Çokum, 2011: 29).

Hicret Bey, oğlu Selvi’nin vefatından sonra uzun bir süre kendine gelemmez. Oğlunun ölümünden sonraki ilk kervanına çıkarken oğlu Devran’a bir mektup bırakır. Bu mektupta bir zamanlar nasıl babası Issız Bey nasihatlerle büyütmüşse, kendisi de çocuklarına hayattan çıkardıkları tecrübeleri, babasından öğrendiklerini bir nevi vasiyet gibi mektubuna yazmıştır: “Birbirinizle kardeşlik bağlarınızı zedelemeyin! Sahip olduklarınızdan ırk, soy, sülale, uzak yakın ayrımı yapmaksızın yoksullara pay ayırın. Hatunum Telli Hanım’ın, senin ve diğer aile efradının hakkına düşenleri adaletlice dağıtın. Sevgili oğlum, bahçelerden eşit olarak yararlanın ve hayvanlara eziyet etmeyin!

Haklarını ayırın ve ağaçların meyvelerini israf etmeden yeyin ve ağaçlarda kuşlar ve daha başka yaratılmışlar için pay bırakın” (Çokum, 2011: 144).

Anılar da Yakılır’da, Sadık Kozanoğlu’nun oğlu ardında bir mektup bırakarak kayıplara karışır: “Kozanoğulları’na ve Ofazoğulları’na kırımım. Babamın evladına karşı ikiyüzlü davranmasına bir tepkidir aranızdan ayrılmamın sebebi” (Yıldız, 2015: 177). Sadık Kozanoğlu, diğer oğlu Tunahan’ın da tepkisini başka bir konudan dolayı çekmiştir. Oğlu Tunahan babasının yasak bir ilişkisini öğrenir ve oğlunun babasına olan saygısı ve güveni kalmaz.

Kafamda Bir Tuhaflık’ta bozacı Mevlut, her gece başka başka olaylara şahit olurken bir gün de karşılaştığı olay karşısında kendi babasıyla olan ilişkisiyle karşılaştırır. Gecenin geç saatlerinde biri iri yarı iki adam, önce boza istediğini söyler, sonra ellerindeki bıçakla Mevlut’un o günkü kazandığına el koyarlar. Onların baba oğul olduğunu anlayan Mevlut, daha fazla belaya bulaşmamak için susar ve uzaklaşırlarken şunları düşünür: “...Kendisi babasıyla asla bu türden bir suç arkadaşlığı kuramamıştı. Rahmetli babasının suç arkadaşı değil, suçladığı biri olmuştu her zaman” (Pamuk, 2015:40). Mevlut, babasının kendisini niçin yanında istemediğini hayatının sonuna kadar düşünecek ama yanıt bulamayacaktır. Mevlut babası çok sinirli olduğu için aynı sofradayken rahat bir yemek dahi yiyemez. Sinirinden her zaman nasibini alan Mevlut’a karşı, sigara içtiğini öğrenen babası çok sinirlenir: “Allah belanı versin.” diyerek tokat atar ve çıkıp gider. Mevlut, babasının tutumu karşısında ona duyduğu hisleri değişmiştir: “Bu evde geçirdiği dokuz yıl boyunca –hele ortaokula giderken- uykuyla uyanıklık arasında babasının evin içinde çıkardığı bu tıkırtıları, kendi kendine söylenişini, soluk alıp verişini, boza sattığı kış günlerinde hiç bitmeyen öksürüğünü, hatta gece horultusunu dinlemek Mevlut’a güven ve huzur vermişti. Şimdi babasına karşı aynı duyguları duyamıyordu” (Pamuk, 2015:142).

Nermin Bezmen, *Sırça Tuzak*’ta, kötü niyetli ve hırslı Selçuk’un, babası tarafından dahi hoş karşılanmayacak derecede kötü niyetli olduğunu anlatır. Selçuk’un, babasıyla da arası iyi değildir .Selçuk, kendisine yurt dışında verilen iş görüşmesi görevinde, karşı taraftan kendine özel pay istemiştir ve bu yakışıksız olaydan babasının haberi olur. Bu yüzden Vecdi Vardar, oğlu da olsa Selçuk’un yönetimden uzak durmasını ister. Bunu ailenin iyiliği için istemektedir: “Bu, ailemizin geçmişine ve geleceğine karşı vicdani borcumuzdur. Kaç nesildir bize duyulan saygıyı, güveni, içimizden birinin aç gözlü heveslerine kurban edemeyiz.” (Bezmen, 2012: 203)

Selçuk’un babası Vecdi Vardar, büyük oğlu Selçuk ile ilgili olumsuzlukları bilir, kabullenir ama yine de yüreği acır: “Vardar, neler dinleyeceğini daha başından hissetmiş de, korktuğu başına gelmiş gibi kaşlarını çattı, yutkundu. Konuştukları, bir kez daha kendi oğluydu; en büyük oğul. Ağabeyini dinlerken gözleri, büyük bir mücadeleyle sandalını kıyıya yanaştırmaya çalışan bir balıkçıya takıldı. Onun da bir oğlu var mıydı acaba? Varsa, nasıl bir oğuldu” (Bezmen, 2012: 252).

Emine Işınsu’nun *Bir Aile* adlı eserinde, evi ve eşine ilgisiz olan Behçet’in çocuklarına karşı da ilgisizliği göze çarpar. Hatta oğlu Aziz’in tahsilini, çalışmasını kıskanan bir babadır. Behçet’in sadık bir eş olmadığı da en çok göze çarpan kötü yönlerinden biridir. Bu yönü oğlu Aziz’in hayatını da kötü yönde etkiler. Aziz’in

evlenmek üzere karar verdiği ve hamile olduğunu öğrendiği Meral ile evlilik planları yapmaktadır. Ancak Meral'in Aziz'in babası Behçet ile de ilişkisi vardır ve taşıdığı çocuk Aziz'in değil Behçet'in çocuğudur: "Meral'in senin çocuğun dediği bebek, çocuğun değil kardeşindir" (Işınsoy, 2013: 222). Geç de olsa bunu öğrenen Aziz, evlenmeyi istediği Meral'den ayrılır.

İncelediğimiz eserlerde farklı baba-oğul ilişkileri örneklendirilmiştir. Anne ve babanın akademik başarılarının çocuklarına yetersizlik duygusu yaşattığı bir örnekte çocuk, kimsenin kendisine ihtiyacı olmadığını düşünüp herkesten uzaklara yerleşmiştir. Babanın oğluna çok ilgisiz kaldığı durumlarda, onun boşluğa düştüğü kendini işe yaramayan biri olarak gördüğü örneklendirilmiştir. Babanın içki içmesi oğlunu da etkilemekte onun içerek yaptığı yanlış bir davranış çocuğunun alkolik olmasına sebep olabilmektedir. *Mor* ve *Kayıp Söz* adlı eserlerde babalarından ilgi görmeyen oğulları, aynı muameleyi kendi oğullarına göstermemek için ellerinden geleni yapmışlardır. *Leyla* ve *İskender* adlı eserlerde oğluna şiddet uygulayan baba örnekleri görülmektedir. *Asi...Asi*'de, dedesini babası bilip büyüyen Armağan ile varlığından Bestami'nin haberinin hiç olmayacağı öz oğlunun gelip babasını bulması anlatılır. *Mor* ve *Asi...Asi*'de, erkek çocuk soyun devamı olarak görülür. *Kuşlar Yasına Gider*, hasta ve yaşlı bir baba ve ona bakmaya çalışan oğlunu anlatır. *Lacivert Taşı*'nda, babadan oğula, onlardan da torunlarına kalacak kadar değerli öğütlerle büyütülen bir baba-oğul ilişkisi vardır.

14.3.Baba- Kız İlişkisi

Aile içi ilişki tiplerinden biri de baba ve kızı arasındaki ilişkidir. Babanın göstermiş olduğu ilgi, çocuklarına çizdiği yol, çocuklarının geleceğini büyük oranda etkilemektedir. Bu nedenle eserlerde geçen baba-kız ilişkisine dair tespitlere de yer verilmiştir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de Doğu'da yaşayan bir ailenin dramını da anlatır. Zelal, töre kurbanı verilmek istenmediği için onun evden kaçmasına izin verilir. Zelal, babasının kendisini çok sevdiğini bilir ve canını kurtarmak için kaçır. Babası kızını öyle çok sever ki köyde kızlarına kimlik çıkarttıran bir baba örneğidir ve bununla övünür: "Babam bizlere nüfus çıkarmış olmakla övünürdü hep. Hele bir düşünsene... Kızların bilem kafa kâğıdı vardı" (Baydar, 2007:144).

Erhan Bener'in eseri *İlişkiler*, romanın başkışısı İhsan'ın annesi Zehra Hanım'ın babasıyla olan ilişkisine biraz daha derinlemesine iner. Muzaffer Bey ile evlendiği için zaten konuşmadığı babasıyla arası aslında hiçbir zaman iyi değildir. Babasını, kendisine karşı olan tutumlarından dolayı hiç sevmez çünkü erkek çocuklarını daha çok seven bir baba tipidir: "Ben babamı hiç sevmedim. Çocukken benimle ilgilenmezdi. Onun için sadece ağabeyim ve erkek kardeşlerim olduğu için, çocukluğum yalnız geçti sayılır. Daha sonraları babama sevgisizliğim ideolojik bir boyut kazandı. O benim için bir emperyalist ajanı, kapitalist uşağı, sömürgeci bir küçük burjuvaydı. Onun hakkında ne düşündüğümü bildiği için o da bana en küçük bir sevgi göstermez, Muzaffer'den hem bu yüzden hem de akrabalar arasındaki düşmanlık yüzünden nefret ederdi. Benim onunla evlenmem adamcağızı çileden çıkarmış olmalı" (Bener, 2003: 134). Zehra Hanım'ın babasıyla arasının kötü olması nedeniyle babasının hastalığını duyduğunda üzülebilmiştir. Bir zamanlar dindarlığı ile tanınan bir tüccar iken iflas ettikten sonra

içkiye düşüp ciğerlerinin hasta olması kaderin bir cilvesi gibidir: “İçkiye düşüp kanserden öldüğünü öğrendiğim zaman, sevindim diyemem, ama kader onu en zayıf olduğu yerden vurmuş diye düşünmekten kendimi alamadım.” (Bener, 2003: 135)

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*’nde, başkahraman Ayda’nın çok beğenilen elbisesinin aslında babasından aldığı sayılı hediyelerden biri olduğu ve babasının kızına ilgi göstermediği anlaşılmaktadır: “Babamdan hayatım boyunca alıp alacağım iki armağandan birinin bu elbise olduğunu sanki o yaşta sezmiş gibi, onu bana babamın getirmiş olduğunu dünya âlem bilsin istiyorum” (Kulin, 2016: 5). Ayda, babasıyla çok az vakit geçirmiş, babalık hakkında bilgisi olmayan bir çocuktur. Baba kavramına dair aklında kalanları anlatmıştır: “Baba namına bildiğim tek şey, sadece birkaç kez birlikte olduğum, yatağımın başucunda duran çerçevedeki resim ve o birkaç kucaklaşmada, burnuma yapışıp kalmış, genzimi gıcıklayan tarçın kokusuydu. Bir de küçüldüğü halde dolabımdan çıkarılmasına izin vermediğim rüküş bir tafta elbise” (Kulin, 2016: 13). Ayda, neden sık sık herkese sevilip sevilmediğini sormasını sorguladığında babasızlıktan olduğunu fark etmiştir. Bir güven sorunu yaşamaktadır: “Nedim Baba’yı hatta anneannemle dedemi sürekli sevgi üzerine sınamamın nedeni, herhalde babam hayattayken babasız kalmış olmamın verdiği güvensizlik duygusuydu. Ben farkına varmasam da öz babama yüreğimin derininde duyduğum kızgınlığı, kırgınlığı hiç yenememişim demek, diye düşündüm, sigaramın külünü tablaya silkelerken. Oysa kızgınlığa ve kırgınlığa yer vermeyen, mutlu, sevecen bir ailede yaşamıştım yıllarca” (Kulin, 2016: 159). Eserde, Ayda, annesinin babasını terk ederken onun ekonomik açıdan çok iyi durumda olmasını hiç düşünmeden aslında kendisi de dâhil kimseyi sevmediği için terk ettiğini açıklar: “Sonsuz olduğu söylenen servetine rağmen kimseye verecek hiçbir şeyi olmayan, çocuğunu bile sevmekten aciz öz babamı terk edip giderken” (Kulin, 2016: 33).

Bir zamanlar öz babasından ilgi görmeyen bir kız çocuğu olan Ayda evlenir ve onunda kızı olur. Eşi Sinan, nesil olarak karşılaştırdığında kızıyla arasında çok fark görse de ona güvenmektedir: “Ne olursa olsun, Aslı’dan şikâyet hakkımız yok. Ailesine saygılı, sevecen ve akıllı bir çocuk o, diye başlardı Sinan” (Kulin, 2016: 82). Babanın, kızının kötü alışkanlıkları olmadığını söylerken yeni neslin ne gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu da karşımıza çıkar: “Yok elbette. Bize dersleriyle de ilgili sorunlar yaşatmadı hiç. Baksana çevremizde onlarca kişi var çocuklarıyla başı dertte olan. Yok uyuşturucu korkusu, yok satanist gruplar... Allah’a bin şükür böyle bir derdimiz de olmadı” (Kulin, 2016: 82).

İnci Aral’ın eseri olan *Mor*’da, dört çocuklu bir ailenin hem anne baba hem de çocuklarının kurduğu aile düzenleri anlatılmıştır. Ailenin ikinci çocuğu olan Armağan’ın kızı Filiz, çok serbest yetişir. Bu durumdan babası Armağan, giderek rahatsız olmaktadır. Anne ve babanın kendi arasında çözemediği sorunların olması ve birbirlerinden uzaklaşmaları bir anlamda kızlarına da yansır: “Onu özel üniversitede okutuyorum yıllardır, çuvallar dolusu parayla. Ekonomist olsun diye, şarkıcı değil” (Aral, 2015: 106). Armağan kızının bu durumundan anneyi sorumlu tutar: “Anlayamadığım... Yani bu kız beni öldürmek mi istiyor yoksa deli mi? [...] Onu vazgeçirmeliyiz, [...] İyi bir çocuk, iyi kötü okuyor. Özgür yetiştirdik. Zıyan mı olsun,

neden havlu atıyorsun hemen? Sen ne biçim annesin" (Aral, 2015: 106). Armağan, kızı Filiz'in doğduğu andan itibaren nasıl bir babalık yaptığını düşünür. Kendi babası İbrahim Sezgin Bey, kendisine ve kardeşlerine karşı katı ve mesafelidir. Armağan ise kızına tam tersi yakın ve sevecenlikle yaklaştığını düşünür: "Özellikle Filiz'e doğduğu günden başlayarak, kimseye göstermediği bir sevgi ve ilgi sunmuş, incinmesin, üzülmeyin, hiçbir şeyin yoksunluğunu çekmesin isteyerek her dileğini anında karşılamış, onu sırtında taşıyarak tepelere tırmanmıştı. Benim böyle bir babam olsaydı çok daha başarılı bir insan olurum, diye düşündü" (Aral, 2015: 113). Filiz'in erkek arkadaşıyla ayrı eve taşınacağı haberinden sonra onu evden telli duvaklı bir gelin olarak gönderebilmeyi ne kadar istediğini fark eder. Yetiştirilme şartları, zaman ne kadar geçerse geçsin kendini göstermekte ailede gördüğü töre ve gelenekleri uygulama isteği uyandırmaktadır:

Filiz'i hatırladı ve kimileri modası geçmiş bulsa da insan kızının evlendiğini, evden gelinliğiyle çıktığını görmek ister, neden istemesin, diye düşündü Armağan. Filiz'in -bu biçimde- evden ayrılması tatsızdı ama gençlerin bazıları böyle yaşıyorlardı. Sonra da birbirlerinden bıkip ayrılıyorlardı.- Bir genç kızın ailesi İstanbul'da oturuyorken kalkıp aynı şehirde bir oğlanın evine taşınması ele güne karşı da açıklanması kolay olmayan bir aşırılıktı. Tutucu değilim, anlarım, ama toplumun değer ölçülerine de özen göstereyim, konuştuğumuzda böyle söyleyeceğim ona (Aral, 2015: 115).

İnci Aral, ailenin en büyük çocuğu ve eserin başkişisi İlhan Sacit'in ikinci evliliğini yaptığı Renginur'un babasının, kızı ve evliliği hakkında ne düşündüklerine de yer verir. Damadı zengin olduğu için bir anlamda yaş konusunun üzerinde fazla durmamış, kızının kararına saygı duyduğunu belirtmiştir. Çünkü kızı yirmi yaşlarında iken damadı elli üç yaşındadır:

İlhan, hayatlarına birdenbire-izinsiz-girdikten sonra bu konudaki görüşü değişmişti tabii. Kızının kendinden neredeyse otuz yaş büyük evli bir adamla ilişkiye girmesi yalnızca şaşırtmıştı onu. Piyango vurmuş birinin şaşkınlığıydı bu. O adamın önünde ceketini iliklemiş, hayatını iyiye doğru az çok değiştireceğini umduğu bir yazgıya boyun eğmekten başka seçeneği yokmuş gibi susmuştu. Çalışmakla hiçbir zaman elde edilemeyecek paraya ve onun yarattığı güce duyulan saygıydı bu. Mademki birbirlerini seviyorlardı, ne diyebilirdi ki (Aral, 2015: 142).

Elif Şafak'ın eseri *İskender*'de, olayların merkezindeki İskender'in annesi Pembe'nin de ailesi incelenmiştir. Pembe'nin ailesinde, hiç erkek çocuk olmadığı için her seferinde erkek olur ümidiyle çocuk istedikleri ve bu şekilde sekiz kız kardeş oldukları, dokuzuncu kız doğduktan sonra da annenin vefat ettiği anlatılır. Bu durum özellikle Doğu'da çok yaşanan bir durumdur. Pembe ve Cemile'nin babası Berzo, altı kız çocuğundan sonra yine kız olmasını hem de ikiz olmasını şöyle değerlendirir: "Babaları Berzo ikiz olmanın hem şans hem lanet olduğunu söylerdi. Şanstı çünkü her zaman güvenebilecekleri biri vardı. Ama aynı zamanda lanetti, çünkü içlerinden biri herhangi bir talihsizlik yaşadığında ikisi de acı çeker; hüznüleri katmerli yaşarlardı" (Şafak, 2018: 45).

Feridun Zaimoğlu'nun eseri *Leyla*'da, sadece kızlarına değil ailedeki herkese anlayışsız olan ve şiddet gösteren bir baba modeli anlatılır. Baba, Yasemin ve Selda'ya

da başkahraman olan Leyla'ya karşı da karşı anlayışlı değildir. Onlara her fırsatta şiddet uygular: “Rengi kararmış yüzü bir anda yüzüme yaklaşveriyor; ardına dek açık hayvansı çenesinden fişkırان soluğu alnımı sıyrıyor, elinin tersi burnumun üzerine çarpıyor; içimdeki canı sıkıp çıkarmak istiyor ya da çocuklar gibi hoplayıp sıçrarcasına dans etmemi istiyor da bunu benden rica edemiyor belki de. İki ıslah tokadının ardından tekrar kayboluyor; önlük yakam kırmızı ve ıslak bir halde boğazıma yapışıyor. Kırmızı ve ıslak bir hâlde geri dönüyorum” (Zaimoğlu, 2009: 18). Leyla'da, baba kızlarının çalıştırıp onların parasına el koymaktadır: “Kızların dikiş konusunda çok becerikliler, izin ver bari benim için çalışsınlar, kızım Fulya'nın çeyizi henüz tam değil. Beni zor durumdan kurtarmış olurlar böylece; kazandıkları üç kuruşu da sana, evin reisine verirler” (Zaimoğlu, 2009: 21). Baba Halit'in, yaptığı yasadışı işlerden dolayı hapse girdikten bir süre sonra çıkması Leyla da dâhil olmak üzere kimseyi sevindirmez çünkü eski şiddet dolu günler tekrar başlayacaktır: “Tahliye edilmiş. Özgür biri artık. Arbede yaratan sefil biri. Bu sefil, hücrelerinde ölmedi, öldürülmedi, oradan canlı kurtulabildi ve şimdi ona bizler katlanmak zorundayız” (Zaimoğlu, 2009: 215). Leyla, babasının yaşattıklarından dolayı toplumda asosyal biri olduğunu anlatır: “Hepimiz korkağız, anne, diyorum, başka bir insanın gözlerinin içine bakabilmek için çok büyük caba harcamam gerekiyor. Bunu neye, kime borçluyum acaba” (Zaimoğlu, 2009: 218).

Babasının bütün yaşattıklarından sonra nefreti gittikçe artan Leyla, onun ölmesini ister: “Karşımdaki, cehennemin dibine gitmesini dilediğim bu adama bakakalıyorum. [...] Ölsün istiyorum, ama başka insanların sevinçlerini kursaklarında bırakmak için eminim uzun yıllar yaşayacaktır daha” (Zaimoğlu, 2009: 441). Anneleri babanın şiddetinden kaçarak Almanya'ya gitmiş, Leyla evlenmiş ve evden ayrılmışlardır. Evde kalan kız kardeşleri Selda ve Yasemin bir zaman işçi olarak Almanya'da çalışmışlar, dönüş yaptıktan sonra da babalarının zulmünden kurtulmak için yurtdışında kalmışlardır: “Bir kadın yurtdışında kalıyorlar. Her şey yolunda yani” (Zaimoğlu, 2009: 570).

Leyla'nın babası Halit, hastalanır ama o kadar zulüm etmiştir ki, ölse bile umurunda olmadığını söyler: “O yaşarken biz acı çektik. Ölürsa bizler de kurtulmuş olacağız”(Zaimoğlu, 2009: 569). Baba ölünce Yasemin öyle sevinir ki sevincini bayram günü olarak ilan eder: “Günümüz mübarek olsun, şeytanın bacaklarından birinin kırıldığı bugün mübarek olsun” (Zaimoğlu, 2009: 594).

Ayla Kutlu'nun eseri *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin küçük oğlu Beyazıt Bey'in, mutlu evliliğinde art arda yaşadığı ölümler onu çok etkilemiştir. Beyazıt Bey iki kızını kaybetmiştir. Küçük kızı Altınyaz'ın ölümünden sonra diğer kızı Nevnur'un da doğum sırasında ölmesi çok acı vermiştir. Diğer kızı Verda'nın okuduğu anı defterlerinin birinin son cümlesi içini acıtır. Çünkü merhametli ve duygulu bir baba olan Beyazıt Bey, Nevnur'un ölümünden sonra tarih konusunda yaptığı araştırmalarına son verdiğini not düşmüştür: “Kızımı; yeni ışığım diye karşıladığım Nevnur'umu kaybettim. Artık bu konuda çalışmak içimi daraltacak. Her yerde çocuklarımdan kalan hatıralar karşıma çıkacak. İnsan başladığı her şeyi bitirmek için gelmiyor dünyaya” (Kutlu, 2017: 179).

Anılar da Yakılır'da, babanın yanında en kıymetlisi kızı Melek'tir: “Babasının sözünü kıramadığı tek ferdiydi aile bireyleri içinde.[...] Babasının çokça nazladığı, kıymetli bir evlattı Melek Hoca” (Yıldız, 2015: 9).

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, eserin başkahramanı Mevlut, her gece boza satmaya çıkarken iki küçük kızına, boza satmaya gideceği vakit beklememelerini, uyumalarını söyler. Evliliğinin ilk zamanlarında, Mevlut, çocuğunun erkek olmasını o kadar çok ister ki elindeki isimler kitabının yalnızca erkekler bölümünü okur ancak bir kızı olmuştur. Rayiha, onun buna üzüleceğini düşünürken tam tersi olmuştur. Mevlut kızlarına düşkün onları çok seven bir baba modelidir: “Pilav arabasının camına yapıştırdığı resmi pek çok müşterisine ‘Kızım oldu’ diye gösterip bedava pilav dağıttı”(Pamuk, 2015:204).

Mevlut'un eşi Rayiha'nın babası Abdurrahman Bey'in kızlarını çok sevdiğinden bahsedilir. Abdurrahman Bey, İstanbul'da kazandıklarıyla bir arazi alır, köyün en kimsesiz kızıyla evlenir. Ona göre İstanbul'da çalışırken destek olması için üç erkek evlat şarttır ama çok sevdiği üç kızı olur: Vediha, Rayiha, Samiha. İlk oğlu aslan gibi olsun diye adı da Vedi olsun istemiş, kız olunca da Vediha adını vermiştir. Ayrıca baba, kızları için uygun kısmet bile aramayı denemiştir. Bu şekilde kızına kısmet araması dedikodulara yol açmıştır: “Benim gibi bir sakatı kıskanıp dedikodu etmelerinin nedeni, eğri boyunlu biri olmama rağmen kızlarıyla mutlu olabile, hayattan zevk alan, kafa çekmeyi bilen bahtiyar bir adam olmamdır” (Pamuk, 2015:123).

Abdurrahman Bey'in kızı Rayiha, Mevlut tarafından kaçırılınca babalık iç güdüsüyle sevgili kızını hemen aramaya koyulur. Abdurrahman Efendi kızı kaçtığı için zor durumda kalır. Haberi varmış izlenimi vermemek için şikâyetle bulunur. Samiha'nın ağzını yoklar: “Rayiha'yı kaçırın kim diye Samiha'ya çok sordum, bak kafam atarsa döverim de dedim, tabii onlara bir fiske bile vuramam, inanmadılar, bir cevap alamadım” (Pamuk, 2015:190). Düşündüğü gibi de olur, jandarma kızına sahip çıkamadığını, kendi rızasıyla kaçtığının belli olduğunu söyler. Jandarma düşünüp taşınmasını, isterse peşine jandarma salacağını, ama sonradan damadını affederse davalık olacaklarını hatırlatır, karar vermesini ister. Bir süre sonra kızından haber alan baba, çaresizce affedecektir: “Rayiha, İstanbul'daymış, iyiymiş, gebeymiş, Vediha'nın kocası Korkut'un amcaoğlu Mevlut'a kaçmış. Tek kuruşu yoktur o salak Mevlut'un, Vediha onu görmüş. ‘Asla affetmem,’ dediysem de Vediha hemen anladı affedeceğimi” (Pamuk,2015:190).

Abdurrahman Efendi'nin küçük kızı Samiha da evden kaçır. Kızların babası Abdurrahman Efendi kızı kaçtığı için utanç duymakla birlikte, kendi seçtiği biriyle gitmesini içten içe hoş karşılamaktadır:

Kızları sürekli kaçan bir baba olmak nasıl bir şey? Biraz utanıyorum ama gurur da duyuyorum: Çünkü kızlarım başkalarının seçtiği kocalara değil, cesaretle kendi seçtiklerine varıyorlar. Bir anneleri olsaydı, dertlerini açar, kaçmaya gerek kalmadan en uygun olanını seçerlerdi... Herkesin bildiği gibi evlenebilmek için aşk değil güven daha önemli bir duygudur. Ben köye dönünce zavallı Vediha 'ya yapacaklarından korkarım. Büyük kızım göstermez ama zekidir, belki de cezayı atlatır (Pamuk, 2015:210).

Yekta Kopan'ın eseri, *Aile Çay Bahçesi*'nde, babası için kendisinin ne ifade ettiğini bilmeyen bir kız evlat vardır. “Müzeyyen. Annesinin kuzusu. Babaannesinin biriciği. Babasının... Sahi ben, babamın neyiydim?”(Kopan, 2017: 53). Babasının gözündeki yerini bilmemektedir. “Ömrüm boyunca, ikinci el eşya satan bir dükkânın

vitrinine bakar gibi baktım hayatıma.”(Kopan, 2017: 54) Kendi hayatını böyle yorumlar. Müzeyyen ile babası arasındaki ilişkiyi üvey annesi farklı yorumlamaktadır. Babasının şimdiki eşi Hayriye Hanım’ın önceki aile hayatı da çok düzgün bir hayat değildir. Parçalanmış bir ailesi vardır. Eşi kalp krizinden vefat eder, oğlu Avusturya’da yaşar ve yüzünü görememektedir, torunlarının yüzünü bilmemektedir. Hayriye Hanım’a göre Müzeyyen ve babasının arasındaki ilişki kendi hayatına göre daha sıcaktır. Çünkü babası ihtiyacı olduğunda çocuklarına ulaşabilmektedir.

Müzeyyen’in de Çiğdem’in de doğmasını isteyen babadır. Çocukların evliliğini düzeltereğini sanmıştır: “Ama sizi bile aldılar elimden, gönlümce sevmeme izin vermediler”(Kopan, 2017: 129). Müzeyyen, daha önce babasından hiç ilgi ve şefkat görmediği için bu anlattıklarının bir kelimesine dahi inanmaz, ikna olmaz.

Nezihe Meriç’in eseri, *Alacaceren*’de, başkahraman Bengi’nin babası Bülent Bey mimardır. Bengi daha çocuk yaştayken anne ve baba anlaşılamamış, Bengi ve kız kardeşi Gün’ü terk ederek yalnız bırakmışlardır. O nedenle, Bengi’nin, baba kavramına dair bildikleri sadece geçmişte kalan birkaç anıdır. Bengi, eskileri hatırlarken hep sabah vakitlerini hatırlar. Hatırında anne sert, baba daha sevecendir: “Baba onun için hep sevgili biridir”(Meriç, 2017:14).

Bengi, babanın yokluğunu erkek arkadaşında aramaktadır. Bengi, ilk aşkını hatırlar. Adı Ercan’dır. Ercan’ın kaşları, saçları tıpkı babasıninki gibi sarı sarıdır. Gözleri babasıninki gibi eladır. Bu yüzden Bengi’ye göre Ercan da babası gibi yakışıklıdır. Burada bir kız çocuğunun babasına olan bağlılığını, hayranlığını görmekteyiz. Yaşadığı ilk aşkında babasının özelliklerini araması bunu göstermektedir.

Nermin Bezmen’in eseri *Sırça Tuzak*’ta, Selçuk’un ilgisi hep dışarıda başkalarıyla kendini kıyaslamakla, nasıl zarar vereceğini hesaplamakla geçtiği için kendi evindeki huzuru da sağlayamamıştır. Boşandığı eşi Fazıla da para ve lüks düşkünü biridir. Ama kızı Gülşah, ilgi ve sevgiyi anne ve babasından beklemekte ancak aradığını bulamadığı için hep hayal kırıklığına uğramaktadır. Kızı, babasıyla vakit geçirmek isterken bile ilgi ve sevgi beklediğini yansıtmakta, ne yaptıklarının önemi olmadığını yeter ki beraber olmak istediğini defalarca dile getirmektedir. Selçuk ise her defasında kızıyla vakit geçirmekten mutlu olduğunu, onu çok sevdiğini ama hesapta olmayan işleri çıktığını söyleyip buluşmalarını ertelemeleri gerektiğini söylemektedir. Hem babası Selçuk hem de annesi Fazıla tarafından yalnız bırakılan bir kız çocuğu vardır. Gülşah kendini boşlukta hissetmektedir: “Ama babasına o kadar kızgın ve kırgındı ki, gerçekten umursamıyor olmayı çok isterdi. Bu hafta sonunda yine yalnız bırakılmıştı ve artık hem annesinden hem babasından, neden bir arada olmayacaklarına dair sebep dinlemekten yorulmuştu. Ne kadar ihmal edildiğini hatırlamak, onu bir kez daha cesaretlendirmişti” (Bezmen, 2012: 257). O gece Selçuk eve geldiğinde kızı Gülşah’ı aile fotoğraflarından birine sarılıp uyumuş halde bulur ve sanki ona yaşattıkları için özür dilercesine bakar.

Gece’de, bir gün barda hep birlikte masaya otururlar. Patronları Ekrem Bey, Yusuf ve Şair de vardır. Süsen bu üç erkeğe bakar ama üçü de onun istediği kişiler değildir, onun aradığı bambaşkadır ve ailesini de yine hatırlar : “Onu hep arayacak... Evet, uğruna ölüme gidebileceği biri... Bundan sonra iki erkek daha var aradığı. Biri babası, diğeri de ağabeyi. Onları sonsuza kadar arayacak. Çünkü şimdi içinde, yüreğinin

derinliğinde aradığı babasıyla ağabeyi o kaybolup giden, babayla ağabeyi değil ki. O yirmi yıl öncesini arıyor. Aradığı o yılların adamları. Üstelik onları da o günün içinde arıyor; o günleri yaşayacak bir arama onunki. Ama onlar yok artık yok!.. Bir kere aklı gitti. Geri gelmez. Ama o geri gelmesini istiyor. İmkânsız istemek onun karakteri. Hep olmayacak, gerçekleşmeyecek hayaller peşinde koştu, koşuyor... Bakalım nereye kadar?” (Özkılıç,2014:182)

Emine Işınsu'nun, *Bir Aile* adlı eserinde anlatılan ailenin ebeveynleri Işık ve Behzat'ın ilk çocukları doğacağı zaman babanın erkek çocuktan çok kız çocuk istediği görülür: “Bu karnındaki erkek olacak, oysa ben bir kız doğurmanı isterdim” (Işınsu, 2013: 11).

İncelediğimiz eserlerde, *Kayıp Söz*'de Doğu'da bir babanın kızına nüfus cüzdanı çıkarmasının bile önemli bir durum olduğuna dikkat çeken bir örnekten bahsedilmiştir. *İlişkiler*'de bir babanın kızlarından çok erkek çocuklarına değer verdiği için hastalanıp öldüğünde kızının onun için üzülmemesi durumu örneklendirilmiştir. *Gece Sesleri*'nde öz babasını hatırlatacak bir hatıralarının olmadığı ve babanın kızına olan ilgisizliği anlatılır. *Mor*'da iki farklı kız çocuğunun babaları ile ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Biri çok serbest büyüdüğü için aile bilincinden uzak olan kız çocuğunun babası tarafından eleştirilmesi; ikincisi, çok genç bir kızın kendisinden yaşça çok büyük biriyle evlendiği halde kızın babasının bu durumu damadının zenginliğinden dolayı hoş görmesi işlenmiştir. *İskender*'de sekiz kız kardeş olan ailenin hiç erkek çocuğu olmadığı için üzülmeleri ve annenin dokuzuncu doğumda bu uğurda ölmesi anlatılır. *Leyla*'da, sadece kızlarına değil ailedeki herkese anlayışsız olan ve şiddet gösteren bir baba modeli anlatılır. Öyle ki ölümü, evdekiler için bayram günü ilan edilmiştir. *Asi...Asi*'de, iki kızının ölümüyle artık hayattan zevk alamayıp kendi kabuğuna çekilen bir baba örnek verilmiştir. *Anılar da Yakılır*'da, babanın yanında en kıymetlisi kızıdır. *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta verilen iki baba-kız ilişkisi örneği de olumlu yönde babalarının kızlarını çok sevdiği ve önemseydiği hatta erkek çocuğundan daha çok sevdikleri örneklerdir. *Aile Çay Bahçesi*'nde, babası için kendisinin ne ifade ettiğini bilmeyen bir kız evlat vardır. *Alacaceren*'de, küçük yaşta anne ve babası tarafından terk edildiği için baba kavramına dair sadece birkaç anısı olan ve ilk erkek arkadaşında dahi babasının görünüşüyle aynı olmasını arayan bir kız çocuğu vardır. *Sırça Tuzak*'ta, anne ve baba ayrı olduğu için babasına hasret kalmış, ısrarla ondan ilgi istediği halde karşılık bulamamış sevgiye doymamış bir kız çocuğu vardır.

14.4. Anne-Erkek Çocuk İlişkisi

Aile içi ilişkiler içerisinde incelenebilecek bir başka konu da ebeveyn-çocuk ilişkilerinden anne-erkek çocuk ilişkisidir. Aile içerisinde, anne ve baba, çocukları için her zaman rol modelidir. Bu nedenle aileyi incelerken anne ve babanın, çocuklarının her biriyle nasıl geçindikleri, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. İncelediğimiz eserlerde de anne-erkek çocuk ilişkisi üzerine tespitler yapılmıştır.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, Elif'in oğlu Deniz'in hayatının karardığı gecenin haberini geç saatlerde bir telefonla aldığı için bu saatlerde gelen telefonlardan hep korktuğundan bahseder. O kötü günde oğlu Deniz ve gelini Ulla, İstanbul'daki bir bombalı saldırının ortasında kalmış; Deniz, yaralı kurtulurken Ulla, feci şekilde hayatını kaybetmiştir. Bu, bir annenin oğlundan aldığı kötü bir haberin bütün hayatını nasıl etkilediğine bir örnektir: “Oğlunun acısı –ya da yitip gitmesi mi demeli-, gece yarısından sonra derin uykularına sapan bir telefon ziliydi; hastane santralinden bir

arama: ‘Deniz Eren yakınız mı oluyor? Ağır durumda, acele gelin.’[...] Elif, gece yarısı telefonlarından, sabaha karşı çalınan kapılardan korkardı”(Baydar, 2007: 26).

Deniz, eşini kaybetmenin vermiş olduğu üzüntüden sonra ülke dışına çıkar ve oğluyla yurt dışında yaşamaya başlar. Aradan geçen uzun zamandan sonra Elif, bir toplantı nedeniyle gitmişken oğlunu da göreceğini sadece bir telefon mesajıyla haber verir. Bu mesaj kısa olsa da birçok ayrıntıyı içinde barındırır. Bu mesaj artık birbirlerinden uzaklaşmış bir anne-oğul ilişkisinin resmidir: “Denizciğim ben Elif. Bir toplantı için Kopenhag'dayım. Uygunsan, gelip seni görmek isterdim. Beni cep telefonumdan ara.” Elif’in mesajda “anne”si olduğunu söylemek yerine ismini kullanmasının yanında içinde samimiyet barındırmayan bir iletidir: “ ‘Denizciğim, ben Elif..’ ‘Denizciğim!’ Annem, çok hoşlanmadığı, küçümsediği, huzursuzluk duyduğu kimselerin adlarının sonuna ‘ciğim’ ekler. Onun dilinde sevgisizliği maskeleyen, araya mesafe koyan hain bir ektir ‘ciğim’. Ben de ‘ciğim’ oldum demek” (Baydar, 2007: 75).

Elif, bir anne olarak oğlunu ziyaret ettiğinde hâlâ onun istediği gibi bir evlat olmamasından dolayı hissettiklerini oğluna da yansıtmaya devam eder. Yaşadığı yerde mutlu olmasını umursamaz: “Derdin gerçekten de benim mutluluğum mu, bilmiyorum anne. [...] Böyle mutlu olduğum için özür dilerim. Önerin neydi?” (Baydar, 2007: 215)

Anne ile oğul arasındaki aşılamayan mesafe düşüncelerde yer alırken artık cümlelerine de yansımaya başlar: “Annesine sarılmak, annesine sığınmak geliyor içinden, yapamıyor. Neden bu kadar güç aradaki uzaklığı, iletişimsizliği aşmak?” (Baydar, 2007: 216). Elif’in isteği oğlunun sığındığı bu hayattan çıkıp gerçek hayata, aralarına dönmesidir ama Deniz, dönse bile anne ve babasının onu olduğu gibi kabulleneceğinden emin değildir. Çünkü başarılı bir anne babanın oğlu olmak daha da başarılı olmasını gerektirirken o ebeveyninin gölgesinde kalmış bir evlattır: “Bunu gerçekten istediğine emin misin anne? Ünlü yazar Ömer Eren’le, yılın bilim kadını olmaya aday Profesör Elif Eren, yaşam özürü oğullarını taşımaya hazırlar mı?” (Baydar, 2007: 216) Zaten Elif, çocuğunun ettiği sitemi, içinden düşünmeye başlar, onunla yaşamaya hazır olduğuna emin değildir, oğlunun dış görünüşünü dahi beğenmemektedir, onu yanına yakıştırmamaktadır: “Oğlunu taşımaya hazır mı? Başarısız, beceriksiz, yenik oğlunu; bu saçlı sakalı karışmış, özensiz, pırıltısız, şişko adamı? (Baydar, 2007: 216)

Deniz’in tek isteği kendisini olduğu gibi kabul etmeleridir. Anne ise ondan sadece daha mücadeleci olmasını beklediklerini söyler: “

Senden Nobel beklemedik, ya da ünlü olmanı, ya da bir işletmenin başına geçmeni, ya da ne bileyim kudretli olmanı, zengin olmanı beklemedik.[...]Bir amacın, uğruna mücadele edeceğin bir... bir davan olurdu. Sen kaçmayı, saklanmayı seçiyorsun.[...]Bunu alkışlamamızı, buna dayanmamızı, mutlu olmamızı bekleme bizden. İçimde, içimizde, anlayamayacağın kadar derin bir acısın (Baydar, 2007: 217).

Erhan Bener’in eseri, *İlişkiler*’de, ailenin tek çocuğu olan İhsan’ın hastalığıyla babasının ilgilenmemesine karşın annesinin daha da çok üzerine düştüğünü anlatılır. Öyle ki babanın tepkisinden çekinen Zehra Hanım, maddi imkânsızlıktan dolayı evdeki eşyalardan satıp parasıyla oğlunu doktora götürür. Bunu sonradan öğrenen baba, haber

vermeden yaptığı işler için eşine çok fazla yüklenir. Oğluna ilgi göstermemesinin de etkisiyle baba tarafından sürekli suçlanan Zehra Hanım, oğlunu da alarak ağabeyinin yanına Samsun'a götürmeye karar verir. Ancak baba Muzaffer Bey'in baskısı ve ağabeyinin de destek olmaması sonucu tekrar evine dönmek zorunda kalır. Ağabeyi, kardeşini sert bir dille de uyarır: "Ne işiniz var burada? Zavallı enişte bey çılgına dönmüş. Bir kadına kocasına haber vermeden nasıl bırakır evini? Sana böyle mi öğretti anamız?" (Bener, 2003:73). Zehra, yanında parası olduğunu sadece ona iyi bir doktor bulmasını istese de onu dinlemez geldikleri gibi biletlerini alarak trene geri bindirir. Hastalık söz konusu da olsa da dayısı olarak onlara yardım etmeye yanaşmaz: "Bizi aile kavgalarınıza karıştırmayın. Biletlerinizi aldım bile. Bu tren şimdi geri dönüyor. Haydi, hemen binin" (Bener, 2003:74).

Akraba evliliği yaptıktan sonra aileleri tarafından dışlanan Muzaffer Bey ve Zehra Hanım, çok büyük zorluklar çeker. Hem maddi hem manevi yönden zor durumda kaldıklarında bile hasretini çektiği memleketi Antep'e gidemeyen Zehra Hanım, içine attıklarını, oğlu İhsan ile dertleşerek paylaşır: "Muzaffer'in evde olmadığı gecelerde, inanılmaz bir sıla hasretine tutulur, fena halde efkâr basar, masaya çöker, İhsan'ı karşısına alır, bir kadeh ona, bir kadeh kendisine doldurur, gözleri dalar, çocukluğunun, gençliğinin geçtiği o yerleri anlatmaya çalışırdı, kendi kendisiyle konuşur gibi" (Bener, 2003: 131).

İhsan, ailesinin ilgisizliği, kendini boşlukta hissetmesinin etkisiyle alkolik olmuştur. Alkolikliğin de etkisiyle sosyal hayata adapte olamamakta kendini yalnız hissetmektedir. Hatta bu yalnızlığının kaynağını düşündüğünde annesiyle bile arasında samimi bir bağ olmadığı, yakın olmadıkları görüşüne sahip olur:

Sonra, annesiyle bugüne kadar, öyle pek fazla yakınlaşmamış olduklarını düşündü. Anlatıldığına göre, bebekliğinde bile... Kore hastalığı sırasındaki o korkunç yolculukları dışında, galiba annesinden çok Hümeysra vardı çocukluk düşlerinde. Oğluyla pek az konuşurdu Zehra Hanım. O da, onu dinlemek değil, kendi dertlerinden yakınmak için (Bener, 2003: 165).

İhsan'ın hep merak ettiği bir şey vardır. Uyurken horlayıp horlamadığını merak etmektedir. Ona göre bir insanın yanında bunu söyleyen biri varsa yalnız değil demektir. Kendini yalnız hissettiği bir dönemde, annesinin ona horladığını söylemesi, İhsan'ın kısa sürse de sevinmesine sebep olmuştur: "Anne sevgisinin bir görünümüydü bu. Demek hâlâ seviyor, dedi içinden. Sonra da kendine kızdı. Bu kadar ucuz muydu anne olmak?" (Bener, 2003:166)

Zehra Hanım, oğlunun bir işinin, amacının olmamasından şikâyetçi ama kendisi de rahatına düşkün biridir. Oğlunun iyiliği için değil, kendi menfaati için maddiyattan dolayı ona kızmaktadır: "Özellikle de, geçim sıkıntısının canına tak dediği zamanlarda, bu dert yanırlarında, eve para getirmek şöyle dursun, içki paralarını bile annesinden alan oğluna sitem de vardı. Oysa yurtdışında oldukları zaman, hiç şikâyet etmezdi, ne oğlunun harçlığından ne seriliklerinden. Hemen her hafta sonu karı koca bir gazinoya giderlerdi" (Bener, 2003:166).

Ece Temelkuran'ın eseri *Devir*'de, yazar muhtıra dönemini anlatmak için iki ailenin çocukları olan Ali ve Ayşe'nin gözünden yaşananları aktarır. Ali'nin ailesi ekonomik geliri düşük kesimi temsil eder. Gecekondu mahallesinde yaşayan Akgün

ailesi anlatılırken gelecekleri olarak gördükleri oğulları Ali'ye çok güvendikleri görülmektedir: “Ali, bak sana önemli bir şey diyeyim. Sen böyle çok konuşmuyorsun diye dalga geçiyor ya çocuklar, hiç şey yapma! Sen hepsinden akıllısın. Hiç dert etme yani. Tamam mı aslanım? ODTÜ'ye gireceksin oğlum sen” (Temelkuran, 2015: 47).

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, başkahraman İlhan Sacit, annesini babasından daha üstün gördüğü için babasına yakıştıramaz. Annesinin babasıyla evli olmasını bir haksızlıkmiş gibi görür. Çünkü babası, küfürbaz, kaba, dediğim dedik biri; annesi, güzel, sıcak ve iyi bir kadındır. Annesinin, hafta sonu arkadaşlarıyla gittiği sinema filmlerindeki kadın kahramanlar gibi bakımlı, saygı gören bir kadın olmasını arzu eder: “Babası onun elini öpmeli, saygı göstermeli, fermuarını çekmeli ve sigarasını yakmalıydı. Sokağa uzun fare grisi pardösüsü ve çiçekli başörtüsüyle çıkacağı yerde güzel giysiler, incecik topuklu ayakkabılar giyip çıkmalı, -kolejdeki sınıf arkadaşlarının çoğunun annesi gibi- saçları yapılmış, dudakları boyalı gezmeliydi” (Aral,2015:19). Annesine bu hayallerini anlattığında annesi düşüncelerinin gerçekleşmesi için zengin olmaları gerektiğini söylediğinde: “Ben bir gün fabrikatör olacağım ve seni öyle yaşatacağım” (Aral,2015: 20) .diyerek kendine söz verir.

İlhan Sacit'in kız kardeşi Gülcan, oğlu Sinan'ı evlendirir. Fransa'da yaşarlar. Yaz tatili için Türkiye'ye döndüklerinde oğlunun aşırı derece bitkin ve zayıf bulur. Gelini ona Sinan'ın uyuşturucu kullandığını itiraf eder: “Bir yıl sonraki yaz Güzelsu'ya geliyorlar tatile. Gelin altı aylık gebe. Oğlan iyice kurumuş. Rengi grimsi. Göz çukurları simsiyah. Gülüşü bıçak kesiği gibi duruyor yüzünün ortasında. Dünyadan uzak, uyurgezer, kör, unutkan. Ama korkusuz. Hastayım, diyor. Ciğerlerimi üşütmüşüm. Gelini arka odaya çekip sıkıştırıyor Gülcan. Neyi var? Uyuşturucu kullanıyor” (Aral,2015: 184). Oğlunun, bir kızı dünyaya gelir ve kırk günlükken ölür. Sinan daha da boşluğa düşer ve eşine şiddet uygulamaktadır.

Elif Şafak'ın eseri *İskender*'de, başkahraman İskender, annesini öldürmeye teşebbüs etmeden çok öncesinde, eğer kendisi ölse annesinin üzülp üzülmeyeceği konusunda endişelidir: “Annesi perişan mı olurdu acaba, yoksa besleyecek boğaz sayısı azaldı diye gizlice sevinir miydi?” (Şafak, 2018: 24). İskender, annesinin kendisini eskisi gibi sevmediğini düşünür: “Annem eskiden ne çok severdi beni –İlk çocuğu, ilk oğlu-” (Şafak, 2018: 50). Annesinin her hareketini önemseyen İskender, annesinin attığı ilk tokatı hatırlar. Sünnet olmak istemediği için babasını da rezil ettiğini söyleyip ona vurmuştur: “Annesi herkesin önünde kandırmıştı onu. Üstelik tokatlamıştı. Oysa bugüne kadar ondan fiske bile yememişti. Böyle bir şey olabileceği aklına gelmezdi. Konuşmaya çalıştıysa da yapamadı, sözcükler cam bilyeler gibi yuvarlanıp tıkadı boğazını” (Şafak, 2018: 27)

Annesinin başka bir adamla görüldüğü dedikoduları üzerine onu öldüren İskender'in haberi, Londra gazetelerinde yayımlanır: “İskender Toprak, Pembe Toprak'ı Hackney'de Lavanta Sokağı'ndaki evlerinin önünde bıçakladı. 32 yaşındaki üç çocuk annesi kadının, evlilik dışı bir ilişki içinde olduğu iddia ediliyor. Komşulardan alınan bilgiye göre Âdem ve Pembe Toprak hâlâ evli olmakla birlikte ayrı yaşamaktaydı ve aileyi geçindirme sorumluluğu Pembe Toprak'ın üzerindeydi” (Şafak, 2018: 84).

İskender'de eserin sonunda, çarpıcı bir gerçek ortaya çıkar ve *İskender*'in öldürdüğü kişi annesi Pembe değil teyzesi olan Pembe'nin ikizi Cemile'dir. Pembe, bu gerçeğin ortaya çıkmamasını ister. Bir süre sokaklarda yaşar ve daha sonra doğduğu topraklara dönerek orada kendisi yerine öldürülen ikiz kardeşi Cemile'nin yerine geçer. Ömrünün sonuna kadar burada yaşar ve bir salgın hastalık sonucu bu kez gerçekten son nefesini verir.

Feridun Zaimoğlu'nun eseri, *Leyla*'da, ailenin hepsine hem eşine hem de beş çocuğuna birden şiddet uygulayarak onlara hayatı zindan eden baba, hapse girince anneleri, Tolga ve Cengiz'i doğru düzgün iş bulmaları konusunda uyarır: "Sizler de düzgün işler bakınmanız lazım artık. Duyuyor musunuz?" (Zaimoğlu, 2009: 186) Diğer yandan annesinin daha fazla şiddet görmesine dayanamayan Tolga, yardımına koşmak için tetikte beklemektedir: "Karın doyuracağımız anneme yatak odasında bağılıyor, Tolga kulaklarını dört açmış; ola ki baba, neredeyse her zaman yaptığı üzere, vuracak olursa, oğul annenin yardımına koşacak" (Zaimoğlu, 2009: 241). Oğlu şehit olan bir aileden de bahsedilir. Şehit annesinin serzenişleri herkesin içine işlemektedir. Onu metin olması ve eşine destek olması konusunda telkinde bulunurlar: "Oğlumdan bir mektup bekliyordum, diye bağılıyor kadın ağlayarak, ama büyük bir torba içinde oğlum geldi... Allah benim canımı alıp onunkini bana bahşetsin... Biz ne kusur ettik de bizim biricik evladımızı, her şeyimizi bizden aldın?" (Zaimoğlu, 2009: 69)

Ayla Kutlu'nun eseri *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin ilk kuşağı, Ömer Azmi Bey'in eşi Eşref Hanım, ilk çocuğuna geç yaşta sahip olması, erkek olması sebebiyle de üzerine çok düşer ve yine Hatay yöresinde geleneksel olarak yapılan 'adaklanma'yı gerçekleştirir: Bestami, çok güzel bir çocuk olarak annesi tarafından adaklandı. İlk saççı çıktı. Saç uzamaya bırakıldı. Eşref Kadın için dünya oğlunun çevresinde dönüyordu artık. [...] Kalan bütün zamanıysa, Tanrı gibi taptığı, oğul dediği o küçük güzel yaratığa aitti (Kutlu, 2017: 31). İlk çocuğunda üzerine çok titreyen Eşref Hanım ikinci oğlunda aynı muameleyi yapmaz:

İki yıl sonra Bestami'nin saçları artık arkada bir örük yapılı hale geldiğinde ikinci oğul da doğdu: Beyazıt. Evde, Hazret'in adının tekemmül etmesinden dolayı kutlamalar, şenlikler yapıldı. İkinci çocuğuna adak adamadı Eşref Kadın. Bir adaklı yeterdi. Bestami'nin nazar değmesin, kız sanılsın da önemsenmesin, o yüzden Tanrı elinden almasın diye uzattığı saçlarını yedi yaşına bastığında kestirecekti. Adaklı oğlana uygulanacak kural buydu (Kutlu, 2017: 31)

Bestami'nin yeri, evin büyük oğlu olarak hep öncüdür, zaten Bestami de bunu hak edecek kadar akıllı ve düşüncelidir. Ancak neticede daha akıl balığ olmamış bir sabi olarak annesinin işlerini halledecek yaşta değildir. Bestami, ergenliğini ise çevresindeki olayların akışına bırakarak siyasi ortamlarda bulunarak yaşamıştır. Annesi ise onun böyle ortamlarda bulunmasını istemez. Eşref Hanım, Bestami'nin başının dertten kurtulmayacağından korkarak endişelenirken, küçük oğlu Beyazıt'ın da içli bir erkek çocuğu olmasına üzülmektedir. Çünkü iki oğlunun farklı karakterlerde olduğunu bilir. Bestami, hırçın ve dışa dönük; Beyazıt ise dış görünüşü heybetli ama Bestami gibi dışa değil içe dönük biridir.

Sevinç Çokum'un eseri *Lacivert Taşı*'nda, anlatılan çerçi ailesinde, annenin oğullarına ve kızlarına sürekli anımsattığı bir söz tekrar tekrar eserde geçer: "Ayna hayatı gösterir ve yüzümüzün ışığıdır" (Çokum, 2011: 36). Ancak annenin aksine Baba Issız Bey, aynanın insanın içini göstermediği için ikiyüzlülüğe neden olduğunu savunur ve evde aynayı yasaklar. Gariptir ki Issız Bey'in öldüğü gün de evde ayna kırılmıştır. Eserde, Hicret Bey ile Telli Hanım'ın oğulları Selvi bilinmeyen bir sebepten fenalaşarak genç yaşta öldükten sonra anne Telli Hanım da uzun süre normal hayatına dönememiştir. Bu durum diğer kardeşlere de yansır: "Zaten annemiz Selvi'nin vefatından beri geceleri kapıyı, pencereyi sıklıkla kollayan, uyku kaçkını, akli darmadağın bir insan haline gelmişti. Yatsıdan sonra yatmadan 'Kapının demiri çekildi mi?' diye kaç kez sora sora bir bezginlik yaratıyordu evde" (Çokum, 2011: 209). Aradan bir zaman geçtikten sonra Hicret Bey ve Telli Hanım'ın oğulları Devran ve Alaca da askere alınır ve ikisi de şehit olurlar. Telli Hanım, art arda yaşadığı evlat acılarından sonra siyahtan başka renk giymez olur.

Yekta Kopan'ın eseri *Aile Çay Bahçesi*'nde, konu edilen ailede, annenin ölümünden sonra iki kız kardeşin birbirinden nefret edip ayrı yaşaması, babanın tekrar evlenip kızlarını ihmal etmesi üzerinde durulur. Yıllar sonra baba, ölüm döşeğinde kendi yaptıklarının da bir sebebi olduğunu anlatmaya çalışır. Aslında yapmaya çalıştıklarının hepsinin, kendi annesinin müdahale etmediği, annesi yardım etmeden de bir hayat kurabileceğini göstermek için yaptığını söyler. İlk eşinin ölümünden sonra yaptığı evliliklerin nedeni de aynıdır: "Annenin ölümünden beni sorumlu tuttun hep, biliyorum. Nefret ettin benden de, hayatıma giren kadınlardan da. Diyecek bir şeyim yok. Ben de annemin gölgesinden uzakta bir hayat kurmaya çalışıyordum. Doğru olup olmadığına annemin karar vermediği bir şeyler yaşamak istiyordum. Elime yüzüme bulaştırdım. Bir tek anasının kuzusuyken ayakta durabiliyormuşum meğer" (Kopan, 2017: 128).

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı romanında, anne karakteri Işık, kızlarından çok oğlunu sevdiğini her fırsatta dile getirir. İki kızı ve bir oğlu olan Işık, bütün çocuklarına aynı değeri verse de oğlu Aziz'e daha çok muhabbet beslemektedir: "Eskiden kızlarımı pek sevmediğimi sanırdım ama çok yanlış, sadece Behçet'in bağışladığı bitkinliklerdi, sevmediğim!.. Pek tabii ki çocuklarımla üçü de canımın içi, yerleri kalbimin içinde ve başımın üstünde!.. Ancak itiraf edeyim, en kıymetli çocuğum; oğlum Aziz" (Işınsu, 2013: 29). Annenin, oğluna daha çok değer verdiği gibi oğlu da ailede en çok annesiyle iletişimde bulunur. Aziz, Sarıkamış'ta hem öğretmenlik yapmaya hem de kariyeri için İngilizce çalışmaya gitmiştir. Bu süreçte annesi dışında kimseye haber vermez, iletişime girmez: "Çok istiyorum anne, çünkü Sarıkamış'ta, hem gençlere ders vereceğim hem de İngilizce çalışacağım; bir süre iyi çalışırsam ki, çalışacağım, benim için çok çok iyi olur; yarın Amerika'da yüzüm, asla yere gelmez! [...] Ne Behçet'e, ne de kız kardeşlerime gideceğimi söyleyeceğim, onlar ne sanarlarsa sansınlar" (Işınsu, 2013: 173). Eserde, ailesiyle hiç ilgili olmayan bir baba profili çizen Behçet, oğluna çok düşkün olduğu için kızlarına aynı ilgiyi göstermediği için adeta kıskanırçasına eşi Işık'ı suçlar: "Sen de oğluna âşıksın!.. Hem de ne biçim bir annesin ki; kızlarıyla hemen hiç ilgilenmeyip, oğluna yapışırsın" (Işınsu, 2013: 229).

Emine Işınsu'nun romanı *Bir Aile*'de değinilen bir başka anne oğul ilişkisi de Aziz'in babası Behçet Bey'in annesi ile olan ilişkisidir. Behçet, iyi bir eş ve baba

olamadığı gibi onun iyi bir evlat olduğu da söylenemez. Annesinin hastalığında bile çeşitli bahanelerle onu ziyarete gitmez: “Annemi öyle görmeye içim dayanmaz, fenalaşırım, kadıncağızı üzer, korkuturum. Bunun için işte, onu ziyaret edemiyorum” (İşinsu, 2013: 77).

İncelediğimiz eserlerde, anne-oğul ilişkisiyle ilgili bölümlere baktığımızda farklı örneklerle şahit oluruz. *Kayıp Söz*’de, başarılı bir bilim kadını olan anne Elif’in, oğlunun kendisi gibi olamadığı için onu başarısız kabul ederek ona bir anlamda baskı uygulamaktadır. Her zaman başarısızlıkla yargılanan oğlu Deniz, suçlamalardan uzaklaşmak ve kaybettiği eşinin hatıralarıyla bir arada yaşamamak için Norveç’e yerleşmiştir. Anne ile oğlunun arasındaki iletişim neredeyse tamamen kopmuştur. *İlişkiler*’de, anne Zehra Hanım, ilgileniyor gibi görünüp oğlunu önemsememektedir. Bunun sonucu olarak oğlu İhsan, kendini boşlukta bularak alkole başlamaktadır. *Devir*’de, yoksul Akgün ailesi, oğulları Ali’nin okuyup hayatını kurtaracağına, büyük adam olacağına inanmaktadır. *Mor*’da annesini babasından kıskanan, annesinin daha zarif olduğunu ve daha iyi bir yaşam koşuluna sahip olması gerektiğine inanan İlhan Sacit anlatılmıştır. *İskender*’de hem annesini çok sevip önemseyen hem de onu öldürmeye teşebbüs eden İskender anlatılır. *Leyla*’da, babanın şiddetinden annelerini koruyan ve yoksul oldukları için çalışmaları gereken erkek evlatlar vardır. *Asi...Asi*’de, anne Eşref Hanım’ın geç yaşta hem de erkek evlat sahibi olunca ilk oğluna “adaklanma” yapması, ikinci oğlunda, onu da çok sevmesine rağmen aynı muameleyi tekrarlamaması üzerinde durulur. *Lacivert Taşı*’nda anlatılan çerçi ailesinin her bir üyesi birbirine saygılı ve bağlıdır. Ancak ailenin art arda yaşadığı, oğullarının ölümleri ile evleri yas evine dönmüştür. Anneleri siyahtan başka renk giymez olmuştur. *Aile Çay Bahçesi*’nde hayatı yanlışlarla dolu olan babanın aslında bütün amacının annesine yaranmak için olduğu, bahanesinin ardına sığındığı anlatılır. *Bir Aile*’de ise oğlunu kızlarından daha çok seven, onu diğer çocuklarından ayrı tutan bir anne modeli vardır.

14.5. Anne-Kız İlişkisi

Aile içi ilişkiler incelenirken aile bireylerinin birbiriyle olan ilişkileri, ebeveyn çocuk ilişkisi gibi başlıklar ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmelidir. Anne-kız ilişkisi de ebeveyn çocuk ilişkilerinden biridir. Ailede anne, kızı için en iyi rol modelidir. O nedenle anne, her davranışını ve hareketini örnek olmasını istediği şekilde yapmalıdır. İncelediğimiz eserlerde de anne- kızların birbirlerine karşı tutumları, ilişkileri tespit edilmiştir.

Erhan Bener, *İlişkiler*’de, konu edilen ailenin annesi Zehra Hanım’ın, amcasının oğluyla evlendiği için annesi tarafından bile dışlandığından bahseder. Öğretmen olan annesinin ekonomik durumu iyi olsa da istemediği bir evlilik yaptığı için Zehra’ya yardım etmez. Annesi kızına sırt çevirse de bir zaman sonra vicdanını da rahatlatmak amacıyla kızıyla görüşmeye başlamıştır: “Hacca gidip döndükten sonra, müftünün, dargınlığın Müslümanlığa sığmadığını söylemesi üzerine, kızına bir mektup göndererek affettiğini yazmış, kardeşleri de annelerini izlemiş, böylece sık olmasa bile arada bir buluşup görüşür olmuşlardı” (Bener, 2003:41). Zehra Hanım’ın kendi annesiyle olan ilişkisi anlatılırken çalışan bir anne olduğu için daha modern bir ilişki tablosu çizilmiştir: “Annem Gazi İlkokulu’nda başöğretmendi. Aslında uyanık, aydınlık düşünceli bir kadındı. Bana pek karışmazdı” (Bener, 2003:133). Babasıyla arası her zaman bozuk olan Zehra Hanım’ın, annesine çok ihtiyacı olmuştur ama annesinden beklemediği bir şekilde, Muzaffer ile evlendiği için hiç konuşmamışlardır. Onlar

yanında olmamıştır ama yine de Zehra Hanım, onlar ölürken yanında olmadığı için üzgündür:

Beni babamdan çok üzen, annemin davranışı olmuştur. O bir öğretmendi. Uyanık bir kadındı. Çok kez bizim konuşmalarımızı dinler, katılırdı. Ama Muzaffer'le evlenmemiz üzerine benimle bir kere bile konuşmaya yanaşmadı. Oysa ona anlatacak o kadar çok şey vardı ki... Ama zaman çok şeyin üstesinden geliyor, çok şeyi değiştiriyor. Her şeye karşın onlar benim annem ve babamdı. Ölürlerken yanlarında değildim. Bu da içimde hep bir ukde olarak kalmıştır (Bener, 2003:135).

Ayşe Kulin'in eseri *Gece Sesleri*'nde, eserin başkişisi Ayda ile annesi arasında darbe günlerinde anlaşmazlıklar çıkar. Ayda, karakollara düştüğü zaman onu üvey babası her defasında kurtararak eve getirir, annesi bu yüzden bir defasında vurmaya yeltendiğinde bu konuda geç kaldığını düşünür: "Geç kaldım kızım. Sana vurmakta geç kaldım. Seni bir şehir eşkıyasına dönüşmeden önce dövmeliydim" (Kulin, 2016:18). Ayda, annesini kendinden başka kimseyi sevmemekle suçlar. Çünkü Ayda hamile olduğunda annesi, bu durumu, ona bir ayak bağı gibi görür. Elinde olsa kendisi de zamanında çocuk yapmayacak ve özgürlüğünü yaşayacaktır: "Ben kefareti ömür boyu ödeyeceğim bir hata yapmışsam, sen de mi yapmalısın?" (Kulin, 2016:26) Ayda, haklı olarak istenmeyen çocuk olduğunu düşünür. Aynı zamanda Ayda, annesinin ikinci evliliğinden olan oğlu Utku'yu daha çok sevdiğini düşünerek hep kıskanmıştır.

Ayda, evlenirken bile annesinin gölgesinde kaldığı, kendi düğününde bile ondan daha güzel olamadığı için annesini yine kıskanmıştır: "Ama düğünümde bile benden daha alımlı ve çekici olmasını asla başımlayamadım. Ne zaman düğün fotoğraflarına bakmaya kalksam, annemin ışıltısı elimdeki resimlerden yansır yüzüme doğru" (Kulin, 2016: 31). Ayda'nın da bir kızı olur. Kızı Aslı ile Ayda, aralarındaki ilişkiden, kızının yaşam tarzından bahsederken baskı altında büyümediğini vurgular: "Aslı ilk gençliğini yaşamaya başladığında, erkek arkadaş edinmeler, diskolarda sabahlamalar ve arkadaşlarla hafta sonu gezilerine çıkmalar, yaşamın normal hali olmuştu. Bunların kavgası hiç yapılmadı evimizde"(Kulin,2016: 81). Bu yaşayış tarzı, baskı altında büyümeyen ziyade çok serbest kaldığının bir göstergesidir.

Eserin başkişisi Ayda, kızı Aslı'yla arasında çok fark olduğunun, kızıyla çatıştığının altını çizer: "Başka dünyalara ait olduğumuzu sürekli kafama vuran ve beni çağdışı bulan çocuğuma, bu çağa ait olabilmek için gençliğimi heder ettiğimi anlatmamayı seçtim. Susmakla kalmadım, küstüm de. [...] Aynı evde ama birbirimize uzak ve yabancı kalarak yaşamaya başladık" (Kulin,2016: 85). Ayda'nın annesiyle yaşadıkları, annesiyle ters düştüğü her noktada kendi kızıyla aynı durumu yaşamaktadır: "Tarih tekrür ediyordu hayatımda. Annemle yaşadığım yabancılaşmayı ben de kızım ile yaşıyordum, ama bu kez fazla saygısızlık etmeden birbirimize" (Kulin,2016: 85).

Ayda, annesini hastanede yoğun bırakıp çıkmasını beklemek için eve gittiğinde, evde annesinin kilitli tuttuğu kutuyu açtığında anılarını bulur: "Hayat boyu uzak durduğum anneme, bu defter sayesinde biraz olsun yaklaşabilir miyim acaba?" (Kulin,2016: 85). Annesinin anılarını okur ve aslında süslü, bakımlı, estetik ameliyatlı annesinin arkasındaki gerçek insanı bulmaya çalışır. Annesinin gençliğindeki mücadelesini mektuplardan okumaktadır: "Şimdi ellerimde tuttuğum defterin

sayfalarında, gerili gerdanın, botokslu kaşların, boyalı saçların ardındaki gerçek insanı bulmaya çalışıyorum. Israrla, hasretle annemi arıyorum.” (Kulin,2016: 195) Ayda, annesinin anılarını yazdığı mektupları okuyunca çok üzülür. Bunları mektuplardan okumak yerine annesinden duymayı çok istemiştir. Bu noktadan sonra özeleştiri de yaparak hatayı kendisinde de bulur: “Anne, kabahat bendeydi, seni güzelliğinin kafesine hapseden ve sana yaklaştırmaya korkan, aslında bendim” (Kulin,2016: 197). Okuduğu mektuplardan annesinin kendisi için korktuğu, dönemin siyasi olaylarına katılıp sonunun kötü olmasını istemediğini ifade etmiştir. Çünkü kızı Ayda, annesi için değerlidir: “Oysa ben ona bir fiske vurmamıştım hayatım boyunca. Gözümünden sakındım onu” (Kulin,2016: 197).

Ece Temelkuran, *Devir*’de, iki farklı ekonomik gelire sahip ailelerin çocukları olan Ali ve Ayşe’nin gözünden darbe yıllarının topluma etkileri anlatılır. Anne-kız ilişkisine dair ilk tespit Ayşe’nin anneannenin, komşusuyla konuşurken kız çocuklarını daha farklı yetiştirmenin, okuması gerektiğinin önemine dikkat çekmesidir: “Biz kızımızı büyüsün de evlensin diye yetiştirmiyoruz Nejla Hanım” (Temelkuran, 2015: 40).

Eserde göze çarpan anne-kız ilişkisi, eserin anlatıcısı Ayşe ve onun annesi Sevgi’dir. Sevgi, biraz da çalışan bir anne olmasının yanında kendi özgürlüğüne düşkün olduğu için kızı Ayşe’yi ihmal etmekte onunla ilgilenmemektedir. Anneanne ise bu durumun ileride sebep olacağı durumları sezmektedir: “Çocukla pek ilgilenmiyor da söylesem şikâyet ediyorum sanacak. Hâlbuki çocuğun hiç hatırası olmayacak onunla, o sebepten” (Temelkuran, 2015: 124). Anneannenin tespiti doğrudur çünkü Ayşe, annesinin varlığını yanında hissetmek istemektedir. Ayşe’ye göre annenin evde olmaması demek evde her şeyin birbirine karışacağı anlamına gelmektedir: “Anneler olmayınca öyle karışık oluyor her şey. Çirkin oluyor” (Temelkuran, 2015: 211).

Ayşe, komşularında gördüğü bazı hareketleri yorumlar. Gördüğü davranışları annesi ona nasıl yapılması gerektiğini öğretmiştir: “Jale’anım Teyze’nin kızı Feride, Ses dergisinden böyle okudu. Okurken çok esnedi. Ses dergisini orta sehpaye attı sonra. Ben atsam annem kızar. Atılmaz öyle hiçbir şey, ayıp. Ama Jale ‘anım Teyzeler atabilir. Onlar birbirlerine bağıyor da bazen, "salak" bile diyorlar, sonra gülüyorlar. Okey oynuyorlar balkonda şakır şukur, bazen şakkada şakkada dans bile ediyorlar balkonda.[...] Hem Jale’anım Teyze hem de kızı Feride sakız çiğniyor mesela. Benim sakız çiğnemem yasak, Çakkada çakkada ses çıkıyor çünkü. Dışarıya da terlikle çıkıyorlar bazen. Şıpıdık şıpıdık ses çıkıyor. Zaten karıştırıyor onlar, çangır çungur. Biz hiç ses çıkarmayız ama. Kaşığı bardağın dibine dayayıp karıştırırsan ses çıkmaz. Çok ses çıkarmak ayıptır. Öyle kah kah kah da gülünmez ama Jale’anım Teyzeler gülebilir. Ama iyi insanlar yine de (Temelkuran, 2015: 216).

Ayşe, annesinin sevgisinin kendi sevgisi kadar olmadığına kanaat getirir. Annesine ayak bağı olduğu için kendisini sevmediğini düşünür: “Ben onun başına dert oluyorum, öyle demişti bir kere. Aslında o gitmek istiyor ama ben olduğum için gidemiyor. O yüzden sevmiyor beni. Ben onu çok sevdiğim için söylemiyorum bunları bildiğimi aslında” (Temelkuran, 2015: 294). Olanlardan sonra anne ve babasının

boşanması beklenirken öyle olmaz ve boşanmazlar. Anne ve babanın boşanmaması nedeniyle evde aile sıcaklığı yeniden başlamıştır ve uzun bir aradan sonra Ayşe, anne sıcaklığını yeniden hissetmiştir: “Annem bana sarıldı. Ben biraz ağladım karnında. Annemin karnı ne güzel. Sonra yüzüme baktı, başımı tuttu iki eliyle, ‘Sen çok kahraman bir çocuksun Ayşe!’ dedi. Öyle dedi. Annemin yüzü bana ne kadar yakın duruyor şimdi. Nefesi ne güzel kokuyor. Ben öyle durmak istedim hep” (Temelkuran, 2015: 443).

İnci Aral’ın eseri *Mor’da*, eserin başkahramanı İlhan Sacit’i ve ailesini anlatırken İlhan Sacit’in erkek kardeşi Armağan’ın eşi olan Figen Hanım’ın anne-kız ilişkisine de değinir. Figen, kızı Filiz’in özgür bir ruhla yetişmesi gerektiğini söyleyip bu konuda sinirli olan babaya karşı rahat tavırlar sergilemektedir. Kızlarının erkek arkadaşıyla aynı eve taşınacağını babasına normal bir durum gibi haber vermesine Armağan sinirlenmiştir ama Figen gayet rahattır: “Bırak denesin. Ne istiyorsa onu olsun, şarkıcı olsun, neden olmasın, belki de olur, olanlar nasıl oluyor! [...] Ha, bir şey daha var! Tatil dönüşü oğlanla birlikte oturmak için evden ayrılmaya karar vermiş. Haberin olsun, söylemedin deme sonra” (Aral, 2015: 106).

Elif Şafak, *İskender*’de, İskender’in kız kardeşi Esmâ’nın, Cemile ve Leyla adında ikizleri olduğunu belirtir. Karışık bir aile yapısına ve geçmişe sahip olan Esmâ, ailesi hakkında kızlarına en azından büyüye kadar bilgi vermemeyi tercih eder: “Bir gün anlatırım elbet, hazır olduklarında. Ben hazır olduğumda” (Şafak, 2018: 10).

İskender’in annesinin adı Pembe’dir. Pembe’nin bir de ikizi vardır. Pembe ve Cemile’nin annesi Naze, altı kız çocuktan sonra yine kız olmasına hem de ikiz olmasına bir anlam yüklemeye çalışır: “Yüce Yaradan neden iki kız evlat daha vermiş ki onlara? Hâlihazırda altı kızları varken ve hiç ama hiç oğulları olmamışken” (Şafak, 2018: 17). Naze, onlara Türkçe karşılığı Kader ve Yeter olan adları koyarken eşi bu isimleri değiştirerek Pembe ve Cemile yapar. Artık iki isimli olurlar: Pembe Kader ve Cemile Yeter’dir. Geleneksel anlayışla büyütülen Naze, kızlarına nasihat verirken şunları söyler: “Namus kadının zırhıdır, demiş. Zırhınızı kaybederseniz bakır akçe kadar kıymetiniz kalmaz, unutmayın. Zalimdir bu dünya. Gözünüzün yaşına bakmaz” (Şafak, 2018: 66).

Feridun Zaimoğlu’nun eseri *Leyla*’da, anne kızına nasihatlerde bulunur. Büyüdüğü ve akıl bali olduğu için eskisi gibi davranamayacağını belirtir. Ancak ifade şekli serttir: “Oyun moyun yok artık, diye bağırıp bir tokat daha yapıyor. [...] Bundan böyle oyun oynamayacaksın, artık kadın oldun, küçük kız günlerin geride kaldı” (Zaimoğlu, 2009: 127). Leyla, Metin ile evlenmek istediğinde evlenip babasından ayrı kalacağı için mutludur ama annesi, Leyla için önemlidir. Onun onayını özellikle almak ister: “Bana hayır duanı veriyor musun? (Zaimoğlu, 2009: 330). Leyla’nın nikâhına babası istemediği için annesi katılamamıştır ancak düğününe geldiğinde Leyla onu gördüğü için çok mutlu olmuştur: “Güzel annemse düğünden belli ki pek memnun” (Zaimoğlu, 2009: 437).

Ayla Kutlu, *Asi...Asi*’de, ana-kız bir ahıra kapatılınca anne hayatını anlatırken aslında kadınların hayatını değerlendiren, üzerinde daima başkasının söz hakkı olduğunu anlatan ifadelerle yer vermektedir: “Kızıyla birlikte ilk defa ve uzun süre birlikte oluyordu. Ona bu dünyada hemen hiçbir ana-kıza nasip olmayacak biçimde ve

ayrıntıda hayatını anlatıyordu. Asla kendine nasip kendine nasip olmayan hayatını... Varlığını başkalarına göre değerlendirmeyi, değerlerinin daima başkalarının değerleriyle oluşmasını... Ve bunun, aslında hayatım denmeyecek kadar büyük bir çalınmışlığı” (Kutlu, 2017: 42).

Ganime’nin annesi, kızının kendisi gibi olmasını istemez ve ona vasiyetini açıklar: “Baharlarda bulgur pilavına bir karar koyacağı otlarla ilgili karar vermek dışında kendisine bir karar izni verilmeyen bir avradım ben. Vasiyetim, senin öyle olmamak için sonuna kadar dayanman” (Kutlu, 2017: 42). Ganime ise annesinin bu sözlerinden sonra daha çok kararlı olur.

Asi...Asi’de, Eşref Hanım’a göre kız evlat, erkek evlattan daha hayırlıdır, kendi kızı olmasa da Ganime’nin kızını kucağına almış bağına basmıştır: “En iyisi kızlardı. İnsanı böylesi kaygılı beklentilere salmayan evlatlar onlar. Yıllarca gönüllere küşayış verir, sonra da gidip yeni ev, yeni ocak açarlardı. Dert tasa erkekten gelir avrat kısmına. Herifinden, oğlundan, damadından” (Kutlu, 2017:52).

Ayla Kutlu, anne-kız ilişkisine bir örnek daha vermiştir. Altınyaz, Beyazıt ve April’in küçük kızıdır ve on üç yaşında sırlı bir şekilde ölür. Beyazıt Bey, eşi (Göksu)April’in, genç denecek yaşta erken ölmesini de Altınyaz’ın bu talihsiz ölümüne bağlamıştır. Çünkü onun ölümünden sonra ruh gibi olmuş, hayata küsmüş, eski canlı, neşeli halinden eser kalmamıştır. Beyazıt Bey de öğretmenlik mesleğine son vermiştir.

Asi...Asi’de bir başka anne-kız ilişkisi de Verda’nın ikizleri Atik ve Beylan ile olan ilişkileridir. Kızlarına küçükken yaptığını dadılık olarak görmektedir. Onun için asıl anneliği büyüdükleri için şimdi başarmalıdır.

Lacivert Taşı’nda, anne Telli Hanım, oğlu Selvi’yi ardından eşi Hicret Bey’i kaybedip üzerine kız Sedef’i evlendirdince bu kez bir kişni daha evden uzakta olmasına gönlü razı olmadığından hep yanına gitmek istemektedir. Kızını çok özler: “ ‘Araba bul da ineyim kızıma,’ diyordu” (Çokum, 2011: 267). Anne, kızı evlendikten sonra hep kurgular yapar ve hesaplar peşindedir: “Kızıma bakayım mesut mu, değil mi, bir şikâyeti var mı” (Çokum, 2011: 267). Anne, olmayan şeyleri kafasında da kurarak ısrarla kızını görmeye gitmek ister: “Adam deli çıkar, dayakçı çıkar, kumarı, içkisi, bir nesneye düşkünlüğü olur. Sonra ben Hicret Bey’e nasıl hesap vereceğim öbür dünyada? Onlar bana emanettir” (Çokum, 2011: 267). Diğer kızları Sedef’ten sonra ondan ayrı kalmaya dayanamadıklarından olsa gerek kız kardeşi Turna evlendiğinde damat iç güveysi olmuştur: “Damadımız Fazıl Bey’in iç güveysi gelişi üzerine kız kardeşim Turna’yla eskisi gibi baba ocağını paylaşmaktan mutluluk duyuyorduk” (Çokum, 2011: 277).

Yekta Kopan’ın eseri *Aile Çay Bahçesi*’nde, yazar, altı yaşındayken bile annesinin hüznü ve dertli hallerini anlar. Çünkü annesi çok üzüldüğünde düşüp bayılmaktadır. Annenin “aile” demek olduğunu, evi için durmaksızın çalıştığını, her ayrıntıyı düşündüğünü ve nasıl titiz olduğunu anlatmaktadır:

Küçüktü elleri. Çamaşır suyu kokardı. Bütün gün evi temizlerdi. Sabah erkenden kalkıp başlardı çalışmaya. Önce kahvaltıyı hazırlayacak. Kocasını işe, kızını okula gönderecek. Sonra bitmek bilmez temizliğe

girişecek; odalar, banyo, tuvalet, camlar, kapılar, halılar, fayanslar... Günaşırı beyazları kaynatacak, renklileri soğuk sudan geçirecek. Arapsabunu. Çamaşır suyu. Sonra bir de soğan var, gözyaşlarıyla doğranan soğan. Öğleye ayrı yemek, akşama mutlaka üç çeşit; tencere-tava hep ayna gibi parlak olacak, baktı mı kendini görecek. Pek dışarı çıkmazdı ama olur da bir yerlere gitmesi gerekirse akli evde kalırdı (Kopan, 2017: 15).

Kahramanımız Müzeyyen, annesinin sözünü dinleyen bir çocuktur. Okula başladığında annesinin kendisine beslenme çantası için ne hazırladıysa onu yemekte, evde de ne verse onu yemekte itiraz dahi etmemektedir. Annesinin “lokmalar arkandan ağlar. “ sözünü sırf annesi üzülmessin diye yemeğini hızlı hızlı bitirmektedir. Misafirliğe gittiklerinde annesinin sözünden çıkmamakta, onu utandıracak şeyler yapmamaktadır. Geceleri ailesi için dua etmeden uyumamaktadır: “Allah’ım, sen annemi, babamı, tüm sevdiklerimizi koru, sağlık ve afiyet ver, âmin” (Kopan, 2017: 17).

Müzeyyen on yaşındayken annesi ölmüştür. O gün anne, camları silmekte, Çiğdem de salonda halının üzerinde oyuncak bebekleriyle şarkı söyleyerek oynamaktadır. Müzeyyen sırf kardeşinin sesini duymamak için banyoya kaçtığında bir ara kardeşinin bağırarak ağladığını duyar ve salona kendini atar. Bu sesi camları silen annesi de duyar ve Çiğdem’e bir şey oldu endişesiyle cam silerken aniden içeri girmeye çalışırken beşinci kattan aşağı düşer ve ölür. O gün annelerini gördükleri son gün olur. Müzeyyen bu talihsiz günü, bir iş görüşmesine gittiği gün de hatırlar. Çünkü işe alımda kendisine çoğunlukla aile ile bilgiler sorulur. Ayrıca annesinin ölümünden sorumlu tuttuğu kız kardeşi Çiğdem’den hep uzak kalmak istemektedir.

Nezihe Meriç’in eseri *Alacaceren*’de, annenin evi bırakıp gitmesiyle iki kızı ortada kalır, onlara dedeleri bakar. Bengi’nin annesiyle çocukluğunda çok sınırlı güzel günleri vardır. Kendini anneden uzak hisseder; çünkü anne evi terk etmiştir. Anne, Bengi’nin hatırında hep ağzında sigara ve söylenirken kalmıştır. Sinirli annesinden bir şeyler istemeye hep çekinmiştir. Her zaman telaşlıdır ve kahvaltı yapmaya bile vakti yoktur.

Bengi, ilk erkek arkadaşı Ercan ile aileleri hakkında konuşturlarken, annenin bir aile için önemi de ortaya çıkar. Ercan, ona annesini ve babasını sorup tanımak ister, çünkü annesinden sürekli bahsetmesi aralarının çok iyi olduğunu göstermektedir. Bengi de annesinin neşeli bir çocuk gibi olduğunu babasının mimarlık bürosunda çok çalıştığı için hep yorgun olduğunu anlatır. Ercan annesinin de çalışıp çalışmadığını merak eder. Bengi ise edebiyat öğretmeni olacakken evlenip ardından kendisiyle kardeşi doğduğu için çalışmadığını söyler. Ercan, annesinin çalışmayıp evde onlarla vakit geçirmesini bir şans olarak görür: “Ne bileyim, yolunda giden aile ilişkileri, daha doğrusu, yani geçimli aileler, benim çok hoşuma gidiyor. Dayımlar da öyledir. Evleri çok keyiflidir. Yengem çok güzel yemek yapar zaten” (Meriç, 2017:34).

Annesi ve dolayısıyla ailesiyle geçirdiği güzel günler de olmuştur. Bengi’ye göre o zamanlar anne, evin sıcaklığı, yuva olmak demektir: “Hepimiz birer ikişer kalkarız ama annem kaktığı zaman ev hemen canlanır, gün o zaman başlar” (Meriç, 2017:34). Annesinin uyanır uyanmaz kahvaltı sofrasını hazırlamasını, taklitler yaparak onları güldürmesini anımsar. O çok kısa süren güzel günlerden bahsederken hep annesinin

ailede her işi takip ettiğinden, evi yuvaya çevirdiğinden bahseder: “Babam, anneme çok güvenir. Çünkü onun her şeyini annem düşünür. Çorabını gömleğini annem alır, evi annem idare eder, ilacını annem içirir. Ama, babam da kavgacı tip değil zaten. O da ne yapsın, işleri çok olduğu için biraz sinirlidir işte. Her zaman değil de, işte bazen” (Meriç, 2017:35). Yine Bengi, annesinin eski konuşmalarından birini hatırlar. Annenin tercihleri çocuklarının iyiliği yönünde fakat istekleri için ahlâkı ikinci plana atar: “Benim sorumluluklarım var. Benim iki küçük kızım var. Benim arzularım var. Namuslu aç olmaktansa, karnı tok bir ‘banane’ci olmayı tercih ederim” (Meriç, 2017:50).

Emine Işınsoy’un *Bir Aile* adlı romanında başkahraman Işık hem çocukları ve eşi hakkında hem de anne ve babası hakkında bilgiler vererek aile portresini çizmektedir. Annesinden bahsederken ağırbaşlı, nazik bir hanımefendi olduğundan bahseder. Annesi, romanın başkarakteri olan Işık’a evlilik hakkında öğütler verirken kendi evliliğini örnek verir. Bir annenin kızına evlilik hakkında öğüt vermesine bu şekilde şahit oluruz: “Evlenmeye karar vermiştim!.. Ancak evlilik hakkında pek bir şey bilmiyordum; iyi bildiğim babamla annemin evlilikleriydi, annem çok anlatmıştı, maksadı neydi bilemiyorum ama nedense annem evliliğinden, daha doğrusu; karşılıklı aşklarından epey bahsetmişti... Sanırım annem, babamın aşkını sanki bana örnek olsun diye anlatırdı” (Işınsoy, 2013: 71).

Çalışmamızda yer alan eserlerde anne-kız ilişkisi bakımından da değişik örnekler tespit edilmiştir. *İlişkiler*’de, evlendiği kişiyi kabul etmeyen annesi ve babası tarafından reddedilen Zehra Hanım’ın anne-kız ilişkisine değinilir. Aslında annesi modern görüşlü bir annedir, kızını sıkmadan yetiştirmiştir. Zehra da onun bu tavrını anlayamamış en çok ihtiyaç duyduğu anlarda dahi annesini yanında bulamamıştır. *Gece Sesleri*’nde annesi hayattayken anlaşılmadıklarını düşünen ama annesi beyin kanaması geçirip hastaneye kaldırıldığında annesini ne kadar sevdiğini anlayan Ayda’nın hayatı anlatılır. Annesiyle kendisinin gençlikte yaşadığı çatışmaları şimdilerde kendisi kızı Aslı ile de yaşamakta, tarih tekerrür etmektedir. *Devir*’de, anne ve babası ayrılacakken vazgeçen ve anne sıcaklığını yeniden hisseden Ayşe’nin mutluluğuna vurgu yapılır. *İskender*’de altı kız çocuktan sonra bir de ikiz kızları olan ailenin erkek çocuk için canını hiçe saydığına şahit oluruz. *Leyla*’da babasından sürekli şiddet gören kızlarının bütün dayanaklarının anne olduğu anlatılır. Anneleri onlara nasihatler verir. *Asi...Asi*’de, kız evladın erkek evlattan daha hayırlı olduğu da vurgulanır. Kız evladını kaybeden annenin, hüznünden erken yaşta vefat ettiği belirtilir. *Lacivert Taşı*’nda, ailede art arda ölümler yaşanınca kızını evlendirirken yanından gitmesini istemeyen anne, damadı içgüveysi olarak alır. *Aile Çay Bahçesi*’nde sessiz ve evine bağlı annenin, talihsiz bir ev kazası nedeniyle ölünce ev halkının dağılmasına değinilir.

14.6. Kardeşler Arasındaki İlişkiler

Aile içi ilişkiler içinde, kardeşlerin arasındaki ilişki de önemlidir. Farklı karakterdeki kardeşlerin birbirine tutunması ya da çeşitli nedenlerden dolayı birbirinden ayrı düşmesi, kıskançlık, yardım etme gibi konular ortaya çıkmaktadır. Kardeşlik duygusu önemlidir. Paylaşmayı ve birlikte hareket edebilmeyi öğretir. İncelediğimiz romanlarda da kardeş ilişkilerine dair tespitlere yer verilmiştir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de yer alan Zelal ile kendisini töre cinayeti için arayan ağabeyi Mesûd'un arasındaki ilişki, aslında araya düşmanlık girmeden önce çok daha güzel ve merhamete dayanan bir ilişkidir. Bir yandan da Doğu'daki yaşayışın ve birbirine bağlılığın şeklidir:

Beni kucağında hoplatan, delice su taşıtı mı, okula giderken sırtına alıp sudan aşırın, 'gök gözlü', 'sırma saçlı bacım' diye okşayan, esirgeyen, koruyanköy çocuklarından biri saçımın bir teline zarar verse aslan kesilen Mesut Abimin suretine bürünmüş şeytandı odanın kapısında gördüğüm. [...] Bir taneydi Kekê Mesûd. Yiğitti, korkusuzdu, bazen biraz gaddar olurdu. Tavuğun kafasını bir koparışı, dananın boğazına bıçağı bir dayayışı vardı ki, hep ürkerdim. Ama bana gelince, anama gelince, hepten melek olurdu. Atalara, töreye bağlıydı. Emcemgiller de severlerdi (Baydar, 2007:411).

Ayşe Kulin'in, *Gece Sesleri*'nde, konu edilen Bozova Çiftliği'ndeki Nedim'in ailesi anlatılırken aile işlerinin büyük oğullar arasında paylaştırıldığı görülür. Aslında işlerin başına en büyük erkek çocuk Kerami'nin geçmesi gerekirken Kerami, devlet işlerinde yer almış, aile işlerini Yusuf devralmıştır: "Ticaret Yusuf'un işi. Kerami memleketi idare edecek. Bak ben sana söyleyeyim gelin kızım, ticaret Yusuf'un işi ama Yusuf'u öyle başıboş bırakmaya gelmez. Akıllı havada gezer o. [...] Ara sıra kolaçan etsin kardeşini Kerami, demişti Sultan Hanım" (Kulin, 2016: 71). Çiftlikte kardeşler arasında aile işlerini yürütme konusunda bir yarış vardır. Yusuf, ağabeyi Kerami'nin işleri yürütemediğini düşünür: "Yine mi becerememiş bu işi senin peder? (...) Mebusken bile öyle çok büyük bir hayrı dokunmazdı fabrikaya. Şimdi sade vatandaşken, hayrından vazgeçtim, zararı dokunmasın da" (Kulin, 2016: 127). Bozova Çiftliği'nde, Sultan Hanım'ın en küçük oğlu Yusuf, aile işlerini iyi bir şekilde idare ettiği ve fabrikayı yönetebildiği için normal şartlarda ailenin en büyük oğlunun aile işinin başına geçmesi gerekirken bu durumdan dolayı en büyük erkek çocuk Kerami, Ankara'dan memleketine dönüş yapma ihtiyacı duymaz: "Sultan Hanım'ın haylaz diye bellenen küçük oğlu, tahsilli, terbiyeli ve çok kıymetli büyük oğlundan daha iyi idare ediyordu Şelale Un Fabrikası'nı. Zaten bu gerçeği gördüğü için değil miydi, artık Meclis'te olmamasına rağmen Kerami'nin Bozova'ya gelmeyip de Ankara'da kalması" (Kulin, 2016: 132). Nedim'in ailesindeki üyelerden ailenin en büyük erkek çocuğu Kerami ile aile işlerinin başında bulunan Yusuf arasında kardeşliklerine dair bir tespit ortaya konulmaktadır. Fabrika hisselerinin büyük kısmını almak isteyen kardeşi Yusuf'un küçüklükten beri iyi ile kötüyü ayırt edemediğini savunur: "Sen küçükkken de böyleydin, demişti Kerami. Yanında iyi huylu bir arkadaşın varsa, iyi huylu olurdun, başıbozuklarla zorba kesilirdin. Annem hep endişe ederdi senin için, kardeşini kolla da yanındakilere uyup kötü yola düşmesin derdi bana, kötülüğünden değil, kötüyü iyiyi ayırmaya aklın yetmeyeceği için" (Kulin, 2016: 174).

Gece Sesleri'nde, Ayda'nın annesi Rengigül, ikinci evliliğini yapmış ve Utku adında bir oğlu olmuştur. Ayda'nın vukuatlarından ötürü Utku'yu Ayda gibi asi olmasın diye hemen daha fazla büyümeden yurt dışına gönderirler: "Kuruttun ananı kızım, kuruttun. Bu yüzden Utku'yu dışarı yolladılar ortayı bitirir bitirmez" (Kulin, 2016: 210).

İnci Aral, *Mor*'da, dört kardeş olan bir aileden bahseder: “Dört çocuk; kendisinden iki yaş küçük Armağan, onun iki yaş küçüğü Gülcan ve sonradan, İlhan on yaşındayken doğan -kazayla olma- küçük Bertan” (Aral, 2015: 28). Bu dört kardeşin her birinin ayrı bir öyküsü olmakla birlikte en acıklı son Bertan’a aittir. Bertan, intihar etmiştir. Gülcan, bu acıklı ölümü herkesin unuttuğunu düşünür. Zaten İlhan ve Armağan, gece hayatına düşkün, sorumsuz ve tutumsuz olduğu için onu dışlamışlardır. Gülcan, anneleri öldüğünde Bertan’ın henüz sekiz yaşında olması dolayısıyla ruhsal bir çöküntü içinde büyüdüğünü düşünür. En acıklı sonun ona ait olması da bunun bir göstergesidir. En büyük kardeş olan İlhan Sacit, kardeşi Armağan ile farklı oluşlarını şöyle açıklar: “Bağlandığı her şey kayıp gidiyor elinden. Değişimlere, oluşumlara nasıl direniyor anlayamıyorum. At gözlükleriyle bakıyor dünyaya. Kapasitesini inatla, boşu boşuna harcıyor. Neyse, o da böyle, ne yapalım” (Aral, 2015: 166).

İskender'de, başkahramanın kız kardeşi Esmâ, ikizlerinden birinin yediğini diğeri yemediğinde ikisine de o yiyecekte vermemesine diğere haksızlık olarak yorumlar: “Alerjisi olmayan kıza biraz haksızlık oluyor ama kardeşler arasında hep olur böyle şeyle- yani haksızlıklar” (Şafak, 2018: 10).

Esmâ'nın kendi kardeşleriyle olan ilişkisine baktığımızda, Esmâ'nın ağabeyi İskender, anneleri Pembe'yi öldürmüştür. Bu yüzden İskender'e karşı nefret doludur: “Ne öldürmeyi başardım İskender'i, ne de affetmeyi” (Şafak, 2018: 10). “Ne sevmekten ne de nefret etmekten vazgeçebildiğim İskender. O benim ağabeyim. O bir katil” (Şafak, 2018: 13). Esmâ için artık hem annesi hem de onu öldüren ağabeyi ölüdür: “Bugün itibarıyla iki ölünün yasını tutuyorum: biri annemin, bir de abimin” (Şafak, 2018: 133).

İskender'in annesi Pembe'nin ikizi, teyzesi Cemile, köyde kalırken, Pembe, çocuklarıyla uzun yıllardır Londra'da yaşamaktadır. Pembe ile Cemile ikiz de olsalar Cemile her zaman Pembe'ye ablalık, annelik yapmıştır: “Üç dakika daha büyük olmasına rağmen Pembe hep bebek olmak isterdi. Cemile ise anne rolü yapar, onu denetlemeye, esirgemeye çalışırdı” (Şafak, 2018: 43). Aslında altı kız kardeşten son ikisi olan Pembe ve Cemile'yi kız oldukları hiç sevmemişlerdir. Sekiz kız çocuğundan sonra dokuzuncu çocuğunu da erkek olur umuduyla doğururken ölen Naze'nin ardında sekiz kız çocuğu kalmıştır. Çocuklar kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenmiş ve sorumluluklarını da en büyük kız kardeş Hediye üstlenmiştir. Cemile ise ikizine hasret duymaktadır.

Annesini öldürme suçundan hapse giren İskender hapisteyken erkek kardeşi Yunus, on iki yıl boyunca yalnızca iki defa geldiği için İskender, sadece ona karşı ağabeylik görevlerini yerine getiremediği için pişman olur. Kız kardeşi Esmâ, nefretini ifade etmek için daha sık gelmekte ama bu İskender'i o kadar da etkilememektedir: “Esmâ'nın en dikenli sözleri bile küçük kardeşimin yokluğu kadar acıtmıyor canımı” (Şafak, 2018: 80). İskender'in kardeşi Yunus, ne İskender'e ne de kız kardeşi Esmâ'ya benzer. Kırılgan, sakın ve yumuşak başlı biridir: “Yunus hakikaten farklıydı. İçedönük, gözlemci, sakın tabiatlıydı. Filozof ve hayalperestti. Sessiz bir mağarada yaşayacak kadar münzevi; zenginliği basit şeylerde, güzelliği bir yağmur damlasında bulacak kadar mütevazıydı. İskender ile Esmâ ha bire başkalarını kıskanır, içinde bulundukları

koşullarla didişirken Yunus'un kimseyle bir alıp veremediği yoktu” (Şafak, 2018: 29). Her birinin yaratılışı farklıdır: “İskender dünyayı yönetmek, Esmâ hepten değiştirmek isterken, Yunus’un tek arzusu âlemi anlamaktı. O kadar” (Şafak, 2018: 29).

Feridun Zaimoğlu’nun eseri *Leyla*’da, beş kardeşli ailede, en küçük kardeş Leyla’nın, iki ağabeyinden birini daha çok sevdiğini söyler: “En sevdiğim ağabeyim Tolga” (Zaimoğlu, 2009: 40). Kardeşler arasında en sessiz olanın ablası Selda olduğunu da belirtmektedir: “Benim sessiz, güzel ablam Selda: Kendine ait bir yaşamı yok, okula gidiyor ya da gitmiyor, soluk alıyor ya da almıyor, hasta oluyor, yine iyileşiyor ve arada da yaşıyor dikkatleri üzerine çekmeden” (Zaimoğlu, 2009: 194). Kız kardeşlerden Yasemin de kendini evdeki diğerlerinin hizmetçisi olarak görmektedir: “Doğduğumdan beri size ve elin insanlarına ölümüne hizmet eden hep aynı hizmetçi kızım ben” (Zaimoğlu, 2009: 296).

Ayla Kutlu, *Asi...Asi*’de, Yüzbaşı Ömer Azmi’nin, kardeşini en son Ermenilerin köylerini basması sırasında görmüştür ve hayal meyal hatırlar. Daha sonra kardeşiyle birlikte götürüldükleri aklına gelir. Bu yolculuğun sonunda da Osmanlı’nın himayesi altına alındıklarını Devlet-i Aliyye’yi artık baba bileceklerini anlamıştır. Ömer Azmi’nin kardeşi de kolağası olmuş ama savaş nedeniyle ondan bir daha haber alamamıştır. Belki de Birinci Balkan Savaşı’nda öldüğünü düşünür.

Ayla Kutlu’nun değindiği bir başka kardeş ilişkisi de Ömer Azmi’nin oğulları Bestami ve Beyazıt’ın arasındadır. Aralarında sadece iki yaş da olsa Bestami, babasından sonra eşraf arasında da her yönden ağa olarak sayılırken, Beyazıt’ın öyle bir ağırlığı yoktur. Beyazıt okulunu bitirip askerliğini yaptıktan sonra öğretmen olarak memleketine dönmüştür. Ama Bestami, ailenin başı sayılmaktadır: “[...]Kendisinden yalnızca iki yaş büyük olan ağabeyi, her zaman büyük evlat, ailenin sahibi ve reisi... ağalık sanını hakkıyla taşıdığına kuşku yoktu. On yedi yaşında, babasının ölüsünü, Bestami Ağa olarak kaldırıyordu. O bir erkekti. Hovarda ve uyanıktı. İki yaş küçük kardeşi ise okullu bir yeni yetme”(Kutlu, 2017:90). Bestami, henüz hayata hiç hazır değilken çok genç yaşta çiftliklerin, değirmenlerin, bağların, sabun ve ipek imalathanelerinin sorumluluğunu yüklenir. On yedi yaşındayken annesini, otuzunda babasını kaybetmiş, ailenin büyüğü olma vasfını çok erken yaşta yüklenmiştir. Beyazıt Bey ondan sadece iki yaş küçük olmasına rağmen ailenin sorumluluğunu üzerine almayı aklına bile getirmemiş, bir öğrenci olarak görülmüş ve sorumluluk yüklenmemiştir. Beyazıt Ağa, Mahur halaya göre, daha iyi öğrenim görmesine, iyi bir aile kurmasına, toplum içinde saygın bir ad edinmesine karşın, aile reisliğini ağabeyine bırakmakla özveride bulunmuştur. Saygısı büyük olduğundan ağabeyini yüceltmıştır. Bu durum güzel bir aile bağını, büyüklere olan saygı ve hürmet örneğini bize sergilemektedir

Ayla Kutlu’nun eserinde, Beyazıt’ın kızı Verda’nın ikizleri Beylan ve Atik’in birbirlerinden ne kadar farklı yaratılışa olduklarından bahsedilir. Anneleri Verda ikisinin de üzerine titremiştir: “Arkadaşça davrandığı için Beylan annesiyle ilişkilerinde eski kuşak/çağdaş gençlik ikilemi yaşamadı. Hatta ergenlik çağını bile sakın geçirdi, ikizi Atik, aynı içsel özgüveni elde etmeye çalışmadı. Gereksinme duymadı buna. Küçüklüğünden beri onun tek amacı vardı: Çok para kazanmak” (Kutlu, 2017: 310). Atik de Beylan gibi ergenlik sorunlarını asgari düzeyde yaşamıştır. Çünkü kendine

inanan bir gençtir. Başkasına ise inanmaz insanlardan yararlanmayı doğal bulur. “O, gitgide maddecileşen dünyanın son felsefesinin başarılı bir izleyicisi” (Kutlu, 2017:311). Atik ve Beylan, iki kardeş hatta ikiz de olsalar ne kadar farklı olunabileceğinin bir örneğidir.

Asi...Asi’de, süt kardeşlik ve sütannelik örnekleri de söz konusudur. Mahur’un sütkardeşi Delfina, Göksu’nun kızı Verda-i Vera’nın sütannesi olur.

Sevinç Çokum’un eseri olan *Lacivert Taşı*’nda, konu edilen çerçi ailesinde, yedi kardeş evlendirileceği zaman anneleri önce büyük olanının düğününü görmek istediğini aksi takdirde diğerinin bu durumdan hoşnut olmayacağı belirtir: “Telli Hanım yine anlaşılmaz inatlardan birini tekrarlıyordu. Önce büyük oğlunun düğününü görecekler, ötekilere sonra sıra gelecekti. Yoksa çocuğun yüzü hep eğik duracaktı” (Çokum, 2011: 61). Kız kardeşleri Sedef evlenip gittiğinde Devran, evde onun sesini arar: “Kız kardeşimin sesini çok arıyordum” (Çokum, 2011: 267).

Eserde, baba Hicret Bey, ağabeyi Yordam Bey’in evine gittiğinde ağabeyi onu gülyüz ve muhabbetle karşılamaktadır. Kardeşler arası hoşgörü ve muhabbet vardır: “‘Zamansız mı geldim acaba?’ Olur mu canım? Baba evine geldin. Ben her zaman bu halde çalışıyorum işte. Hiç kimse gelmeyecek mi bu eve? Hoş geldin kardeş,... Gel şöyle” (Çokum, 2011: 75).

Hicret Bey öldükten sonra büyük oğlu Devran, kardeşlerine büyüklük yapar. Ancak kardeşleri içinde Gurbet’e karşı belki de en küçükleri olması dolayısıyla merhamet duyduğu kardeşlikten öte oğlu gibi gördüğü görülür:

Gurbet’i kardeşliğin ötesinde oğlum gibi seviyorum. Nereye gidersem gideyim o yanımda olmalı, dalla yaprağı gibi, bir meyvenin etiyile çekirdeği gibi yan yana, can cana. Suların köpükleriyle birlikte akışından farksızca yavaş ve hızlı nereye gidersek... Ama bir yerde hep ayrılık karşılayacak bizi, onu da biliyorum (Çokum, 2011: 180).

Ahmet Günbay Yıldız’ın romanı *Anılar da Yakılır*’da, başkahraman Melek ve kardeşlerinin farklı sebeplerden dolayı görüşmedikleri görülür. Yurt dışında yaşayan ve Cuma ile evli Zeynep, ölüm döşeğinde ama kardeşlerini görmek istemez. Melek’in yeğeni Berceste, teyzesi Melek’i sevdiği için annesinin durumundan haberdar eder: “Annem ne Süreyya Teyzemi ne de eniştemi aramamıza müsaade etmiyor. İnanmazsın belki, ama ‘öldüğümde hiçbirini cenazemde istemem’ diye vasiyet etti” (Yıldız, 2015: 21). Aile üyeleri birbirinden kopuk yaşamaktadır. Melek ile Zeynep kardeşlerin de arası iyi değildir. Zeynep’in, Melek’in içten içe gönül verdiği Cuma ile evlenmesi sonucu aralarındaki kardeşlik ilişkisi bitme noktasına gelmiştir. Yıllar sonra görüştüklerinde ise Zeynep sitemlidir: “Vefasız kardeşim, ne düğünümde ne doğumlarımda çaldın kapımı. Ben geldim sonunda bütün kırgınlıklarımı bir kenara koyup. Kardeşlik başka şeye benzemiyormuş” (Yıldız, 2015: 53). Zeynep, Melek’i affetse de ağabeyi Zakir’i, ablası Süreyya’yı ve eniştesi Sadık’ı, Cuma’yı dışlamalarından ve yurt dışında yaşamalarına sebep olmalarından dolayı onları asla affetmeyecektir: “Abimi, ablamı ve eniştemi defterden sildim.[...] Bir babam bir de sen(Melek) varsın benim için hayatta” (Yıldız, 2015: 59). Öyle ki ölse bile cenazesine Süreyya ablasının ve eniştesinin gelmemesini vasiyet edecek kadar kararlıdır. *Anılar da Yakılır*’da, para hırsına bürünen kardeşler,

işlerin başına tecrübesi ve iyi yönetiminden dolayı Zeynep'in eşi Cuma'nın gelmesini hazmedemeyerek onları dışlarlar. Bunun üzerine Zeynep ile Cuma yurt dışında yaşamaya karar verirler. Ailenin akl-ı selim genç kuşak üyelerinden olan Tunahan, yönetim kurulu başkanlığına getirilince kardeşleri Rıdvan ve Cihan onu kıskanırlar. Rıdvan acıyla kıvrır: "Aile büyüklerimiz yanlış kararıyla farkında olmadan aile içindeki gerilimi alevlendiriyorlar, haberleri yok" (Yıldız, 2015: 113).

Tunahan'ın varlığını sonradan öğrendiği küçük üvey kardeşi arasında farklı bir ilişki vardır. Üvey kardeşi Umut'u, babası nüfusuna almak istemediği için onu kendi nüfusuna geçirir, baba adı yerine "Tunahan Oflazoğlu" yazdırır ve bütün ihtiyaçlarını karşılar.

Orhan Pamuk'un romanı olan *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, Mevlut'un babası ile amcasının kavgalı olmaları nedeniyle birinin soyadını bile değiştirdiğinden bahsedilir. Mevlut ile amcaoğlu Süleyman'ın soyadları farklıdır. Bunun nedeni soyadı kanunu çıktığında çok dindar olan dedeleri "Aktaş" soyadını istemiştir, kardeşler kavga etmiş ve Mustafa, "Karataş" olmasını istemiştir. Küçük olduğu için sözü dinlenmemiş ve Aktaş olmuştur ama Mevlut, İstanbul'da ortaokula başlamadan önce inadından vazgeçmemiş, hâkim kararıyla "Karataş" soyadını almıştır. Bu yüzden farklıdır.

Aile Çay Bahçesi'nde romanın ilk cümlesi "*Kız kardeşimi hiç sevmedim.*" ile başlamakta ve romanın sonuna kadar bu düşüncesini desteklemektedir. Aslında kardeşinin sadece sebep olduğu olaydan dolayı değil doğacağını öğrendiği günden beri onu sevmemektedir. Müzeyyen, altı yaşındayken kardeşi olacağını haber verilmesinden sonra bunun kendisine verilen bir ceza olduğunu düşünür oysaki hiç yaramazlık yapmamış, bir kıza yakışmayacak hiçbir harekette bulunmamıştır. Kendisine sorulmamasına sinirlenir çünkü sorulsa cevabı "hayır" olacaktır. Her haliyle kardeşini istememektedir: "Çiğdem doğmasaydı, nasıl bir hayatım olurdu? Annem ölmezdi belki. Babam bu durumda olmazdı. Çiğdem doğmasaydı, 'biz'den oluşan bina yıkılmazdı" (Kopan, 2017: 18). Annesi, Çiğdem yüzünden öldüğü için ondan daha çok nefret eden Müzeyyen, öksüz, babanın umursamadığı, babaannenin baktığı kızlar olarak yaşamaya devam ettiklerini anlatır. Müzeyyen kardeşi olmadan önce uslu bir kız çocuğudur ama kardeşi doğduğundan beri, annesi öldükten sonra uslu ve cici bir kız olması için bir neden de kalmamıştır. Söz tutmaz, titizlik göstermez ve uyumsuz bir kız olur. Babaannesinin arada zorlamalarının dışında Çiğdem'e bakmaz, bir arada bile bulunmak istemez. Çiğdem de ablasının vurdumduymazlığına, mesafeli davranmasına dayanamaz ve kendi hayatını haykırırcasına dışa vurur. Küçüklüğünden beri sevilirken ablası kıskanır diye her şeyinin yarım kaldığını söyler. Aslında aileye dair hiçbir şey görmeyen eksik ve yarım kalan o olmuştur. Kimse annesinden ona ona sahip çıkmamıştır. *Aile Çay Bahçesi*, Müzeyyen'in şu sözleriyle son bulmaktadır: "Kız kardeşimi hiç sevmemiştim ve şu anda hayatta ondan başka kimsem yoktu. Hayat mı daha çok yakışırdı bize, ölüm mü?" (Kopan, 2017: 141)

Nezihe Meriç'in *Alacaceren* adlı eserinde, anne ve babadan ayrı yaşamanın verdiği yalnızlıktan dolayı Bengi ve kardeşi Gün birbirlerine daha sıkı bağlıdır. Gün, Bengi'den çok daha küçük olduğu için sorumluluk alacak yaşta değildir, birçok şeyin farkında değildir. Ablasına çok bağlıdır. Çekingen, güleç yüzlü bir çocuktur.

Sırça Tuzak'ta, kardeşlerin ve akrabaların aralarındaki hâkimiyet yarışının bir aileyi nasıl dağıttığının resmi çizilir. Roman da bu düşünceye uygun bir cümleyle başlar: *Habil'den bu yana, Kabil'lerin mahvettiği hayatların iyi ve dürüst kurbanlarına...*Başkahraman Selçuk'un kardeşleriyle de arası iyi değildir. Kardeşleri Bora ve Tarık Vardar ile de aralarında bir kardeşlik ve sevgi bağı yoktur. Kendisi büyük olmasına rağmen bunu onlara hissettirmemiştir. Hatta holdingde bir iş söz konusu olduğunda onların değil, paranın ve gücün yanında olacağını açıkça dile getirmiştir: "Çocuklar, çok uzatmayacağım. Vakit kıymetli, işin kısası şu: Ya yaptığımız işler para kazanacak ya da kazanacak bir adam gelecek yerinize. Kardeşim bile olsanız bu böyle. Bu kadar basit" (Bezmen, 2012: 69).

Seher Vardar, Selçuk'un tavrına çok kırılır. Arkalarından iş çevirdikleri için çok üzülür. Seher Vardar'ın o gece kardeşi Refet Vardar'ın evinde bulunma sebebi, evine bir hırsızın girmesidir. Ancak evindeki hırsızdan kaçarken öz ailesinin kurduğu tuzağa şahit olmuş, adeta kalbine ağır bir bıçak darbesi almış gibi olmuştur. Ayrıca, ağabeyinin evinde kendisine yapılan saygısızlığa net ve sert bir tavır koymadığı için ağabeyine de kırılmıştır. Diğer yanda ise Refet Vardar, söyledikleri için Selçuk'a o an değil daha sonra halasına karşı özür diletirecektir. Refet, Seher'i sakinleştirmek için kardeşi Vecdi Vardar ile arasındaki ilişkiyi örnek verir. Çünkü kardeşlerin bile arasında ufak tefek anlaşmazlıkların çıkacağını ama halledilebileceğini söyler:

O kadar yakın iki kardeş olmamıza rağmen, aslında çok da uzak noktalarımız hep oldu, hâlâ var. Önceleri babam hallederdi sorunları, ondan sonra da kendimiz o veya bu şekilde hep bir çözüm bulduk veya uzlaştık. Ama kimse duymadı, kimse bilmedi, kuvvetimiz de oradan geldi.

Yeni nesil de bunun sanatını öğrenecek, merak etme (Bezmen, 2012: 121).

Burada bir mesaj verilmekte her ne olursa olsun aile içindeki sorunların büyütülmeden kendi içinde halledilmesi gerektiğini söylemektedir. Ailenin bir birlik ve gücü temsil etmesinin sorunları yenmesinden kaynaklandığına işaret edilmektedir.

Sırça Tuzak'ta, kardeş örneklerinden biri de Selçuk'un babası ve amcasıdır. Refet ve Vecdi Vardar kardeşlerin zıt karakter özellikleri:

Prensip ve karakter olarak, hiçbir durum karşısında fevri, ani karar vermez; önce gördüğünü, duyduğunu anlamak, hazmetmek için kendisine zaman tanır, sonra salim kafayla üzerinde düşünürdü. Çok önemseydiği sakin, ağır karakterinin hep faydasını görmüştü. Bu konuda erkek kardeşinden ayrı düşerlerdi hep. Vecdi Vardar, ağabeyinin tam aksine, olay ne kadar girift ve sürpriz olursa olsun, hızlı bir muhasebe yapar, alternatifler ile neticelerini cetvele yerleştirir ve mümkün olan en kısa zamanda kararını verirdi (Bezmen, 2012: 114).

Bu yüzden o akşamki konuşmaları Refet amcası değil de babası Vecdi Vardar duymuş olsa hemen bütün programlarını iptal ettirip Berke ile Selçuk'u yüzleştirerek savunmalarını dinleyecek ve olaya hemen bir açıklık getirmelerini sağlayacaktır. Ancak Refet Vardar, beklemeyi tercih eder.

Hasan Özkılıç'ın romanı *Gece*'de, başkişisi Zahit de köyden taşınacakları zaman çok korkmuştur ama annesine, babasına, kardeşlerine bakar. Kaygılı ve korkmuş olmasına rağmen üç kardeşiyle, annesiyle, babasıyla kalabalık oluşları ona güven verir. İçinden "İyi ki kardeşlerim var" (Özkılıç, 2014: 45). diye içinden geçirir. Şehre taşındıktan sonra hepsi birbirinden kopmuştur ama aile üyelerinin aklında bir gün tekrar

bir araya gelmek isteği vardır. Bunlardan biri de Gülcan'dır: "Kim bilir, bakarsın Zahit abim gelir. Yine uzaktan bana, hadi eve gidelim, diyebilir. Belki de babam gelir, Süsen ablam... Gelirler, onlarla evin yolunu tutarım" (Özkılıç,2014: 166).

Çalışmamızda yer alan romanlarda, kardeşler arası ilişkiye dair tespitler yer almaktadır. Buna göre, *Kayıp Söz*'de, töre yüzünden kız kardeşini vurma emri verilen ağabey, bütün bu olaylardan önce kız kardeşiyle ilgilenen, onunla oyunlar oynayan, anlayışlı bir ağabeydir. Doğu'daki yaşam bu şekilde örneklendirilmiştir. *Gece Sesleri*'nde Nedim'in ailesinde, çiftliği ve bütün mal varlığını yönetme yetkisinin en büyük erkek evlatta olduğu vurgulanır. *Mor*'da bahsedilen dört kardeşin en küçüklerinin intihar etmesi, kız kardeşlerinin alkolik olması, en büyük kardeş ve ondan küçük olanın ise kendi hevesleri için yaşaması hepsinin ayrı karakterde olduğunun göstergesidir. *İskender*'de, başkahramanın annesini öldürmesi ve kardeşlerinin ondan nefret etmesi üzerinde durulur. Eserde birden fazla ikiz kardeş örneği vardır. Anne Pembe ve Cemile de ikizdir. Ayrı yerlerde yaşamaları için birbirlerini özlemekte olan kardeşlerdir. *Asi...Asi*'de ailenin ikinci kuşağından kardeşler arasında sadece iki yaş olmasına rağmen büyük olan babasından sonra mallarının tek yöneticisi olarak görülürken iki yaş küçüğünü dikkate almazlar. *Lacivert Taşı*'nda kardeşler arası saygı, hoşgörü, birlik olma duyguları hâkimdir. *Aile Çay Bahçesi*'nde, annesinin ölümünden kardeşini sorumlu tutan bir ablanın, eser boyunca kardeşinden nefretinden bahsedilir. *Anılar da Yakılır*'da, varlıklı ailede para hırsı yüzünden kardeşlerin ayrı düşmesi hatta cenazesine bile katılmamalarını vasiyet etmesine kadar ileri giden bir nefret anlatılır. *Sırça Tuzak*'ta da aynı rekabet söz konusudur.

14.7.Babaanne-Torun İlişkisi

Aile içi ilişkilerden biri de babaanne-torun ilişkisidir. Geleneksel aile modeli olan geniş aile içinde de yer alan bir ilişki çeşididir. İncelediğimiz eserlerde de yer almıştır.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, Hümeysra'nın, görüşmedikleri için evde kendisinden hiç bahsedilmeyen babaannesi hakkında aslında hiç huyu olmadığı halde yakışsız konuşmasına dikkat çeker. Hatta bir gün babaannesi için "cadaloz" deyimini bile kullanmıştır: "Bu da anneannecağızımın haznaya benim için koyduğu çeyiz sandığının tıpkısı. [...] Şimdi kim bilir nerede? Babaannem olacak cadı bir yere kaldırmış, saklamıştır" (Bener, 2003:19).

Gece Sesleri'nde, Nedim'in ailesi anlatılırken ailenin en büyüğü olan babaannesi Sultan Hanım'ın ölmesi üzerinde durulur. Öldüğünde doksan yaşını geçmiştir. Aile üyelerinin Bozova Çiftliği'ne gitmesi ancak bir yabancı gibi kısa bir süre kaldıktan sonra hayatlarına dönmeleri dikkat çekicidir. Yaşlıya ve taziye evine hürmetin kalmadığı görülmektedir: "Sultan Hanım'ı altı ay önce kaybetmiştik. Uzun yaşamı sona erdiğinde doksanını geçmişti babaanne. Ailesini yatağının etrafında, hizmetkârlarını ayakucunda iki gün boyunca ağlaşıp beklettikten sonra, yummuştı gözlerini, bolluk bereket içinde doyasıya yaşadığı dünyaya. Biz çocuklar okulda olduğumuz için katılamamıştık cenazeye. Nedim Baba'yla annem, babaannenin cenazesi için gittikleri Bozova'da uzun kalmamışlar, cenaze merasiminde taziye kabul etmiş, duaya katılmış, ertesi gün dönmüşlerdi İstanbul'a. Kerami Dedeler de yedinci gün duasını bile beklemeden, bir gün sonra peşlerinden gelmişlerdi. Oysa biz, en az bir on gün Bozova'da kalacaklarını sanıyorduk. Anneme bu erken dönüşün nedenini sorduğumda,

hem Kerami Dede'nin işlerinin çokluğundan hem de Bozova' da pek hoşlanmadıkları biri olduğundan söz etmişti” (Kulin, 2016: 162).

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, Armağan'ın eşi Figen'in ailesinden bahsedilir. Anne ve baba çalıştığı için hem Figen'e hem de Figen'in ağabeyi Semih'e babaanne bakmıştır. Bu yüzden Figen için babaannesinin yeri başkadır. Figen babaannesinin ölümüne yetişememiştir.

14.8. Dede-Torun İlişkisi

Aile içi ilişkilerden biri de dede-torun ilişkisidir. Geleneksel aile modeli olan geniş aile içinde de yer alan bir ilişki çeşididir. İncelediğimiz eserlerde de yer almıştır.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, Deniz'in eşi Ulla'ya İstanbul'u tanıtırken gördükleri lalelerle ilgili anısı, Deniz ile dedesinin ilişkisine bir örnek teşkil etmektedir. Dedesinin torunuyla ilgilendiğini göstermektedir: “Laleler bunlar; çocukluğumda dedem Hollandalı bir küçük kızın masalını okurdu bana” (Baydar, 2007:58).

Gece Sesleri'nde, Ayda, annesinin Osmanlı'nın son dönemlerini görmüş büyükannesi ve büyükbabası varken nesil değiştiği için kendisinin nine ve dedesinin modern nine ve dedesi olduğu görüşündedir: “Çerkez asıllı aile uzun yaşadığı için, annem Osmanlı paşası dedesinin son yıllarına yetişebilmişti. Farsça ve Arapça sözlerle zenginleştirilmiş ağdalı Osmanlıca'yı duymuştu annemin çocuk kulakları, gözleri güneş şemsiyeli, yüksek yakaları dantelli büyük büyükanneyle, gümüş bastonlu büyükdedeyi görmüştü. Oysa ben Cumhuriyet âşığı, modern giysili ve modern fikirli büyükanne ve babalarla büyüdüm” (Kulin, 2016: 185).

Ayla Kutlu'nun eseri *Asi...Asi*'de, ölüm döşegindeki Beyazıt Bey'in başucunda bekleyen torunu Armağan için dedesi çok şey ifade eder, onda bütün çocukluğu, geçirdiği en güzel zamanlar vardır: “Her çocuğun yaşamında sevecen bir dev olmalıydı. Şimdi kirpiklerinin arasında duran yaşı soğutmayı başaran, küçüldükçe küçülen adam, Armağan'ın içinde büyük heyecanlar estiren, büyük coşkulara taşıyan devdi. Ondan ayrılmak, rüya gibi geçmiş çocukluğundan ve önceki kuşaklara bağlayan güç kaynağından koparılmak demek” (Kutlu, 2017: 99). Bu nedenle dedesine çok şey borçludur. Dedenin ölmesi demek birbirine bağlı bu ailenin dağılması demektir. Armağan, çok çalışkan bir gençtir. Aileyi bir arada tutmak isteyen genç kuşağın önderidir. Armağan, dedesini anımsar. Geçirdiği güzel günler, anılar rüyalarına bile girer. Dedesine söylediği “çok afacan bir dedesin, dedeciğim” sözü dilden dile dolaşmıştır. Karıncayı bile incitmeyen dedesi hakkında kendine bir söz verir ve “onun hakkında hiçbir zaman, geçmiş zaman kipiyle konuşmayacağımı” söyler. Ancak zaman buna izin vermez.

Nezihe Meriç'in eseri *Alacaceren*'de, roman, dededen bahsederek başlamaktadır. Seksen yaşını aşmasına rağmen çok genç bir adamdır. Yüzünde derin çizgileri vardır. Ama dünyaya sevgiyle bakışının önüne geçememiştir. Bengi, kendince düşsel dünyalar kurmayı dedesinden öğrendiğini fark eder, zaten anne ve babası terk ettiği için birçok şeyi dedesinden öğrenmiştir. Dedesi eskilerden hatırlatmalar yapar. Konuşmalarını hep atasözü, deyim ve şiiirlerle destekler. Yeni nesil divan şiirine uzaktır.

Bunu, dedesinin söylediği birçok şeyi hatırlarken söylediği şiirlerin akıllarda kalmamasından anlıyoruz.

Çok hoş bir kadın tarafından kırk yıl büyük bir aşkla sevilmiş, benim sevgili dalgacı dedemdir. O hep annemle benim aramdadır. [...] Atasözleri, deyimler, eski şiirlerden bazı mısralar aklımızda kalır ama onun coştığı zaman okuduğu divan şiirinden hiçbir şey kalmaz aklımızda. [...] Hep bir şarkı mırıldanıyormuş gibi gelir bana. Dudağının kenarından sigara hiç eksilmez. [...] Akşam eve geç kaldığımda, dedemi mutfakta bulacağımı bilirim” (Meriç, 2017:42).

Dedesini anlatırken eskilerin kırk yıl sevgileri hiç eksilmeden bağlı kalabildiklerinin örneğini görürüz. Sadece bir nesil sonraki evlilik, kızı ile damadının evliliği de sevgi üzerine kurulmasına rağmen ekonomik sebepler, alkol ve birbirlerine sabır göstermemeleri nedeniyle bittiğini, küçük çocuklarını yaşlı babalarına bırakıp kendi hayatlarını ayrı ayrı devam ettirdiklerini görüyoruz. Kısa bir zamanda aile kavramında çok büyük değişim yaşandığının bir örneği görülmektedir.

Nermin Bezmen’in eseri *Sırça Tuzak*’ta, Dede Ali Sermed ölmeden önce aile yadigârı olan maddi ve manevi değeri büyük olan yüzüğü Berke’ye emanet edip bu dünyadan göçüp gitmiştir. Bu durum Berke’nin ne kadar güvenilir olduğunun bir kanıtıdır:

Benim için manevi anlamı çok büyük, aile yadigârı bir emanet. Hem de birkaç asırlık anıyı beraberinde taşıyan... Bazıları içinse, sadece çok değerli bir obje. Bir yüzük... Aile yüzüğümüz. Bu yüzüğün, nesillerdir ailenin en büyük erkek çocuğuna bırakılması âdettendir. Senin, en büyük erkek torunum olarak, değerlerimizi bir sonraki nesle taşıyacağından çok eminim. Onun için, yüzüğü doğrudan sana bırakacağım (Bezmen, 2012: 204).

Büyükbabası Berke’nin bu yüzüğü hak ettiğinden çok emin bir şekilde emanet eder. Berke de bu güvene layık olmak için elinden geleni yapacağına söz verir. Ali Sermed’in Berke’ye ölmeden önce bıraktığı başka bir şey de tecrübelerinin bir sonucu olan ailesi için söylediği öğüdüdür: “Yalnız unutma: Güven, çok kırılgan bir duygudur. Bir gün kendinin kırılacağını dahi bilsen, sana duyulan güvene gözün gibi bak. Çünkü tarihin gözünde senin kimliğini şekillendiren, sana duyulan güvendir”(Bezmen, 2012: 205). Berke, bu yüzüğün manevi değerinin büyüklüğünü bir kez daha hatırlar, ailesinin kuşaklardır miras bıraktığı bu yüzük şimdi kendisindedir. Bunun değerini bilecektir.

İncelediğimiz eserlerde dede, ailenin en küçük üyeleri torunlarla yakın ilişki içindedir. Onlara tecrübelerini aktarır, öğütler verir. Aile yadigârlarını ailede güvendikleri torunlarına emanet etmişlerdir. *Alacaceren*’de, dede, torunlarını büyütmüş, anneden ve babadan alamadıkları sevgi ve şefkati onlara vermiştir. Aile büyüklerinin ölümü, dede-torun ilişkisinin yer aldığı bütün eserlerde, ailenin geçmişle bağını koptuğu anlamına gelmiştir. Aile, mazisini kaybedercesine ailenin içinde burukluk yaratmaktadır.

14.9. Anneanne-Torun İlişkisi

Aile içi ilişkilerden biri de anneanne-torun ilişkisidir. Geleneksel aile modeli olan geniş aile içinde de yer alan bir ilişki çeşididir. İncelediğimiz eserlerde de yer almıştır.

Ece Temelkuran, *Devir*'de, torununun anneannesine ne kadar bağlı olduğunu ve onu ne kadar tanıdığını, sevdiğini cümlelerine yansıtır:

Anneannem çok güzel koktuğunu bilmiyor. Onun odası da anneanne kokuyor. 'Ay aman geçmiş gün, unuttum gitti şimdi' kokuyor anneannemin kapısının arkasında asılı tülbentler. Misafirlik terlikleri "ilahi! Çok yaşa e mi!" kokuyor. Çekmecesi pudra kokuyor, geceliği pötibör bisküvi. Gözünü kapatınca insanı güldürür. Dikiş makinesi tıkrır tıkrır kokuyor, öğlen uykusu gibi (Temelkuran, 2015: 21).

Romanda anne çalışan bir annedir bu nedenle anne ve baba çalıştığı için torunu Ayşe'ye anneanesi Nejla Hanım bakmaktadır: "Ben babamla daireye gitmişim o gün. Anneannem şekerine baktırmaya doktora gittiği için"(Temelkuran, 2015: 122). Nejla Hanım, torununa baktığı için geleneği bir bakıma kendi yöntemleriyle torununa hatıra bırakmaya çalışıyor. Nejla Hanım, torununa miras bırakmak istediği davranışları bir deftere not etmektedir: "Bunları sana biriktiriyorum Ayşe. Neşeli haberleri, manileri, bayram tebriklerini, şunu, bunu bir deftere yapıştırıyorum ki bu zamanları büsbütün kasavet diye anma ileride" (Temelkuran, 2015: 122). Ayşe de anneannesini o kadar benimsemiş ve sevmiştir ki notlarını severek okur, anneannesinin içine sinen kokusunu içine çeker: "Anneannem defterin içine bir sürü şey koymuş. Gazeteler, dergiler gibi şeyler. Onlar kâğıt gibi kokmuyor, anneannemin eli gibi kokuyor. Anneannem kâğıdı elleyince artık kâğıt başka türlü kokar. Pudra gibi, börek gibi. Kokladım ben" (Temelkuran, 2015: 110). Anneanesi torununun sadece ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, onu eğitir. Bunu da torununun bildiği kitapları anneannesinden dinlemiş olmasıdır: "Ali eve gelince, ipekböceklerini bana verince ben de ona Ulduz ve Kargalar'ı verdim. Anneannem okudu bana onu" (Temelkuran, 2015: 134).

Ayla Kutlu'nun eseri *Asi...Asi*'de, annesini kaybettikten sonra dedesinin ve anneanesi Göksu Hanım'ın yanında büyüyen Armağan için onlar çok şey ifade etmektedir. Armağan, çocukluğunun yaşamla karşılaşan her aşamasında anneannesinin yumuşak ama güçlü elini her zaman sırtında hissetmenin verdiği güveni hissetmiştir.

İncelenen eserlerde, anneanne, anne- baba çalıştığı için torununa bakan fedakârlık yapan aile üyesidir. Torununa baktığı için aralarında çok güçlü bağlar oluşur. Anneanne de severek ve isteyerek yaptığı işe tecrübelerini de katarak torununu eğitmiştir. Geçmiş ile bağ kurmanın bir şekli olarak karşımıza çıkar. Ebeveynlerin olmaması durumunda da yine torunlarına gönül rahatlığı ile bakıp onları sevgiyle büyütürler.

15. YAKIN AKRABALAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER**15.1. Gelin-Kayınvalide İlişkisi**

İncelediğimiz eserlerde aile büyüklerinden olan kayınvalidenin, aileye dahil olan gelinlerine karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde oldukları da incelenmiştir.

İlişkiler'de, konu edilen ailenin çifti Muzaffer ile Zehra Hanım'ın amca çocukları olduğu ve evlendikten sonra aileleri tarafından dışlandıklarını ifade eder. Bu konuda Zehra Hanım'ın bir serzenişi yoktur. O sadece öksüz ve yetim kalan Muzaffer Bey'in yeğeni Hümeysra'ya hiç sahip çıkmadığı için kayınvalidesini eleştirir, onu suçlar: "[...]Sırf babası vaktiyle yengesiyle üvey ağabeyinden yana taraf tuttu diye öksüz torunuyla ilgilenmeyen Muzaffer'in annesine verip veriştirirdi" (Bener, 2003:14).

Romanda yer alan diğer gelin-kaynana ilişkisi de amcası Muzaffer Bey tarafından evlatlık alınan Hümeysra'nın, Beyrut'ta evlenip yine orada boşanması, boşandıktan sonra dahi eski kocasının ailesi tarafından baskı altında bırakılması örneğidir: "Aslında Hümeysra da sıkılıyordu. Çevresiyle uyum sağlayamamıştı bir türlü. O ilk ayrılık girişiminden sonra kocasının ailesi tarafından sıkı bir denetim altına alınmıştı. Çarşıya, alışverişe çıktığı zaman bile izlendiğini hissediyor, kocasından ve kocasının ailesinden nefret ediyordu. Tek avuntu kaynağı kızıydı" (Bener, 2003:150).

Ayşe Kulin'in eseri, *Gece Sesleri*'nde, kayınvalidenin, oğlundan ayrıldığı için gelini hakkında olumlu düşüncelerinin olmadığı görülür: "Babaanneme sorarsanız, masum ve kırılğan görüntüsünün ardında, inanılmaz bir çetin cevizdi. Budala ve şımarıktı üstelik, kucağında iki yaşını yeni doldurmuş minicik kızıyla, yakışıklı, genç ve zengin kocasını pat diye bırakıp gittiği için. Kocasını bırakmıştı da üniversiteyi bırakmamıştı. Deliydi işte, zır deliydi! Hiç bıkmadan tekrarları bu lafları" (Kulin, 2016: 8). Kayınvalide, boşanmada gelinini suçlu bulurken ona göre oğlunun hiçbir suçu bulunmamaktadır: "Ah kızım ah, insan evlatlarına laf geçirebilseydi keşke ama geçiremiyor. Az mı söyledim ben annene, dişisi uçan kuş babalığını unutur, dedim, dinletemedim. Aileyi bir arada tutan, dişi kuştur. Yuva bozuldu muydu ne baba bilir babalığını ne de çocuk çocukluğunu" (Kulin, 2016: 9).

Eserin başkahramanı Ayda'nın annesi Rengigül, ilk kayınvalidesi ile geçinemezken ikinci evliliğinde kayınvalidesi tarafından sevilen, el üstünde tutulan bir gelin olmuştur: "Kendi de adı gibi güzelmış Rengigül kızımın" (Kulin, 2016:14). Diğer taraftan, Rengigül, kayınvalidesi tarafından sevildiğini düşünür, fakat aslında beğenmiş değil, oğlunun kesin olan kararına karşı gelmemek içindir. Nedim, bu konuda annesi Semiha Hanım'ın karşı net bir karar vermesini ister: "Evleneceğim kadını sevmeyebilirsiniz ama aile içinde saygısızlık yapılırsa, ikiniz de beni unutun" (Kulin, 2016: 96). Semiha Hanım'ın, Rengigül'ü istememesinin en büyük nedeni ise dul olmasıdır: "Kızım, kaynanalara gelin sevmek zor gelir. O, biricik oğluna eliyle bir kız seçsin istedi. Oğlu ne yaptı, bekledi bekledi, karta kaçmaya başladığında, yanında enciğiyle anneni getiriverdi" (Kulin, 2016: 96).

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, eşiyle geçinmeyen Gülcan'ın daha bir yıllık evliyken şiddet görmesi ve üstüne bir de oğlu Sinan'ın dünyaya gelmesiyle artan sorumluluğu

onu bunalıma sürüklemiştir. Bu kadar zor şartların yanında kayınvalidesi ve görümcəsi de ona destek olmaz, aksine kendilerini ön plana çıkararak baskı uygularlar: “Sapsarı, güçsüz, hasta bir kadın haline geldiğinde görümcəsi eteklerini beline sokup evin yönetimine sıvanmış, bebeğe bir sütanne bulmuş, bakımını üstlenip yıkayıp paklamış, kardeşinin rahatını bu nanemolla gelinden çok daha iyi başardığını kanıtlamak ister gibi görülmemiş bir hamaratlık sergilemişti. Görümce ve kaynananın zehirli dilleri, hor gören, suçlayıcı bakışları altında daha da kötüleşmişti Gülcan. Sonunda onu bir doktora götürmek zorunda kalmıştı Attila” (Aral, 2015: 199).

Asi...Asi’de, kocası kumarbaz olan Verda’nın, kayınvalidesi gelinine çok güvenmektedir. Kayınvalidesi Faniye Hanım, gelinine hayrandır. Oğlu Orkun’un şanslı olduğuna inanmaktadır.

Lacivert Taşı’nda, göçmen çerçi ailesinin çalışan erkekleri kervandan hediyeler getirdiklerinde eşitsizlik olması durumunda anneleri ile gelinler arasında zor durumda kalırlar: “Annem çarşılardan yeni şeyler istiyordu; ona alındı mı Nergis Yenge de hevesleniyordu, Zühre’ye ve Nergis Yenge’ye aldıklarım, bu defa annemin surat eğrilğine yol açıyordu. Yine arada kalan bendim” (Çokum, 2011: 31).

Sırça Tuzak’ta, Anberin, kayınvalidesi Seher’in ölümüne çok üzülmüştür. Bu da aralarında kurdukları ilişkinin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir: “Kocasının üzüntüsüne üzüntü eklememek için onun yanında ağlamamaya özen gösteriyordu, ama yalnız kaldığı anlar, kayınvalidesi için rahatça yas tutabiliyordu” (Bezmen, 2012: 245). Öyle ki bazı geceler Seher Hanım rüyasına girer ve Anberin ile konuşur. Bu konuşmalar sanki o yaşıyormuş gibidir, gerçek gibidir, kayınvalidesini ölmemiş bile zanneder.

Emine Işın’sunun *Bir Aile* adlı eserinde başkahraman Işık’ın eşi Behzat ile mutlu bir ilişkisi olmasa da kayınvalidesi ve kayınbabasıyla arası çok iyidir, onlardan her zaman övgüyle bahseder: “Onları hiç kaynana, kayınbaba gibi görmedim. Biri annem, biri babamdı sanki! O Sevgi’nin ve Behçet’in annesidir; maddi manevi her bir zenginliği ile muhteşem bir hanımdır” (Işın, 2013: 18). Işık, kayınvalidesiyle iyi geçinen bir gelindir. Eserin bir bölümünde de Işık’ın annesinin kendi kayınvalidesiyle ilişkisine yer verilir. Işık’ın annesi, üniversitede hocalık yapan terbiyeli ve nazik ama aynı zamanda mesafeli, ciddi ve soğuk bir kişilik olduğundan bahsedilir. Öyle ki hem bu mesafeli durduğu hem de çalışan bir kadın olduğu için kayınvalidesi Ankara’ya yanlarında kalmak için yalnızca iki defa gelebilmiştir.

Gelin-kayınvalide ilişkisine verilen örneklerde olumlu örnekler ve olumsuz örnekler bulunmaktadır. Oğlunun seçimine saygı duyarak gelinine karşı yakınlık hissetmediği halde sessiz kalmayı tercih eden kayınvalide modeli vardır. Bir başka örnekte ise torunlarından biri öksüz ve yetim kaldığı halde onun sorumluluğunu üzerine hiç almadığı için gelininin büyüttüğü ve bu yüzden kayınvalidesini sevmeyerek serzenişte bulunduğu örnek de bulunmaktadır. Evliliklerini onaylamadığı için hem oğluyla hem de geliniyle görüşmeyen kayınvalide örneği de yer almıştır. Bu örneklerin dışında gelinini kızı gibi seven aileye alışma sürecinde destek olan hatta bazı örneklerde oğlundan daha çok gelinine güvenen kayınvalide örneği de yer almaktadır.

15.2. Gelin-Kayınbaba İlişkisi

İncelediğimiz eserlerde aile büyüklerinden olan kayınbabanın, aileye dahil olan gelinlerine karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde oldukları da tespit edilmiştir.

Feridun Zaimoğlu'nun eseri *Leyla*'da, başkahraman Leyla evlenirken kayınbabasının geleneklere uyduğunu ancak babasının onun yaptıklarına karşı hiçbir şey yapmadığını söyler: “Kayınpederim nişanda bana üç tane bilezik hediye etmişti, ama annemin kocası bunları elimden alıp sattı. [...] Düğünü Şafak Bey yapacak, annemin kocası geleneğe uymaktan caydı. Hiçbir şey onun istediği gibi değilmiş” (Zaimoğlu, 2009: 427). Kayınpeder Şafak Bey, oğlu çalışmak için yurt dışına çıkacağı zaman Leyla'ya sahip çıkamayacağını belirtir: “Ben ihtiyar bir adamım, diyor Şafak Bey, bu yaştan sonra kimseye göz kulak olamam ben” (Zaimoğlu, 2009: 460). Bunun üzerine Metin, Leyla'yı ailesinin yanına gönderir ve orada kalmasını ister.

Emine Işınsoy, *Bir Aile* adlı eserinde başkahraman Işık'ın gözüyle eşi, çocukları, annesi, babası, eşinin anne ve babası ile olan ilişkilerini anlatmaktadır. Işık, eşi Behzat ile umduğu gibi mutlu bir evlilik hayatı yaşayamaz. Öyle ki Behzat, ne eşine ve çocuklarına ne de anne ve babasına karşı sorumluluklarını yerine getirir. Anne babasına karşı o kadar ilgisizdir ki babası Remzi Bey, oğlundan çok gelini Işık'a güvenmektedir. Remzi Bey, eşi vefat edince yeniden evlenir ancak evlendiği kişi Işık ile Behzat'ın evlilikleri dahil her şeye karışır. Bu yüzden Işık, kayınbabası Remzi Bey'in evlenmeseydi her şeyin daha güzel olacağını savunmaktadır: “Bazen düşünürüm de; şu kadın olmasaydı belki evliliğimiz bir nebze daha iyi olurdu. Ah Remzi ağabey, ah!.. Neden, niçin alıp getirdin bu kadını” (Işınsoy, 2013: 123).

15.3. Damat-Kayınvalide İlişkisi

İncelediğimiz eserlerde aile büyüklerinden olan kayınvalidenin, aileye dahil olan damatlarına karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde oldukları da tespit edilmiştir.

Erhan Bener'in *İlişkiler* adlı romanında, konu edilen ailenin annesi olan Zehra da Zehra'nın annesi de, Muzaffer Bey'i değil onun arkadaşı İhsan Bey'i damat olarak görmek istemektedirler. Muzaffer Bey'den de nefret ediyor değildir ama onunla evlendikten sonra onaylamamışlardır:

Annem de ben de daha çok İhsan'ı beğenirdik. Açıkçası aklımdan bir gün onunla evlenmek geçmiyor değildi. [...] Muzaffer i de beğenmiyor değildim, yakın akrabaydık, hep ağabey derdim ona, başka gözle bakmazdım.[...] Annem bile Muzaffer'in bize öyle sık sık gelmesini pek istemezdi. Bu yüzden, onunla yakın arkadaş olduğumuzu, eve sık sık gelip gittiğini, evleninceye kadar babamdan gizlemiştik (Bener, 2003:134).

Gece Sesleri'nde, başkahraman Ayda'nın annesi Rengigül ile babasının nişanlı kaldıkları döneme değinilmiştir. Rengigül, ilk defa o zaman sarhoş olmuş, bu yüzden annesi ile damadı arasında soğuk rüzgârlar esmeye başlamıştır: “Nenem telaşlı halleriyle gözümün önünde beliriyor. Babamı pek sevmediğini bilirdim. Demek daha annem nişanlıyken bozulmuş araları, rakı yüzünden” (Kulin,2016: 202).

Temelkuran, *Devir*'de, konu edilen ailelerden Sevgi ile Aydın'ın evliliği anlatılır. Sevgi'nin annesi Nejla Hanım kızı ve damadıyla birlikte kalmaktadır ve

torununa bakmaktadır. Kayınvalide ile aynı evde kalan Aydın, temizlikçi gelmesine rağmen kayınvalidesinin sabah sabah temizlik yapmasına sinirlenir. Eski neslin temizlikçi hizmetine alışık olmadığını görürüz: “Nejla Hanım, temizlikçi geliyor zaten, niye temizlik yapıyorsunuz şimdi?” “Aydın rezil mi olalım kadına!” Kayınvalide adab-ı muaşeret kurallarını devam ettirmek istercesine temizlikçiye paranın elden verilmesine de müdahalede bulunur: “Olmaz öyle, ayıp. Elden ele para mı verilir canım! Zarfa koyarım ben” (Temelkuran, 2015: 81). Ayrıca damadın, kayınvalidesine resmi bir şekilde hitap ettiğini görmekteyiz.

Zaimoğlu’nun eseri *Leyla*’da, kızının müstakbel eşi ile nadir görüşebilen kayınvalidenin, bunun nedenini damadının annesinin hayatta olması durumunda daha farklı olacağı sonucuna bağlar: “Evet oğlum, diye söze giriyor annem, verilmesi gereken kararların hepsi verildi. Belki de beni onca zaman neden seyrek gördüğünü sorup durdun kendi kendine. Annen hayatta olsaydı, kendimi daha sık göstermem daha kolayıma gelirdi. Huzur içinde yatsın. Beyefendi babanla pek muhabbetim yok doğrusu” (Zaimoğlu, 2009:389). Ardından Leyla’nın annesi, damadına kızını emanet ederken ona iyi bakmasını tembihler: “Açık sözlülüğümü bağışlayasın: Benim altın taneciğimin kılına zarar verecek olursan, ona vurursan ve canını yakarsan, her tokadını, her vuruşunu ödetirim sana” (Zaimoğlu, 2009:391).

İncelediğimiz eserlerde, kayınvalide damat ilişkisine baktığımızda, İlişkiler’de kızının evlendiği kişi yerine başka birini damadı olarak gördüğü için kızı istediği damat adayıyla evlenmediği için onları dışladığı bir örnek yer almaktadır. Damat, kayınvalide ile aynı evde kaldıkları halde ona resmi davranabilmektedir.

15.4. Damat-Kayınbaba İlişkisi

İncelediğimiz eserlerde aile büyüklerinden olan kayınbabanın, aileye dahil olan damatlarına karşı nasıl tutum ve davranış içerisinde oldukları da tespit edilmiştir.

Erhan Bener’in *İlişkiler*’de aslında yeğenleri olan evlatlık aldıkları Hümeysra’nın evliliğinden bahseder. Muzaffer Bey’in ilk hariciye görev yeri Beyrut’ta ortaya çıkan damat, Ürdün’ün tanınmış ailelerinden birine mensuptur. Hem Hümeysra’yı hem Muzaffer Bey’i hem de Zehra Hanım’ı el üstünde tutmaktadır: “Genç karısının ailesine de çok saygılı davranıyor, sık sık yemeğe davet ediyor, her seferinde Zehra Hanım’a da İhsan’a da armağanlar sunmaktan geri kalmıyordu. Muzaffer’in de bu bakımdan keyfi yerindeydi” (Bener,2003:83).

İnci Aral’ın eseri, *Mor*’da, dört çocuklu ailenin en küçük kardeşi olan Bertan, kendisine âşık olan ve tüm engellemelere rağmen vazgeçmeyen Oya ile evlenir. Evlendikten sonra iki kızları olur ama hiçbir şey yolunda değildir. Oya’ya şiddet de uygular. Boşanmaya karar verdiğinde kayınbabası onu vazgeçirmek için damadına araba galerisi açar. Her şeyin düzeleceği umuduyla teklifi kabul eden Bertan, aynı durum devam edince boşluğa düşer ve içkiyle birlikte adeta intihar etmek istercesine ilaç alır. Kayınbabasının maddi durumu kötüleşince, Bertan’a babasından kalan topraklara el koyması üzerine Bertan, hem yalnız ve hem parasız kalarak kendini asarak intihar etmiştir.

Feridun Zaimoğlu’nun eseri *Leyla*’da, başkışı Leyla’nın eşi Metin, kayınbabasının düğünde takındığı tavrı ve hediye vermemesini sorun etmeyecek kadar

olgun görünmektedir: “Annemin kocasının bize ne mutluluklar dilediğini ne de para taktığını bana hatırlatmayacak kadar kibar biri” (Zaimoğlu, 2009. 439).

15.5. Damat- Baldız İlişkisi

Çalışmamızın içinde yer alan *Mor* adlı eserde, başkahraman İlhan Sacit’in baldızı ile aralarındaki akrabalık ilişkisine yer verildiği görülmüştür.

Eserin başkahramanı İlhan Sacit, Revan’ın ablası Fikran’ı hiç sevmez ancak onun ölçsüz ve katı davranışlarına bazen anlam vermeye de çalışır: “İlhan sevmezdi Fikran’ı, bencil, soysuz bir gururla şişinen ama bayağı, çıkarıcı ve paragöz biri olarak görürdü. Tamam, haklı olduğu yanlar yok değildi. Zevksizliği, boş konuşması, kızdığı zamanlardaki o kavgacı, çaçaron mahalle karısı tavrı. Ama zor bir hayatı olmuştu kızın. Onu yırtıcı, küfürbaz ve isyankâr yapan yaşadıklarıydı” (Aral, 2015: 55).

Fikran, kardeşi Revan’a akıl vererek onu dolduruşa getiren bir baldız tipidir. İlhan en çok da bu yüzden onu sevmez. Fikran’ın da parçalanmış bir ailesi vardır. Boşandıktan sonra kızı Kumru’nun okul masraflarını eniştesi İlhan Sacit öder: “Kocasından kurtulduktan sonra saçı başı, giyimi düzelmiş, zevkleri oldukça incelmışti Fikran’ın. Kumru’yu özel okul vermişler, okul taksitlerini de İlhan’a ödetmişlerdi. Helal olsun, iyi ki öyle yaptık, diye düşündü, el karıları yiyeceğine” (Aral, 2015: 56).

İlhan Sacit ilk tanıştıklarında bile Fikran Abla’dan pek de hoşlanmaz. Bu düşüncesini Revan ile paylaştığında Revan ondan daha anlayışlı olmasını ister: “Ne tuhaf bir ablan var. Şaşırttı beni. Normal biri mi hasta mı pek anlayamadım. Beni ayartmaya çalışıyordu sanki. Fark etmedin mi? O at suratıyla çok gülünçtü yani” (Aral, 2015: 75).

15.6. Dayı-Yeğen İlişkisi

Erhan Bener’in eseri *İlişkiler*’de, başkahraman İhsan’ın eğitimi için ailesi onu Ankara’ya tek başına yolladıkları zaman, Ankara Garı’nda onu karşılayan küçük dayısıyla karşılaşmasına yer verilir. Bu kısa karşılaşma, akrabalık ilişkilerinin zayıflığını göstermektedir. Dayısı soğuk karşılamış, yengesi ise eve değil okuluna bırakılmasını sağlamıştır. Bir akraba olarak yeğenlerini sahiplenmemişlerdir: “Hoş geldin deyip kucaklamamıştı bile onu. Bütün söylediği ‘Nasıl ablam, iyi mi?’ [...]Şimdi düşünüyordu da, buna niye şaşırmıştı ki? Dayısının kendisine hiçbir zaman iyi gözle bakmadığını bilmiyor muydu? O, vakitsiz gelen, her şeyi berbat eden bir veletti, neredeyse bir veled-i zinâ! Babasının oğlu” (Bener,2003: 112).

15.7. Teyze-Yeğen İlişkisi

Anılar da Yakılır ve *Aile Çay Bahçesi* adlı eserlerde teyze-yeğen ilişkisine dair tespitlere yer verilmiştir.

Ahmet Günbay Yıldız’ın eseri *Anılar da Yakılır*’da, başkahraman Melek Hoca, Tunahan ve Berceste’nin hem teyzeleri hem de ilkokul öğretmenleridir. Ancak ilkokul sonrası araya mesafeler girince on altı on yedi yıldır birbirlerinden haber alamazlar. Teyzeleri bu ayrılıktan dolayı suçluluk hissetmektedir. Melek, yeğeni Berceste’yi kendi gençliğine benzeter: “Sende çocukluğumu görüyorum Berceste, dilerim benim kaderimi yaşamazsın” (Yıldız, 2015: 68). Yeğeninden ayrılacağı zaman ona anı defteri hediye

eden Melek, bu anı defteri aracılığıyla Berceste'ye nasihatler verir: “Kadınlık geçici arzuların sofrasına ikram edilecek meze değildir. Her zaman onurlu, hicaplı ve namuslu bir yuvanın bekçisi olabilmenin hayallerini kurmalı kadın ve erkek dediğin. İffet en kutsal hazinesidir insan olanın...[...]Unutma, bir kız ya da bir delikanlı, gönlünü, bedenini kalbini armağan edebileceği hayat arkadaşına ait olmalı sadece ve sadece...[...]Yuva kurmak sadece verilmiş ani kararlar nikâh masasına oturmak olmamalı. Nikâh öyle bir bağ ki kişi dünyasına alacağı hayat arkadaşının yüreğine ilkeli, duru ve lekesiz duyguların iklimiyle girmeli ve hayat arkadaşının kalbinde de aynı nitelikler varlığını sergilemeli” (Yıldız, 2015: 72).

Aile Çay Bahçesi'nde, isminin nereden geldiğini anlatan başkahraman Müzeyyen, bu ismin anneannesinin adı olduğunu, annesinin bu ismin olmasını istediğini söyler. Anneanesi ve dedesi bir tren kazasında ölmüştür. O zaman dört yaşında olan annesi de trendedir ama bir mucize olmuş ve burnu bile kanamadan kazadan kurtulmuştur. Annesi Meral Hanım için öksüz kaldığı o gün bir faciadır. O faciadan sonra teyzesi Müzehher ona sahip çıkmış ve büyötmüştür. Bütün bildiklerini ona öğretmiş, onu hiçbir şeyden eksik koymamıştır. Dede ve babaannesini yaşlı olduğu için bakımını üstlenememiş ama teyzesine para yardımı yapmıştır. Her şeyi Meral'e öğreten Müzehher Teyze, dikiş kursuna da yollamıştır. Ancak çalışsa İstanbul'un en iyi terzilerinden biri olacağını bilir. Anne Meral Hanım, çalışmadığı ve daha birçok şey için pişmanlık duyar: “Neye dokunduysam kuruttum kızım. Anam öldü, babam öldü, büyükbabam, babaannem öldü. Bir Müzehher teyzem vardı, o da baban olacak adamla evlenmeme dayanamadı, kahrından öldü. Hepsini ben öldürdüm. Bir kendimi öldüremedim. Almadı ki Allah canımı, kurtulayım her şeyden” (Kopan, 2017: 49). Hamile olmasa Almanya'ya kuzenlerinin yanına gidip çalışmayı dahi düşünür ama Müzeyyen, annesinin bunu yapamayacağını bilir. Annesi yetişmesine, öğrendiklerine dair her şeyi Müzehher teyzesine borçlu olduğunu söyler. Öyle ki kızı Müzeyyen'e “O olmasaydı ben de olmazdım, sen de olmazdın Müzeyyen” (Kopan, 2017: 50). der.

Maneviyata dair şeyleri babaanneden öğrendiğini anlamaktayız. Annesiyle Müzehher teyzenin mezarına gittiklerinde babaannesinin öğrettiği duaları hatırlamaya çalışır. Anne mezarın başında dertleşircesine konuşur. Anne ve babasının mezarının Ankara'da olduğu için gidemediğini söyler. Kızı için Müzehher teyzesine: “Rahat uyu teyzeciğim, torunun sana layık bir kız oldu” (Kopan, 2017: 51). der.

15.8. Amca-Yeğen İlişkisi

İncelenen eserlerde yakın akraba ilişkisi olarak amca ve yeğen arasında yaşanan olaylara bakılarak tespitler yapılmıştır.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, amcası Muzaffer Bey'in nüfusuna geçmiş olan Hümeýra'yı anlatırken, onun amcasından hiç de hoşlanmadığını anlatır. Ölüm döşegindeyken bile ona yakın davranmaz, hastanede yanında bulunuşunun sebebi hayırlı bir yeğen görüntüsü vermek için değildir. Sadece kuzenini yalnız bırakmamak içindir. Hümeýra ile ilgili konularda, Zehra ile Muzaffer bazen ters düştüğünde Zehra, kendisi yetiştirdiği için ağırlığını koyar: “Sen karışma, o senin yeğenin ama ondan sorumlu olan benim” (Bener,2003:51). Zehra, Hümeýra'yı öz kızı gibi yetiştirmeye çalışmıştır.

Erhan Bener'in incelediğimiz eserinde, Muzaffer Bey'in, Hümeysra'ya kardeşinin emaneti gözüyle baktığı, ona oğlu İhsan'dan daha çok ilgi gösterdiği fakat Hümeysra'nın amcasına yakın durmadığından bahsedilmektedir: “Muzaffer, ‘Kardeşimin bir vediasıdır o bana,’ diyerek İhsan'dan çok daha fazla ilgilenirdi Hümeysra ile. Onun gösterdiği bu şefkatli yaklaşıma karşı, Hümeysra'nın amcasına pek sokulmadığını, yakınlık göstermediğini anımsıyor” (Bener, 2003: 260).

Hümeysra ile evlenmek isteyen Beyrutlu iş adamının çok zengin olması, Muzaffer Bey'e göre evlenmek için yeterli bir şarttır: “Hiç değilse ele güne muhtaç olmaz, sıkıntı çekmez. Adam bayağı tutkun görünüyor. Çok da zengin. El üstünde tutacaktır kızı. Senin gibi el âlemin dikişlerini dikeceğim demeyecek.” (Bener, 2003: 82) Amcasının Beyrut'taki görevi sırasında, daha çok genç bir kız iken kendisini isteyen Beyrutlu iş adamı ile evlendirilen Hümeysra'nın amcası bu evliliği isterken Muzaffer'in eşi Zehra, ise yetiştirdiği Hümeysra'nın daha iyi bir evlilik yapmasını hayal ettiği için istekli değildir. Muzaffer Bey, ailesindeki herkesin kendine yetebildiğini anlatırken evlat edindiği Hümeysra'nın da zengin iş adamı eşi dolayısıyla zorluk çekmeyeceğini düşünür: “Hümeysra dersiniz, o da kendisini kurtardı. Para içinde yüzüyor” (Bener, 2003: 130). Hümeysra ise amcasını hiç sevmemiştir. Zaten gencecik yaşında onu anlamsız bir evliliğe teslim eden de amcası olmuştur. Öz amcası bu duruma razı olurken Hümeysra'yı kıskandığı zannedilen Zehra Hanım ise Muzaffer Bey'in aksine onun bir hariciyecisi veya diplomatla evlenip sosyeteye karışmasını arzu etmektedir.

Ayşe Kulin'in eseri, *Gece Sesleri*'nde, aile işlerinin başında olan ve tüm yetkileri kendisinde toplayan Yusuf'a karşı gelen Nedim'e söyledikleri sözler manidardır. Neslin değiştikçe büyüklere saygısızlığın arttığını düşünür: “Oğlu yaşındaki yeğeni kafa tutuyordu amcasına, yaşına başına bakmadan. Bu kuşağın terbiyeden nasibini alamadığını düşündü. Kendi nesli böyle miydi! Nedim'i ensesinden tutup odadan dışarı atmadıysa, sırf ağabeyine duyduğu saygıdan dolayıydı. Aile içinde tatsızlık çıkmasını ve annesi tedirgin olmasını, diyeydi” (Kulin, 2016: 145).

Ayla Kutlu'nun eseri *Asi...Asi*'de, Bestami Ağa, uzun yıllar evlenmediği için çocuğu olmaz. Kardeşi Beyazıt'ın çocuklarıyla konakta birlikte kalırlar. Hiç kimseyle arası kötü olmayan Beyazıt'ın eşi Göksu Hanım, art arda doğurduğu çocuklarla da evi daha da gençleştirir. Büyükanca Bestami Ağa, isim konulması sırasında sadece en küçüğü Altınyaz'a karışır ve adını o koyar. Altınyaz'ı baş tacı yapan Bestami Ağa, onun ölümüyle tuhaflaşır. Ölümünün konusunun bile açılmasını istemez. Ailenin dördüncü kuşaktan torunu Atık, Bestami büyükançaya göre hayalci, karakteri cıvık, sıradan biridir. Ancak “Yine de aileler bütün üyelerini korumalıdır.” düşüncesini savunmaktadır. Bu da aileyi bir arada tutmak için bir aile büyüğünün hissettiği sorumluluktan kaynaklanmaktadır.

Orhan Pamuk'un eseri *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, başkahraman Mevlut'un amcasıyla gizli gizli görüşmesi babasını gücendirir. Babası Mustafa, Mevlut'un Hasan Amca'sı ile görüşmesinden, kendisinin değil onun yanında olmasından dolayı incinmiştir: “Biliyorum, benden gizli amcanlara gidiyorsun, Hasan Amca'nın bakkal dükkânına gidip gazete katlıyorsun, sofralarına oturup yemek yiyorsun, Süleyman ile oynuyorsun, ama unutma, onlar bizim hakkımızı yediler” (Pamuk, 2015:59). Aslında 1960 darbesinden üç yıl sonra Mevlut'un babası ile amcası İstanbul'a yogurt satmaya

geldiklerinde çok iyi anlaşılmaktadırlar. Kazandıklarını aralarında kıskançlık olmasın diye birleştirirler. Bu yakınlığın sebebi biraz da köyde iki kız kardeşle evlenmiş olmalarıdır. Kültepe’de yaptıkları gecekonduda beraber kalmışlardır. Sonra Hasan’ın büyük oğlu Korkut’un da desteği ile Duttepe’de de bir arsa çevirmişler ve buraya da ev yapmaya kalkışmışlardır. İki arsanın da tapusu yoktur. Adalet Partisi dönemindeki imar affını beklemektedirler. Mevlut’un babası, Hasan Amcasının evi için ne kadar çalıştığını belirtir: “Ben, Hasan Amca’nın evi için elde çekiç günlerce çalıştım... Bunu bilesin diye söylüyorum. Tabii amcana, oğullarına düşman olman gerekmez”(Pamuk, 2015:62).

Sırça Tuzak’ta, eserin başkışisi Selçuk, babasıyla iyi geçinemediği için amcasına daha çok yaklaşır. Selçuk, babasının kendisini tanıdığı için gösterdiği değişmeyen katı tavrına karşılık kendini amcasına karşı daha rahat hisseder. Çünkü Refet amcası, Selçuk’u oğlu olmadığı için kendi oğlu yerine koymuştur. Onda emeği çoktur.

Selçuk da bunu bildiği için bu durumu kullanmaya her zaman meyilli olmuştur. Selçuk, amcasının yerine bırakacak bir oğlu olmadığı için kendisine ayrıcalık tanımasını her zaman kullanan biridir. Babasının kendisine karşı çıkacağı bütün konularda amcasını kendisine destek çıkması için yedekte tutmuştur.

15.9. Hala-Yeğen İlişkisi

Ayla Kutlu’nun romanı *Asi...Asi*’de, büyük amca Bestami Ağa gibi Mahur Hala da evlenmemiştir. Yeğenleri onun için önemlidir. Mahur büyükkhalanın gözdesi ise Verda’dır. Diğer yeğenlerini de sever ama onu yanından ayırmaz.

15.10. Kuzenler Arası İlişkiler

Yakın akrabalık ilişkileri arasında yer alan kuzenler arası ilişkilerin incelediğimiz eserlerde nasıl yer aldığı da tespit edilmiştir.

Erhan Bener’in *İlişkiler* adlı eserinde, amca çocukları olan Hümeysra ile İhsan’ın ilişkileri konu edilir. Eserin ana konularından biri iki kuzenin kardeş gibi aynı evde büyümesi hatta belli bir yaşa kadar İhsan’ın kuzeni Hümeysra’yı öz ablası zannettiği belirtilir. Hümeysra öksüz ve yetim kalınca amcası tarafından nüfusuna geçirilir. Hümeysra ile İhsan’ın arasında beş yaş fark vardır. Hümeysra aileye katıldığında İhsan birkaç aylık olduğundan uzun süre onu gerçek ablası zannetmiştir. Gerçek ablası olmadığını çok sonra öğrenir. Belki de büyük olan Hümeysra olduğundan aralarındaki ilişkiyi yöneten her zaman Hümeysra olmuş, İhsan geri planda kalmıştır: “Eskiden de böyleydi Hümeysra. Çok kez hırçın ve alaycı, bazen müşfik ve sevecen. İhsan’la olan ilişkilerinde hep oydu, hem yöneten, hem baş rolü üstlenen. İhsan da bilincinde bunun ve şimdi, olayların içindeki yerinin, kişisel inançları ve özgüveni ne kadar aksini savunsa da, gerçekte önemsiz ve sıradan olduğunu artık kabul etmesi gerektiğini düşünüyor” (Bener, 2003: 11). Anne Zehra Hanım, oğlu İhsan’a gençliklerinde geçimlerini güçlkle sağladıklarını anlatırken İhsan ile hep ablasının ilgilendiğini vurgular: “Sen küçüktün, ben çalışmak zorundaydım; o dönemde sana hep Hümeysra ablan baktı” (Bener, 2003:14). İhsan’ın küçüklüğüne değinilir. Çocukluğunda nahif, çelimsiz, zayıf bir çocuktur. Bu durum, sokaktaki çocukların onu güçsüz görüp itip kakmalarına, alay etmelerine neden olacak şekildedir. Bu durumlarda onu koruyan yine Hümeysra ablasıdır: “Bereket versin ablası bağırsı çağırışlarını duyup dışarı fırlayarak

kurtarmıştı onu ellerinden” (Bener, 2003:26). Hümeýra ile İhsan kuzen olduklarını çok sonradan öğrenip kardeş gibi büyüseler de zaten İhsan, Hümeýra’ya âşıktır: “Hümeýra ile ilerde evlenme düşleri kurmaya da devam ediyordu” (Bener, 2003: 78). İhsan, Hümeýra’nın sevgisinin kendisinininki gibi gerçek olduğuna inanmayı istemektedir: “İhsan hep âşıktı. Küçük yaşından beri. Yadsınamaz bir biçimde. Acaba, bir an için bile olsa, İhsan’ın duygularındaki içtenliğe inanamaz mıydı Hümeýra?” (Bener, 2003: 199)

Hümeýra ile İhsan’ın çocukluk yılları anlatılırken Hümeýra’nın, öz çocuk olduğu için İhsan’ı kıskandığı anlatılır. Ancak İhsan Hümeýra ablasına daha küçük yaşlardan beri hayrandır öyle ki bu hayranlık daha sonra aşka dönüşecektir:

Hümeýra, önceleri, ikisi de küçük birer çocukken, İhsan’ı pek sevmezdi; herhalde onu evin öz evladı olduğu için kıskanır, herkesin kendisini çocuk bakıcısı gibi görmesinden rahatsızlık duyar, çevresinde dolaşmasından hoşlanmazdı. Oysa İhsan, bebekliğinden beri hayrandı ablasına. Yanından hiç ayrılmak istemez, hep peşinde dolaşır, eteğini bırakmazdı. [...]O benim kardeşim falan değil, sadece yeğenim,’ derdi hep (Bener, 2003: 270).

Hümeýra, Beyrut’ta evlendirileceği zaman kardeş gibi büyüdükleri İhsan’a aslında onunla evlenmeyi daha çok istediğini açıklar:

Ben bu evliliği hiç istemiyorum, ama başka çarem yok. Keşke daha büyük olsaydın da seninle evlenseydik,” diye fısıldamıştı. O an, onun ne anlama geldiğini tam olarak algılayamamıştı İhsan. Ama sonra bu sözler, bütün yaşamını etkileyen bir sıcaklıkla yüreğinde yer etmiş, bir daha da oradan hiç çıkmamıştı(Be ner, 2003: 53).

İhsan’ın en büyük düş kırıklığı, Hümeýra’nın evlenmeye razı olması ve öz ailesi gibi yanında büyüdüğü kendi ailesinin de buna karşı çıkmamasıdır: “Yaşamının en büyük düş kırıklığı, Hümeýra’nın hiç beklemediği bir anda, o adamla evlenmeyi kabul etmesi olmuş değil miydi? Ölmeyi bile düşünmüştü, hastalandığı günlerdeki gibi. Günlerce tuvalete kapanıp gizli gizli gözyaşı dökmüştü” (Bener, 2003: 82).

İlişkiler’de, Hümeýra ile İhsan arasında, Hümeýra evlatlık alınıp aynı evde büyümelerine rağmen kardeşlikten daha farklı ilişkileri olduğunu anne Zehra Hanım anlayarak oğlunu bu konuda uyarmıştır: “Elalemin gözü kör değil. Gören görür! Söyletme şimdi beni! Ne olursa olsun, siz ikiniz kardeş sayılırsınız. Sen de Muzaffer gibisin” (Bener, 2003: 178).

Erhan Bener’in eseri *İlişkiler*’de, anne ve baba olan Muzaffer Bey ile Zehra Hanım da amca çocuklarıdır. Evliliklerinden dolayı aileleri tarafından reddedilmişlerdir. Bunun sebebi, kimsenin açıklamadığı birtakım gizemli durumlardır.

Ayla Kutlu’nun eseri *Asi...Asi*’de, ailenin en büyük torunu Armağan ile en aklı-selim kız torunu Beylan, birbirlerine çok güvenmektedirler. Beylan, Armağan’ın sevecen ve yardımsever olduğunu düşünür. Ailede onu en çok Bestami büyükamcasına benzetir. Onun gibi işini sever ve ailesine bağlıdır. Aynı Bestami büyükamcası gibi Beylan’ın annesi Verda’ya bağlıdır. Beylan, bir yardıma ihtiyacı olsa ikizi Atik’ten çok Armağan’a güvenir. Ancak bir başka nokta da Armağan’ın ailenin tüm üyeleri

tarafından çok sevilmesi kıskançlığa da neden olmaktadır. Armağan'ı yalnız anneannesi değil herkes özellikle Verda da çok sevmektedir. Annesinin yeğenine olan bu sevgisini Beylan, içerleyerek içten içe de olsa kıskanmaktadır. Bestami büyükamca ile konuşurlarken, Atık'i Armağan'a emanet eder. Çünkü Beylan akıllıdır ama Atık'in yola gelmesine ihtiyacı vardır. Bu görevi de Armağan'a verir.

Orhan Pamuk'un eseri, *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta, amcaoğlu Süleyman, Mevlut'tan daha sonra İstanbul'a gelmiştir. Onu babası Mustafa'dan ayrı tutarlar. Mevlut da yengesini ve Süleyman'ın ablalarını görünce kendi anne ve kardeşlerini görmüşçesine özlemle sarılır. Mevlut, lise ikinci sınıfta da bir yıl kaldıktan sonra dersleriyle ilgilenmeyi bütünüyle bırakmıştır. Sınav günleri bile okula gitmez. Babası da durumun farkındadır. Çünkü Mevlut'un babası, kardeşi Mustafa ile kavgalıdır. Öyle ki soyadını bile değiştirmiştir. Bu yüzden baba, kardeşi Mustafa ile görüşmelerini ailesine yasak etmiştir ama onların gizli gizli görüştüğünün de farkındadır. Mevlut'un Hasan Amca'sının eşi Safiye Teyze ise Mevlut'un masumluluğuna her zaman inanmış, sevmiştir. Bu durum kuzenler arasında kıskançlığa bile neden olur: “Benim oğlanlar, özellikle Süleyman, Mevlut'la hem arkadaşlık etmek ister, hem de ona eziyet etmeden duramazlar. Mevlut'un babası, ne doğru dürüst para biriktirip köydeki evini adam edebildi, ne de Kültepe'deki tek odalık evi büyütebildi. Bazen Kültepe'ye bir gideyim, baba oğlun yıllardır bekâr hayatı yaşadıkları o ahır gibi eve bir kadın eli değsin diyorum ama içim parçalanır diye korkuyorum da. Babası inat edip ailesini köyde bırakınca yavrum Mevlut'um ilkokuldan sonra bütün hayatını İstanbul'da öksüz gibi tek başına geçirdi. İstanbul'a ilk geldiği yıllarda, ana özlemine kapılınca bana gelirdi. Onu kucağıma alır, sevip okşar, öper, aman ne akıllısın sen derdim. Korkut ile Süleyman kıskanırlardı, ama aldırılmazdım” (Pamuk, 2015:108).

Sırça Tuzak'ta, Selçuk'un evde tek başınayken içindeki sesle, “şeytanla” konuştuğu diyaloglardan yola çıkarak aile içindeki ilişkiler, kıskançlıklar ortaya dökülmektedir. Bunlardan ilki kuzeni Berke'dir. “Ailenin büyük erkek torunu, herkesin sevgilisi, sempatik, huzurlu, mutlu, sevecen, kadınların gözdesi Berke. Üstelik, kendisini en çok seven ve destekleyen kuzeni” (Bezmen, 2012:15). Selçuk, her zaman Berke'yi kıskanmıştır. Selçuk'tan sadece üç yaş büyük olan Berke, her konuda Selçuk'a yardımcı olur ama Selçuk, Berke'yi kıskandığı için ona karşı kendini borçlu hissetmek istememektedir. Çocukluğundan beri kıskanmaktadır. Çocukken anne ve babası tarafından öpülüp kucaklanmasını, aile sıcaklığını dahi kıskanmıştır. Çünkü Berke, sebepli sebepsiz sevilendir. Kendisi Berke'yi sevmediği için Berke'nin kendini sevmesinden veya iyilikte bulunmasından rahatsızdır: “Selçuk, çocuk kıskançlığıyla bunu fark ettiği ilk andan itibaren, tüm dikkatini aile fertlerinin Berke'ye olan ilgisini, hayranlığını takip etmeye ayırmıştı. Yakından izledikçe de, kendisinin ne kadar daha az sevildiğine inancı artmış, bu yüzden Berke'nin kendisine olan sevgisinden de nefret etmeye başlamıştı” (Bezmen, 2012: 48).

Berke, Selçuk'a karşı daima anlayışlı, sevecendir. Yaptığı işlerde, gösterdiği davranışlarda bir hata bir kötülük olsa bile mutlaka bir açıklaması olduğunu düşünür üzerine gitmez. Zevklerine ve kararlarına hep saygılıdır. Selçuk ise sevmediği birinden böylesine anlayışlı tavırlar görmekten dolayı sinirlidir. Çünkü bu durum düşman olarak

gördüğü kişiye kötülük yapmasını zorlaştırmaktadır. Bu yüzden kendisine iyilik yapmasından hiç memnun değildir.

Selçuk'un Berke'yi kıskanacağı konulara bir yenisi eklenmiş ve holdingin yönetim kuruluna kendisinden önce seçilmesini çok kıskanmıştır. Selçuk, kendisine her zaman destek veren Berke için şunları düşünür: “Evet, Berke inanılmaz derecede iyi niyetliydi. Mükemmel bir aptallık derecesinde iyi niyetli” (Bezmen, 2012: 273).

İncelediğimiz eserlerde yakın akrabalık ilişkilerinden biri olan kuzenler arası ilişkiye baktığımızda aralarında yaş farkı olmadığı ve aynı kuşak oldukları için aile büyükleri tarafından ister istemez karşılaştırıldıkları ve bu yüzden onların arasında kıskançlık oluştuğunu söylemek mümkündür. Bir başka durum ise İlişkiler adlı eserde kardeş gibi aynı evde büyüyen hatta kuzeninin öksüz ve yetim kalmasından dolayı amcasının nüfusuna geçtiği için resmiyette kardeş görünen Hümeysra ve İhsan arasında ilişki vardır. Bu ilişki Hümeysra başka biriyle evlendikten sonra da devam eder. Ahlaki açıdan uygun olmayan bir kuzen ilişkisidir.

15.11. Ensest

Aile içinde görülen ancak yaşanmasının çok kötü travmatik sonuçlar ve psikolojik bozukluklar doğuracağı yasak bir ilişki olan ensest ilişki örnekleri de tespit edilmiştir. Bu durum, aile içindeki bağların yeniden sorgulanması gerektiğine neden olan çarpık bir ilişkidir. Hiç yaşanmaması gerekse de romanlara ailelerin hayatlarından yansıyan örnekler yer aldığı için bu nedenle çalışmamızda yer verilmiştir.

Erhan Bener'in eseri *İlişkiler*'de, erkek kardeşi ve kardeşinin eşi vefat ettiği için onların kızları Hümeysra'yı evlatlık alan Muzaffer Bey'den bahsedilmiştir. Eşi Zehra Hanım'a karşı zaten sadık bir eş olmayan Muzaffer, kardeşinin emanetine de sahip çıkamamıştır. Muzaffer Bey'in, Hümeysra'ya karşı bu tutumu eserin sonlarında ortaya çıkarılmıştır. Artık kanser olduğu için sayılı günleri kalan Muzaffer Bey'in bakımını üstlenmek istemeyen Hümeysra, nankörlükle suçlanınca bu tutumunun nedeni açıkladığında ortaya bu çarpık sonuç çıkmıştır:

“-Neden, dedi. Babam sana da yıllarca babalık yaptı. Hiç mi hakkı yok üstünde?

-Babalık mı, dedi. Babalık öyle mi? O mu bana babalık yaptı?

-Demek, hiçbir şeyden haberin yok senin?

- O ölünceye kadar ağzımı açmamaya karar vermişim ama dedi, en azından sana karşı haksızlık etmek istemiyorum. Her şeyi bilmek senin hakkın.

-Ne demek istiyorsun daha açık konuşamaz mısın?” (Bener, 2003: 316)

Hümeysra'nın anlattıkları karşısında İhsan ne diyeceğini şaşırır: “Babası ve Hümeysra... Olacak şey değildi bu.” (Bener, 2003: 317) İhsan, babasından iğrenir. Öleceği için ona merhamet beslemeye başlamışken duyduklarından sonra o duygudan eser kalmamıştır. Hümeysra sırf bu yüzden genç yaşında Ürdünlü iş adamıyla evlenerek bir kaçış aramıştır ama onunla da mutlu olamadığından kızı Fâtima'yı da alarak evini terk etmiştir.

Ortaya çıkan bir diğer ilişki de Hümeysra'nın yaşadığı bu travmadan dolayı aynı evde kardeş gibi büyüdüğü kuzeni İhsan ile yakınlaşıp onunla da ilişki yaşamasıdır. Eğer İhsan, kendisinden beş yaş küçük olmasa onunla evlenmeyi bile düşünmüştür. Ama kendisi on dokuz yaşındayken evlendiğinde İhsan on dört yaşında çocuk yaştadır.

Ancak eserin sonunda ortaya çıkan çarpıcı gerçeklerden biri de Hümeýra'nın Ürdünlü iş adamı ile evliliğinden olduğu sanılan kızı Fâtima, aslında kuzeni İhsan'ın kızıdır.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde işlediğı bir örnekte çok farklı bir ilişki ortaya çıkarır. Nedim'in, süt annesi ve dadısı olan Ziyet ile aralarında ilişki vardır. Ziyet, gençliğinde çalıştığı konağın oğlu tarafından istismara uğrayarak hamile kalmıştır ve doğum sırasında “çocuk öldü” denilerek kendisinden alınmıştır. Romanın ilerleyen bölümlerinde, gençlik çağına giren Nedim ile onun bakımından, her şeyinden sorumlu olan Ziyet arasında bir anda ortaya çıkan çarpık bir durumdan bahsetmiştir. O konağın ve o yörenin zengin ailelerinde, evin oğullarının ilk ilişkilerinin evde çalışan hizmetçilerle olması alışılmış bir durum olarak gösterilmiştir. Burada daha da çarpık olan durum, Nedim ile süt annesi Ziyet arasında yaşanmasıdır. Enstest ilişki her açıdan, kiminle olursa olsun açıklaması olmayan kötü bir durumdur, ancak bu örnek değerlendirildiğinde, neresinden düşünülürse düşünölsün süt annesi olduğunu her iki tarafın da bildiğinden yazarın verdiği örnek, her açıdan akıl almaz ve okuyucuya kötü bir örnektir. Durumun bile bile yaşanmasına göz yuman kişinin süt annesi olması, olayı daha da vahim kılmaktadır. Burada annelik içgüdüüne de aykırılık söz konusudur. Ayşe Kulin'in kurguladığı örneğı, yaşanma ihtimali çok düşük bu durumu okuyucuya aktarırken nasıl bir halet-i ruhiye içinde olduğı ise muammasıdır. Yazarlar anlattıklarıyla ya okuyucuya örnek olmalı ya da durumdan ders çıkarılmasını sağlamalıdır. Erhan Bener'in *İlişkiler* adlı eserinde amca ile yeğeni arasındaki olay anlatılırken Hümeýra'nın amcasından nefret ettiğı, ondan uzak durmak için hemen evlendiğı anlatılır. Romanın sonunda da yazar, amcaya ceza vermek istercesine kanserden öldüğünü anlatır. Ancak Ayşe Kulin'in *Gece Sesleri*'nde, Nedim ve Ziyet hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam ettirilmektedir hatta Nedim'in oğluna ve üvey kızına da Ziyet bakmaktadır. Üstelik Nedim'in süt annesiyle ilişkisi, Rengigöl ile evlendikten sonra da devam etmiştir. Yazar, ahlâki bir bozukluğı örneklendirmiştir.

16. BOŞANMA VE BOŞANMA SEBEPLERİ

16.1.Yasak Aşk ve Aldatma

Ailelerin parçalanmasına ve aralarındaki aile bağının kopmasına neden olan boşanma durumu, değişen zamanla birlikte artış göstermektedir. Bu nedenle incelediğimiz eserlerde de sıklıkla karşımıza çıkan bir konu olmuştur. İncelediğimiz yedi eserde boşanma sebebi olarak yasak aşk ve aldatma gösterilmiştir. Bu kadar sıklıkta görülmesi nedeniyle konuya ilgili tespitlere eserimizde yer verilmiştir.

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, Muzaffer Bey ile Zehra Hanım'ın uzun yıllar geçen evliliklerinin ardından boşandıklarını anlatır. Muzaffer Bey, evlilikleri süresince onu aldatmıştır. Zaten onların evlilikleri çok ani olmuş, herkes şok yaşamıştır. Ekonomik durumları iyi olmadığı uzun yıllar ailesinin geçimine yardım etmiştir ama Zehra Hanım, kocasından nefret ettiği için ondan geriye hiçbir şey kalmaması için nafaka bile talep etmez: "Aslında hoşgörülü bir kadındı. Mahkemede ayrılık sebebi olarak kocasının kendisine karşı kötü muamelede bulunduğunu ileri sürmüştü, ama ondan beş kuruş bile nafaka kabul etmeyeceğini söylemişti. Buna karşı, eski kocasının ölümcül hastalığını duyduğunda, acımasız bir tavırla, "Canı cehenneme!" diyerek kestirip atmıştı" (Bener, 2003: 43).

İlişkiler'de, başkahraman İhsan, babasından boşanmış olan annesinin, babası ölüm döşegindeyken bile ondan nefret etmesine bir anlam veremez:

"-Babamın nasıl olduğunu sormadın, dedi İhsan. [...] Çok ıstırap çekiyor. [...] Ölmek üzere. [...]"

-Toprağı bol olsun, dedi.

-Bunca yıldan sonra babamdan bu kadar nefret etmenin sebebi ne Allah aşkına anne, dedi. Doğrusu aklım almıyor. Ne yaptı bu adam sana böyle? Başka bir kadın, ya da kadınlar demem, inandıramazsın beni" (Bener, 2003: 177).

Çünkü daha önceleri Muzaffer Bey'in aldatmalarını bildiği halde susan Zehra Hanım, sonraları daha fazla dayanmayarak boşanmıştır, yüzünü bile görmek istemez. İhsan, bu ani boşanmaya bir anlam veremez:

'Babanda şeytan tüyü var', derdi annesi. Kocasının her yaptığına farkındaydı bal gibi, ama, son zamanlara kadar, belki de her seferinde dönüp dolaşıp kendisinde karar kıldığı için olacak, galiba bundan garip bir övünme payı bile çıkarıyor, bu yüzden sesini yükseltmiyordu. Ama sonunda o da dayanamamış, tekme basmıştı işte, eğer sebep buysa. Şimdi de öylesine anlaşılmasız bir nefret duyuyordu ki eski kocasına, iyisiyle, kötüsüyle, otuz beş yılı aşkın bir süre birlikte yaşadıkları geçmiş bir kalemde silip atması gibi görünüyordu (Bener, 2003: 209).

Muzaffer Bey'in Zehra Hanım'ı aldatmalarına karşılık Zehra Hanım'ın sessiz kalması onun Doğu gelenek ve görenekleriyle büyümesine bağlanmıştır:

Annesi pek yakınmadığı için, uzun süre babasının kadınlarla olan serüvenleri onu rahatsız etmemişti. Bunlar hiçbir zaman süreklilik kazanmadığı için, annesinin fazla huzursuz görünmemesi, ne kadar okumuş, ileri görüşlü olursa olsun, Doğu gelenek ve görenekleri içinde

yetişmiş bir kadın için doğal sayılabilirdi. İçki ve kadın, hep birlikte, bir arada yer almıştı babasının yaşamında (Bener, 2003: 261).

Zehra Hanım'ın da kimseye anlatmadığı daha sonra oğlu İhsan'a itiraf ettiği bazı olaylar yaşanmıştır. İhsan, aslında Muzaffer'in değil, aile dostları olan İhsan Bey'in oğludur. Zehra Hanım da kocasının kendisini aldattığı gibi o da aldatmıştır. Olayın iç yüzünü anlattığında ise ortaya başka durumlar da çıkar. Zehra, Muzaffer ve İhsan Bey aynı okulda okumaktadırlar ve aslında Zehra, İhsan Bey ile evlenecekken son anda yıldırım nikâhıyla Muzaffer ile evlenmiştir. Hatta aileleri tarafından da dışlanırlar. Bu durumun arkasındaki sebep Muzaffer'in Zehra'ya tecavüz etmesidir. Zehra buna rağmen evlendikten sonra evliliğine sahip çıkmaya çalışsa da Muzaffer onu defalarca aldatır. Eserin sonunda da Zehra'nın da aslında onu bu şekilde aldattığı onun olmayan çocuğu onunmuş gibi gösterdiği ortaya çıkar. Bu durumdan ne Muzaffer'in ne de çocuğun babası İhsan Bey'in haberi vardır.

İlişkiler'de ortaya çıkan bir başka durum da Hümeysra ve İhsan'ın yaşadığı ilişkidir. Hümeysra ve İhsan kuzendir ancak Hümeysra anne ve babası ölünce evlatlık alındığı için kardeş olmuşlardır. Ancak onların yaşadığı bu ilişki, Hümeysra evlendikten sonra dahi devam eder, öyle ki Fâtima, kocasının değil İhsan'ın kızıdır.

İnci Aral'ın romanı *Mor*'da, eserin başkahramanı elli üç yaşındaki İlhan Sacit evli iken yasak bir ilişki yaşamaktadır. Çocuğu yaşındaki Renginur'dan çocuğu da olur. İlhan Sacit, Revan'ın tecrübesini ve evine düşkün bir kadın olmasına alışmış olmasının da etkisiyle Renginur'un birçok sorumluluğa karşı kayıtsız kaldığını görür: “Çocuğu geceleri kendi odalarına alsalar daha iyi olmaz mıydı?[...] Renginur istemiyordu. [...] Renginur çok gençti, eğlenceyi seviyordu, erken anne olmuştu ondan belki” (Aral, 2015: 35).

Feridun Zaimoğlu'nun romanı *Leyla*'da, konu edilen ailede baba Halit, evine karşı ilgisiz, evdeki herkese şiddet uygulayan, para kazanmayıp eşinin ve çocuklarının kazandıklarına el koyan biridir. Böyle davranan baba, karısını aldatmaktadır. Evdekiler yoksulken kendisi diğer kadına altın bilezik almaktadır ve bütün bunlara Leyla şahit olmaktadır: “[...]jelini cebine götürüp ince, altın bir bilezik çıkarıyor, kadın bileziği hemen kapıp eline geçiriyor”(Zaimoğlu, 2009:228). Leyla, annesinin her şeyden habersiz evinde işinde gücünde olduğunu bilmektedir: “Büyük ihtimalle o ve karın doyuran şimdi yan yana yatıyorlardır, annemse her şeyden habersiz yemek pişiriyordur evde, İpek Hanım'ın kocası Bayram Bey çadır tiyatrosunda zil zurna içiyordur” (Zaimoğlu, 2009:272).

Annesi babası tarafından aldatılan Leyla da aynı şekilde eşi Metin tarafından aldatılır. Hamile olmasına rağmen onu terk etmeye karar vermiştir. Çevresine gör ise kocasının dönüp dolaşacağı yer Leyla'nın yanı olacaktır: “Abla! Öğren artık şunu... Kocana gelince; geri gelecektir, erkekler her zaman geri gelir. Mutluluğu başka yerlerde aramaları utanç verici. Er ya da geç dehşete kapılırlar ve geri dönerler” (Zaimoğlu, 2009:531). Düşündükleri gibi olur ve Metin, tercihini hamile olan eşi Leyla'dan yana kullanmıştır. Eşine tekrar döner: “Onu sana tercih etseydim Almanya'dan dönmezdim. Orada ikimiz hakkında düşünmek için de bolca zamanım oldu; artık geri dönüş

olmadığını biliyorum. Sen benim karımsın ve yakında baba olacağım” (Zaimoğlu, 2009:543).

Ayla Kutlu’nun eseri *Asi..Asi*’de, Bestami Ağa’nın çok kısa süren evliliği yaşadığı ilişki yüzünden bitmiştir. Bestami gençliğinde hovarda biridir. Hatta evde kalması için getirdiği kızı Ganime Hanım istememiş, kötü örnek oldukları için kıza kötü muamelede bulunarak konaktan kaçırmıştır. Bestami Ağa, üç yıl süren askerlikten döndükten sonra da bu hayatına devam etmiş bu kez de dansözlük yapan çocuk yaştaki Siren’e âşık olmuştur. Onunla evlenmesi hoş karşılanmayacağı için ona ev tutmuştur. Bir yandan da Ganime Hanım eşraftan hanımların da sıkıştırmasıyla ona gözü açılmamış, annesinin dizi dibinden ayrılmamış on sekiz yaşında bir gelinlik kız bulmuş, hatırlı ağaların araya girmesiyle de Hayrunisa adlı bu kızla evlenmeye ikna etmişlerdir. Damat, evlendikleri gün eve gelmemiş Siren’in yanına gitmiştir. Sonrasında araya giren Ganime de ikna eden ağalar da haksızlığa uğrayan gelin de pişman olurlar. Onu bu fikrinden vazgeçirmek için o sırada askerde olan Beyazıt bile ağabeyi ile konuşur ama kâr etmez. Ne yaptılarsa olmaz ve Hayrunisa da ilenmelerle babaevine geri döner.

Nezihe Meriç’in eseri *Alacaceren*’de, aldatan taraf anne olmuştur. Bir gece Bengi, annesini başka bir adamla, sarhoş olduğu da belli olan bu kişiyle konuşmalarını ve yakınlaşmalarını görür. Zaten babası, o geceden sonra eve gelmemiştir. Anne de evde değildir ama çoğu akşam arayarak babanın eve gelip gelmediğini sorup, çocuklarını yemeklerini yiyip yemediğini kontrol ettikten sonra telefonu kapatır. Eve geldiği gün, eşyalarını toplayıp temelli gitmeye karar vermiş, babasını çocukların yanına bakması için çağırmayı düşünmüştür.

Nermin Bezmen’in eseri *Sırça Tuzak*’ta, başkışı Selçuk, Fazıla’yı defalarca aldatır. Boşanırlar. Boşandığı eşi Fazıla önceden beri sürekli seyahatlere çıkmaktadır. Selçuk karısını aldattığı için karısının da çıktığı seyahatlerde kendisini aldattığı düşüncesine kapılmaktadır. Fazıla, bir telefon görüşmesinde Selçuk için her şeyi yapabileceğini, hâlâ ona âşık olduğunu söylediği halde Selçuk bu sözlerden etkilenmez. Aralarındaki ilişkinin bittiğini, kızları Gülşah olduğu için seneleri paylaştıkları için artık sadece dost olabileceklerini ekler. Bu konuşmada eski kocasının en azından ihtiyacı olduğunda destekçisi olacağını duyan Fazıla rahatlar. Ancak Fazıla’nın destek olmaktan ne anladığı şüphelidir. Çünkü sürekli harcamaları, seyahatleri için para istemek amacıyla aramaktadır.

Emine Işınsu’nun *Bir Aile* adlı eserinde, anne karakteri Işık, evine ve eşine bağlı hem de sadık bir eştir ama eşi Behzat, onun tam tersi özelliklere sahiptir. Işık, onun bu hallerine katlanamayacağını anladığında boşanmaya karar vermiştir: “Ancak unutma ki, bu durumun sonu boşanmaya kadar gidebilir; eh bir tarafta çocuklar ve ben! Diğer tarafta Behçet ve onun uyduruk annesi! Aman ne güzel olur ayrılırsak... Tabii Behçet’le flört etmek için, evimize damlayacak olan kızlar, kadınlar da böylece çoğalar” (Işınsu, 2013: 142). Işık, eşinden ayrılma aşamasına gelene kadar çok düşünür ve çocuklarının büyümesini bekler ancak yapacak bir şey kalmadığı için ondan da düzelmesini artık beklemez: “Aslında ne yapabilirim, bu adamı nasıl evine, karısına, çocuklarına döndürebilirim, diye de çok düşündüm ama; olmadı, olmadı işte. Kocama olan sevgim günbegün, azaldı. Onun beni çeşitli kadınlarla aldatmasını, bilmiyormuş gibi

davrandım. Sadece çocuklarımın büyümelerini bekliyordum, kimi nişanlanır, kimi bekler. İnşallah kaderleri benimkine benzemez, diye dualar ettim” (Işınsoy, 2013: 200). Işık, Behzat’tan boşanmıştır, ardından hayatını yeniden kurmaya karar verir.

Aile bağlarının kopmasına kadar kötü sonuçlar doğuran aldatma, incelediğimiz eserlerde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İlişkiler de Muzaffer Bey ailesini ekonomik açıdan mağdur etmez ama ömrünün sonuna kadar eşini aldatmıştır. Geç yaşta olmasına rağmen eşi Zehra Hanım dayanamayarak onu boşanmıştır. Muzaffer Bey ölürken bile eşi onun yüzünü görmeye tahammül edememekte ona hiç acımamaktadır. *Mor*’da olayların başlangıcı elli üç yaşındaki başkahramanın yirmi yedi yıllık eşini aldatması ve sonrasında ondan boşanmasına dayanır. Yine *Leyla*’da hem şiddet uygulayan hem de aldatan koca vardır. Eserin sonunda işkenceye dayanamayan karısı, eşini terk ederek yurt dışına kardeşlerinin yanına yerleşmiştir. Annesi aldatılmış olan Leyla da annesiyle aynı kaderi yaşamış ancak o eşi af dilediği için affetmiş ve boşanmamıştır. *Asi...Asi*’de, Asiyel ailesinin büyük oğlu Bestami istemediği bir evlilik yapmıştır. Evlenmeyi istemediği için o, önceki gönül ilişkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bu durumda kâğıt üzerinde sadece birkaç ay evli kaldığı eşinden boşanmıştır. *Alacaceren*’de aldatan taraf anne olmuş ve ayrılmışlardır. *Sırça Tuzak*’ta da zaten ahlaki yönden zayıf olan başkahraman Selçuk da defalarca eşini aldatmış, eşi de kendisini aldatmıştır. Sonunda ikisi de anlaşmalı olarak boşanmıştır ancak bu durumdan en çok küçük kızları etkilenmiştir. *Bir Aile*’de de evliliğin bitiş sebebi aldatma olmuştur.

16.2. Kuma ve Çocuklar

Eserlerde görülen boşanma sebeplerinden biri de kuma ve evlilik dışı bu ilişkiden doğan çocuklar olarak belirlenmiştir. Bu konudaki tespitlere de yer verilmiştir.

İskender’de, başkahramanın teyzesi olan, otuz bir yaşına gelen Cemile’nin “evde kaldığı”, artık evlense de yaşadığı coğrafyada ya ikinci ya da üçüncü eş olacağını bildiğinden bahseder. Çokeşliliğin sık görüldüğü bir coğrafyadır. Yasal eş olan ilk eşin, kuma olana ses çıkarmadığını, ilk eşin yasal haklara sahipse ona yettiğini belirtmiştir:

Birilerinin ikinci karısı olmayı kabullenmek de bir seçenektir –ya da üçüncü karısı, belki dördüncü. Bu durumda yalnızca ilk eş yasal oluyordu tabii. Hastaneye, mahkemeye ya da vergi dairesine gidip, meşru çocuklara sahip evli bir kadın olduğunu sadece o iddia edebilirdi. Ama bu diyarlarda bir kadın şayet bulaşıcı hastalıktan ölmüyorsa, başı sıkışmamışsa ya da aklını peynir ekmekle yemediyse zaten öyle yerlere gitmezdi. O durumda da ha birinci eş olmuşsun, ha dördüncü, ne fark ederdi ki”(Şafak, 2018: 40).

Asi...Asi’de, Ömer Azmi ile Eşref Hanım’ın konağında, alışılmadık bir olay gerçekleşir. Kırklı yaşlarına gelen Eşref Hanım artık kocasına bir eş olamayacağını açık bir şekilde dile getirir. Aynı evde kalacaklardır, evin düzeni değişmeyecektir ama Eşref Hanım aynı zamanda kendi üzerine bir ‘kuma’ seçmek için kız bakmaya başlayacaktır. Bu garip olay aralarında konuşulur, Eşref Hanım dediğini yapar ve Ömer Azmi’ye kız bakmaya başlar ama iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerine içten pazarlıklı davrandığının farkındadır. Eşref Hanım kızların hiçbirini beğenmeyerek aslında bu durumdan kurtulmaya da çalıştığı da söylenebilir. Elli yaşındaki Ömer Azmi, köyde çocukluğunu bildiği (ve hâlâ aslında çocuk olan) on dört-on beş yaşındaki Ganime ile

evlenmek istediğini belirtir. Eşref Hanım ise bu isteği karşısında adeta yıkılır: “Şu anda, kıza acıyordu, kendine acıyordu. Kocasından tiksiniyordu” (Kutlu, 2017: 33). Bunun sebebi ise Eşref Hanım aslında yaşı kemale ermiş, saygıda kusur etmeyecek, gördüğü günden geri kalmış bir hatun kişiyi kuma olarak istemesidir. Karısı Azmi’nin fikrinden dönmesini beklerken Azmi, boşanmayı bile düşünür: “Eşref Kadın’ı boşamayı düşünüyordum... Ömer Azmi’ye göre Eşref Kadın, kocasını sınamış, onun yalvar yakar olup, onsuz yapamayacağını söylemesini beklemişti. Ömer Azmi ise dürüst davranmıştı. Kendisini özlemeyen, istemeyen bir kadına yalvaracak adam değildi” (Kutlu, 2017: 39). Evlilik gerçekleşir. Eşref Hanım, Ömer Azmi’yi hayatından silmiştir ama Ganime’ye kızı gibi sahip çıkmıştır. İkiz kızlarını doğururken zor bir doğum geçiren Ganime’nin yanında yine Eşref Hanım vardır. Ganime, sessiz ve her şeyi kabullenir görünürken bir yandan evdekilere kini de büyümektedir. Onun Eşref Hanım’dan sonra yerine gelecek bir hanımağa olması bile söz konusu değildir. O sadece Ömer Azmi’nin genç karısıdır. Ganime hiçbir zaman paranın, şaşanın, süsün, değerli ziynet eşyalarının esiri olmamış hiçbir gözüne görünmemiştir. Bu yüzden para ve varlıkla korkutulacak bir kadın olmamıştır. O hayatında bir kez korkmuştur. O da kardeşleri Halef ve Seyfettin’in kendisi yüzünden Suriyelilere satılacağı zamandır. Bu yüzden, herkese, bir kadını gösterişli ve güzel yapan şeyin para, mal, mülk olmadığının bir göstergesi olmuştur.

İskender’de Doğu’da kuma getirme durumunun devam ettiği şeklinde yorumlamamıza neden olan bölümün yanında *Asi...Asi*’de farklı bir durum göze çarpar. Evin hanımı Eşref Hanım, kırklı yaşlara geldiğinde eşi Ömer Azmi’nin yeniden evlenmesini aynı evde yaşamalarını teklif etmiştir.

16.3. Yanlış Eş Seçimi

İncelenen eserlerde boşanma sebeplerinden biri olarak “yanlış eş seçimi” karşımıza çıkmıştır.

Erhan Bener’in eseri *İlişkiler*’de, Hümeysra’nın evlenme nedeni paradır ama aşksız olmayacağını da anlamıştır: “Ağız kokusu çekmek kaçınılmaz olduğuna göre, hiç değilse varlık içinde yaşarım demişti. Ama sürdürememişti işte. Evlenmeyi kabul ettiğinde çok gençti. Deneyimsizdi. Neden sonra dank etmişti kafasına, ne ki geç kalmıştı anlamakta. Para, lüks yaşam, her şey değildi. Aşk olmadıktan sonra, neye yarardı bunlar” (Bener, 2003: 197).

Ayşe Kulin’in eseri *Gece Sesleri*’nde eserin başkışısı Ayda’nın da annesinin de boşanmış olduğu görülür. Annenin de kızının da boşanma nedenlerine bakıldığında da hemen hemen aynıdır. Anne, ilk görüşte etkilenmiş ancak evlendikten sonra Ayda’nın babasıyla hiç de uyumlu olmadıklarını düşünerek kısa süre sonra ayrılmıştır. Ayda ise annesine göre çok daha uzun bir evlilik yaşasa da birbirlerinden artık sıkıldıklarını söyleyip ayrı evlerde yaşamayı tercih etmişlerdir.

16.4. Aşkı Yaşatma İsteği

Oya Baydar, *Kayıp Söz*’de, Ömer Eren ile Jiyan’ın yasak ilişkilerinin bitirmelerine de değinir. Jiyan, bulunduğu coğrafyadan ayrılamayacaktır, Ömer Eren’in ise başka bir şehirde başka bir düzeni vardır. Bu nedenle ayrılırlar: “Yaşadıklarımıza nokta koymak, dediniz. Bence bir parantezdi yaşadıklarımız. Kurduğumuz cümleleri açıklayan, cümlemizi daha anlamlı kılan, anlaşılmasını ve genişlemesini sağlayan bir paran tez. Nokta koymuyoruz, parantezi kapıyoruz sadece.”[...]“Seni seviyorum. Bu

parantez kitabın sonuna kadar sürsün isterdim." [...] "Ben de sizi seviyorum, hem de çok. Parantez kapanır, anlatı sürer gider" (Baydar, 2007:437).

İnci Aral'ın eseri *Mor*'da, İlhan Sacit, aşka olan ihtiyacını Renginur ile giderdiğini düşünerek mal varlığının da bir kısmını onun üzerine yapmıştır. Boşanma kararı çıkmasına rağmen eski eşi Revan, İlhan Sacit'in tekrar evlenmesini geciktirmek için son duruşmaya gelmemiştir.

İskender'de, annesi Pembe, sevmediği biriyle evlenmiş o da evi terk etmiştir. Kendisi sevmeyi ve seilmeyi hiç tatmadığı için Âdem, evi terk ettikten sonra çalışırken karşılaştığı Elias'ın kendisine ilgi göstermesi karşısında ne yapacağını şaşırır: "Daha önce hiç böyle bir şey hissetmediğinden bu duyguyla nasıl baş edeceğini bilmiyordu." (Şafak, 2018: 338) Elias ise onu karşılığında bir şey beklemeden sevmektedir. Tek isteği Pembe'nin yüzünü güldürmektir: "Ona nicedir yarenlik eden ama başka hiçbir şey talep etmeyen bir tuhaf adam" (Şafak, 2018: 368). Elias'ın hayali de Pembe'den farklı değildir: "Sevecek, sevicekti; yüreğindeki boşluk sonunda dolacak, bu yara kapanacaktı" (Şafak, 2018: 376).

Asi...Asi'de, Asiyel ailesinin üyelerinin hayatlarında bir kez âşık oldukları tespitine ulaşılmıştır. Verda aile ile ilgili bir özelliğe daha ulaşır. Bu ailedekiler hayatlarında bir kez âşık olma yetisine sahiptir. Babası Beyazıt Bey sadece eşi Göksu Hanım'ı sevmiştir. Büyükcacası Bestami Ağa evlenmese de sadece Siren'e âşık olmuştur. Hatta dedesi Ömer Azmi Bey'in de bir kez âşık olduğunu biliyordur. Nevnur, lise son sınıftayken Şevket ile evlilik hazırlıklarına ablası Verda'dan önce başlamıştır. Verda, Nevnur, kısacık süren hayatında gerçekten sevme duygusunu doyasıya yaşadığını düşünmektedir. Verda, babasının ve Semir Ağa'nın çabalarıyla kendisinden uzaklaştırılan ve bir çatışmada ölen Melih adlı genç kadar bir daha kimseye âşık olamamıştır. Tamamlayamadığı bu duygu için babasını suçlayan Verda, kendisini ailesinin üçüncü kuşaktan bahtsız bireyi olarak görmektedir.

Aile, toplumun bir nevi baskısı altındadır. Bestami ile Siren'in ilişkisi, Verda'nın Melih'ten ayrılmak zorunda bırakılması, Beylan ile Sinan'ın imkânsız ilişkisine Verda'nın da müdahalede bulunması, Armağan'ın Şirin ile yaşadığı ilişkiye olumlu bakmamaları bu duruma somut örneklerdir. Burada dikkat çeken bir nokta da bir zamanlar aşkını yaşamasına izin verilmeyen Verda, gün geldiğinde kızı Beylan'a da kendi yaşadıklarını unutmuşçasına yaşadıklarının aynısını uygulamaktadır. Kızını, Sinan'dan bizzat uzaklaştırmıştır.

17.PARÇALANMIŞ AİLELER

İncelediğimiz on dokuz eserde tespit edilen parçalanmış ailelerin genel durumu Hasan Özkılıç'ın romanı *Gece* adlı eserde tespit edilmiş şekildedir:

Gece'de, konu edilen ailenin kızları Gülcan, Süsen Ablası ile görüşmektedir. Bir gün onun evindeyken Nahit'in açlık grevine girdiğini anlatır. Süsen telaşlanır, üzülür, aklına kardeşinin öleceği gelir, aile üyeleri yine tek tek gözünün önündedir:

Aklında dönüp dolaşanların biriside Zahit abisiydi. O da kaşlarını çatmış, ters ters bakıp duruyordu. Nasıl da yakışıklıydı adı güzel abisi, Zahit!.. Adı güzel abisi! .. İşte yine kızmıştı, ters ters bakıp duruyordu. Bundan da kurtulmalıydı... Sonra babası, nice zamandır görmediği annesi, Yusuf, bir de Şair... Gülcan'ı dinlerken hayatının ortasında duran, onu hep meşgul eden, üzen, sevindiren bu insanlar takılıp kalmıştı aklının bir yanına (Özkılıç, 2014: 195)

Süsen daha sonra Gülcan'ı, erkek kardeşi Nahit'i yani ailesini anlatırken aklından içinden sevgi beslediği Şair'i de geçirdiğine utanır, içinde bulunduğu durumdan pişmanlık duyar, içinden hem abisinden hem babasından hesap sorar:

Allah seni öldürsün Süsen! Çarpsın seni!.. Ne yapıyorsun sen böyle? Orada gardaşın, dört duvarın ardından belki de sağ çıkmayacak. Sen neler düşünüyorsun böyle? Ne oldu sana? Niye bu hale geldin?.. Biz niye bu hale geldik abi?.. Zahit Abi söyle!.. Niye seni dinlemedim, söyle!.. Baba neredesin? (Özkılıç,2014:196)

Adeta parçalanmış olan ailesinin böyle bir günde yanında olmamasından dolayı çok üzgündür: “Babam yok, abim yok!.. Böyle günde!.. Neden?.. Onlar olsaydı bari gidip konuşurlardı. Belki de o zaman vazgeçerdi bacı. Kim bilir? Abimiz.. Zahit... Onu dinlerdi. Ne çok özledim onu bir bilsen”(Özkılıç, 2014: 196). Anne hep gizli gizli ağlamaktadır. Süsen de Gülcan da ağabeyleri Zahit'in bir gün çıkıp geleceğini bilirler. Dönerse Süsen'in ondan tek isteği aileyi birleştirip eski neşeli günlerine geri döndürmesidir. Ancak bu ailede kendisinin yerinin olmadığını, affetmeyeceklerini bilir ama yine de onları özler: “Nahit'i nasıl özledim bilmezsin. Bu bölümde Gülcan, ağabeylerinin sandığı gibi Süsen'e kızgın olmadıklarını açıklar. Bu açıklamadan daha önceki bölümlerde Şair'in konuşmalarıyla Doğulu zihniyetin Süsen ve onun gibileri affetmeyeceği açıklamalarına bir karşılık gibi verildiği söylenebilir.

Gülcan, Zahit Ağabey'ini de bulur. Nahit'ten, babasından haberi vardır. Babasının Boşnak adlı komşularıyla dağlarda olduğunu, hayvancılık yaptıklarını söyler. Annesini merak eder, pavyonda çalışan Süsen'i sorar, Gülcan da onlardan haber verir. Zahit bütün bu olanlara, parçalanmışlıklarına rağmen, eskisi gibi masum bir aile olamayacaklarını bilse de bir gün yine bir araya geleceklerini umut eder:

Bir gün hepimiz ineceğiz... Hepimiz geleceğiz evimize. Bir gün... Güzel bir günde, hayat güzel olduğunda, kimse evsiz, barksız olmadığı, yaşanan yaşamaya değer bir hale geldiğinde geleceğiz. Öncesinde gelmenin yolu yok. Alınmış onca yol, verilmiş onca mücadele yarıda bırakılıp gelinmez... Bir gün geleceğiz. O bir gün geldiğinde hepimiz evlerimizde olacağız.

Anamıza, bacımıza, yârimize sarılıp hayatı güzelleştirmeye devam edeceğiz (Özkılıç, 2014: 229).

Romanın sonuna baktığımızda bu söylenenler gerçekleşmez ve Nahit ölüm orucu neticesinde can verir. Kardeşlerin yasadışı işlerle uğraşması, kız kardeşlerinin pavyonda çalışması ve daha önemlisi babalarının başlarında durmayarak kaçması ailenin çöküşünü hızlandırmıştır.

17.1.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Anne ve babanın boşanması durumunda aile kurumu dağılmaktadır. Bu durumdan en çok etkilenenler ise çocuklardır. Önemli olan çocuklara, anne babanın ilgisini eksiltmeden göstermeye devam etmeleridir. Bu şekilde çocukların olumsuz etkilenmesi en aza indirgenebilmektedir. İncelediğimiz eserlerde boşanma durumu sıklıkla karşımıza çıktığı için çocuklar üzerindeki etkilerine çalışmamızda yer verilmiştir.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde, boşanmış ailenin çocuğu olarak Ayda'nın kafasındaki sorulara yer verirken aslında güven sorunu oluştuğunu anlatmaktadır:

Sevdiğim gençle evlenecek olursak mutlu olabilir miydik acaba? Evliliğimizi en azından çocuklarımızı büyüyene kadar sürdürebilir miydik? Yıkılmış yuvalarda büyüyen çocukların tüm endişelerini ben de taşıyordum elbette. Yıllardır mutlu bir ailede yaşamakta olduğum, üvey çocuk yerine konmadığım halde, bana haksızlık yapıldığı düşüncesini söküp atamıyordum içimden. Soyadım bile değişti ailemin tüm fertlerinden. İşte en çok buna içerliyordum (Kulin, 2016:9).

Anne ve babası yıllar önce ayrılan romanın başkişisi Ayda, annesinin neden bir hevesle evlenip sonra da çocukları olduğunu umursamadan hemen ayrıldıklarını sorgular. Anne ve babasının bir arada olmadan büyümesinin olumsuz etkilerini her zaman hissetmiştir. Anne, boşanmasının bir bakıma kızına karşı olan bir sorumluluk olarak görür çünkü babası, paranın getirdiği bir şımarıklıkla yaşayan boş bir adamdır: “Tüm iyiliklerin, güzelliklerin, değerlerin hiçbir anlam kazanamadan yitip gittiği bir uçurum vardı içinde. O uçuruma ben de düşmeden, kaçmak istedim babandan” (Kulin, 2016: 12).

Elif Şafak'ın eseri *İskender*'de, Yunus, etrafında mutlu evliliklerin olmaması, anne ve babasının ayrı olmasından etkilenir ve evlenmemeye karar verir: “[...]Asla evlenmemeye karar verdi Yunus. Fazla girift ve ıstıraplıydı bu işler. Evli kalmayı başaran, ama gerçekten başaran bu kadar az insan varken ne diye herkes evleniyordu ki?”(Şafak, 2018: 318)

Gece Sesleri ve *İskender*'de yapılan tespitlere göre çocuklar, boşanmadan olumsuz etkilenmekte hatta ilerde evlenmeme konusunda karar almalarına dahi sebep olabilmektedir.

12.2.Boşanma ve Ailenin Parçalanması

Anne ve babanın boşanması durumunda aile parçalanmakta anne de baba da çocukların her biri de farklı yönlerde dağılıp yalnız başlarına hayatlarını yaşayabilmektedir. Boşanmanın olumsuz sonuçlarından biri de bu şekilde aile bireyleri

birbirinden ayrı yaşayabilmektedir. Boşanmanın olumsuz sonuçlarından biri de bu şekilde aile bireylerinin her birinin ayrı yaşamasıdır.

Erhan Bener'in *İlişkiler*'de anlatmış olduğu, evlatlık kuzen Hümeysra'nın Beyrut'ta sırf durumu çok iyi diye reddetmeden evlenmelerine razı oldukları evlilik, daha ilk yılında bitmeye başlar: "Hümeysra'nın görünüşteki mutluluğu uzun sürmemiştir. Muzaffer, Cidde'deyken ansızın karar vermiş, kızı Fatima'yı da yanına alarak Ankara'ya dönmüştü. Boşanmaya kararlıydı"(Bener, 2003: 87). Ancak hemen boşanmanın hem kendisi hem de kızı için yararlı olmayacağını düşünerek kocasının ısrarıyla tekrar evine dönmüştür. Zaten başta evlenmelerine karşı çıkan Zehra Hanım, boşanma kararını duyunca 'Anadolu kadınlarına özgü bir tutuculukla' karşı çıkmıştır. Anne ve baba da boşanmaya karar vermesi karşısında tek çocukları olan İhsan, bu karar karşısında çok şaşırır, onların ilişkilerine bir anlam veremez. Otuz beş yıllık evliliklerini bitiren kararı merak etmekte ama öğrenemeyeceğini düşünmektedir. Zaten babası da ölüm döşeğinde olduğu için öldükten sonra öğrenmesinin de hiçbir anlamı yoktur: "Ne olup bittiğini bilmiyordu ama, asla akli ermemiştir annesiyle babasının böyle birdenbire boşanmaya karar vermelerine. Hiç kimse açıklama yapma gereğini duymamıştı" (Bener, 2003: 167). Zehra Hanım, Muzaffer Bey'den ayrılmak istediği zaman saatlerce konuşmuşlar ve büyük bir kavga etmişlerdir. Muzaffer ayrılmak istememektedir. Tartışmadan sonra büyük bir öfkeyle evden çıkıp bir daha da eve uğramamıştır.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde, başkahraman Ayda'nın, annesinin babasından ayrıldığında henüz yirmili yaşlarında gencecik güzel bir kadın olduğunu vurgular. Ayda, annesine ısrarla neden boşandıklarına sorduğunda annesi mecburen açıklar ancak kızına karşı iyi bir baba portresi çizmemektedir:

Pekâlâ, öğren bakalım! Kişiliksiz ve akılsızdı. İpleri her zaman annesinin elindeydi. Biz evlenince, ipler annesinin elinden kayıp benim elime, benden sonra da ikinci karısının eline geçti. Birinin onu sürekli yönlendirmesi, idare etmesi gerekiyordu. Benimse bilirsin, aptallığa tahammülüm yoktur. Kimseyi eğitmek istemiyordum. Tek istediğim hayatı paylaşmaktı, baktım ki paylaşmak istediğimiz hayat çok farklı, yolun henüz başındayken ayrıldık (Kulin, 2016: 11).

Ayda, bu cevapla tatmin olmaz. O halde neden istemediği biriyle evlendiğini öğrenmek ister. Annesi, kendi gençliğinde flört etmenin hoş karşılanmadığından dolayı tanımadan sadece etkilendiği için evlendiğini ekler.

Ayda'nın annesi, elinden gelse güzel giden ikinci evliliğini de bitirmeyi düşünmüş ama oğlu için yapmamıştır: "O boşanma bir ders oldu bana. Bırakılan kocaların, geride kalan evliliklerinden olan çocuklarına asla sahip çıkmadıklarını tecrübeyle öğrenmiştim. Aynı hata iki kere yapılmaz. Utku'yu da senin gibi babasız bırakmak istemedim" (Kulin, 2016: 27). Ayda, haklı olarak neden kendisini babasız bıraktığını sorgular: "Ya ben? Ben çocuk sayılmıyor muydum? Bana rağmen çekip gidebildin benim babamı bırakarak" (Kulin, 2016: 27).

Gece Sesleri'nde, Bozova Çiftliği'nin yaşlı, emektar çalışanları Satı ve Ziyet'in boşanma hakkındaki görüşleri, boşanmaya bakış açılarını özetler niteliktedir: "Bu kızlar

da neden böyle boşanıveriyorlar acaba Ziyet? Diye sormuştu Satı. Bizim zamanımızda kimseler boşanmazdı. Yazık değil mi sokağa atılan o düğün dernek paralarına?” (Kulin, 2016: 220)

İnci Aral’ın, *Mor* adlı eserinde, başkışısı İlhan Sacit’in iş hayatındaki rakipleri, gizli düşmanları, işten çıkardığı eski bir müdür, karısı Revan, baldızı Fikran onun ölümünü dileyen, bekleyen kimseler olarak görülmektedir. Karısı Revan ile boşanmak istediğini söylediğinde, çocuğunun annesi Renginur ile evlilik hazırlığı yapmaya başlamıştır. Ama boşanmak istemesi üzerine karısı ve baldızı, büyük tepkiler göstererek evlerine dahi girmelerine engel olmaya çalışmışlardır. İlhan, karısı Revan’a: “Seni gururlu bilirdim, çok yazık!” derken aslında boşanmak üzere olduğu eşinin huyundan şikâyetçi olmadığı anlaşılmaktadır. Revan’ın bu kez aşırı tepki vermesinin nedeni olarak: “Sen bu rezillikten utanmıyor musun?” cümlesini göstermektedir. Çünkü başka birinden çocuğu vardır. Aslında bu ayrılık aşamasında ortamı kavgaya sevk eden kişi Revan değil, baldızı Fikran’dır. Fikran, hırslı ve bencil biridir: “Dünyayla olan ilişkilerine paranın hükmettiği sıradan insanlar bütün değerlerini yitiriyorlardı. Fikran da onlardan biriydi. Her şeyini pazara çıkarabilir, satabilirdi küçük hırsları, bencilliği yüzünden. Tehlikeli yanı buydu”(Aral, 2015: 13). Bu kadar tehlikeli olan Fikran, Revan’ı çoğu zaman yönlendirmektedir ve İlhan Sacit de bunun her zaman farkındadır.

İlhan Sacit’in yirmi yedi yıllık eşi Revan’dan boşanacağı kesinleştiğinde artık Revan ne olursa olsun bu evlilik bittiğinde eskisi gibi yıpranmayacağına kanaat getirmiştir: “Emin olduğu tek şey, kimin, kimin için ne hissettiği, kimin suçlu kimin suçsuz, hangisinin haklı ya da haksız ve ne olursa olsun otuz yıla yaklaşan bir birlikteliğin nasıl bitirileceği yolundaki yıpratıcı, aşağılayıcı tartışmaların kesinkes son bulacağıydı” (Aral, 2015: 49). Ancak boşanma olayı, Revan’ı, her zamankinden daha güçsüz, daha korkak ve kuruntulu yapar. Yirmi yedi yıllık evliliği bittikten sonra geçen yılları değerlendiren Revan, aslında İlhan’ın başından beri bencil olduğunu anlar: “Uzun yıllar ‘biz’ demeye ve ‘biz’ düşünmeye alışmıştı ki ‘ben’in kim olduğunu unutmuştu. Oysa İlhan Sacit her zaman ‘ben’ olmuştu. Sonra da kendi yaşamını ‘biz’in öteki yarısına sormadan gönlünce kullanmaya karar vermiş, Revan’a kapatmıştı” (Aral, 2015: 56). Daha eskilere gençlik yıllarını düşündüğünde İlhan Sacit’in kendisini o zamanlarda da aldattığı ve hâlâ gençken kendisinin de bir başkasını çok sevmeyi düşlediğini içinden geçirmektedir: “Daha genç olduğu yıllarda, kocasının kendisini her fırsatta aldattığını anladığında onu terk etmeyi, özgür olmayı, yeni birini birilerini -ateşli bir biçimde-sevmeyi hayal etmişti” (Aral, 2015: 59). Revan, boşandıktan sonra tahta eşya boyama, çiçek düzenleme gibi oyalayıcı işler bulmaya çalışır. Boşandıktan sonra daha kırk sekiz yaşında olduğunu düşünerek kendine bakmaya, bakımlı ve sosyal bir kadın olmaya karar vermiştir.

Nermin Bezmen, *Sırça Tuzak*’ta, başkahraman Selçuk’un halası olan altmış üç yaşındaki Seher, eski kocası Muzaffer’in telefonla bile aramasına razı değildir. Görüşmek istemez. Aramaya devam ederse evliliklerinin bittiği gibi selamlarının da kalmayacağını söyler. Muzaffer ile evliliği onun için kayıp giden bir zamandır ve pişmandır: “Nasıl olup da Muzaffer’i hayatına soktuğunun ve onun kendisinden götördüklerinin muhasebesini yapıyordu” (Bezmen, 2010: 40).

17.3.İkinci Evlilikler ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Bu başlıkta, incelenen on dokuz eserde tespit edilen ikinci evlilikler ve bu evliliklerin çocuklar üzerindeki etkilerine yer verilmiştir.

İlişkiler'de, baba Muzaffer Bey'in çocukluğu sorunlu geçer. Annesinin genç yaşta dul kalması ve tekrar evlenmesiyle üvey baba şiddetine maruz kalmıştır. Annesi, eşinden yirmi beş yaş küçük olmasına rağmen Muzaffer Bey'e göre bu durumun önemli olmadığı görüşündedir: "Benim annem, babamdan on yaş büyükmüş Yetim kalmışmış. Akraba çocukları. Babamı kendi babası yerine koyduğunu söylerdi. O işe gidince, çaput bebekleriyle evcilik oynarmış. Genç yaşında da dul kalmış"(Bener, 2003:225). Muzaffer Bey, annesinin bu kez de aralarında yirmi beş yaş fark olan üvey babasıyla evlendiğini anlatır. Muzaffer Bey, üvey babasından çok şiddet görmüştür. Ayrıca yaş farkı olduğunda hep erkeğin büyük olmak zorunda olmadığını, annesinin küçük olduğu halde pek hayırlı olmadığını savunur: "Peki, tersi olunca, yani bir kadın kendinden üç beş yaş küçük bir erkekle birlikte olmaya kalkınca niye tuhaf karşılıyoruz, niye kınıyoruz ki?" (Bener, 2003:225)

Gece Sesleri'nde, anne ve babası ayrıldıktan sonra Ayda, babasını görememekten yakınır. Baba, yeniden evlendiğini kızına haber bile vermemiştir: "Babam orada olmazdı. Nedense hep seyahatleydi. Seyahatin, aslında yeni bir eş ve yeni bir çocuk anlamına geldiğini öğrendiğimde ilkokul üçteydim." (Kulin, 2016:8) İkinci evliliğini yapacak olan annenin kızının duygularına yer verir. Kızı, bu durumu annesiyle birlikte görücüye çıkmak olarak değerlendirir:

Ben ilk uçak yolculuğumun her anını çocuk hafızama öylesine kazımışım ki onlarca yıl sonra bile, bindiğim uçak hangi şehre doğru alçalırsa alçalırsın, benim gözlerimin önüne hep Ege kıyılarının danteli gelir. [...]Uçakla Anadolu yarımadasının güneybatısına uçuyorduk, evleneceği adamın ailesini görmeye (Kulin, 2016: 8).

Annesi, ikinci evliliğini yapacağı kişiyle görüşmeye giderken kızına da gelmesi için ısrar etmiştir: "Annesiyle görücüye çıkan ilk çocuk bendim herhalde" (Kulin, 2016: 9). Kızı bu şekilde düşünürken anne, ikinci evliliğini, kızının bir baba disiplinine ihtiyacı olduğu için masrafları arttığı için öz babası iş seyahatlerinden dönüp de kızına zaman ayırmadığı için yapmıştır. Yine de korkulan olmamış ve Ayda, annesinin ikinci evliliğini yapmasını istemese de annesinin eşi olan Nedim Bey'i sevmiştir. Ancak yine de Ayda, annesi evlenince kendisini unutup ihmal edeceğini düşünmektedir: "Ama sen beni unutacaksın evlenince hem de benimle yatmayacaksın artık" (Kulin, 2016: 14). Annesi içini rahatlatırsa da ikinci planda kalacağını hissetmektedir.

Mor'da, İlhan Sacit kendisinden yaşça çok küçük Renginur ile ikinci evliliğini yapar ve bir oğlu olur. Renginur'un anne ve babasının yaşları bile İlhan Sacit'ten küçüktür. Renginur, maddi anlamda İlhan ile mantık evliliği yapar. O yüzden eşini kendisinden uzaklaştırmamak için elinden geleni yapar. Bu konuda annesi de ona telkinlerde bulunmuştur: "Aman kızım, ben çocuğa bakarım, sen İlhan Bey'i boş bırakma. Erkekler bebekleri kıskanır, kadından soğuyuverirler" (Aral,2015:139). İkinci evliliğini yapan bir diğer kişi de Figen'in emekli öğretmen annesidir. Eşinin ölümünden

sonra evin sessizliğine ve yalnızlığa katlanamadığını söyleyerek emekli bir banka müdürüyle evlenir. Figen de annesinin eşi Ferit Bey'i sever, ondan rahatsız olmaz.

Asi...Asi'de, ikinci evliliğini yaptıktan sonra uğruna adaklar adanan ilk çocuğu Bestami bile babası Ömer Azmi'nin gözüne görünmez. Her şeyi ihmal ettiği gibi çocuklarını da gözü görmemektedir.

Asiyel ailesinin dördüncü kuşaktan torunu Armağan, doğum sırasında annesini kaybetmiş onu hiç tanımamıştır. Armağan, annesini kaybedip babası evlendikten sonra dedesi ve anneannesinin konağında onların çocuğu gibi büyümüştür. Onları anne ve baba bilmıştır.:

Baba dediği devin dışında gerçek babası olduğu söylenen sevimli, matrak bir genç adam tanıdı. "Şevket" diye seslendiği, okula başladığı yıldan itibaren yaz tatillerini yanında geçirdiği genç adam. Birkaç yıl sonra Şevket yeniden evlenince, yaz tatilleri zorunlu olmaktan çıktı. Babasının yeni karısından Doğan iki kız kardeşi vardı ama onlar küçük ve yaşadıkları aileler yüzünden uzaktılar... Onlarla birlikte geçen tatillerin sonu her zaman Antakya'daki Eşref Kadın Evi'nde sonlanıyordu. Armağan dedesine ve anneannesine kavuşuyor, Şevket eşini kızlarını toparlayıp hâkim olarak görev yaptığı yere dönüyordu. Armağan, Şevket'in kurduğu yeni aile içindeki yerinin misafirlikten öte bir anlam taşımayacağını çok önceden anladı. Öylesi bir özlem duymadı zaten" (Kutlu, 2017:100).

Lacivert Taşı'nda baba Issız Bey ve onun göçmen çerçi ailesi anlatılır. Büyük oğlu Hicret Bey, ilk hanımı Zühre Hanım vefat ettikten sonra Telli Hanım ile evlenmiştir. İki evlilikten de çocukları olmuştur ve hepsinin yeri ayrıdır. Onları sevgi ve nasihatlerle büyütür: "Çocuklarımı özlemiştim. ilk kadını Zühre Hanım'dan olma kızım Sedefi ve ağabeyleri Devran, Selvi, Tutku ve Alaca beyleri, şimdiki hanımım Telli'den olma Turna kızım ve Gurbet oğlumu... Ağabeyimi ve öteki yakınlarımı... İçim onlarla doluyor, gülüşleri, ağlayışlarıyla, küçük pencerelerimizde onların keheşanlar gibi parıldayan yüzlerini görüyorum" (Çokum, 2011: 19).

Ahmet Günbay Yıldız'ın romanı *Anılar da Yakılır*'da, Sadık, önce eşi Süreyya'yı aldatmıştır. Bu ilişkiden evlilik dışı bir çocukları olur ama Sadık onunla evlenmek yerine eşi Süreyya'dan boşandığı zaman genç bir kız olan Badegül ile nikâhlanarak evlenir. Ancak işler düşündüğü gibi gitmez ve genç karısı Sadık'ı terk eder. Aradan bir süre geçtikten sonra Sadık'ın Süreyya ile tekrar bir araya gelerek evlendikleri görülür.

Sırça Tuzak'ta, Berke, Seher ve Muzaffer'in oğludur. Berke, son evliliğinde mutluluğu bulmuştur. Annesi Seher Hanım da gelinini sevmektedir. Aslında Berke'nin bu evliliğinin nasıl gideceğini çok merak ederek uzaktan takip etmeyi ihmal etmemiştir: "Oğlunun, ikisi birbirinden sorunlu evliliklerinden sonra, herkesin 'Saman alevi gibi sönecek.' dediği büyük bir aşkla yaptığı son evliliği on beş seneyi doldurmuştu ve alevinin gücünde değişen bir şey yoktu. Kendisine sorulmadığı takdirde hiçbir zaman karışmadığı ama hep endişeyle izlediği Berke'nin hayatının artık düzene girmiş olduğundan emin, arada geçen seneleri düşündü" (Bezmen, 2012: 29).

Seher Hanım da oğlu gibi birden fazla evlilik yapmıştır. Seher'in çocuklarının babası Reha'dır. Vefat etmiştir. Sonra Cemil ile evlenmiş ondan da ayrılmıştır. Onların

görgülü ve zarif olmalarına inat Muzaffer'in tam tersi biri olması sanki önceki tercihlerine meydan okur gibidir.

Seher, çocuklarının her şeyine karışan, onlara engel olan bir anne modeli değildir. Onlara karşı sevecen ve destekleyici davranmasının karşılığını Muzaffer ile evlenirken de almıştır. Çünkü hiç tasvip etmeyecekleri biri olduğu halde iki çocuğu da evliliğe mani olmamıştır: “Çocuklarının, daha ilk günden, Muzaffer'den hiç hazzetmediklerini anlamıştı Seher. Ancak, hiçbirini engelleyecek bir tavır almamıştı. Bunun sebebi, belki de, Berke'nin kendi kendine, geçici heveslerle yaptığı ve her ikisi de kaosla sonuçlanan evliliklerinde de; Beste'nin, nişandan dönen ama oldukça problem yaratan üniversitedeki aşk ilişkisinde de, Seherin müdahaleci bir tavır koymamasıydı” (Bezmen, 2012: 44). Aslında çocukları Muzaffer'in servetlerine musallat olacağını, çevrelerinden faydalanacağını bilmektedirler ama endişelerini dile getirmemişlerdir. Çocuklar göstermese de Seher'in arkadaşları tepki gösterir. Aile içinde bile hesap yapar. Geçirdiği rahatsızlıktan sonra kendisine bir şey olursa mirasının Seher ve çocuklarına kalmasını istemediği için boşanmayı kabul etmiştir. Ancak boşanmasına rağmen Vardar Holding'de hissedar olduğu için söz sahibidir. Bu da ailenin canı sıkılmaktadır.

İncelediğimiz eserlerde ikinci evliliğin çocuklar üzerindeki etkileri hakkında tespitler yapılmıştır. Buna göre, *Gece Sesleri*'nde, çocuk, annesinin evlenmesini önce istememişken evlendikten sonra üvey babasını sever. Öyle biriyle evlendiği için annesini çok şanslı bulduğunu görmekteyiz. *Lacivert Taşı*'nda ilk eşi öldükten sonra evlenen ve ilk evliliğinden çocukları olmasına rağmen üvey anneleri Telli Hanım, hem kendi çocuklarına hem de onlara öz anne olmuştur. *Anılar da Yakılır*'da eşini aldatıp evlenen Süreyya, ilk eşine tekrar döner.

17.4.Çocukların Üzerinde Üvey Baba ve Üvey Anne Etkileri

Boşanmanın gerçekleşmesinin ardından üzerinde durulması gereken bir diğer konu da üvey anne ve babaların çocuklar üzerinde olumsuz etki bırakıp bırakmadığının incelenmesidir. İncelediğimiz on dokuz eserde bu konuya dair tespitlere de yer verilmiştir.

Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*'nde, Ayda'nın annesi evlenince ihmal edileceği ve üvey babası tarafından sevilmececeği hususundaki korkularının, annesi evlendikten sonra gerçek olmadığını görülür. Çünkü Nedim babası, Ayda'ya çok iyi davranmakta ileride kardeşi olduğunda dahi evin şımartılan kızı olarak kalmaktadır: “Annemin bu kez bana yalan söylemediğini çabuk öğrendim. Yeni babamın bana olan ilgisi ilk günle sınırlı kalmamıştı. Bozova Çiftliği'nin, belki de onun talimatıyla, el üstünde tutulan, şımartılan küçük kızydım artık. Kardeşim doğduktan sonra bile hep öyle kalacaktım, Nedim Bey'in sevgili küçük kızı olarak” (Kulin, 2016: 15).

Ayda'nın iki yaşından beri babasız olması, kendisine babacanlıkla yaklaşan Nedim babasına karşı yakın olmasına neden olur. Dertlerini dahi Nedim babasıyla paylaşır, onun omzunda ağlar, hatta üvey babası onu yeri geldiğinde annesine karşı dahi korur. “Annem babaların en iyisini armağan etmişti bana” (Kulin, 2016: 15). Ayda'nın Nedim Babası, onu karıştığı eylemlerden uzak tutmak için İngiltere'ye yollayacak kadar ilgili biridir.

Gece Sesleri'nde, üvey baba Nedim'in annesinin hayatına da değinilir. Sultan Hanım, üvey anne elindedir. Daha on beşindeyken Sultan'ı zengin ve dul biri istediğinde üvey annesi hemen razı olmuş ve onu istemediği birine vermeyi münasip bulmuştur: “[...]çevredeki en zengin ağanın küçücük bir kız çocukla dul kalan oğluna istemeye geldiklerinde, babasının eve yeni getirdiği analığı evliliği münasip bulduğunu söylemiş, hemen gelin etmişti üvey kızını. Evinden ayrılmadan önce çok ağlamıştı Sultan” (Kulin, 2016: 44).

Ayda, Nedim babasıyla öyle iyi anlaşır ki erkek kardeşi Utku'yu mu yoksa kendisini mi daha çok sevdiğini sorar. Nedim ise samimi bir şekilde babaların kız çocuklarına daha düşkün olduğunu anlatır: “Babalar her zaman kızlarına daha düşkün olur” (Kulin, 2016: 158). Ayda, hem annesinin Nedim Babası'yla evlendiği için hem de kendisine babalık ettiği için kendilerini şanslı görmektedir: “O halde dört ayak üstüne düşmüş annem. Öz babam bile beni senin kadar benimsemedi, Nedim Baba” (Kulin, 2016: 160).

İskender'de, başkahraman İskender'in annesi Pembe'nin annesi Naze'nin ölümü üzerine sekiz kız çocukla kalan Berzo, ikinci evliliğini yapar ancak ikinci eşi, kendi çocuğu olmadığından hırsını çocuklardan çıkarır. Çocuklara karşı katı, kinli ve kızgındır:

Üvey anaları bilhassa, kin doluydu. Her yanda Hediye'nin hayalini görüyormuşçasına "Cehennemde yanasıca!" diye sövüyordu ikide bir. İçinde birikmiş, sirkeleşmiş dargınlıklar, onunla yalnızca bir oğul sahibi olmak için evlenmiş bir adama çocuk verememenin utancı, ıstırapı ve bir başka kadının sekiz çocuğuna bakmanın angaryası birbirine karışmış, Hediye'ye yönelik keskin bir nefrette vücut bulmuştu(Şafak, 2018: 342).

Lacivert Taşı'nda, Hicret Bey'in ikinci hanımı Telli Hanım, kendi çocuklarıyla birlikte birinci hanımından olan çocuklara da sahip çıkar. Öyle ki ev işlerine koşturmaktan kendini yıpratmıştır: “Ne ki Telli'nin, ilk hanımım Zühre'den olma çocuklarımdan sonra bana iki evlat daha verip bunca kalabalığı idare etmek, onları yedirip giydirmek gibi bir külfeti yüklenmesi, oradan oraya koşturması, garipler, kuşlar, kedi köpek derken dengesini, düzenini kaybetmeye başlaması beni korkutuyor” (Çokum, 2011: 36).

Ele alınan eserlerde, *Gece Sesleri* ve *Lacivert Taşı*'nda, ikinci evlilikten dolayı çocuklarda olumsuz etki yaratmadığı, üvey anne ve babanın öz anne ve baba gibi davrandığı, ancak *İskender*'de tam tersi bir durum olduğu görülmektedir.

17.5.Çocuğun Aileden Ayrı Düşmesi ve Kopması

Lacivert Taşı'nda, çerçi kervanına sığınan ve adı olmadığı için Yadigâr ismini verdikleri çocuğun annesi ve babası ölmüş, ailesinden ayrı düşmüştür. Ondandır bir tehlike gelir mi endişesi taşırırken aslında insanın yakınlarından zarar gelmez, diğer insanlardan zarar gelir gibi bir genellemenin yanlış olduğundan bahsedilir: “Demek ki ona yakın olma yolunda, kan bağlarını, aile, sülale adlarını, eşraf isimlerini, unvanları bir yana koyup, kalp bağlarını dikkate almalıydık. İnsana yakın durması gereken akraba takımı da bazen belki çoğunluk kötü davranabiliyordu hısımların birine. Kan bağı bir işe yaramıyordu bu noktada. Nice kardeşin birbirinin kanını döktüğünü biliyoruz, hatta baba oğlun” (Çokum, 2011: 239).

17.6.Ailede Ölüm Olgusu

Ailelerin parçalanmasına neden olan en önemli nedenlerden biri boşanma kadar ölüm olgusudur. İncelenen eserlerde de aile üyelerinin kayıplarına dair tespitler bulunmuştur.

Mor'da, İlhan Sacit'in kız kardeşi Gülcan'ın oğlu vefat eder. Bu noktadan sonra hayat ona anlamsız gelir. Her anlamda kocasıyla anlaşamazlar ama oğlunun ölümünden sonra eşine tahammülü hiç kalmaz. Kocasının öldüğünü görmek ister. Hatta bir gün onu balkondan aşağı bile atmıştır, ancak ölmemiştir. Gülcan kendini alkole vermiş bütün dünyayı boş vermiştir. Hiç kimsenin yaşadıklarını anlamayacağını düşünür. Kendi kabuğuna çekilir. Evlat acısı başka hiçbir şeye benzememektedir.

Asi... Asi'de, Armağan'ın babası yerine koyduğu Beyazıt dedesi yani babası ölünce yas evi olur. Herkes oradadır. Nefes alınmayacak derecede evi dolduran bu kalabalığı dirilere yapılan bir gösteriş gibi görür:

Evi doldurup boşaltan kalabalık üçüncü günden sonra dayanılabilir sayıya iniyor. Gelen gidenin hesabını tutmak imkânsız... Değil. Mahur büyükhala tümünü sayıyor, kaç kez geldiklerini de. Taziyelerin şarkta bir tür güç göstergesi olduğu bir kez daha kanıtlanıyor. Gösterişli, abartılı, gürültülü ve uzun sürmesi bu yüzden. Ölen buna değer olabilir. Armağan'ı kızdıran, bu âlayışlı törenlerin dirilere gösteriş yapma olanağını sağlaması (Kutlu, 2017: 114).

Asi...Asi'de, ailede yaşanan ilk hüznün, küçük Altınyaz'ın ölmesidir. Hiç kimse onun ölümü hakkında ağzına tek kelime almamaktadır. Hatay'a göre bu ölümle en çok değişen Bestami Amca'sıdır: "Uzun süre canlı cenazeye döndü. İşlerin ucunu bıraktı. Bizlerle bağını çeke çeke bıraktı. Çiftliği boşladı. Artık gamlı bir aileydik. Evin kahkahaları sönmüştü. Ben biraz dağıldım. Esrar içmeye başladım. Benimle ilgilenen kimsecikler yoktu. Mahur hala hayır işlerini boşladı... Babamın öğretmenlikten ayrılması bir türlü kendini toparlayıp işine dönememesi bu yüzdendi" (Kutlu, 2017: 132). On üç yaşındaki Altınyaz öldüğünde, Verda on sekiz, Nevnur on yedi, Hatay on beş yaşındadır.

Verda, Altınyaz'ın bu sırlı ölümü çözmekle görevlendirilir. Verda, babasının anı defterinde yazılanları okuyup kafası iyice karışınca yardım almaya karar verir. Bestami amcasını suçlamadan önce amcasının uzun yıllar birlikte olduğu ama evlenmediği, bütün aile kadınlarının düşman olduğu Siren adlı kadının kapısını çalar. Bu kadın Altınyaz'ın öldüğü gecenin ayrıntılarını anlatır. O gün Altınyaz Soğukoluk'taki evde kalmıştır. Bestami Ağa da o gün avdan gelmiş ve kirlenmiştir. Yıkanırken bir çığlık duyunca nasıl kirli kıyafetini giyip çıktığını bilmeden tüfeğini de alıp ormana doğru çıkmıştır. Karanlıkta Altınyaz'ı ve üzerinde bir adamı görmüş ateş ederken Altınyaz'ı da yaralamış ve ölümüne sebep olmuştur. Beyazıt eve geldiğinde onları kanlar içinde yalnız olarak görünce yıkılmıştır.

Altınyaz'ın ölümü, o günün tek şahidi Bestami Büyükamca'nın konuşmasıyla açıklığa kavuşur. Bestami büyükamca, Armağan'ı karşısına alarak merak edilen Altınyaz'ın öldüğü günü anlatmıştır. O güne kadar kimseye hatta kardeşi Beyazıt'a bile o günden bahsetmemesinin sebebi, ne dese kendini savunmuş gibi görünmek

istememesidir. O gün Altınyaz'ın küçük ve masum bedeninden faydalanmak isteyen haini vururken Altınyaz'a isabet etmiş ve onun ölümüne sebep olmuştur. O günden sonra Göksu, onu suçlamamış, asi olmamış ama bir gün bile konuşmamış, yüz yüze gelmemiştir. Kardeşi Beyazıt'ın kendisini hem o hainliği yapan hem de onu öldüren kişi olarak düşündüğünü tahmin etmemiştir. Vasiyet kâğıdını bulsa gerçekten yok etmeyi düşünmüştür. Çünkü o zamanın aile üyelerinin kara günü olan Altınyaz'ın ölümünün yeni nesil üyelerini de içten içe kemirmesini istememektedir. Hapiste yatsa bile bu vicdan azabından kurtulmayacağını bilir. Zaten bu yüzden çocuk sahibi olmamış, evlenmemiştir. Kendisiyle birlikte ilişkisi olduğu Siren'in hayatını da kararttığını Siren'e de haksızlık ettiğini düşünmektedir. Bestami Ağa'ya göre bu bir aile felaketi olmuştur.

Kuşlar Yasına Gider'de, baba yaşlı ve hastadır. Onun hastalığı ile ilgilenilirken İzzet Dayısının ceviz ağacından düşerek öldüğünü ama Ankara'dan Denizli'ye hemen yetişemeyeceği için haber vermeden cenazeyi defnettiklerini belirtirler: "Sana haber vermedik diye gücenme oğlum, dedi annem; her şey birkaç saat içinde oldu bitti, biz de şaşırdık ne yapacağımızı. İkinci namazından sonra da defnettik. Haber versek bile sen imkânı yok yetişemezdin zaten, göremezdin dayını" (Toptaş, 2019: 110).

Lacivert Taşı'nda, Hicret Bey, ölümü düşünürken bir değerlendirme yapar. Ölümü ailemizden birine yakıştıramadığımızı, bu dünyadan ayrılma da bir süre sanki geri gelecekmiş hissi uyandığını düşünür. Hicret Bey, bu düşünceler içindeyken ölüm kapılarını çalar ve düşünün olduğu gün oğlu Selvi vefat eder: "Koşup ellerini tutuyorum her birini tutup öperek. Selvi oğlum, ruhum" (Çokum, 2011: 126). Diyerek oğlunun ölümünden sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını bilir: "Bana eklenen hayatımın benzersiz acısını taşıyacaktım. Sırtımda deriden ağır torba gibi nereye gitsem taşıyacaktım" (Çokum, 2011: 127). Selvi oğlu, dedesi İssız Bey'in yanına gömülür. Hicret Bey, oğlu Selvi için ağıt yakar: "Ala gözlüm, sürmelim, yolun nereye düştü, bağrımın hangi dağında eyleştin kaldın? Uçtun mu şimdi kanadı uzun kuşum, uçkun dağ çiçeğim... Yapraklarını rüzgâr mı aldı, nerelerdesin, alaca gözünden bir yaş gönder de yağmur geldi diye bayram edelim" (Çokum, 2011: 131). Bu acılar içinde kıvranıp kendinden geçerken diğer altı çocuğu için tekrar normale dönmesi gerektiği hatırlatılır. Oğulları Selvi'den sonra babaları Hicret Bey, ardından da çerçi kervanını basan eşkıyalar tarafından vurulan oğlu Tutku Bey ölür. Üst üste gelen bu ölümler acıyı katlayarak çoğaltır. Kardeşleri onu öylece bırakıp gitmeyi hiç istemezler. Anne Telli Hanım ise o günden sonra siyahtan başka renk kıyafet giymez. Devran ve Alaca da askere alınır ve ikisi de şehit olurlar.

Anılar da Yakılır'da, kardeşlerden Zeynep, kırgın ve küskün olarak Fransa'da ölür. Ardından şirket yönetimi ile ilgili anlaşmazlık sonucu ortak ailelerin oğulları Nazif ve Zakir birbirini vurarak öldürür. Daha sonra Zeynep'in eşi Cuma vefat eder. Sıra aile reisi Orhan Reis'e geldiğinde bütün aile büyük bir üzüntüye gark olur. Diğer ailenin reisi olan Şevket Bey de vefat eder. Oğlunun yanına defnedilir.

Aile Çay Bahçesi'nde, Müzeyyen babasının ölüm döşeginde olduğunu duyup baba evine döndüğünde babaannesinin mezarını ziyaret eder. Mezarın bakımsız olması uzun zamandır kimsenin gelmediğinin bir kanıtıdır. Mezar taşının üzerindeki yazının silinmesi de unutulduğunun bir göstergesidir. Müzeyyen babaannesinin mezarı başında

yine babaannesinden öğrendiği duaları okur. Kendisine edilecek duayı, kendisi öğretmiştir. Anılarını içinde yaşattığı, unutmadığı için babaannesinin huzur içinde uyumasını söyler. Bir ara sohbet eder gibi konuşur. Gerçekten oğlunu sevip sevmediğini, neden annesi ile babasının evlenmesi için bu kadar ısrarcı olduğunu sorar. Ona bu konuda kızar.

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı eserinde konu edilen ailenin ilk çocukları Aziz'den sonra dünyaya gelen Ergün, üç yaşına geldiğinde çok şiddetli bir ateş onu hayattan koparır. Anne Işık, oğlunun ölümünün ardından uzun süre kendine gelemmez: "Bir türlü kendime elemiyordum, gözyaşlarım hiç durmuyordu" (Işınsu, 2013: 12).

Bu bölümü en iyi şekilde *Lacivert Taşı*'nda yer alan bölüm açıklamaktadır. *Lacivert Taşı*'nda, Hicret Bey, ölümü düşünürken bir değerlendirme yapar. Ölümü ailemizden birine yakıştıramadığımızı, bu dünyadan ayrılrsa da bir süre sanki geri gelecekmiş hissi uyandığını düşünür: "Yakınlarımız öldüklerinde onların yüzleri de yavaş yavaş siliniyor, puslanıyor zihnimizde. Hatta öldükleri andan itibaren onları tanıyamaz hale geliyoruz. 'Kim o sahi? Yok canım ölen bir başkasıydı, onun suretini takınmış; öbürü ise evde, yolda, işlerinin başında... Şimdi ziyaretine gitsek karşılayacak bizi güleryüzle muhabbetle.' Böylesi bir yalanlama içinde oluruz" (Çokum, 2011: 122).

17.7. Annenin Ölümü

Ailede yaşanan kayıplar içinde annenin ölmesi yaşanan en büyük travmatik durumlardan biridir. Çünkü aileyi bir arada tutan bireyin yokluğu aileyi en çok da çocuklarını çok etkilemektedir.

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, başkahramanlar olan Elif ve Ömer'in oğlu Deniz'in eşi Ulla'nın İstanbul'daki bir patlamada parçalanarak ölmesini ve onun ardından Deniz'in ve çocukları Björn'ün hayatlarında yaşayabilecekleri en kötü olayın etkisinden kurtulamadıklarını anlatır: "Her şeye yeniden başlasam bile Ulla'yı nasıl geri getirebilirim? O, benden hiçbir şey istemeden, ne önemli olmamı, ne yakışıklı olmamı, hiçbir şey istemeden, beni olduğum gibi seven, gerçekten seven tek insandı. Yanında ilk kez huzur bulduğum, ilk kez yalanlar söylemek, olmadığımı oynamak ihtiyacı hissetmediğim karımdı" (Baydar, 2007:54). Ömer Eren'in oğlu Deniz, eşi Ulla'yı kaybettikten sonra acısı bir an olsun azalmaz. Oğlu Björn'e annesini anlatırken masallaştırır ve onu bir prenses olarak anlatır.

Gece Sesleri'nde Ayda'nın annesi Rengigül'ün ölümüne değinilir. Ayda, annesiyle değerlendiremediği yıllarına çok üzülür. Öleceği zaman başucundan bir an olsun ayrılmayan Ayda, geçmiş yılların acısını çıkarmak istercesine annesi ölünce onunla yalnız kalmak ister ve yanına uzanarak onu son bir defa sıkıca sarar, hayattayken anne ve babalarımızın değerini bilmemizi istercesine bir mesaj verilir:

Annemle yalnız kalmak istiyorum. Çık lütfen! [...] Odadaki yegâne iskemleyi kapı tokmağının altına yerleştiriyorum, kapıyı kimse açamasın diye. Çizmelerimi, ceketimi çıkarıyorum. Yorganı kaldırıp, annemin yanına sığıyorum yatakta. Yorganı başımızın üstüne çekip sarılıyorum annemin hâlâ sıcak vücuduna, ılgınluk oynuyorum onunla, çocukluğumda yaptığım gibi. Bir Eskimo'yum ben, buz evinde annesiyle

bas başa yaşayan. Dizlerimi karnıma çekiyor, başımı göğsüne dayıyorum annemin, ağlıyorum. Gecenin sesleri bana Bozova'dan masallar anlatırken doya doya, kana kana ağlıyorum, yıllardır çok çok ama çok özlediğim annemin koynunda (Kulin, 2016: 263).

Mor'da, İlhan Sacit, annesini birdenbire, erkenden kaybetmenin isyanını uzun yıllar yüreğinde taşımış ama son zamanlarda acısı körelmiştir. İlhan, kırk yıl önce kaybettiği annesinin ölüm döşeğindeki durumu, çocukluğu gözünün önüne gelir:

Belleğinin duru sularında çocukluk günlerinin anıları kımıldandı. Annesini elindeki kovayla taşlıkta yalınayak gezinirken içeklerini sularken, genç, çok genç günlerinde, bomboş sahilde siyah giysisinin savrulan eteklerini gülerek toplamaya uğraşırken ya da çocuklarından birinin yatağına eğilmiş yorganını sıkımlarken görüyordu şimdi (Aral, 2015:15).

Çocuk yaşta annesini kaybettiğinde halası onu hem teselli etmek hem de ona öğüt vermek ister: “Kolay değil ama dayanıklı olmalısın kuzucuğum. Sen artık delikanlısın, kardeşlerine örnek olacaksın. Dövünüp ağlamanın yararı yok. Hepimiz öleceğiz bir gün” (Aral, 2015:18).

İskender'de, Pembe ve Cemile'nin anneleri Naze'nin ölümü doğum yapması esnasında olur. Altı kız çocuğun üstüne ikiz kızları da olunca dokuzuncu çocuğu olsa erkek olacağına inanır ve ebelerin bebeğin ters pozisyonda olduğunu söylemesine rağmen hayati tehlikeye girerek doğumu gerçekleştirirken ölür. Ölümüne neden olan ve erkek olduğuna inandığı bebeği de kısa bir süre sonra ölür ve hissettiği gibi cinsiyeti erkek değil kızdır: “Naze'nin dokuzuncu çocuğu, onu canından edip sonra da beşiğinde sessizce son nefesini veren bebek de kızdı” (Şafak, 2018: 103).

Asi...Asi'de, Eşref Kadın, bir gün rahatsızlanıp ateşler içinde düştüğü yataktan bir daha kalkamaz ve kimseyle helalleşmeden ölüp gider. Onun ölümü ardından en çok üzülen üç kişi vardır: Biri dört yaşına kadar yanından ayırmadığı hatta beraber uyuduğu Mahur, biri küçük oğlu Beyazıt diğeri ise kuma olarak getirdiği Ganime'dir.

Asiyel ailesinin torunu Armağan'ın annesi Nevnur, onu doğururken ölür. Beyazıt, anne kokusunu içine çeksin diye bir süre Armağan'ı ölü annesinin göğsünde tutar. Yıllarca da onun kokusu sinmiş olan sabahlığı yıkatmaz, Armağan'ı ona sardırır. Yazar bunun adının “fetişizm” olduğunu söylerken bu anne kokusunun yirmi yaşına kadar Armağan'ı teskin ettiğini yani işe yaradığını eklemektedir. Armağan'ın doğduğu yani Nevnur'un öldüğü zamana dönüş yapılır. Riskli bir hamilelik olmasına karşın yavaş yavaş ölüme yaklaşan Nevnur, çocuğunu doğurmamayı düşünmemiştir. Doktorlar aldırması gerektiğini söylese de izin vermez. Mahur Hala ise hastane ve doktorlardan çok Benli Esmâ ebeye güvenir ancak sonuç hüsrandır. Bebeği daha üç günlükken Nevnur ölür. Dede ve anneanne, Armağan'ı daha doğrusu Andaç Armağan'ı üzerine titreyerek hiçbir şeyin eksiliğini hissettirmeden büyütürler. Hamilelik sırasında da işi gereği uzakta olan Şevket, daha o zamandan bütün sorumluluğu dedenin ve anneannenin üzerine yüklemiştir. İki yavrusunu toprağa veren bir ana olan Göksu ise o evde ölümden ve geçmiş acılardan bahsedilmesini istemez.

Armağan'ın anneannesi Göksu öldükten sonra evin şiiiri bitmiştir. Verda'nın doğduğu yıl kurduğu gazeteyi her ne olursa olsun yayımlayan Beyazıt Bey, Göksu'nun ölümünden sonra işini oğluna devrederek evine kapanmıştır.

Lacivert Taşı'nda, anne Zühre Hanım ölünce Hicret Bey ikinci evliliğini yapmıştır ancak bazen Telli Hanım'a baktığında hâlâ Zühre Hanım'ı görür, unutamamıştır: “Onu bazen ilk kadını Zühre'yle karıştırıyorum. Yüzleri birbirinin içine geçiyor sanki. Telli'ye Zühre diyesim geliyor bazen” (Çokum,2011: 19). Anneleri öldüğünde, onun son zamanlarında hayata sarılma duygusunun arttığı gözlemlenmiş ve bu yüzden ölümü çocukları tarafından kabullenilmemiştir: “Annem öldüğünde yeni bir düşünce daha eklendi değerlendirmeme. Dünya hayatına renkli camlardan bakarak hayata sarılma duygusunun bu kadar güçlenmesi son demlerinin bir oyunuymuş” (Çokum, 2011: 32).

Anılar da Yakılır'da, Melek'in annesi öldüğünde kendisi ilkokul birinci sınıftadır: “Ayşe Hanım son nefesinde onu hayat arkadaşına emanet etmişti.[...] Melek daha çok küçük Orhan Reis, onu incitmeden büyütesin. Sana emanet ediyorum bu yavrucağı... Emanetimi önemse ve ona iyi bak!” (Yıldız, 2015: 11)

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, Abdurrahman Efendi, Samiha, Rayiha ve Vediha'nın babasıdır. Üç kızını da çok sevmesine rağmen dördüncüye de hayır diyememiş ve Murat adını verdiği bir erkek evladı olmuştur. Ancak doğumdan sonra hem bebek hem anne ölür ve dul kalarak üç kızını büyütmeyle çalışır.

Aile Çay Bahçesi'nde, annenin ölümünden sonra baba evlenir, kız kardeşi ve babaanneden ayrı yaşamaktadır, dolayısıyla bir aile ortamı yoktur.

İncelenen on dokuz romanın dokuzunda annenin ölümüyle aileler derinden sarsılmış, bu durumda hissettikleri derin duyguları aktarmışlardır.

17.8.Babanın ölümü

Ailede yaşanan kayıplar içinde babanın ölmesi yaşanan en büyük travmatik durumlardan biridir. Çünkü aileyi bir arada tutan ebeveynin yokluğu aileyi en çok da çocuklarını çok etkilemektedir.

İlişkiler'de baba Muzaffer Bey, ölürken bir çeşit günah çıkarma gereksinmesi duyar.

Gece Sesleri'nde Ayda'nın annesi Rengigül, yaşadıklarını mektuplarla ölümsüzleştirip saklamış ve bu mektuplar kızı Ayda'nın eline geçmiştir. Rengigül, babasını kaybettiği zaman duyguların tek bir cümleyle anlatabilmiştir: “Babam gitti” (Kulin, 2016: 218).

Mor'da, İlhan Sacit, babasının ölümüne üzülmemiştir. Çocukluğunda babasından hiçbir sevgi ve şefkat görmemesi onu babasından uzaklaştırmıştır. Babasını kanserden kaybetmiştir.

İskender'de Âdem Toprak'ın babası, alkole de düşkünlüğü sebebiyle karaciğer hastalığından ölür. Babanın ölümünden sonra aile ile en büyük oğul Tarık ilgilenmeye başlar.

Asi...Asi'de, Beyazıt Bey'in ölümüyle Hatay, kırk beşinde yetim kalır. Bu tür duyguların yaşı olmadığı belirtilmiştir. Babasız kalmanın “insanın ruhunun kabuğundan

soyulması” demek olduğuna vurgu yapılır. Hatay kendini çıplak ve korunmasız hissetmektedir.

Kuşlar Yasına Gider, bir babanın hastalığı, yavaş yavaş ölüme yaklaşırken hissettikleri ve hissettirdikleri üzerine inşa edilmiş bir eserdir. Eserin sonunda baba ölür ve oğlu üzüntüsünü her baş sağlığı dilendiğinde tekrar tekrar yaşamaktadır: “... Hüküm Allah’ın, başın sağ olsun, dediğinde babam yeniden ölüyordu çünkü. Sonra bir başkası geliyor yeniden, bir başkası geliyor yeniden, yeniden, yeniden ölüyordu” (Toptaş, 2019: 249).

Lacivert Taşı’nda, çerçi bir aile konu edilir. Sık sık kervana katılıp iş yaparlar. Ailenin en büyüğü baba, sürekli çocuklarına ve etrafındakilere nasihatlerde bulunur. Kendisinin de bir gün öldüğünde bir isteği vardır: “Vasiyeti şöyleydi: Öldüğünde, gömüldüğü yere, üzerinde adı sanı yazılı hiçbir şekil veya taş dikilmeyecekti. Tuhaftır, o vefat ettiği gece annemin gümüş çerçeveli aynası duvardan düşüp kırıldı” (Çokum, 2011: 6). Baba Issız Bey’in ölümü üzerine erkek evlatlar anneleri avunsun mutlu olsun diye ona kervandan çeşitli hediyeler getirip yüzünü güldürmeye çalışırlar. Bu annesinin hoşuna gider ve bir nebze olsun avunur: “Babamın vefatından sonra çarşılardan Avrupa sanayiinin hangi noktaya geldiğini anlatan ve anneme oyuncaklarına kavuşmuş çocukların sevincini tattıran pek çok araç gereç, süs eşyası ve kumaş aldım” (Çokum, 2011: 31). Baba Issız Bey, ölmeden önce oğullarına vasiyette bulunur. Gömüleceği yeri söyler. Borcu yoktur ama olur da borcu vardı diyen olursa vermelerini tembihler ve hiçbir zaman maddi kayıplara üzülmemelerini nasihat eder:

Beni, fakirlerin en soylusu Fakirullah’ın kapı eşiğine gömün. Gömüldüğüm yerin üzerine adım sanım yazılı taş koydurmayın. Oraya gelen ziyaretçiler üzerime basarak geçsinler. Benim bir fani olduğum böylece bilinir. [...]

Borcum olmadığını bilirim, ne ki birisi çıkıp, 'Onun bana şu kadar borcu var!' veya 'Benim onda bir emanet eşyam vardı,' misal, 'Ben ona bir elek vermiştim,' derse hemen o parayı veya o araç gereci verin. Eğer kayıpsa yenisini alın, teslim edin. Yoksa yattığım yerde azaplı halde kalırım (Çokum, 2011: 45). Babası öldükten sonra dediği gibi türbenin eşiğine gömülür.

Lacivert Taşı’nda, Hicret Bey de kervan sırasında ölür ve cenazesini evine getirirmeden Cizre topraklarına gömmüşlerdir. Çocukları için en kötü gün olur. Ölümünden sonra bolca ekmek ve çörek yaptırılıp dağıtılır. Hicret Bey, yediği bir yiyecekten ya da içtiği bir sudan mikrop kapıp ölmüştür. Babalarının ölümüne bütün çocukları üzülmür ancak küçük olanlar babalarıyla daha fazla zaman geçiremedikleri için daha üzgündür. Kur’an ve dualar okunduktan sonra Telli Hanım, ocakta öd ağacı ve başka kokuları yakarak çocukların zihninde ölümü o kokularla eşleştirmiştir.

Kafamda Bir Tuhaflık’ta, Mevlut’un hayatı boyunca geçinemediği babasının ölümüne yer verilir. Askerdeyken babasının ölümünü haber alır ve bir hafta izin verilir. Yola çıkmadan önce otobüs beklerken bir kadeh rakı içer. Otobüste uyuyakaldığında rüyasında, cenazeye yetişemediği için ve hayattaki diğer kusurları için babasından söz işitir. Babası gece uykusunda kendiliğinden ölüvermiş, iki gün sonra komşular bulmuştur. Babasının olmadığı o boş eve geldiğinde Mevlut hüzünlenir: “Boş yatak, babası aceleyle evden çıkmış gibi aşırı dağınmıktı. Mevlut’un asker gözlerine ev tertipsiz ve zavallı gözüktü. Ama başka hiçbir yerde koklamadığı o benzersiz kokuyu aldı:

Babasının, Mevlut'un kendi gövdesinin, nefeslerinin, tozun, ocağın, içeride yirmi yıl boyunca pişen çorbaların, kirli çamaşırların, eski şeylerin, kendi hayatlarının kokusuyla bu. Mevlut odada saatlerce kalacağını, babasını anıp ağlayacağını sanıyordu ama hüznün öyle ağır bastı ki dışarı attı kendini" (Pamuk, 2015:162).

Cenazede yine durgun ve sessizdir: "Mevlut, tabutu mezarlıktaki yerine kadar sırtladı. Babasının cesedi üzerine kürek kürek toprak attı. Bir an ağlayacağını sandı, ayağı kaydı, mezara düşüyordu. Otuz beş kırk kişi, vardı cenazede. Süleyman, Mevlut'a sarıldı, bir başak mezarın üzerine oturdular" (Pamuk, 2015:163).

Aile Çay Bahçesi'nde, Müzeyyen, bir gün babasını son eşi Hayriye Hanım'dan bir telefon alır. Telefonda babasının öleceğini, çok hasta olduğunu öğrenir. Babasının son günlerinin acılı ve zor geçtiğini duyar. Hayriye Hanım'a ölümü beklemek düştüğü için önce acıyacak gibi olur ama kendisiyle birlikte Çiğdem'i de arayıp ona da haber verdiğini öğrenince katılaşır. Kardeşine hâlâ nefret doludur.

Baba ile Müzeyyen'in yalnız kaldığı bir anda baba, ölmek istediğini ama ölemediğini bunu denediğini kızı Müzeyyen'e anlatır. Bir ara baba, kızıyla sohbet edencesine konuştuğunda Müzeyyen onu engeller ve baba da ona hak verir: "Yaşarken susan babaların ölümleri konuşmaya hakkı yok, doğru söylüyorsun." (Kopan, 2017: 127)

Aile Çay Bahçesi'nde , ölmek isteyip de ölemeyen Baba Nejat, farlı bir şekilde ölmüştür. Babanın kızından son isteği ise ölmek istemesidir. Bunu Müzeyyen'den başkasının yapmayacağını bilir çünkü Müzeyyen'i kendisine benzetir. Düşündüğü gibi olur ve Müzeyyen, bir yastıkla babasını boğarak öldürür, can havli ile babasının bileğinden tuttuğu yer de morarmıştır. Cenazede gözüne aynı morluk takılır.

Kadri Öztopçu'nun romanı "*Yara*" adlı eserin başkahramanı, babasının öldüğü günü hatırlamaktadır. O gün, belleğinin derinliklerinde "amansız bir ur gibi" durmaktadır. Her hatırlayışında çaresiz bir kederle dolmaktadır. O tabutun, eller üzerinde evden çıkarken ağıtların yakılışı gözlerinin önünden gitmez. Yine "Büyümeye yıllar bekliyor; etmeyin, eylemeyin" (Öztopçu, 2013: 17). diyerek zamanın onu iyileştirmesini istemektedir. Sonra babasını alıp götüren tabutla konuşmaya başlar. Cenaze evinde kalmak istemez: "Ben o sırada, sokağın alt başındaki sahipsiz, yıkıntı evin kapı boşluğuna sığınmış, içimde tuhaf bir sıkıntıyla, gitgide kararan bir korkuyla duruyorum" (Öztopçu, 2013: 19). Üzüntüden her yerine ağrı saplanır ve burnu kanamaya başlar. Bu sırada babaannesinin verdiği işlemeli beyaz mendilin üzerinde durur. Bu mendil gelenektir, değerlidir: "Mendilime davranıyorum. Bembeyaz bir mendil bu, babaannemin bayram sabahlarında elini öpünce verdiklerinden; bir köşesinde çarpık çurpuk, okunaksız da olsa adımın ve soyadımın baş harfleri işli - elceğiziyle işlemiş ihtiyar, tavandan sarkan tozlu bir ampulün loş ışığında. Gözleri yanıp sulanarak" (Öztopçu, 2013: 20). Tabutun evden sonra cami avlusuna götürülüşünü izler. Sonra bayram sabahını ve bayram namazını çocuk gözüyle ne anlam ifade ettiğini düşünür: "Bayram sabahlarını anımsıyor mu geldiğinde? Babalarımızın peşine takılıp uykulu gözlerle, bir heves, yan yana namaza durduğumuz o anları? Esnediğimiz bir yandan, bir yandan onları taklit ederek dualar okur gibi yaptığımız, eğilip doğrulduğumuz? Aklımız el öpmelerde, bayram şekerlerinde, çikolatalarda, harçlıklarda" (Öztopçu, 2013: 27).

Yazar, psikolojik yönü ağır basan ve soyut bir eser kaleme almıştır. Bazı bölümlerde tabutla konuşurken kendini bulur. Tabut da ona cevap verir şekilde diyaloglar eserde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Tabut götürülürken sonrasında ona neler olacağını düşünür: “Derken de toprağın altında düşünüyorum Tabut’u. Soluksuz. Yapayalnız. Soğukta, çamurun içinde, üşümüş. Solucanlar sarıyor gövdesini, kıvıl kıvıl. İğrenç. Yılanlar, akrepler, çıyanlar... Karafatmalar belki, bokböcekleri... Debeleniyor Tabut, zifiri karanlığında mezarın. Kurtarın beni, kurtarın beni diye bağıyor, ağlıyor, hıçkırıkları yeri göğü inletiyor, ana avrat dümdüz gidiyor herkese, duyan yok” (Öztopçu, 2013: 31). Yazar, tabutla konuşurken aslında hayatı boyunca hissedeceği acıyla da yüzleşmektedir: “Hiçbir zaman iyileşmeyecek derin yaralar bunlar. Kan değil irin sızıyor içlerinden ve sızan bu irin, bir sümüklüböcek izi gibi ardıma düşüyor; biliyorum, artık nereye gitsem, kaçıp hangi deliğe saklansam nafile. Alacakaranlığında ömrümün, bir gün, o izden bulacaklar beni ve... Korkuyorum” (Öztopçu, 2013: 32).

Yazar, babasının öldüğü gün evdeki hüznü havayı kederli bir rüzgâra benzeterek evin içinde estiğini belirtmektedir: “Günler süren ve evimizin tepesine bir karabasan gibi çöken dondurucu soğuklar başladığında babam henüz ölmüştü ve keder keskin bir rüzgâr olmuş, evin içinde dolanıp durmaktaydı” (Öztopçu, 2013: 35). Evde babanın ölümünden sonra birtakım uğursuzluklar yaşandığına inanmaktadır: “Diyelim soğuk nefesi bu rüzgârın, bir sabah duvardaki boy aynasını patlatıyor; babamın bir zamanlar kim bilir nereden bulup getirdiği ayna paramparça dökülüyordu ve annem, ‘Nedir bu başımıza gelenler!’ diyerek dizlerini döverken bir yandan da çalı süpürgesi ile farâşa davranıyordu” (Öztopçu, 2013:36).

Babasının ölümünün ardından evde yaşanan bir başka uğursuzluk da duvar saatinin durmasıdır. Ayrıca o duvar saatini daha önce hep babası kurduğu için hiç kimsenin eli o saati kurmaya gitmez. Yazar, saati çalıştırmayı denemiş olsa da çalışmaz: “Gerçi ben, bir kez denemiştım ama boşuna. Çalışmıyordu. Bunu, saatin babamsız çalışmak istemediğine yormuştım; babamla birlikte belki onun da zamanı durmuş, kim bilir, zembereği boşalmıştı, bir daha kurulmamak üzere. Ya da bırakıp kendini rüzgârın amansız soğuğuna... Donup o soğukla” (Öztopçu, 2013: 37).

Baba, bıçaklanmış bir halde el arabasına konularak evin önüne getirildiğinde yazar onu görür ama çocuk fikriyle onun öldüğünü düşünmez. Hâlbuki kanlar içinde kalmış olan babası ölmüştür. Yazar da bunu idrak ettiğinde: “Ölü bir babaydı, yok bir baba” (Öztopçu,2013:44). diyerek kendi kendine itiraf eder. Babasının ölümünün ardından duyduğu acı ve hissettiklerini şöyle ifade etmektedir: “Hiç bitmeyecek kışı başlıyor ve ömrüm, karanlık bir girdabın içine savruluyordu böylece” (Öztopçu, 2013: 45).

Tombalacılık yapan bir babanın ölümünün ardından çaresiz kalan bir eş ve bir anne bulunmaktadır. Daha çocuk yaşlarda olan yazar, babasının ölümünü tam anlamıyla idrak edememiş büyüdükçe hayatındaki büyük eksikliği hissetmiştir. Babanın öldükten sonra eve getirildiğindeki halleri çaresizliklerini de ortaya koymaktadır.

Yazarın babası hayattayken hapse de girmiştir. O zamanlar babasından uzaktadır ama onun yaşadığını bilmektedir. Bayram günleri açık görüşün olmasından, babasına dokunabildiğinden bahsetmektedir ama şimdi bir daha görmemek üzere ondan ayrı kalmıştır. Yazar, ölmesinden önce onun hapiste oluşuna bile razıdır: “Keşke, babaannemin

deyişle mahpus damında çürüyor olsaydı babam. Böyle, toprağın altında değil” (Öztopçu, 2013: 57). Aslında babasının yaşadığı zamanı düşündüğünde kendisiyle çok konuşmadığını, kaşlarını çatıp sustuğunu söyleyen yazar, öldükten sonra çok konuşmaya başladığını belirtmektedir. Çünkü öldüğü andan itibaren yazar, aslında her şeyi sorgularken babasıyla konuşmaktadır, onun tabutuyla bile konuşmaktadır.

Yazar, babası öldükten sonra yıllardır görmediği amcası geldiğinde ona sarılır. Amcası için “Babam kokuyordu.”, “Tıpkı babam gibi konuşuyordu. Onun sesi, onun duruşu” (Öztopçu, 2013: 84). demektedir. Amcasının gelme sebebi, kardeşinin öcünü almak içindir. Bunu yapacak kişi de yeğenidir. Yazar, bunu yapmak istemeyecek hatta babasının katilini duyunca daha çok şaşıracaktır. Çünkü katil, kan kardeşim dediği Yakup’un babası Osman’dır. İntikam için de Yakup’u öldürmelerini isterler. En iyi dostunu öldürmek istemeyince annesi onu yüreklendirmeye çalışır: “Bu ev nasıl canlanacak, başka türlü? Sen babanın öcünü almazsan? Bütün gün sırtüstü yatıp beklemekle mi? Hayal kurarak, he mi? Çıbanlar döküp? Ha? Bak şu karafatmaların haline. Onlar bile ölü” (Öztopçu, 2013: 93). Amcasının, annesinin, babaannesinin baskısı altında bir yandan da babasının hayaliyle konuşarak denileni yapar ve en yakın arkadaşını silahla vurur.

Yazar, psikolojik portre çizerek eserin kişilerini tanıtmaktadır. Eser tamamıyla psikolojik yönü ağır basan bir eserdir. Babasız kalan bir çocuk, eşini kaybederek çaresiz kalan annesi ve evlat acısı yaşayan babaannesinden sonra intikam hırsıyla dolu amcasının anlatıldığı bir eserdir. Baba öldükten sonra zaman durmuş, saat bile çalışmaz olmuştur. Evin her köşesinde babasının hayali vardır. Onunla her an konuşmaktadır. Hatta babası yaşarken bu denli konuşmadıklarını da eklemektedir. Bir çocuğa babasının intikamını aldırarak istemeleriyle ailenin dramı daha da artmıştır. Çünkü ondan istedikleri, “en yakın arkadaşım” dediği kişiyi öldürmesidir. Babası öldürülmüş bir ailenin ve en önemlisi çocuğun psikolojisi usta bir dil ve üslupla okuyucuya yansıtılmıştır.

Zühal ve Yücel İzmirli’nin *Rodoslu Ahter* adlı romanında bir ailenin üç kuşağı anlatılır. Ailenin son kuşağında Ahter’in çevresinde gelişen olaylara ağırlık verilmiştir. Ahter ailesine bağlı, okumak için can atan çok azimli biridir. Ahter ailesine de çok düşkündür. Babasının ölüm haberini aldığı anda adeta yıkılır. Babanın ölümü ardında anne Hanife Hanım da çökmüş ama çocukları Ahter, Ergün ve Bihter için ayakta durmaya çalışmıştır. Ahter ise üzüntüsünden ilaç alır: “İki ay ilaçlarla tedavi gördü. Baba özleminin dayanılmaz acısıyla sızlanarak geçti günler” (İzmirli, 2017: 206).

İncelenen on dokuz eserin on birinde, babanın ölümüyle sarsılan aileler konu edilmiştir. *Yara* ve *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanlar ise sadece baba-oğul ilişkisi ve babanın ölümü ardından üzüntüyü dile getiren başka konu işlememiş olan eserlerdir.

17.9. Anne ve Babanın Ölümü

Erhan Bener, *İlişkiler*’de anne ve babasını trafik kazasında kaybeden Hümeysra’nın hayatına değinir. Amcası Muzaffer Bey, onu nüfusuna geçirir. Eserde Hümeysra’nın amcasına iyi davranmadığı ve onu sevmediği gözlenir. Hümeysra’nın amcasına haksızlık ettiği sanılsa da aslında amcası, yeğeninden her fırsatta

faydalanmaya çalışmış ve onu taciz etmiş biridir. Bu da Hümeysra'nın hayatında yanlışlar silsilesi yapmasına ve istemediği biriyle evlenmesine neden olmuştur.

Lacivert Taşı'nda, çerçi kervanının peşine küçük bir erkek çocuğu takılır. Adı bile olmayan bu çocuğa Yadigâr ismini koyarlar. Çocuğun ailesini araştırıp soruşturduklarında hem annesinin hem de babasının ölmüş olduğunu öğrenirler: “Babam hayvan güderdi, çobandı yani. Bir gün sel gelip babamı götürmüştü. Hayvanların da bir kısmını... Ben küçüktüm, azını hatırlıyorum. Annemde de bir çıban çıktı, içine patladı, öyle dediler” (Çokum, 2011: 22).

Anılar da Yakılır'da, annesi ve babası vefat etmiş Cuma adlı bir çocuktan bahsedilir. Zengin olan Orhan Reis'ten borç alma vesilesiyle tanışmış, yanında çalışarak yetişmiş ve daha sonra Orhan Reis'in kızı Zeynep ile evlenerek yuva kurmuştur.

17.10. Evini Terk Eden Eşler ve Çocuklar

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de, Mahmut, Ömer Eren ile dertleşirken olur da babasını görürse, kendisini silmesini istemediğini söylemesini ister. Babası onun için değerlidir ve olur da tekrar bir araya gelirlerse her şeyi anlatacağını ekler: “Bir gün yolunuz bizim oralara, anambabamgillerin oraya düşerse, babama söyleyin iyi olduğumu. Hakkını helal etsin; onca fedakârlık yaptı, dershaneye bile gönderdi beni, üstelik kazanmıştım da üniversiteyi. Babama söyleyin yüksekokulu okuyamadım, dağa çıktım diye silmesin büsbütün defterden. Söyleyin ki serserilik ettiğimden, çalışmadığımdan değildi. Başka bir hikâye bu, bir gün kavuşursak anlatırım ona” (Baydar, 2007:68).

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de Doğu'da yaşayanların hayat şartlarını anlatırken bazı ailelerin bir bakıma nasıl dağıldığına bir göstermektedir. Ömer Eren bir yazar olarak gittiği coğrafyanın yaşam şartlarına da dahil olmuştur. Buralara ilk adımını attığında, katıldığı örgütten kaçan Mahmut ve Zelal'in uğradığı saldırıya tanık olmuş ve Zelal'in hamile haliyle ağır yaralanmış halde hastaneye kaldırılmasına kimse yardım edemezken Ömer Eren yardım etmiştir. Karnındaki çocuk, Zelal'in hayatta kalmasını sağlamak istercesine kalkan olmuş ama çocuk hayatını kaybetmiştir: “En olmayacak, en zorlu yolu seçtim, ama hain olmadım. Örgütten, dağlardan, devletten, her şeyden kaçtım. Bir de Zelal'in töreden kaçışını ekle, var hesapla halimizi. Asıl büyük çılgınlık, o yaralı halimde, karnında Hevi'yi taşıyan Zelal'le birlikte kaçmaya kalkışmaktı. Allah'ın laneti falan değil, feleğin lütfuydu gece başımıza gelenler. Kör kurşun gelip de Zelal'in karnını bulmasaydı yazar bizi nereden fark edecekti ki! Orada Yazar Abi'ye rastlamasaydık, halimiz dumandı. Her şeyde bir hayır vardır denir. Belki de doğrudur” (Baydar, 2007:377). Büyük ağabeyi de bu yasadışı örgüte katıldığında, annesi çaresizliğinden bu işte bile bir hayır aramaktadır. Köylerini boşaltıp evlerini terk etmek zorunda kaldıklarında, evlerini yanarken gördüklerinde, içinde olmadıkları için şükrederler. Penceresinin camı bile olmayan bir gecekonduda kaldıklarında, evsiz olmadıkları için şükrederler. Mahmut'un çocukluğu yokluk içinde geçmiş, ailede, annesi de dahil olmak üzere herkes çöp toplamıştır. Çöp toplamak ağabeyinin zoruna gitmiş ve evini terk ederek yasa dışı örgüte katılmıştır. Ailesi bu duruma çok üzülür: “Anam ağladı, babam, gitme oğul, dedi zayıf sesle, ama üstelemedi. Gitme kal, dese çöp bidonlarından başka sunacağı bir seçenek, bir gelecek yoktu ki” (Baydar, 2007:380).

İlişkiler'de, Hümeýra, Beyrut'ta evlendiği kocasının yanından kaçıp Ankara'ya döndüğünde henüz on dokuz yaşındadır. Boşandıktan sonra amcasının yanında kalmak istemeyen Hümeýra, yeni hayatına başlamak için bir ev ve iş bulur: "İhsan'ın da bütün ısrarına karşın, onlarla birlikte oturmak istememişti. Çocuk bakıcılığına gelince, Fâtima'nın babası bunun için para yolluyordu nasılsa. Ev tutar tutmaz, hemen bir bakıcı bulmuştu zaten. Dışişleri Bakanlığı/Ortadoğu masasında, İhsan Bey'in yardımıyla bulunduğu işte çalışıyordu. Çok iyi Arapçasının yanı sıra Fransızca bilmesi, amcasının da bir dışişleri memuru oluşu da, işe alınmasında etken olmuştu kuşkusuz" (Bener, 2003: 267).

Devir'de, dönemin etkileri anlatılırken yaşanan çatışmalar nedeniyle ailelerde kayıplar olduğu, o kayıpların odalarının boş olduğu anlatılır: "Gökhan'ların amcası çatışmada öldüğü için onların fazladan odası var" (Temelkuran, 2015: 191).

İskender'de, Âdem'in annesi, başka biri için evini terk ettiğinden çocukları tarafından iyi olarak anılmaz. Çocukları ondan nefret etmektedir. Anneleri evden kaçtığında Tarık on altı, Halil on üç, Âdem on bir yaşındadır. Bu boşluğu en çok hisseden en büyükleri olduğu için Tarık'tır: "Hep hassas ruhlu olmuştu o, hep bir duygu bulutunun içinde yaşayagelmişti. Herkes en küçük çocuğun olanlardan en çok etkilendiğini varsayıyordu, oysa en büyük çocuk olarak en fazla bedeli kendisinin ödediğine inanıyordu Tarık" (Şafak, 2018: 222). Annenin evi terk edişi babayı da etkilemiştir. Babalarının alkolden dolayı siroz olduğu için ölmediğini, ihaneti kaldıramadığı için öldüğünü anlatır: "Sirozdan ölmemişti baba. Alkol, sonunu hızlandırmış olabilirdi ama esas sebep değildi. Haysiyetine sürülen lekeydi onu öldüren" (Şafak, 2018: 222).

Alacaceren'de, Bengi bir gün bakar ki annesi eve gelmiştir. Ona dair şeyleri hatırlamaya çalışır. Yaşını, kendisini ve kardeşini terk ettiği zamanı hatırlayamaz. Yazar bu bilgiyi bize vermektedir. Anne onları terk ettiğinde otuz sekiz yaşındadır. Bengi de o zaman on yaşındadır. Sekiz yıl aradan sonra anne yeniden karşılındadır. Annenin tekrar eve dönme sebebi ise dedenin ölmüş olmasıdır. Anne, evde sanki misafir gibi görülmektedir.

Anne ve babanın şiddetli tartışmaları devam ederken anne, babaya alkolü bıraksaydı böyle olmayacağını söylerken, hayatını mahvettiğini haykırarak tekrar tekrar söylemektedir. Tartışma seslerini duyan Gün, çok korkmaktadır. Baba da bu kez sesini anneye çok yükseltmiştir: "Sen ahmağın birisin. Sen benim o anamı, o güzel babamı ağzına alacak adam mısın be! Zaten sen adam değilsin. Bir yaratıksın sen. Sen kendi babanı bile, o güzel adamı, o mübarek adamı bile anlayamadın hiçbir zaman" (Meriç, 2017:47). Bu tartışmanın sesleriyle uyuyan çocuklar sabah uyandığında, ne kahvaltı hazırlayan annelerini bulabilmiş, ne kızarmış ekmek kokusunu alabilmiştir. Daha on ikisindeki Bengi, o günden sonra Gün'ün en büyük dayanağı olur. Bengi, içinde bulunduğu durumu sorgularken en çok yalnız kalmaktan korktuğunu görürüz: "Şimdi! Şimdi ne olacak? Anne dönmeyecek. Baba? Baba da dönmez. Ya dönerse? Belki anne de döner. Dönmez. Akşam arkadaşına söyledi ya. Anne gitti artık. Baba öyle bir şey demedi ama, olsun. Baba dağlara gidecek. Denize gidecek. Baba ahmaklardan uzak yaşayacak. Dede? Dede geliyor. Ya o da gidince?" (Meriç, 2017:49)

Gece’de, Süsen’in yıllardır aklından çıkmayan, o günden sonra aile hayatlarının eskisi gibi olmayacağını hissettiği, dağıldıklarını ve toparlanamadıkları gün gelir: “*Sabahın erken* bir saati, alt katta, kendi evindeler. Babası bağıyor, öfkeli, söyleniyor, sonra orada, ayakta duran Zahit’in suratına üst üste iki tokat iniyor. ‘Çıldırın mı adam!’ diye araya giriyor annesi. Nahit erkenden gitmiş işe. Az sonra annesiyle o da gidecek. Günlerden sonra, bir gün önce aniden çıkıp gelen ağabeyi ile bir saatten fazla bir zamandır tartışıyor babası. Ağabeyinin söylediklerini pek anlamıyor. Kendi kavgasından söz ediyor, ‘Sizin için,’ diyor, ‘Sizin için mücadele ediyorum, bunu anlayın,’ diyor. Anlayamadığı daha çok söz çıkıyor ağzından. Babası dinledikçe öfkeleniyor, yüzünün rengi değişiyor, sonra sözünü üst üste indirdiği tokatlarla ağzında tıkıyor Zahit’in. Zahit kapıya yürüyor, annesi kolundan yakalıyor, ‘Yapma, dur! Gitme yavrum!’ diyor. O dinlemiyor, kapıyı açıyor, son bir kez bakıyor yüzlerine; hüznü bakıyor, üzgün üzgün bakıyor, sanki bakışlarıyla özür diliyor hepsinden, sonra çekip gidiyor” (Özkılıç,2014:89).

Ailelerin parçalanmasının ardından özellikle de çocukların geleceklerini düşünmeden kötü yollara girmesi, eğitim alacakken çalışmakla ya da başka işlerle uğraşarak hayatlarını kötü bir şekilde etkilediği görülmektedir.

17.11. Cinayet

Mor’da, eşini aldatarak ikinci evliliğini yapan İlhan Sacit, öldürülmüştür. Cinayetin şüphelileri araştırılırken. Baldızı Fikran, ikinci karısı Renginur’u suçlar: “Renginur öyle uysal ve zararsız görünüyordu ama bir yılan kadar tehlikeliydi. Bu işin sorumlusu Renginur’du evet. Zaten çocuk da İlhan Bey’den değildi. Kızın genç bir sevgilisi vardı. Kim olduğunu biliyordu ne bilsin” (Aral,2015: 280).

Leyla’da, komşularının karısının öldürdüğü bir olaya değinilir. Adam eşini kendisini aldattığı için öldürdüğünü söylemiştir. Kızlarının durumu bildirip babasından şikâyetçi olmamasını annesinden nefret etmesine bağlarlar.

Sırça Tuzak’ta, Seher Vardar’ın evinde davet verdiği gece Muzaffer içkili bir şekilde eve gelir. Seher, onun eve gelmesinden ve onunla ilgili duyduğu sıkıntılardan dert yanar gibidir: "On senelik evliliğimizde tek rahat eden sen oldun, Muzaffer. Ve bence, hayatın boyunca yetecek kadar rahat ettin. Şimdi de, ben biraz rahatlamak istiyorum. Çocuklarıma, çocuklarımin babasına olan kıskançlığıyla besledin ruhunu bunca zaman ve beni yedin” (Bezmen, 2012: 170). Bir kadının böylesine şikâyetçi olduğu biriyle evli kalması düşünülemez. Muzaffer ise hâlâ kendine güvenmekte onu tehdit edencesine konuşmaktadır: “Ben istediğim için ayrıldık. Şimdi de ben istediğim için tekrar evleneceğiz. Bunu böyle bil” (Bezmen, 2012: 170). O gece Muzaffer’in içkili olması ve daha fazla rezillik çıkarmasını istememesi nedeniyle evinde kalmasına izin verir. Ancak olanlar olur ve o gecenin sabahında Seher’in başucunda haplar ve kendisi hareketsiz bir biçimde yatağında yatar vaziyette bulunur. Annesinin vefat haberini oğlu Berke’ye şoför Celal verir. Ona gece uykusunda öldüğünü söyler. Doktoru kalp krizi nedeniyle öldüğünü söylemiştir. Berke annesinin ani ölümünden şüphelenir. Hafta sonunu Refet dayısında geçirmesini sorgular. Her zaman kendisine huzur veren annesini çok özleyecektir. Dayısı da şaşkındır. Kendilerinden küçük kız kardeşlerinin hepsinden önce öleceği kimsenin aklına dahi gelmemiştir. Anberin de çok şüphelenir. Bu şüphelerinden biri annesinin her zaman kapıyı kilitleyip yatarken o gece

kilitlememesidir. Bu şüphelerle birlikte yoğun bir acı yaşarlar ve ilk defa Berke ile ailesi bir acıdan dolayı birlik olmuştur, acılarını birlikte yaşamışlardır. Başkahraman da olan Selçuk da başsağlığına gelir. Berke'nin aklına annesinin onun hakkında anlattıkları gelir ama kuzeninden bir zarar görecektir kadar ciddi bir durum görmemektedir. Ona inancını kaybederse geçmişlerine ihanet edeceğini düşünür. Doktorun kesin raporuna göre ölme sebebi, son zamanlarda sık ilaç almasından dolayı beyne ya da kalbe bir pıhtının gidebileceği, ölümünün de bu nedenle olduğu şeklinde açıklanmıştır. Berke bir yandan annesinin ölümünde Muzaffer'in suçlu olduğunu düşünmektedir.

18.AİLELERİN YAŞADIĞI MEKÂNLAR

18.1. Ailelerin Yaşadığı Konutlar

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de Ömer Eren'in Türkiye'nin Batı'sından Doğu'suna bir söz aramak için yaptığı yolculukta insanların yaşadığı coğrafyanın yaşamlarına nasıl etki ettiğini görmüş ve çok etkilenmiştir: “Doğu'dan ve Batı'dan gelip yolunu kaybedenler için; gelemeyen çocuklar, binilemeyen gemiler, gerçekleşmeyen düşler, bir daha dönülemeyecek gençliğimiz için; alev alev yanan günümüz, küllerine basa basa yürüdüğümüz geçmişimiz için. Yas evleri, yanık köyler, kayıp çocuklar, vurulmuş çocuklar, doğmamış çocuklar, meçhul asker kaçakları, meçhul yaşam kaçakları için avaz avaz ağlamak istiyorum.

Bir söz arıyordum, bir ses duydum.

Bir çığlığın peşine takılıp uzaklara gittim.

Duyduğum sesin, şiddetten Doğan acının sesi olduğunu bilmiyordum, öğrendim.

O sesi izledim, sözü buldum.

Söyleyecek bir sözüm var artık” (Baydar, 2007:380).

Erhan Bener, *İlişkiler*'de, Ankara'da oturdukları evi tasvir ederken Antep'te oturdukları evden daha iyi durumda olduğu anlaşılmaktadır: “Ankara'da, Bentderesi'nin üst tarafındaki yamaçta, iki katlı, eski, ahşap bir evde oturuyorlardı. Evin ikinci katı sokağa doğru eğilmişti ve sokaktan sundurmaya doğru dikilen iki iri kalasla sağlamlaştırılmıştı. Pencereden sokağa bakarken birdenbire aşağıya yuvarlanacağını düşünür ve bu onda, arada sırada ablasıyla gittikleri Gençlik Parkı'nda bindikleri Lunapark'ın dönme dolabından hızla aşağıya inerlerken duyduğu, bütün kanının boşalma andıran, bir çeşit iç gıcıklanışına, baygınlığa benzeyen, korkulu ama zevkli bir his uyandırır. Dört beş yıl kadar oturmuşlardı o evde” (Bener, 2003: 16). Muzaffer Bey ve ailesinin maddi imkânı olmadığı zamanki evlerini tasvir eder: “İçleri mezbele dolu büyük dolapları olan, yüksek tavanlı, kapıları kırık dökük bir sürü boş odası vardı evin. Kışın, sıvaları inmiş duvarlarının, gelişigüzel örülmüş tuğlalarının aralıklarından, ılık ve soğuk sızardı içeriye. Buz gibi olurdu bu odalar. Evin kullanılabilen tek helası, alt kattaki taşlıktaydı... Evde yalnız olduğu zaman, ne kadar sıkıştırsa sıkışsın, oraya girmek istemezdi” (Bener, 2003: 17). İhsan, çocukluğunu hatırladığında hep sobalı evlerde oturduklarını anımsar. Evde bu işlerle uğraşan da her zaman sadece annesidir: “Çocukluğunda da Ankara'da kışlar hep soğuk olurdu. Belki daha da fazla. Kaloriferli bir evde oturmamışlardı hiç. [...] İlk defa Beyrut'ta kaloriferli bir evde oturmuşlardı. Bütün bir yılda, ya bir hafta, ya da on gün ancak yanardı kaloriferler; ama her zaman sıcak suları vardı” (Bener, 2003: 92). Zehra Hanım da gençliğindeki evleri anlatır: “Ocaklık dediğimiz mutfak, çamaşırılık, livas dediğimiz su kanalı ve hela alt kattaydı. Ocaklığın bir köşesinde annemin üstünü kapakla örttüğü bir mağara girişi vardı. Mağaraya merdivenle inerdik. Penceresi falan olmadığı için içerisi karanlık olurdu. Hani, Bentderesi'ndeki evimizde de öyle bir kiler vardı, hatırlarsın. Hümeysra ile içinden çıkmazdınız. O zamanlar buzdolabı falan ne gezer, serin tutulması gereken yiyecekler burada saklanırdı. Annem okulda olduğu zaman arkadaşlarla saklambaç oynarken bu mağaraya gizlenirdim. Orada olduğumu bilirler ama aşağıya inmekten korktukları için beni bulamazlardı” (Bener, 2003: 132). Evin bölümlerini de anlattığı bu bölümde

çocukluk ve gençlik yıllarındaki aile hayatına olan özlemi daha çok kendini belli etmektedir.

Zehra Hanım, Antep'teki evlerinden bahsederken, o şehrin evlerinin genel yapısı hakkında da bilgi vermektedir: “Salon diye bir şey bilinmezdi o zamanki Antep evlerinde. Bizim evimiz bayağı büyüktü. Eşikten evimizin en büyük odasına geçilirdi. Bu oda, hem oturma, hem misafir odasıydı, akşamları da yer yatağı serilir, yatak odası olarak kullanılırdı. Sabah yataklar, yorganlar toplanır, duvardaki dolaplara konulurdu. Odanın sokağa bakan cephesindeki pencerelerin tahtadan oyma süslü kafesleri vardı, içerisini dışardan gizlerlerdi. Ben, kafeslerin bir köşesine saklanıp sokağı seyretmeye bayılırdım” (Bener, 2003: 133).

Gece Sesleri'nde Nedim ve ailesi büyük aile örneğidir ve Bozova Çiftliği'nde yaşamaktadır. Bu çiftlikte, aile büyüğü Sultan Hanım hayattayken ne kadar canlı ve hareketli olduğu, misafirlerin ağırlandığı, işten başlarını kaldıramadığı günler olduğu vurgulanmaktadır: “Sultan Hanım emirlerini art arda sıralarken Satı ve Ziyet peşlerinde yardımcı kızlarla deli danalar gibi koştururlardı çiftlikte. Sabahtan akşama çeşitli yemekler hazırlamaktan, hamur açmaktan, darmadağın bırakılmış yatak odalarını toplamaktan, çamaşır yıkayıp ütü yapmaktan hiç gocunmazlardı. Misafirler gidince tekrar derin sessizliğine gömülürdü konak, içine dönerdi. Yumuşak adımlarla yürüyen kızlar, yaşlı hanımın çevresinde dolanırlar, kahvesini, çayını, çorbasını saniye sektirmeden getirir götürürken, evin boşalmasıyla rütbeleri yeniden yükselen Satı ve Ziyet onunla sohbete oturlardı pencere önündeki sedirde” (Kulin, 2016: 218). Bununla birlikte evden her ayrılan oğluyla birlikte evin biraz daha sessizliğe bürünmesinden şikâyet edilmektedir: “Kerami Beylerin Ankara'ya taşınmasıyla uğuru kaçtı konağın, [...] Kerami Beylerin ayrılmasıyla bozulan ağız tadı, Nedim'in de ayağı kesildikten sonra iyice kaçmıştı” (Kulin, 2016: 217).

Devir'de, orta gelirli bir mahallede oturan Sevgi ve ailesinin mahallede yapılan nişan törenindeyken evlerinin yakılıp yağmalandığını anlatır: “Annem başını tutuyor, bağdaş kurmuş yere. Teyzeler annemim sırtını ovuyor.” Can kaybının olmaması teselli olurken evde değerli eşyalarının olup olmadığı sorulduğunda kardeşinin fotoğrafı olduğunu söyler: “Bir tek işte kardeşimin, Said'in fotoğrafı... Ama o da tek resmiydi işte” (Temelkuran, 2015: 45).

İnci Aral, *Mor*'da, 1964 yılının Şubat'ında yatılı okuduğu Fransız kolejinden annesinin rahatsızlığı haber verilerek izin verilir. Okul ortamından ev sıcaklığına geçtiğinde hemen farkı görür: “İnsanın büyüdüğü evin kokusu, çocukluğuyla ilgili en güçlü ve yaralayıcı çağrışımlarla dolu oluyor” (Aral, 2015: 16). Gülcan, yaşadıkları evde bir uğursuzluk olduğunu düşünür. Annesi, intihar etmiş, iki ağabeyi evden gitmiş, en küçük erkek kardeşi de intihara eğilimli biri olmuştur: “O evde bir uğursuzluk vardı sanki, diye düşündü. Annesi ve iki büyük oğlan kaçıp gitmişler, kalanlarsa lanetten bir türlü kurtulamamışlardı” (Aral, 2015: 187). Annenin ölümünden sonra da evi çekip çeviren yine Gülcan olmuştur. Gülcan evleneceği günü beklemektedir, evliliği özgürleşeceği gün olarak görmeye başlamıştır. Armağan'ın eşi Figen'in ailesinden bahsedilirken iki katlı geniş bir evde babaannesi ve yakın akrabaları ile geniş bir aile ortamında büyüdüğü anlatılmaktadır. Böyle bir evde ve ortamda büyüdüğü için

hoşgörülü, paylaşımcı, huzurlu ve mutlu biri olduğundan bahsedilir: “İki katlı, bahçeli bir ev yaptırmışlardı, Güzel, zevkle döşenmiş, halaların, amcaların, yengelerin -ve kuzenlerin-sık sık bir araya geldiği, yemekler yiyip eğlendikleri bir ev” (Aral,2015:210).

İskender'de, ailenin yaşadığı eski konutu tekrar gördüklerinde aslında zamanın nasıl aktığını daha iyi anlayacakları belirtilir: “Birlikte eve doğru yürüyeceğiz; sokak, sessiz ve sakin uzanacak önümüz sıra ve ardımızca. Kısacık bir an için de olsa bulunduğumuz çevre ile geçmişteki hayatımızı, Lavanta Sokağındaki eski evimizi karşılaştıracak, şimdi her şeyin ne kadar farklı olduğuna ve biz yaşananları ardımızda bırakamamak da zamanın nasıl akıp gittiğine şaşıracağız” (Şafak,2018: 10).

Leyla'da, maddi imkânları da olmayan ama aynı zamanda huzurlu bir ortamı da olmayan bir evde ikamet ederler: “Evimizin duvarları saman ve balçıkla sıvalı Biz zemin katta oturuyoruz, bizim ve yaşamımızın üzerinde başka bir aile kendisine bir kat çıkmış; üzerimizi bir örtüyle örtüp mühürleyebilsinler diye” (Zaimoğlu, 2009: 19).

Asi...Asi'de, Ömer Azmi, evlenmeden önce kaldığı evi satmak için muhtarın yanına gidip konuşur. Evini Fransızlara ve Ermenilere vermemesini sıkı sıkı tembihler. Bir zamanlar *millet-i sadıka* olarak anılan Ermeniler, aslında ona göre hiçbir zaman dost olmamışlardır. Üstelik bu evi basıp annesini sürükleyerek götüren eşkıyalar da onlardır. Ömer Azmi yaşanan yere önem verir. Antakya'da bir arsa alarak büyük bir ev yaptırmak ister. Sebebi ise ileride oğullarının büyüüp evlenmesiyle çok daha büyük bir aile olacaklarını hesap etmesidir.

Kuşlar Yasına Gider'de, anne ve baba Denizli'de müstakil ve bahçeli bir evde, oğlu ise eşi ve kızıyla birlikte Ankara'da bir sitedeki dairede oturmaktadır. Yeni neslin zamanın şartlarına uygun konutlarda, apartman dairelerinde yaşamaktadır: “Gün boyu vızır vızır işleyen sitenin yan tarafındaki caddeden ya da solumuzda kalan, çit bitkileriyle çevrili o küçük sokaktan geldi muhtemelen” (Toptaş, 2019: 115).

Lacivert Taşı'nda, çerçilik yapan, sürekli kervana katıldığı yerlerde konaklamak durumunda olan bir aileden bahsedilir.

Anılar da Yakılır, adlı eserde varlıklı bir ailenin sınıf öğretmeni kızı olan Melek, ailesinin de imkânları doğrultusunda ancak tek başına yaşamayı tercih etmiştir: “Kendisine kol kanat geren bir ailenin varlığına rağmen, babasının kendisine bağışladığı, deniz gören ihtişamlı manzaranın kucağındaki bahçeli, romantik ve sade bir evde tek başına yaşıyordu” (Yıldız, 2015: 9).

Kafamda Bir Tuhafılık'ta, Mevlut ve ailesinin köyden İstanbul'a göç ettiklerinde nasıl bir ortamda yaşadıklarından da bahsedilir. İstanbul'da sadece büyükçe bir odadan oluşan gecekonduları vardır. Babası yazın boş kalmasın diye genç bir çifte kiraya vermiştir. Babası, amcası, daha sonra onlara katılan amcaoğulları hep birlikte bu evde yaşamışlardır. Babası amcasıyla tartışınca evden eşyalarını alıp taşınmışlardır.

Gece'de, Süsen'in yaşadığı eski mahalleye özlemi anlatılır: “İşte orada kaldı her şey! Orada!.. Şenlik Mahallesi'nde!” dedi içinden. Şimdi pencerenin ardından baktığında, çok uzak değil, orada, yarım saatlik ötedeydi Şenlik Mahallesi![...]Yıllar önce!.. Sokaklarına, cıvıltısına, güzelliğine vuruldu. Geldikleri o dağ başındaki köyüne, orada bıraktığı arkadaşlarına benzemeyen çokça arkadaşları oldu burada; kısa zamanda

yoluna, toprağına, havasına alıştığı mahallede, Şenlikli’de. Hayalleriydi onu yaşatan; ona umut veren, ayakta tutan... Hepsi birer düş olmuştı. Olmuş, bitmişti. Geriye kocaman bir hüznün yumağı kalmıştı” (Özkılıç, 2014: 28).

Zühal ve Yücel İzmirli’nin birlikte kaleme aldığı *Rodoslu Ahter*’de, bir ailenin üç kuşağının Mısır’da başlayan, önce Rodos’ta, sonra Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde, ama özellikle Ege’de, İzmir’de, kısmen de İstanbul’da süren hikâyesi, üçüncü kuşağın bir üyesi olan Ahter’e odaklanarak anlatılır. Rodos’tan, İstanbul’a, İzmir’e uzanan gerçek bir yaşamöyküsü anlatılırken Rodos’taki ev yapısı ayrıntılarıyla anlatılır: “Rodos’taki her evin giriş kısmındaki gibi musluk, üstü kapalı kuyu, çamaşırhane, hurdalık bölümü ve bahçe varmış. Üst katlara tırabzanlı ahşap bir merdivenle çıkılmış” (İzmirli, 2017: 20).

Evin iç kısımları da tanıtılır. Balkona şahnişinli bölüm denildiği göze çarpmaktadır. Odalarda yüklük denilen dolaplar yer alır. Misafirler için evin aynı kapısından girilen ama ayrı bölümden oluşan yerden bahsedilir:

Yatak odalarında bir duvarı kaplayacak şekilde yüklük denilen dolaplar olurmuş fakat bu bilinen yerli dolaplardan değilmiş. Yukarı bölümlerine ulaşabilmek için bir kenarından tahta merdivenle çıkılan, üst kısmında tırabzan korkuluklu balkon çıkıntısı bulunan dolaplarda; yatak, yorgan ve giysiler muhafaza edilirmiş. Bu odada sarı başlıklı, kıvrımlı cibinlikli karyola ve her biri kıymetli, işlemeli antik komodinler bulunurmuş. Büyük hayatın bir tarafında misafir odası, diğer ucunda şahnişin dedikleri balkonlu kısım varmış. Onun yanındaki kapıdan girilen gusülhane, tuvalet, lavabo... Küçük hayatın bir tarafında, içinde taş ocağın bulunduğu, yemek pişirilip yenebilen mutfak kısmı, ocakevi bulunurmuş. Küçük hayatın devamında ise iç içe iki oda: Saman odası, kiler odası... Saman odasının duvarlarındaki geniş raflarda, yer fıstığı ezmesinden tutun da bezelyeye kadar çeşitli konserve tenekeleri bulunurmuş. Eve bitişik diğer küçük bina kısmı ise misafirler için ayrılmış, sokak kapısı ayrı ama içten diğer bina ile irtibatlıymış.(İzmirli, 2017: 20).

18.2. Ailelerin Yaşadığı Şehir, Semt ve Mahalleler

İlişkiler’de, Hümeýra ile İhsan, çocuklukları hakkında konuşurlarken Hümeýra, kaldıkları konut ve semtin fakirliğinden bahseder: “Çok fakirlik o zamanlar. Antep’te, Kılıçoğlu mahallesinde, eski, harap bir evde tek başına oturuyordu yengem. Sokağımız o kadar dardı ki, araba bile geçemezdi” (Bener, 2003: 12).

Devir’de, orta gelirliilerin yaşadığı bir mahallede sokakta yemek dağıtılarak yapılan bir nişan töreninden bahsedilir: “Ön bahçedeki ateşin yanından geçiyoruz, bulgur pişiyor. Çok bulgur. Herkes doyacak. Karşı tepedeki kaynaktan doldurduğum su bitmiş, bidon yere yatık çünkü. Çok yoruldum ben ama tek bir demlik cay oldu o sudan. Ablalar çayı abilere götürdü. Nisan kıyafetlerinin altından pantolonları göründü ablaların. Görünmesin” (Temelkuran, 2015: 45). Akgün ailesinin yaşadığı mahallede suyu pis olan bir kuyuya Ali düşünce babası çok telaşlanır ve bunu annelerine söylememeleri konusunda oğulları Hüseyin ve Ali’yi tembihler: “Boşar yeminle Aliye duysa çocuğun kuyuya düştüğünü. Açmayalım bu kuyuyu, pistir suyu buranın dediği” (Temelkuran, 2015: 58). Akgün ailesinin yoksul semti anlatılırken oradaki çocukların

sigara içtiği, bıçak taşıdığına dikkat çekilir: “Sigara içiyor o. Büyüdüğü için bir de devrimci abiler içtiği için. Abisi ona bıçak vermişti geçende, onu da taşıyor hep” (Temelkuran, 2015: 189).

İskender’de, Pembe’nin ailesinin yaşadığı yer anlatılırken imkânsızlıkların olduğu yer olarak tasvir edilir: “Yolsuz, elektriksiz, hekimsiz, mektepsiz, küçük ve ücra bir Kürt köyüymüş onlarınki” (Şafak, 2018: 18).

Leyla’da, İstanbul’a göç ettiklerinde orta gelirli olanların bulunduğu semtteki yaşadıkları ev ve çevresi şöyle tasvir edilir: “İstanbul, büyük şehir -yolculuk öncesindeki uyarı ve şans dilekleri; tanıdıklara önsezilerimi açıklayacak olsaydım, bu kadar dağdağa yapmazlardı: Kolay değil, gelenek ve göreneklerin çemberinden çıkıp büyük şehre gelmek, ailenin dışına çıkmak. Burada yaşıyorum ve hepi topu on sokak ve evin, memurların oturduğu semtteki üç katlı evin çevresinde bulunan bunun yarısı kadar da ara sokak bilip tanıyorum. Ev, ahşap konakların arasında, eğilmiş duran bir çocuğu andırıyor, kabuğu reçineli, içi oyuk kunt bir ağaç gibi, günün saatine ve düşen ışığa göre değişiyor” (Zaimoğlu, 2009: 333).

Asi...Asi’de, -“İnsanlar doğdukları şehirlerin yapraklarıdır. İlk onlara bakılarak anlaşılır şehirlerin kimliği” (Kutlu, 2017:77). Armağan, dedesi Beyazıt Asiyel bu sözü söylediğinden beri kendini bir yaprak gibi duyarlı hisseder. Yazar, bu şekilde Asi Nehri’nin yanındaki şehrin insanları olan bu ailenin de asiliğine işaret etmiş olabilir. Asiyel ailesinin neredeyse hepsinin yaşadığı konaktan bahsedilir. Büyük aile hakkında bir değerlendirme daha yapan yazar, evde çok sayıda büyüğün bulunmasının “çok sayıda hatıra koyacak insanın varlığı” anlamına geldiğini belirtir. Bu yüzden kendi hayatlarını yaşayamamışlardır. Kendi hayatını yaşamak isteyen Bestami büyükamcaları evini ayırmıştır. Yine o yüzdendir ki Beylan evde durmaktan çok işte kalmak ister. Yine o yüzdendir ki Armağan çok defalar evdeki çok seslilikten kaçıp gazetede sabahlamış, orada kalmıştır. Beylan en çok da başka kızların yoksulların düğünlerini yapan iki büyükhalanın kendisinin yuvasını da yapmayı görev saymalarından kaçmaktadır.

Lacivert Taşı’nda, yaşadıkları konutların tarihi, sanatlı işlemleri olan yerler olduğu tasvir edilir: “Sokağımızın casla sıvalı taş örme evleri, küçük pencereleri, ahşap kapılarıyla yüreğime sokuldu. İşte diğer evler gibi yukarıya doğru daralan kale yüzü, iki katlı evim... Ağabeyim Yordam Bey’in ailesiyle oturduğu bizim eski eve yakın sayılabilecek bir yerde, fakat taş işleme alınlık ve sütunları olmayan daha halk işi bir yapı. Yine de Alaca’nın odalarda ve sofada bulunan kalem işi süslemeleri buranın sanatlı bir ev olduğunun işaretleri” (Çokum, 2011: 52). Eserde cas evleri hakkında da bilgi verilmiştir. Alçı taşlarını çadır gibi yığıp altında odun yakmaları, bunların üç gün boyunca pişmesi ve sonunda tokmaklarla dövülerek toz haline getirmeleriyle ana malzemesini oluşturmaktadırlar.

Kafamda Bir Tuhaflık adlı eser, Boza satıcısı Mevlut Karataş’ın hayatı, maceraları, hayalleri ve arkadaşlarının hikâyesi ve 1969 ile 2012 yılları arasında İstanbul hayatının pek çok kişinin gözünden anlatılmış bir resmidir. Bozacı, yoğurtçu, bakkal olan Hasan Aktaş 1963’te kardeşi Mustafa ile İstanbul’a gelir. Kahramanımız Mevlut Karataş 1969 yılında köyden İstanbul’a gelir ve hem okumaya hem de sokaklarda yoğurt ve boza satmaya başlar.

İstanbul'a göç edenlerin yaşadığı semtin görünüşü anlatılır: “Ev, şehrin bittiği yerde, üzerindeki dut ağaçları ve tek tük incirler olan yarı kel, çamurlu bir tepenin aşağı kısmındaydı. Tepenin alt kısmını, başka tepeler arasından kıvrım kıvrım kıvrılarak Ortaköy'den Boğaz'a dökülen dar ve cılız bir dere çiziyordu. 1950'lerin ortasında Ordu, Gümüşhane, Kastamonu ve Erzincan'ın yoksul köylerinden bu tepelere ilk göç eden ailelerin kadınları dere boyunca tıpkı geldikleri köyde yapıldığı gibi mısır yetiştirir, çamaşır yıkardı. Çocuklar yazları sığ derenin sularında yüzerdi. Derenin Osmanlı zamanından kalan adı Buzludere o günlerde kullanılırdı, ama on beş yılda Anadolu'dan gelip civar tepelere yerleşen seksen binin üzerinde nüfus ile irili ufaklı çeşit çeşit sanayinin kiri yüzünden bu ad kısa sürede Bokludere'ye dönüşmüştü. Mevlut'un İstanbul'a geldiği yıllarda ise ne Buzludere ne de Bokludere adı hatırlanıyordu, çünkü şehrin içinde yer alan ve kaynağından döküldüğü yere kadar üzeri betonla kaplanan dereyi artık herkes unutmuştu” (Pamuk, 2015:54).

Aile Çay Bahçesi'nde, Müzeyyen'in çocukluğunun geçtiği semtte komşulukları bile eskisi gibi değildir. Eskiden herkes onları bilir ve severken şimdilerde eskilerden pek fazla kimse kalmamıştır. Yeniler ise arklarından dedikodu yapmaktadır. Çocuklarını onlara yaklaşmamaları konusunda tembihlerler.

Alacaceren'de, geçmişle bugünü karşılaştırırcasına yaşadıkları muhit tasvir edilmiştir:

Bu sokağın bir özelliği var. Buraları, kentin çok yıllar önceki zamanlarında, hep bağlarla, bahçelerle doluymuş. Büyük bir bölümü anacaddeye gitmiş; bu sokak o zamanlardan bir anı gibi kalmış. Hâlâ ağaçlar var, hâlâ orada burada kalmış bahçeler...Nasıl olmuşsa olmuş, denk gelmiş, ağaçlar kesilmeden sığılabilmiş bunca apartman. Şimdi, her yer 'şarküteri', 'kuaför', 'cafe', 'restorant', 'hotel' vb. Dolu. Ama ağaçlar bir kent şenliği oluşturuyor içinde. Buralarda; yemyeşil, hışıl hışıl, üstelik kuş sesleri içinde. Ovalara yayılmasa da, o duyguyu getirir gibi olup, kurtarıyor onu” (Meriç, 2017:8).

Yazar burada zamanın değiştiğine bir gönderme yapmaktadır. Bir bakıma “aile” kavramının da değiştiğini yaşanan çevrenin bu kadar değiştiğinden anlayabiliriz. Bengi, tam bir evcimendir. Ayrıca yaşadığı sokağa da çok alışmış gönül bağı kurmuştur, bu nedenle ayrılmak istememektedir.

18.3. Göç

Erhan Bener, *İlişkiler*'de Muzaffer ve Zehra'nın oğlunun anne ve babasının memleketi Antep'i hiç görmediğinden bahseder. Aile eğitim ve çalışmak amaçlı Antep'ten Ankara'ya göç etmiş ve tekrar memlekete dönüşleri mümkün olmamıştır: “Antep'i hiç anımsamıyordum İhsan. Ankara'ya nasıl, neyle ve ne zaman geldiklerini de” (Bener, 2003: 12).

İlişkiler'de Zehra Hanım, oğlu İhsan ile dertleşircesine konuşurken Muzaffer Bey'in işi dolayısıyla birçok şehir gezmelerine rağmen doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Antep şehrini unutamadığını anlatır:

Tanıdıklarımın, yakın akrabalarımızın çoğu göçtü gitti bu dünyadan, ya da başka şehirlere taşındı. Fakirdir makirdir dedim ama, şimdi kimbilir nasıl olmuştur oralar... Düşündükçe burnumun direği sızlıyor. Bakma sen,

benim için orası dünyanın en güzel kentidir. Tabii, bana göre dedim, yoksa dünyada ne güzel yerler var. Hakkını yemeyeyim, Muzaffer'in sayesinde çok yer gezdim, gördüm. Venedik'e, Paris'e bile götürdü beni. Münih'i, Viyana'yı, Prag'ı, Belgrat'ı, Tebriz'i, Tahran'ı, İsfahan'ı da dolaştık. Beyrut da çok güzeldi biz oradayken. İstanbul'u saymıyorum bile. Ama insanın çocukluğu nerede geçtiyse, orası onun için ana rahmi gibidir (Bener, 2003: 132).

İlişkiler'de baba Muzaffere Bey'in aldığı Arap dili ve eğitiminden bahsedilirken aslında aile olarak da yaşadıkları coğrafyanın da dil bilmesinde etkili olduğu ortaya koyulmaktadır: "Çocukluğu Antep'te geçmişti. Ailenin eskileri Halep'te otururlarmış. Malları mülkleri varmış orada güya; Suriye tarafında kalmış. 'Babamın pasavanı vardı. Çocukluğumda sık sık karşı tarafa geçerdik. Hatta ben bir süre, Halep'te, dedemlerin yanında kaldım, mahalle okulunda okudum,' diye anlatırdı Muzaffer. O sıralarda Suriye henüz Fransızların egemenliği altındaymış. Orada öğrenmiş Arapçayı. Biraz Farsçayla Fransızca da bilirdi. Aile, Hatay Türkiye'ye katıldıktan sonra, baskılar yüzünden Halep'ten çıkıp Antep'e yerleşmiş" (Bener, 2003: 258).

Devir'de, gecekondu mahallesinde yaşayan Akgün ailesinin aslında köylerinden Ankara'ya göç etmiş bir aile olduğu belirtilir. Köydeki durumlarından daha iyi olacaklarını düşünürken göç nedeniyle daha da kötü duruma düşmüşlerdir: "Köyde sürünüyorduk da burada öldürmüyorlar mı?" (Temelkuran, 2015: 53)

Mor'da, babanın göçmen bir aileden geldiğine değinilir: "Boşnak asıllı ailesi 1924'te Karadağ bölgesindeki bir köyden göçmen olarak Türkiye'ye geldiklerinde beş yaşındaydı İbrahim. Aile erkekleri Balya'da bakır madenlerinde bir süre çalıştıktan sonra Güzelsu'ya gelmişler, mübadelede kendilerine verilen Rumlardan kalma ahşap bir evde, koyu bir yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardı. Bu ortamda büyümüşü İbrahim. İlkokulu yedi yılda bitirmiş, arabacılık yapan babası erken ölünce, henüz yeniyetmelik çağında, bakkal çıraklığı, lağımcılık, simitçilik ve ne bulursa, bir sürü işte çalışmıştı" (Aral, 2015: 24).

İskender'de, Âdem, Halil ve Tarık kardeşler, Almanya'ya giderek göçmen işçi olmuşlardır.

Asi...Asi'de, Yüzbaşı Ömer Azmi'den bahsedilmektedir. On yaşından beri hayatı yollarda geçmektedir. Baba evinden ayrılışı her aklına geldiğinde içi hüzün dolmaktadır: "Katır sırtına yüklenmiş iki sandık içinde birlikte iki küçük çocuk olarak kardeşiyle birlikte Erzurum'dan ayrıldığı karanlık gün, hiç bitmeyen bir zaman parçası olarak hayatının bütün ayarlarını soğurup duruyordu" (Kutlu, 2017:7). Ömer Azmi, 1891'de Erzurum'da çıkan isyanda Ermenilerin saldırısına uğrayan ailesinin köyünden bu yüzden ayrıldığını yıllar sonra öğrenecektir. Bazen ailesinden ayrı düşmeden önceki yılları hayal meyal hatırlar. Babasının söylediği 'Ah şimdi virandır bu gönül' türküsü kulaklarında, evin içinde dolanan gamzeli, tombul yanaklı anası gözlerinin önündedir. Sonra karanlık bir gecede duyulan silah sesleri... "Bir karanlık gece... Silah sesleri... Kardeşiyle uyanıp birbirlerine sarılmaları.... Annenin kendi yatağından çıkıp onlara ulaşması, ikisini de sarması... Birtakım ağızlar, anlaşılmaz emirler... Uzayan bir çığlık... Sürüklenen bedenin hışırtilı kayışı ve yokluğa karışan karanlık... Git gide uzağa düşüp boğuklaşan anasının sesi" (Kutlu, 2017: 22). Ailesiyle ilgili zihnindeki tek

hatıra budur. Ailesini Ermenilerin baskınında kaybetmiştir: “Neler olup bittiğini yıllar sonra az buçuk öğrenecek Ömer Azmi. Efrenci 1891 Erzurum’daki isyanda Ermenilerin saldırısına uğrayan köyünden ayrılış tarihinin de bu olduğunu anlayacak” (Kutlu, 2017: 23).

Anılar da Yakılır’da, Kozanoğulları ve Oflazoğulları, kan davası nedeniyle memleketlerin göç etmiş varlıklı ailelerdir.

Gece’de, Raşit otogara gelip atını eşeğini satıp parasını yanına almayı düşündüğü vakit, şehirde yanlarında kalacakları Bekir aklına gelir. Bekir’i anlatır: “İyi ki Bekir orada!.. İyi adamdır Bekir. Giden herkese kol kanat olurmuş. Babası da iyi adamdı. Kader işte... Bir kan davasına düştüler seneler önce, babası dağa çıktı öldürüldü. Babasının ölümü, Bekir’in kurtuluşu oldu. Aldı çoluk çocuğunu, terk etti buraları. İyi de yaptı, bugünleri, köyün yangınına görmedi... Her yan yangın son zamanlarda. Aslına bakarsan o da, Bekir de bir büyük yangından kaçtı. Kaçtı da kurtuldu, çoluk çocuğunu kurtardı. Kalsaydı ya mezarda olurlardı ya da hapiste... Şimdi sıra bizde... Kaçan biziz şimdi de hanım.. Biz” (Özkılıç, 2014: 62). Aile birliğine önem verdiklerini, canlarını korumak, çocuklarıyla bir arada olmak için göç ettikleri görülmektedir.

Emine Işınsu’nun *Bir Aile* adlı romanında, başkahramanı anne Işık, oğlu Aziz’den bahsederken isminin nereden geldiğine değinir. “Aziz” aynı zamanda Işık’ın rahmetli babasının ismidir ve ailesinin bütünü göçmen bir kökene sahiptir: “Ailesinin tümüyle babam; babaannem, halalarım; hepsi birden şimdiki Bulgaristan’dan çok zor şartlar altında; yürüyerek, koşarak, sık sık da saklanarak yayan gelmişler son anavatanlarına” (Işınsu, 2013: 31).

Zühal ve Yücel İzmirli’nin birlikte kaleme aldığı *Rodoslu Ahter*’de, bir ailenin üç kuşağının Mısır’da başlayan, önce Rodos’ta, sonra Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde, ama özellikle Ege’de, İzmir’de, kısmen de İstanbul’da süren hikâyesi, üçüncü kuşağın bir üyesi olan Ahter’e odaklanarak anlatılır. Gerçek bir yaşamöyküsünden yola çıkılarak anlatılan roman, okuru 1920’li yıllardan itibaren Rodos’un kale içi sokaklarında, İzmirin Karşıyaka’sında, Eşrefpaşa’sında, İstanbul’un Boğaz kıyılarında, Beyazıt Meydanı’nda ve üniversite amfilerinde, Anadolu’nun unutulmuş köşelerinde gezdirir.

Ahter’in anne tarafından dedesi Rafet Ağa’nın atalarının, Orta Asya Türklerinden olup Mekke ve Medine’de konakladıktan sonra Mısır’a yerleşen köklü ailelerden olduğu söylenmektedir. Aile köklerinden bir kısmının Peygamber sülalesinden geldiği de dilden dile söylenenler arasındadır.

Mısır’da yaşayan varlıklı Mehmet Ali Ağa, kendisini çekemeyenler zamanla çoğalınca ailesini ve yakınlarını da alarak Rodos’a yerleşir. Mısır’daki topraklarını kâhyasına emanet ederken topraktan elde ettiği üzüm, yağ, peynir gibi mahsullerinden Rodos’a göndermesini tembihler. Rodos’un kendilerine uğur getirmesini dileyerek Mısır’dan göçüp Rodos’a yerleşir. Orada arazi alır, büyük bir malikâne yaptırır. Varlık içinde yaşayan ailenin işleri yıllar sonra bozulduğu sırada Rodos da Birinci Dünya Savaşı sonunda İtalyanların egemenliğine girmiştir. Mehmet Ali Ağa’nın oğlu Ratip Efendi kızları Ahter’le Bihter’i ve oğlu Ergün’ü alarak Türkiye’ye göçünce ailenin yaşamı tümüyle değişir. Ahter, ailesinin isteğine karşı koyarak büyük bir başarıyla üniversitede okur ve öğretmen olur. Aile o yıllarda kayıplar verse de, yoksulluk çekse

de yine de sımsıkı kenetlidirler birbirlerine. Seçkin bir öğrenci, idealist bir öğretmen olan, hayata tutunma çabalarını mağrurca sürdüren Ahter'in hikâyesinde, onun tüm olumsuzluklara karşın tek başına gösterdiği mücadelesine tanık oluruz.

19. AİLELERİN EĞİTİM DURUMU

19.1. Babanın Eğitim Durumu

Orhan Bener, *İlişkiler*'de baba Muzaffer Bey'in aldığı eğitim üzerinde durmuştur. Eşi Zehra Hanım, oğlu İhsan'ın babası gibi bir öğrenci olmamasını ister: "Muzaffer ömrü billah çift dikişli okumuştur. Neyse ki sen onun gibi değilsin. Sakın onun gibi olmaya heveslenme. Zaten bunun için hiçbir neden de yok" (Bener, 2003:12). Muzaffer Bey'in okulunu bu kadar uzun sürede bitirmesinin nedeni ise üvey babasından şiddet gördüğü için sık sık çalışmak için Adana'ya ve Ankara'ya kaçmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Muzaffer Bey, evlendiğinde lise mezunudur ancak evlendikten sonra çalışmak yerine üniversite okumanın isteğiyle yanmaktadır. Ancak bu konuda, kendi isteğini gerçekleştirmek için Ankara'ya gittiğinde, Zehra Hanım, bir buçuk yıl çok zorluk çekmiş, dikiş dikerek geçimini sağlamaya çalışmıştır. Muzaffer Bey, evliliklerinin ilk yıllarında, eşiyle ortak arkadaşları olan İhsan Bey'den, kendisinin üniversite okumasını istediğini öğrenir. Muzaffer Bey, o zamanlar maddi imkânsızlıklar içinde olduğu için çalışmayı okumaya tercih etmek zorunda kalmıştır. Aslında Muzaffer de eğitim almayı çok istemektedir: "Boş versenize canım kardeşim! Liseyi bitirdik de ne oldu? Büyük aptallık ettik, bir de başımıza çoluk çocuk sardık" (Bener, 2003:221). *İlişkiler*'de babanın eğitim durumu hakkında: "Muzaffer, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, Arap dili ve edebiyatı okuyordu" (Bener, 2003:258). Muzaffer Bey, aldığı eğitim sayesinde Hariciye'de çalışmaya başlamıştır.

Asi...Asi'de, Beyazıt Bey'in dil-tarih-coğrafya okuyup, öğretmenlik yaptığını görmekteyiz.

Lacivert Taşı'nda, ailenin en büyüğü Baba Issız Bey, çok okumakta ve çocuklarına da iyi örnek olmaktadır: "Onun bilgisi derindi, okurdu gece gündüz. Nişlerden, gömme kitaplıklardan enli boylu, içleri kök boyalarla bezekli, altın varaklı kitaplar çekip okurdu. Ağabeyim Yordam Bey de o yolda yetiştirdi" (Çokum, 2011: 8). Baba Issız Bey'den hep okumaya dair örnek gördükleri için hem Hicret hem ağabeyi Yordam hem de oğlu Alaca, Issız Bey'in izinden gitmektedir: "Yordam Ağabey'im'i eski evimizde babamın rahlesine eğilmiş Sultan Memduh Divanı'nı okurken buldum. Beyitleri çevreleyen ve büyüğü çiçek bahçelerini hatırlatan tezhibler çocukluğumda beni nasıl cezbettiyse oğlum Alaca'yı da kalemkârlığa yöneltmişti" (Çokum, 2011: 105).

19.2. Annenin Eğitim Durumu

Oya Baydar, *Kayıp Söz*'de eserin başkahramanlarından Elif'i anlatırken başarılı bir bilim kadını olduğuna değinir ve bu çalışma hırslarının nereden geldiğine de yer verir: "Alçakgönüllü olduğu söylenemezdi. Orta halli, üç çocuklu, dar gelirli öğretmen ailesinin pek de güzel olmayan ortanca kızı, kendisine dar gelen aile çemberini kırmanın, sivrilip bu sıradan yaşamdan yırtmanın, kabul ve saygı görmenin yolunun başarı olduğunu küçük yaşta keşfetmişti. Hırslıydı. Hırslı azmini besliyor, çalışkanlığı yeteneğinin ve zekâsının açıklarını kapatıyordu" (Baydar,2007: 24). Elif'in ailesindeki kadınlar hırslı olmayan, eve hapsolmuş, sıradan bir yaşamı olan insanlardır ve Elif onlar gibi olmamak için kendini çalışmaya ermiştir: "Annesine benzemek, teyzeleri, komşuları gibi yaşamak istemiyordu Elif. Odalara, mutfaklara tıklılmaktan, sökükten, yemekten, hanım günlerinden, sıradan insanların sıradan yaşamlarının kokusunun sindiği evlerden nefret ediyordu. Küçük bir kızken bile evcilik oynamamış, oyuncak

oda takımlarından, mutfak takımlarından hoşlanmamış, süslü püslü taş bebeklere bile fazla ilgi göstermemişti” (Baydar, 2007: 24).

İlişkiler’de, anne Zehra Hanım, evlendiğinde zaten lise mezunudur, ancak daha fazla tahsil yapmak istediğinde Muzaffer Bey, onu engellemiştir. Zaten evlenmeden önce de annesi “Güzel bir kızı taşrada okumaya bırakmazlar.” deyip okutmamıştır. Daha sonra da zor yaşam koşulları onu okumaya değil dikiş makinesinde dikiş dikmeye yöneltmiştir. Zehra Hanım, eşinin okuması için onu desteklemiş, Ankara’da okurken kendisi onun yerine evin ihtiyaçlarını karşılamak için dikiş dikmiştir ama aynı anlayış ve desteği Muzaffer Bey’den bulamamıştır.

Mor’da belki de anne kendisi okumadığı için çocuklarının en iyi şekilde okuyacaklarını sık sık söyler: “Toprağı ne yapacaklar, okusunlar. Köylü kalacaklarına efendi, bey olsunlar” (Aral, 2013: 30). *Mor*’da, anne Revan’ın evlenmeden önce para biriktirip sekreterlik ve daktilo kursu alma hayali vardır. Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı bunların sonrasında düşünmektedir.

Asi...Asi’de, Beylan ve Atik’in annesi Verda’nın eğitilmiş olduğundan bahsedilir. Dil-tarih-coğrafya fakültesi arkeoloji bölümünü kazandığında çok mutlu olmuştur.

Kuşlar Yasına Gider’de, anne okuma yazma bilmediği için eşinin hastane işlemlerini yaptıramamaktadır.

Lacivert Taşı’nda anneleri yeni şeyleri ve dünyayı tanımaya hevesli olduğu için hayat şartları farklı olsaydı her şeyin başka olacağını düşünmektedirler: “Annem bu yeni şeylere sahip olmaktan çok, onları tanımak ve böylece dünyayı anlamak istiyordu. Eğer hayat ona başka kapılar açsaydı, belki çok daha farklı işlerle uğraşacaktı, kim bilir” (Çokum, 2011: 32).

Emine Işınsoy’un, *Bir Aile* adlı eserinde başkahraman Işık’ın, hayatının geçmiş yıllarını anlatırken lise hayatına devam ederken evlendiği ve ilk çocuğunu dünyaya getirdiği görülür: “Bense bir taraftan evli ve ev kadını, bir taraftan da lise son sınıfa, iyi kötü devam etmeye çalışan ve bir küçük oğlan çocuklu, şaşkın, hep kendimi gözleyip arada sırada da kendimi adamakıllı tenkit eden bir kızdım işte” (Işınsoy, 2013: 19). Işık’ın hedefi ise annesi gibi dil ve tarih-coğrafya bölümünü okumaktır. Çünkü annesi tahsilini tamamlamış ve babası hiçbir zaman annesinin tahsil hayatına müdahale etmemiş bilakis destek olmuştur. Bu anlamda anne, kızına eğitim konusunda iyi bir örnek teşkil etmektedir: “Annem kolejden mezun olduktan sonra; ‘Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde, tahsiline devam etmiş... Bu yüksek tahsile babam, hiç sesini çıkarmadığı gibi bilakis karısını teşvik etmiş... Türlü çiçekler ve hediyelerle Ayşe Gül Hanım’ı yani annemi şımartmış” (Işınsoy, 2013: 33). Annesinin izinden gitmeye kararlıdır, onun tahsil hayatını örnek alır: “Evet, annem benim için önümde ışıldayıp duran bir güzel örnekti” (Işınsoy, 2013: 83). Işık’ın annesini destekleyen bir eşi var iken Işık okumak için ne kadar istekli olsa da o, arkasında annesini destekleyen babası gibi bir eş bulamaz. Üstelik hamiledir: “Dil- Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde öğrenci olmak benim için zordu; çünkü evliydim ve isminin Ergün olmasını istediğim oğluma hamileydim. Hamileydim ama arkamda beni destekleyen, duygularımı paylaşan, hayatımı kolaylaştıran bir kocam yoktu” (Işınsoy, 2013: 87).

19.3. Kız Çocuklarının Eğitim Durumu

İlişkiler'de evlatlık alınan amca kızı Hümeysra, hem okuluna devam etmekte hem de daktilo kursu almaktadır: “Muzaffer, Hümeysra'yı steno-daktilo kurslarına yazdırmıştı, okuldan çıktıktan sonra, Samanpazarı'ndaki kursa giderdi. O da, evlerinde konuşulan bir dil olarak Arapça, biraz da Fransızca bilirdi. En geç o gelirdi eve” (Bener,2003:259).

Gece Sesleri'nde, Nedim'in ailesi anlatılırken erkek çocuklarının tahsil gördüğüne yer verilir fakat kız çocukları hakkında bilgi verilmez. Varlıklı bir aile oldukları için yeni fabrikalarının açılışına bakan gelecektir fakat ailenin kadınları açılışa götürülmez. Bu ayrıntılar, eğitim almadıkları ve çalışmadıkları yönünde yorumlanmasına neden olmaktadır: “Sabah kahvaltıda fabrikadaki törene katılmak için ısrar etmişti oğluna. Anne sizin işiniz ne fabrika açılışında, demişti oğlu. Ben gelince anlatırım her şeyi, gitmiş görmüş gibi olursunuz” (Kulin, 2016: 72). Bozova çiftliğinde kız çocuklarının okumaması gerektiği düşüncesinin kabul gördüğünü Yunus'un sözlerinden de anlaşılır: “Kızlar işten anlamaz. Onların işi evlerinde oturup kocalarına çocuklarına bakmak! Bizim çiftliğimizi de fabrikamızı da erkekler idare etti bugüne kadar. Bundan sonra da öyle olacak. Eski köye yeni âdet getirmeye kalkışıp eksik etekleri başımıza sarma sakın! Bırak kadınlar entrikalarını evlerinde çevirsinler” (Kulin, 2016: 123). *Gece Sesleri*'nde aile şirketinde de kadınların bir hakkı olmadığını iddia eden Yusuf'a karşı Nedim, yasal olan durumu doğru bir biçimde aktarır: “Sayılmaz olur mu? Medeni kanuna göre, miras kardeşler arasında eşit paylaştırılıyor. Babaannemin kızı olmayabilir ama halam, bu fabrikanın ilk ve tek sahibi olan dedemin öz kızı” (Kulin, 2016: 143). Ancak bu açıklama bile Yusuf'un fikirlerini değiştirmez: “Hisseler fabrikanın kasasında duruyor oğlum, şunu bil ki, kasanın anahtarı kimdeyse, hisseler de ondadır” (Kulin, 2016: 143).

Mor'da, İlhan Sacit'in annesi Revan dört çocuğunun hepsinin en iyi şekilde okumasını istemiş ama ailenin tek kızı olan Gülcan okumamıştır. Gülcan büyüdüğünde bunu babasına sorar: “Oğullarını okutuyorsun da beni niye okutmadın” (Aral, 2015:191). Babasının verdiği cevap tam anlamıyla net bir cevap değildir: “Eğer bir şeyden kaygılanacaksan bunu yapmaman gerekir” (Aral, 2015:191). Gülcan bu sözden aile namusuna laf getirme endişesi olduğunu düşünür. Ama bu düşüncesinin gerçek olup olmadığını görmek için ona hiç fırsat bile verilmemiştir.

İskender'de, anne Naze, kızlarının okumasını gereksiz görürken; babaları Berzo bütün kızlarını okutmak ister: “Naze bunca sözcük ve sayıyı öğrenmek için neden bu kadar zahmete girdiklerini anlamazmış. Ama kocası bütün kızlarını okutmak konusunda kararlıymış” (Şafak, 2018: 61). Naze, ısrarla evlenmelerinin okumalarından daha önemli olduğunu, evlendiklerinde evlerini ne olursa olsun terk etmeyeceklerini üstüne basarak söyler: “Kızların koca bulmasına ne faydası olacak bunun? [...]Bir gün kocaları onlara fena-muamele ederse sineye çekmeleri gerekmez. Çocuklarını alıp çıkıp giderler. Kızlarımdan hiçbirisi kocasını terk etmeyecek. Eden olursa eşek sudan gelinceye kadar döverim, o zamana ölmüş olsam bile. Hortlak olur geri gelirim vallahi” (Şafak, 2018: 61).

Leyla'da, kız çocuklarının dayakla eğitilmesinin doğru olduğu, kız çocuklarının erkeklerden daha kötü oldukları yönünde yanlış bir algıdan bahsedilir: “Kız çocuğunu süpürgeyle eğiteceksin, bak bir daha oyun oynuyor mu sana... [...] İnsanlar kötü, kızlar daha kötü; dört duvar öreceksin çevrelere, diye bağırıyor çok sinirlendiğinde kocası” (Zaimoğlu, 2009: 45). Kadın her durumda küçük görülerek aşağılanır: “Bununla ne diye vaktimi harcayayım. Bu işleri senin o küçük kafan nasıl olsa almaz... Ya siz, çuvalları yüklediniz mi?” (Zaimoğlu, 2009: 48) Babaları kızlarını okula göndermek istemez. Kızlarını okula göndermediği için yapılan şikâyet üzerine jandarmalar evine gelerek onu son defa uyarır ve suç olduğunu hatırlatır: “Halit sen uzun zamandır gözüme batıyorsun zaten diye karşılık veriyor jandarma, kızın okula gitmesi gerekiyor, okul tatili biteli çok oluyor. Bundan haberim yok, diyor annemin kocası” (Zaimoğlu, 2009: 109).

Asi...Asi'de, Beyazıt Bey ölüm döşeğindeyken bile ailesini düşünür ve torunu Beylan'ı yanına çağırır. Onun yetenekli biri olduğuna inanan Beyazıt Bey onun aklını kullanmasını, kendini ziyan etmemesini isterken şu vasiyette bulunur: “Sen gerçek bir hanımağa olursun yavrum. Toprağın kızısın sen. Ateş kadar güçlüsün. Zaten bizim ailede kadınlar üstün, erkekler koyverip gönderilecek yaratıklardır. Pek bir işe yaramazlar. Bana söz ver. İçime serin sular serp, yavrumun yavrusu... April Hanım'a, son olarak çok iyi bir iş yaptığının müjdesini götüreyim” (Kutlu, 2017: 142). Bu sözlerinden ailede, kadınlara daha çok önem verdiğini de çıkarmaktayız. Beylan'ın sorumluluk sahibi çalışkan olması Bestami büyükamcayı da etkiler. Beylan'ın Çukurova Ziraat Fakültesi'ni istemesi de onun yönlendirmesi ile olur. Birinci yılı başarıyla geçse de ikinci yılı yanlış bir gönül macerası yüzünden içine kapanır, her şeyden uzaklaşır. Onun bu halini gören Bestami büyükamcası şu değerlendirmeyi yapar: “Beylan kızım yasemine benzer. Yasemin kokar. Bir günlük nazlı çiçek gibi görünür. Bu doğru ama gücünü hafife almayın... Bakın, sıırım gibi gövdesi, hepsi de dayanıklı bin bir kolu var” (Kutlu, 2017: 146). Beylan, güzel, sevimli, eli açıktır. Hem de neşeli ve uyumludur. Ailenin toprakları geleceğin ziraat mühendisine emanet edilecektir.

Anılar da Yakılır'da, Melek, öğretmen; yeğeni Berceste ise doktordur. Berceste yurt dışında eğitim alır.

Zühal ve Yücel İzmirli'nin *Rodoslu Ahter* adlı romanında merkezde yer alan başkahraman Ahter, yaşadığı dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri devam etmesine rağmen türlü ekonomik zorlukların ortasında kalmış ama yine de tahsilini aksatmadan bitirip öğretmen olmuştur. Eğitimini tamamlamak için Rodos'tan İstanbul'a geldiğini görmekteyiz. Öğretmenlik görevini de yine İstanbul'da yapmıştır.

Ahter'in ablası Bihter, istediği gibi eğitimini tamamlayamaz. Çünkü babaları Ratip Ağa çok hastadır. Evin reisliğini üstlene ağabeyi Ergün, ne kadar yalvarıp yakardıysa da Bihter'in ortaokula gitmesine karşı çıkarak kız sanat okuluna gönderir. Annesi Hanife Hanım da oğluna o kadar düşkündür ki Ergün'ün dediklerinin dışına çıkmaz: “Onun gözünde her şeyi Ergün iyi bilirdi. Bu yüzden Bihter'in isteğine aldırmayıp onu ortaokula göndermedi” (İzmirli, 2017: 129). Ancak Ahter okuma konusunda hem ağabeyine hem de annesine direnerek onları ikna eder. Ancak önce Türk tebaasına girmeye çalışırlar. Türk kimliklerini aldıklarında baba çok sevinir evde bayram havası olur: “Atadan dededen, ezelden beri Türk oğlu Türk'üz zaten, dedi babası” (İzmirli, 2017: 131). Ailede erkek çocuk eğitimi anne babanın daha ön planda

tutulduğu sezilir. Çünkü oğulları Ergün’ün her dediği yapılarak Tıp Fakültesi’ne kaydı yaptırılacaktır. Ona olan düşkünlük kız kardeşlerini kışkırtmıştır: “Babasının neşesini gören küçük kız, ağabeyini kışkırtıyor, onu şımarttığı için babasına kızıyordu” (İzmirli, 2017: 146). Ahter’in ise liseye kaydını yaptırdığı sırada ablası Bihter, kız enstitüsünün özel bölümüne gitmeye karar vermiştir.

19.4. Erkek Çocukların Eğitim Durumu

Oya Baydar, *Kayıp Söz*’de, Doğu’da zor şartlarda yaşamış, çöp toplayarak hayatını devam ettirmiş biri olarak üniversite sınavını kazanan Mahmut’un hayatına değinir. Bu başarı, babası için büyük bir gurur kaynağı olmuş, oğlu okuyacağı için hayatının kurtulacağına inanmıştır. Baba, oğlunu kayıt yaptırmaya götürdüğünde ona kebab yedirme konusu üzerinde durulmuştur. Bu kebab, Mahmut’un hayatında yediği ikinci kebaptır. Ama anne ve babasına yük olmamak için çok azını yemiştir: “Kebabçıya ikinci kez babası götürmüştü. Üniversite sınavlarını kazandığını haber verdiği zaman. ‘Hak ettin bunu! Baba-oğul gidip bir kebab çekelim, üstüne de bir baklava. Doktor çıkınca babanı ananı, hepimizi kebab yemeye götürürsün ilk maaşınla,’ demişti babası. Masraf olmasın diye tek porsiyonla yetindiğini hatırlıyor. Dershane parası, üniversiteye giriş harcı, üst baş, bir tanıdığın yanında kalacak olsa da az buçuk harçlık; hepsi çöp toplama işinden, babasının her sabah beklediği işçi pazarında talihi yaver giderse bulduğu inşaat işçiliğinden, taş işçiliğinden, anasının belediyede bulduğu temizlik, çamaşır işinden, lisede okurken geceleri çalıştığı otelden aldığı üç kuruştan çıkacaktı. Bir de kebab parası eklenirse” (Baydar, 2007:381). Mahmut o günleri ne zaman hatırlasa, yorgun ve yaşlı babasının yüzünü güldürmesi, onu oğlunun adam olacağına, kendi parasını kazanıp onları da kurtaracağına inandırması duygularını tekrar tekrar yaşar.

Erhan Bener, *İlişkiler*’de, İhsan’ın ilkokuldan başlayarak eğitim hayatında nasıl bir öğrenci olduğu üzerinde durur. Biraz zayıf ve çelimsiz görünüşü biraz da babasının yurt dışı görevlerinden dolayı Türkçesinin bazı durumlarda yetersiz kalışı onun alay konusu olmasına neden olmuştur: “İlkokulda, ortaokulda, hatta lisede, öğretmenlerinin gözdesiydi, özellikle de bayan öğretmenlerinin; belki de bu yüzden onu kıskanmışlardı. Okulda okul arkadaşları, çalışmaya başladığı zaman da meslektaşları hep yabancı gözyle bakmışlardı ona. Türkçeyi iyi konuşamayan, iyi anlayama yan, birtakım argo sözcükleri bilmeyen, sınıf arkadaşlarının kaba şakalarına gülmeyen, dayak bile yese, yumruklarını sıkmasını beceremeyen biriydi o. Aptalın tekiydi. Herkesin alay konusuydu” (Bener, 2003:59). Bu durum canını öyle sıkırmıştır ki vücudunda farklı tepkilere sebep olmuş, istemsiz kasılmalar yaşadığı için doktor doktor gezdirilmiş ve sonucunda Kore Hastalığı teşhisi konmuştur.

İlişkiler’de, İhsan, hayattaki başarısızlıklarını, ailenin inişli çıkışlı hayatına bağlamakta kimsenin kendisiyle doğru dürüst ilgilenmediğini düşünmektedir: “Şimdi düşünmek neye yarardı? Öylesine çelişkili, inişli yokuşlu bir yaşam düzenleri olmuştu ki. Kâh burada, kâh orada, kâh ekmek parasını bile hesaplamak zorunda kalmışlardı, kâh nasıl harcayacaklarını bilemeyecek kadar çok paraları olmuştu. Bu hengâmede kimse onun fikrini sormamış, kendi yolunu kendisinin çizmesine de izin vermemiş, babası kadar annesi de, Hümeysra da, durmadan iradesiz biri olduğunu söyleyip iteleyip, kakalamışlardı onu” (Bener, 2003:81). Muzaffer Bey’in hariciye görevi nedeniyle

Beyrut'ta olan aile, eğitim için İhsan'ı tek başına Ankara'ya yollar. Hayatının en zor dönemlerini yaşadığını söyleyen İhsan, ailesinin yanına döneceği zaman en çok Hümeysra'yı göreceği için mutlu olur. Muzaffer Bey, İhsan'ın eğitimi için Ankara'da okumasını tercih eder: “Babam zaten bu yıl dönecek. İlerisi için Türkiye’de okumam gerektiğini söyledi, onun için yolladılar beni” (Bener, 2003:114). İhsan'ın üniversite eğitimini Türkiye’de yapması istense de İhsan, Türkiye’ye döndüğünde İran’daki gibi rahat bir hayat süremeyeceği için gitmeyi istememektedir:

Tebriz de İhsan'ın yükseköğretim görebileceği bir yer yoktu. Öteki ülke konsoloslarının İhsan yaşındaki çocuklar dışarılarda okuyorlardı. Zehra, oğlunun başıboş dolaşmasından rahatsız oluyor, kocasına kızıyordu. Bir ara, üniversiteye devam etmesi için Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu olmuş, İhsan da, annesi de şiddetle karşı çıkmışlardı bu fikre. İhsan, Türkiye'de buradaki gibi rahat yaşayamayacağını biliyordu. Zehra Hanım da onun kendisine bakamayıp hastalanmasından korkuyordu. Kış yaklaşınca bu konu daha sıcak bir şekilde gündeme geldi. Muzaffer, Tahran'da Amerikan elçiliğinin İran’daki yabancılar için İngilizce daktilo, muhasebe kursları açtığını öğrenmişti. Başka çare bulamayınca, İhsan'ın bu kurslara yazılmasına karar verdiler (Bener, 2003:139).

Gece Sesleri’nde, Ziyet’in istismara uğradığı konakta, erkek çocuklarına daha çok değer verilmektedir. Evde çalışan Ziyet’in durumu kimsenin umurunda olmaz. Evin oğullarından Yusuf’un böyle bir kızla evlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü konağın oğlu, evlenmeden önce yükseköğrenim görmeli, daha sonra dengi olan bir ailenin kızıyla evlenmelidir. Öyle de olur ve konağın oğlu Yusuf, okulunu bitirir ve evlenip konağa döner: “...büyük şehirlerde tahsilini, sonra da askerliğini tamamlayıp yeni evlendiği karısıyla çiftliğe geri döndüğünde, kılı bile kıpırdamamıştı Ziyet’in” (Kulin, 2016: 64).

Mor’da, İlhan Sacit’in annesi pasif bir kişilik olmasına rağmen çocuklarını en iyi şekilde okutma konusunda kararlılık göstermiş ve İlhan Sacit mühendis olmuştur: “Ortaokul ve liseyi İstanbul’da kolejde okumuş, sonra da üniversiteyi bitirmişti. Yüksek lisansını yaparken bir şirkette çalışmaya başlamış” (Aral, 2015: 66). Ailenin en küçüğü Bertan ise ortaokuldan sonra okumamış, babasının toprak işlerinde ona yardımcı olmayı tercih etmiştir. İlhan Sacit’ten sonra dünyaya gelen Armağan ise üniversiteyi bitirip bitirdiği üniversitede asistan olmuştur.

Leyla’da, erkek çocukları olan Cengiz ve Tolga, eğitim hayatında başarılı görülür: “Öğretmenler Cengiz ve Tolga’nın gerçek birer doğa harikası olduklarını söylüyorlar” (Zaimoğlu, 2009: 26). Cengiz ve Tolga, İstanbul’da hem üniversite okuyup hem de çalışmaktadırlar.

Lacivert Taşı’nda, çocukların eğitim aldığı kendilerini geliştirerek kendi alanlarında çalıştıkları görülür. “Tutku henüz medreseyi bitirmemişti gerçi, fakat Alaca sağa sola kalemkârlığa giderek sanatının karşılığını görmeye başlamıştı; kızlar işledikleri atlas ve kadifelerden üç beş kazanıyorlardı. Bense amcamın önyak olmasıyla mütercim heyetine girerek, medresedeki araştırma bölümüne alınmışım” (Çokum, 2011: 225).

Anılar da Yakılır'da, Orhan Reis'in himayesine aldığı Cuma adlı çocuk büyür ve üniversiteye başlar. Orhan Reis'in torunları Rıdvan, işletme bölümünü bitirir Tunahan ve Cihan da işletme bölümünü bitirerek birlikte otel işletirler. Ayrıca Tunahan yüksek lisansını da yapmaktadır. Ardından doktorasını da tamamlar.

Kafamda Bir Tuhaflık'ta, Mevlut, satıcılık yapmaktan dersleriyle ilgilenmediği için lise birde sınıfta kalır. Mezun olamaması üzerine “Çok isteseydim mezun olurdum” fikrine kapılan Mevlut, okula gitmediğini de babasından saklar. Aslında okula gitmediği için hayatının doğru yolda olmadığını bilir, ama bu gerçek o kadar acı verir ki başka hayallerle kendinin teselli eder.

Emine Işınsu'nun *Bir Aile* adlı eserinde, başkahraman Işık'ın, oğlu Aziz'e karşı beslediği ayrı bir muhabbet vardır. Aziz'in kendisi gibi dil-tarih-coğrafya bölümünü bitirmesinden de son derece memnundur: “Aziz oğlum büyüdü sayılır. Üniversitede iyi bir edebiyatçı aynı zamanda da tarihçi olacak gibi” (Işınsu, 2013: 28).

Zühal ve Yücel İzmirli'nin *Rodoslu Ahter* adlı romanında, bir ailenin üç kuşağının Mısır'da başlayan, önce Rodos'ta, sonra Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde, ama özellikle Ege'de, İzmir'de, kısmen de İstanbul'da süren hikâyesi, üçüncü kuşağın bir üyesi olan Ahter'e odaklanarak anlatılır. Ahter'in ve kız kardeşinin eğitimi konusunda ağabeyi Ergün, okumamaları yönünde bir tavır aldığı görülür. Bu yüzden kız kardeşi Bihter, ortaokula devam edemeden kız sanat okuluna verilir. Ahter de çok direndiği için okula yazdırılır ve inadını bırakmayarak eğitimini tamamlar ve öğretmen olur. Ailede annenin oğluna karşı düşkünlüğü çok fazla sezilir. Zira Ergün liseyi bitirir, İstanbul Tıp Fakültesine gideceği zaman anne Hanife Hanım, hiçbir isteğini atlamadan bütün eksiklerini tamamlamaya çalışır: “Her şey ta olsun diye ne yapacağını şaşırان anne ve babası sürekli bir eksik yaratıp alışverişlerini ve hazırlıklarını bir türlü tamamlayamıyorlardı. Hanife Hanım oğluna gömlekler, çeşit çeşit pijamalar, robdöşambırlar, dikip duruyor bu arada Ergün'ün istekleri hiç bitmiyordu” (İzmirli, 2017: 140). Babanın da annenin de oğulları doktor olacağı için keyiflerine diyecek yoktur. Gururludurlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada, 2000 yılı ve sonrasında yayımlanan Türk edebiyatındaki “aile” konulu on dokuz roman ele alınmıştır. İncelediğimiz romanlar içinde ele alınan aile örnekleri, aile bireyleri arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir. Günümüz aile anlayışının Türk edebiyatına yansımaları, bu şekilde gözler önüne serilerek yıllar içindeki aile kurumunun uğradığı değişim bir anlamda ortaya koyulmuştur. Aile, sosyalleşmenin başladığı ilk kurumdur. Bir toplumun temeli aileye dayanır.

Aile, gelecek nesillerimizi yetiştiren önemli bir kurumdur. Bu anlamda ilk ve temel eğitim aile başlar. Düzenli bir aile, gelişmişlik düzeyine ulaşmış bir gelecek demektir. Bu tez çalışmasında aile kurumunun dünü ve bugünü hakkında bilgi verilmiştir. Verilen bu bilgiler doğrultusunda özellikle “aile” konusunu işleyen ve aile ilişkilerinin ön planda olduğu yirmi eser seçilmiştir. 2000 yılından sonra yazılmış ve basılmış olmasına dikkat edilmiştir. Bu şekilde değişen toplumumuzda, değişen aile kurumunun Türk edebiyatına nasıl yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Aile kurumunun gerek olumlu gerek olumsuz anlamda değişimleri, sorunları, aile bireyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Yaptığımız araştırmalara göre; Türk ailesi sağlam ve köklü bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte yaşanan toplumsal olaylardan ve değişimlerden etkilenen kurumların arasında da en önemlisinin aile olduğu görülmektedir. Türk toplumunda aile, köklü ve sağlam bir geçmişe sahip olduğu için yaşanan değişimleri, yaşadığı çağa uygun bir şekilde uyarlayarak gerçekleştirmekte bir kaos ortamı oluşturmamaktadır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki yaşanan bütün değişimlere rağmen Türk ailesi kurulumu, evlenme şekli, işlevleri bakımından temel işleyişini bozmadan devam etmekte yapısını bozmamaktadır. Bu durumda, Türklerin aileyi sağlam temeller üzerine kurması etkili olmuştur. Aile ciddi bir kurumdur, aile kuracağı kişiyi seçmekten kurulma aşamasında yaşattığı gelenekler ve göreneklere kadar her şey aile kurumunun hâlâ çok önemli olduğunu göstermektedir ve ailenin temellerini atarken dualarla, iyi niyetlerle, ciddiyetle atılması da bunun en önemli göstergeleridir.

Lacivert Taşı’ndaki Hicret Bey ile *Kafamda Bir Tuhaflık*’taki Mevlut, mutlu giden evliliklerinde, çocuklar olduktan sonra aynı duyguları hissedemediklerinden yakınmaları bakımından ortak özellik gösterdikleri söylenebilir. *Mor*’da yer alan İlhan Sacit ile Revan, Armağan ile Figen; *Asi...Asi*’de, Hatay ve eşi, Bestami ile kısa sürede ayrıldığı nikâhlı eşi; *Devir*’de Sevgi ve Aydın; *Bir Aile*’de Işık ve Behzat mutsuz çift örnekleridir. Bu çiftlerin mutsuzluklarının nedenlerinin; evlilikten beklentilerini evlendikten sonra bulamamaları, birbirleriyle mizaç olarak uyumlu çiftler olmamaları ve sorunlarını çözerlerken birlikte hareket etmeyip anlaşmazlıklarının temeline inmemelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

On dokuz eseri tetkik ettiğimizde, gençliğin verdiği tecrübesizlikle evlilik yapılması, sevmediği halde iyi bir tercih olacağını düşünerek hızlı karar verilerek evlenilmesi, yaşayış, düşünce biçimi ve karakterlerin birbirinden farklı olması, görücü usulü ile üstelik fikri alınmadan evlilik yapmaya zorlama, aşk acısı çekerken bir yandan da zengin olma hayali ile evlilik yapanların mutsuz oldukları, fikir ayrılıkları yaşadıkları

bazılarının boşandıkları bazılarının ise mutsuz bir şekilde yaşamaya devam ettikleri görülmektedir.

Tahlil edilen eserlerde, bazı çiftlerin evlenmeden önce evliliğin kendilerine uygun olmadığını düşünseler de yine de evlenmeleri ve sonucun evliliği sürdürememeleri şeklinde olması görülen sonuçlardan biridir. Bir başka sonuç da görücü usulü evlenmeyi beğenmedikleri ve eski bir usul olarak gördükleri için buna başka bir isim vererek uyguladıkları görülmektedir. Ayrıca insanların, yakınlarındaki kişilerin birbirlerinin kusurlarını bildiği için kendi mahalle ve köyleri yerine yabancı yerlerden eş seçmelerini “özgürlüğe düşkünlük” kılıfını giydirerek bahane sunmaları da anlatılmaktadır. Bu roman kişileri, evlilik kurumunu ciddi bir kurum olarak görmemektedir. Bunu da evlenmeden önce görücü usulü ya da olmamasını takıntı haline getirmeleri, evlenmeden önce birbirini çok iyi tanıyan kişilerin evlenmesi yerine kendi kusurlarını kapatarak hiç tanımadıkları, kendileriyle aynı semt veya ortamda yetişmemiş kişilere yöneldiklerini göstermektedir. Evlilik ciddi bir müessesedir, şekillere takılmak yerine iyi tanıyarak sağlam temeller üzerine oturtulması gereklidir.

İncelemesi yapılan on dokuz eserde, aile içi şiddetin özellikle vurgulandığı eserler tespit edilmiştir. İncelenen eserlerde, *Leyla* en belirgin şekilde aile içi şiddetin işlendiği eserdir. Halit’in hem eşine hem de çocuklarına hiç acımadan şiddet uyguladığı anlatılmıştır. Bunun yanında *Asi...Asi*’de, Ganime’ye, kendisinden yaşça çok büyük olan Ömer Azmi ile evlenmesi için baskı uygulamıştır. Aile içi şiddetin ve evlenmeye zorlama amaçlı yapılan baskıların insanları, yapmayı istemedikleri durumlara onay vermeye, psikolojilerini bozmaya sürüklediği görülmektedir.

Tespit edilen konulardan biri de yasak ilişkilerdir. İncelenen eserlerde, *Alacaceren*, *Gece*, *Asi...Asi* ve *Devir*’de kadının ihanet ettiği örnekleri görmekteyiz. *Leyla*, *Aile Çay Bahçesi*’nde hem kadının hem erkeğin ihanet ettiği örnekleri görürüz. *Kayıp Söz*, *Bir Aile*, *Sırça Tuzak*, *Anılar da Yakılır*, *Gece Sesleri*, *Mor*, *İlişkiler*, *İskender* adlı eserlerde erkeğin ihaneti örneklendirilir. *Kafamda Bir Tuhaflık*’ta, yasak bir ilişkiyi zihninden geçiren Mevlut’un, bu durumun yanlışlığını önceden anlayıp vazgeçtiği anlatılır. *İskender*’de kadın karakter Pembe’nin ihanetinden şüphelenildiğinde, oğlu tarafından öldürülmeye teşebbüs edilmesi, ancak annesi yerine annesinin ikiz kız kardeşinin öldürülmesi anlatılır. Aynı eserde, ihanet ettiği düşünülen Pembe’nin değil boşanmadığı halde ayrı yaşadığı kocası Âdem’in ihanet ettiği ama onun cezalandırılmadığı göze çarpmaktadır. Yasak ilişkilerin yaşandığı durumlarda, ailenin parçalandığı, bireyleri olumsuz ruh hallerine sürüklediği, her anlamda güveni sarstığı romanlarda da işlenerek gözler önüne serilmiştir.

Yaşlılıkla ilgili olarak incelediğimiz eserlerde, genel olarak tecrübeleriyle hareket eden bireyler olduğu görülmektedir. Yaşlılıkla birlikte hasta olan örneklerde, yaşlıların gittikçe çocuklaştıkları ve çocuklarıyla bir bakıma yer değiştirdikleri belirtilir. Yaşlıların, bir zamanlar ne kadar genç ve güçlü olduğunu hatırlayınca içerledikleri de anlatılır. Yaşlandıkça batıl inançlara bağlılığın arttığını örneklendiren yaşlı karakterler de anlatılmıştır. İncelediğimiz eserler içerisinde sadece *Mor* adlı eserde, olgunluğa erişip eşiyile yaşlılık yıllarının huzurunu yaşamak yerine yirmi yedi yıllık evliliğini ihanet ederek bitiren İlhan Sacit örneği diğer örneklerden ayrılmaktadır. Kurduğu

düzenini hem de yaşlılık döneminde, bir hata ile bozarak düzenini alt üst etmiştir. Bir anlamda bunun karşılığını da faili meçhul bir cinayete kurban giderek ödemiştir.

İncelediğimiz eserlerde, çeşitli sebeplerden kötü alışkanlıkları olan bireylerin hem kendi hayatlarının hem de ailelerinin hayatının olumsuz yönde etkilendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kendini boşlukta hissettiği için alkole başlayanların bir süre sonra alkolü bırakmak istese dahi bırakamadıkları alkolik oldukları görülmektedir. *Asi...Asi* ve *İskender*'de hem alkolik hem kumarbaz örnekler karşımıza çıkmakta iki örnekte de aileyi perişan ettikleri görülmektedir. *Mor*'da, evlat acısına dayanamayan Gülcan'ın içtiğine şahit olmaktayız. *Gece*'de, dağılan bir ailenin kızı olan Süsen'in gazinolarda çalıştığı görülmektedir. *Alacaceren*'de ailedeki olumsuz gidişe tepki gösteremeyen çaresiz babanın içki içtiği görülür. *Devir* ve *İlişkiler* adlı eserlerde, aile içinde alkol tüketimine sürekli şahit olan çocukların, içki sofralarında bulunduklarını görmekteyiz. *İskender*'de, baba figürü alkolden öldüğü için çocukları içkiyi ağızlarına koymamaya yemin etmiş ama yine de oğullarından biri olan Âdem'in ailesinin parçalanması içki, kumar ve ihanet yüzünden olmuştur. İncelediğimiz örneklerin tümünde, alkol ve diğer kötü alışkanlıklar hiçbir karakterin hayatını olumlu etkilememiş, ailelerini de bu anlamda etki altına almıştır.

Ailelerin ekonomik durumundan bahsedilen bölümlere bakıldığında *Anılar da Yakılır*, *Sırça Tuzak*, *Devir*, *Gece Sesleri*, *Mor*, *Asi...Asi* adlı eserlerde ekonomik yönden güçlü kişilerin ailelerinin yaşantısı gözler önüne serilmiştir. *İlişkiler* ve *Mor* adlı eserlerde önceleri fakir bir durumdayken sonradan zengin olmuş kahramanlara yer verir. *Leyla*, *Devir*, *İskender*, *Kuşlar Yasına Gider*, *Lacivert Taşı*, *Alacaceren*, *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı eserlerde ise ekonomik yönden iyi durumda olmayan ailelerin yaşamlarına eğilmişlerdir. Hayat mücadelesi içinde para kazanmaya çalışan ailelerin bu uğurda mücadele ettikleri görülür. Bu aileler arasında *Lacivert Taşı*'ndaki çerçi ailesinde ve *Kafamda Bir Tuhaflık* 'ta anlatılan Mevlut'te bir kanaatkârlık söz konusudur. Ekonomik durumu iyi olan aileler içinde de iktidar olma mücadelesi yaşanmaktadır.

Çekirdek aile örneklerinin anlatıldığı romanlarda, çocukların ailelerine, ailelerin de çocuklarına bakış açıları değerlendirilmiştir. *Kayıp Söz*'de, çocukların anne ve babaya bakış açıları, anne ve babaların çocuklarını yetiştirme tarzları örneklendirilmiştir. Annesi ve babası başarılı bir kariyere sahip olan çocukların ebeveynlerinin gölgesinde kalması ve başarısız olabilecekleri bir durum örneklendirilmiştir. *İlişkiler*'de, anne ve babanın fakirlikten kurtulmak için gece gündüz beraber çalışırken tek çocuklarının da bir o kadar başıboş, amaçsız ve alkolik olduğu bir örnek karşımıza çıkmaktadır. *Devir*'de, üç kuşağı anlattığı için hem kendi çocuklukları hem de kendi çocukları karşılaştırılır. Eski zamanlarda, gençlerin bir amacının olduğunu ve bu uğurda ailelerini bile karşlarına aldıklarını belirtir. Yeni nesil ise apolitiktir. Geçmişten yeni nesle yani çocuklarımıza bir umut bile bırakamayacağımız vurgulanır. *Asi... Asi*'de, ailenin dört kuşağı anlatılırken çocukların isimlerini, yaşadıkları Hatay yöresinin coğrafyasından aldıkları dikkat çekmektedir. *Lacivert Taşı*'nda, ailenin, çocuklarını evlendirirken onların yanında yer alan, her eksiğini tamamlayıp telli duvaklı gelin eden geleneksel anlayışı örneklendirilir. Ayrıca kız çocuğu da olsa evlendikten sonra çocuklarının yanından ayrılmasını istemeyen ailenin, damadını içgüveysi olarak

getirdiği görülür. *Anılar da Yakılır*'da, birbirini seven çocukların ailelerine karşı çıkarak kaçtığı bir örnek verilmiştir. *Alacaceren*'de, anne ve babası tarafından ortada bırakılan iki kardeşin sevgi ve şefkati dedelerinde aramalarını ve bulmalarını görmekteyiz. *Bir Aile* adlı eserde ise çocuklarının düzeni bozulmasını diye kendisine ihanet dahi eden kocasıyla boşanmayı erteleyen bir anneyi görmekteyiz.

Aile, toplumun küçük bir örneği olduğu için toplumun yazılı olmayan kuralları, bireyler tarafından öğrenilerek uygulanır. İncelediğimiz on dokuz eserden içinde töreye yaşayışın örnekleri tespit edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen eserlerde, *İskender*'de, bir annenin töre cinayetine kurban gidişini okuruz. Evden kaçan kız çocuğunun tekrar eve dönmek zorunda kaldığında ailesinin onun sözüne inanmayıp ölümü için karar verip kendini intihar etmesi için ipi kızın ellerine vermesine şahit oluruz. *Anılar da Yakılır*'da, kan davasının aileleri yerinden yurdun ettiği örnekle karşılaşmaktayız. *Kayıp Söz*'de yine töre cinayetinden kaçan bir kızın hikâyesine yer verilir. Bu örnekte diğerlerinden farklı olarak öldürülmesine hükmedilen Zelal'in babasının, kızının ölümüne gönlü razı olmadığı için onun kaçmasına izin verişini görmekteyiz.

Değişen zamanla birlikte kadının yuvası için ekonomik gelir sağlama oranının arttığı görülmüştür. Kadının ekonomik gelir sağlamada üstlendiği görev, incelediğimiz romanlarda da işlenmiştir. İncelenen eserlerde, çalışan annelerin ne gibi durumlarla karşılaştıklarına yer verilir. Kendi imkânlarıyla evde çalışanlar olduğu gibi kurumlarda akademik kariyer yapan örnekler de bulunmaktadır. Annesi çalışan çocukların ise bir anlamda yalnız büyüdükleri, anne sevgisini daha az görebildiklerini örnekleyen bölümler göze çarpmaktadır. Verilen örneklerde, eşinin çalışmasına karşı çıkan babalar da vardır. Bazı anneler ise çalışarak çocuklarına hem annelik hem babalık yapmaktadır. Çalışan annenin kazandığı geliri, çalışmayan kocasına teslim ettiği örnek de göze çarpmaktadır. Değişen zaman ve toplumla birlikte çalışan anne sayısının eserlerde de çokça incelendiği ve artış gözlemlendiği söylenebilir.

Tetkik edilen eserlerde, inançlara ve manevi dünyalara dair farklı örnekler verildiği görülmektedir. Bunlardan biri, çalışmaya ve para kazanmaya düşkünlüğün inançlardan uzaklaştırmasına verilen örnektir. Bir diğer eserde de reenkarnasyona inanan bir örnekle karşılaşılmıştır. Aynı eserde, ailenin oruç tutmadığı halde davetli oldukları iftar sofrasında saygıdan yemeğe onlarla birlikte başladıkları anlatılmıştır. Eserlerde, dinden çok toprağa ve gelirine tapan kişilere de örnek verilir. Ayrıca batıl inançlar üzerinde de durulur. Bu durum türbe ziyaretlerinde dilekler dileme, adaklar, geleceği yorumlama şeklinde kendini göstermektedir. Bir başka eserde, ailelerin yaşadıkları coğrafyada, daha önce orada yaşamış ve türbeleri bulunan evliyaların hayatlarından ve isimlerinden etkilenecek o zatların isimlerini çocuklarına da vermeleri konu edilmiştir. Bir diğer eserde, çalışmanın ibadet olduğu vurgulanır. Doğruluk, dürüstlük, âdil olma kavramları üzerine aileyi bina ederek dünyanın faniliği vurgulanmıştır. Bir başka örnekte, dinimizde olan imam nikâhının gizli nikâh kıymaya dönüşmesine engel olunması gerektiğine değinilir. Çünkü imam nikâhı, gizli evliliklerin bir şekli olmamalıdır. Aynı eserde Müslümanlığı dürüstlüğü ile birleştirerek yaşayan birinin, karşısındaki kişinin Müslüman olmasında etkili olduğu görülmektedir. İnsanların, inançlarını kalpten gelerek yaşamalarının en güzeli olduğu da vurgulanır. Farklı açılardan ele alınan eserlerde, karı koca ilişkileri bakımından değişik örnekler görülmektedir. Eşiyle severek evlenen çiftlerin evlendikten sonra yoğun bir çalışma hayatından dolayı birbirlerinden uzaklaştıkları anlatılmıştır. Birbiriyle sorunları

olmayan bu çiftler sadece vakit ayırıp eskisi gibi zaman geçiremedikleri için uzaklaşmaktadır. Ayrıca araya ihanetin girmesi çiftlerin birbirinden nefret etmesine sebep olmaktadır. Çiftler, çocukluktan itibaren birbirini tanısa da evlendikten sonra çeşitli sebepler onların sevgilerini bitirebilmektedir. Evliliği bir kaçış gibi gören taraflar, evlendikten sonra anlaşılamayarak eşinden kısa süre içinde ayrılmaktadır. Karakterleri birbirinden farklı olan eşler de bir süre sonra birbirinden sıkılabilmektedir. İçki ve kumar gibi kötü alışkanlıklar da eşleri birbirinden uzaklaştırmıştır. Bazı eşler, evlendikten sonra annenin çalışmasına karşı çıkarak kısıtlamaya çalışabilmektedir. Çiftlerin bir ömür boyu birlikte olduğu, hastalıkta ve sağlıkta destek oldukları örnekler de bulunmaktadır.

Tahlil edilen eserlerde, bireyi intihara iten sebepler üzerinde de durulmaktadır. Ailesinin varlığını yanında hissetmeyen gençlerin kendini boşlukta hissettiği belirtilir. Alkolle başlayan kötü alışkanlıklar intihara kadar sürükleyebilmektedir. Ailede travmaya neden olan olaylardan sonra intiharın yaşandığı örnekler de görülür. Bir başka nokta da intihara eğilimli kişilerin ailelerinde daha önce de intihar olaylarına rastlanmasıdır. Dolayısıyla intihara neden olacak olayların yaşanması ve etkilerinin devam etmesi sebebiyle intihar olaylarının görülme sıklığı o ailede daha fazla olabilmektedir. Ayrıca incelediğimiz eserlerde, intiharın İslamiyet'te de onaylanmadığını, günah olduğunu anlatan bölümler görmekteyiz.

Tetkik edilen eserlerde, farklı baba-oğul ilişkileri örneklendirilmiştir. Anne ve babanın akademik başarılarının çocuklarına yetersizlik duygusu yaşattığı bir örnekte çocuk, kimsenin kendisine ihtiyacı olmadığını düşünüp herkesten uzaklara yerleşmiştir. Babanın oğluna çok ilgisiz kaldığı durumlarda, onun boşluğa düştüğü kendini işe yaramayan biri olarak gördüğü örneklendirilmiştir. Babanın içki içmesi oğlunu da etkilemekte onun içerek yaptığı yanlış bir davranış çocuğunun alkolik olmasına sebep olabilmektedir. *Mor* ve *Kayıp Söz* adlı eserlerde babalarından ilgi görmeyen oğulları, aynı muameleyi kendi oğullarına göstermemek için ellerinden geleni yapmışlardır. *Leyla* ve *İskender* adlı eserlerde oğluna şiddet uygulayan baba örnekleri görülmektedir. *Asi...Asi*'de, dedesini babası bilip büyüyen Armağan ile varlığından Bestami'nin haberinin hiç olmayacağı öz oğlunun gelip babasını bulması anlatılır. *Mor* ve *Asi...Asi*'de, erkek çocuk soyun devamı olarak görülür. *Kuşlar Yasına Gider*, hasta ve yaşlı bir baba ve ona bakmaya çalışan oğlunu anlatır. *Lacivert Taşı*'nda, babadan oğula, onlardan da torunlarına kalacak kadar değerli öğütlerle büyütülen bir baba-oğul ilişkisi vardır.

Anne -oğul ilişkisiyle ilgili bölümlere baktığımızda farklı örneklerle şahit oluruz. *Kayıp Söz*'de, başarılı bir bilim kadını olan anne Elif'in, oğlunun kendisi gibi olamadığı için onu başarısız kabul ederek ona bir anlamda baskı uygulamaktadır. Her zaman başarısızlıkla yargılanan oğlu Deniz, suçlamalardan uzaklaşmak ve kaybettiği eşinin hatıralarıyla bir arada yaşamamak için Norveç'e yerleşmiştir. Anne ile oğlunun arasındaki iletişim neredeyse tamamen kopmuştur. *İlişkiler*'de, anne Zehra Hanım, ilgileniyor gibi görünüp oğlunu önemsememektedir. Bunun sonucu olarak oğlu İhsan, kendini boşlukta bularak alkole başlamaktadır. *Devir*'de, yoksul Akgün ailesi, oğulları Ali'nin okuyup hayatını kurtaracağına, büyük adam olacağına inanmaktadır. *Mor*'da annesini babasından kıskanan, annesinin daha zarif olduğunu ve daha iyi bir yaşam

koşuluna sahip olması gerektiğine inanan İlhan Sacit anlatılmıştır. *İskender*'de hem annesini çok sevip önemseyen hem de onu öldürmeye teşebbüs eden İskender anlatılır. *Leyla*'da, babanın şiddetinden annelerini koruyan ve yoksul oldukları için çalışmaları gereken erkek evlatlar vardır. *Asi...Asi*'de, anne Eşref Hanım'ın geç yaşta hem de erkek evlat sahibi olunca ilk oğluna "adaklanma" yapması, ikinci oğlunda, onu da çok sevmesine rağmen aynı muameleyi tekrarlamaması üzerinde durulur. *Lacivert Taşı*'nda anlatılan çerçi ailesinin her bir üyesi birbirine saygılı ve bağlıdır. Ancak ailenin art arda yaşadığı, oğullarının ölümleri ile evleri yas evine dönmüştür. Anneleri siyahtan başka renk giymez olmuştur. *Aile Çay Bahçesi*'nde hayatı yanlışlarla dolu olan babanın aslında bütün amacının annesine yaranmak için olduğu, bahanesinin ardına sığındığı anlatılır. *Bir Aile*'de ise oğlunu kızlarından daha çok seven, onu diğer çocuklarından ayrı tutan bir anne modeli vardır.

Anne-kız ilişkisi bakımından da değişik örnekler tespit edilmiştir. *İlişkiler*'de, evlendiği kişiyi kabul etmeyen annesi ve babası tarafından reddedilen Zehra Hanım'ın anne-kız ilişkisine değinilir. Aslında annesi modern görüşlü bir annedir, kızını sıkmadan yetiştirmiştir. Zehra da onun bu tavrını anlayamamış en çok ihtiyaç duyduğu anlarda dahi annesini yanında bulamamıştır. *Gece Sesleri*'nde annesi hayattayken anlaşılmadıklarını düşünen ama annesi beyin kanaması geçirip hastaneye kaldırıldığında annesini ne kadar sevdiğini anlayan Ayda'nın hayatı anlatılır. Annesiyle kendisinin gençlikte yaşadığı çatışmaları şimdilerde kendisi kızı Aslı ile de yaşamakta, tarih tekerrür etmektedir. *Devir*'de, anne ve babası ayrılacakken vazgeçen ve anne sıcaklığını yeniden hisseden Ayşe'nin mutluluğuna vurgu yapılır. *İskender*'de altı kız çocuktan sonra bir de ikiz kızları olan ailenin erkek çocuk için canını hiçe saydığına şahit oluruz. *Leyla*'da babasından sürekli şiddet gören kızlarının bütün dayanaklarının anne olduğu anlatılır. Anneleri onlara nasihatler verir. *Asi...Asi*'de, kız evladın erkek evlattan daha hayırlı olduğu da vurgulanır. Kız evladını kaybeden annenin, hüznünden erken yaşta vefat ettiği belirtilir. *Lacivert Taşı*'nda, ailede art arda ölümler yaşanınca kızını evlendirirken yanından gitmesini istemeyen anne, damadı içgüveysi olarak alır. *Aile Çay Bahçesi*'nde sessiz ve evine bağlı annenin, talihsiz bir ev kazası nedeniyle ölünce ev halkının dağılmasına değinilir.

Çalışmada yer alan romanlarda, kardeşler arası ilişkiye dair tespitler de yer almaktadır. Buna göre, *Kayıp Söz*'de, töre yüzünden kız kardeşini vurma emri verilen ağabey, bütün bu olaylardan önce kız kardeşiyle ilgilenen, onunla oyunlar oynayan, anlayışlı bir ağabeydir. Doğu'daki yaşam bu şekilde örnekendirilmiştir. *Gece Sesleri*'nde Nedim'in ailesinde, çiftliği ve bütün mal varlığını yönetme yetkisinin en büyük erkek evlatta olduğu vurgulanır. *Mor*'da bahsedilen dört kardeşin en küçüklerinin intihar etmesi, kız kardeşlerinin alkolik olması, en büyük kardeş ve ondan küçük olanın ise kendi hevesleri için yaşaması hepsinin ayrı karakterde olduğunun göstergesidir. *İskender*'de, başkahramanın annesini öldürmesi ve kardeşlerinin ondan nefret etmesi üzerinde durulur. Eserde birden fazla ikiz kardeş örneği vardır. Anne Pembe ve Cemile de ikizdir. Ayrı yerlerde yaşamaları için birbirlerini özlemekte olan kardeşlerdir. *Asi...Asi*'de ailenin ikinci kuşağından kardeşler arasında sadece iki yaş olmasına rağmen büyük olan babasından sonra mallarının tek yöneticisi olarak görülürken iki yaş

küçüğünü dikkate almazlar. *Lacivert Taşı*'nda kardeşler arası saygı, hoşgörü, birlik olma duyguları hâkimdir. *Aile Çay Bahçesi*'nde, annesinin ölümünden kardeşini sorumlu tutan bir ablanın, eser boyunca kardeşinden nefretinden bahsedilir. *Anılar da Yakılır*'da, varlıklı ailede para hırsı yüzünden kardeşlerin ayrı düşmesi hatta cenazesine bile katılmamalarını vasiyet etmesine kadar ileri giden bir nefret anlatılır. *Sırça Tuzak*'ta da aynı rekabet söz konusudur.

Baba-kız ilişkisine dair yer alan tespitlerden elde edilen sonuçlar da şu şekildedir: *Kayıp Söz*'de Doğu'da bir babanın kızına nüfus cüzdanı çıkarmasının bile önemli bir durum olduğuna dikkat çeken bir örnekten bahsedilmiştir. *İlişkiler*'de bir babanın kızlarından çok erkek çocuklarına değer verdiği için hastalanıp öldüğünde kızının onun için üzülmemesi durumu örneklendirilmiştir. *Gece Sesleri*'nde öz babasını hatırlatacak bir hatıralarının olmadığı ve babanın kızına olan ilgisizliği anlatılır. *Mor*'da iki farklı kız çocuğunun babaları ile ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Biri çok serbest büyüdüğü için aile bilincinden uzak olan kız çocuğunun babası tarafından eleştirilmesi; ikincisi, çok genç bir kızın kendisinden yaşça çok büyük biriyle evlendiği halde kızın babasının bu durumu damadının zenginliğinden dolayı hoş görmesi işlenmiştir. *İskender*'de sekiz kız kardeş olan ailenin hiç erkek çocuğu olmadığı için üzülmesi ve annenin dokuzuncu doğumda bu uğurda ölmesi anlatılır. *Leyla*'da, sadece kızlarına değil ailedeki herkese anlayışsız olan ve şiddet gösteren bir baba modeli anlatılır. Öyle ki ölümü, evdekiler için bayram günü ilan edilmiştir. *Asi...Asi*'de, iki kızının ölümüyle artık hayattan zevk alamayıp kendi kabuğuna çekilen bir baba örnek verilmiştir. *Anılar da Yakılır*'da, babanın yanında en kıymetlisi kızıdır. *Kafamda Bir Tuhaflık*'ta verilen iki baba-kız ilişkisi örneği de olumlu yönde babalarının kızlarını çok sevdiği ve önemseydiği hatta erkek çocuğundan daha çok sevdikleri örneklerdir. *Aile Çay Bahçesi*'nde, babası için kendisinin ne ifade ettiğini bilmeyen bir kız evlat vardır. *Alacaceren*'de, küçük yaşta anne ve babası tarafından terk edildiği için baba kavramına dair sadece birkaç anısı olan ve ilk erkek arkadaşında dahi babasının görünüşüyle aynı olmasını arayan bir kız çocuğu vardır. *Sırça Tuzak*'ta, anne ve baba ayrı olduğu için babasına hasret kalmış, ısrarla ondan ilgi istediği halde karşılık bulamamış sevgiye doymamış bir kız çocuğu vardır.

Aile bağlarının kopmasına kadar kötü sonuçlar doğuran aldatma, tahlil ettiğimiz eserlerde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İlişkiler de Muzaffer Bey ailesini ekonomik açıdan mağdur etmez ama ömrünün sonuna kadar eşini aldatmıştır. Geç yaşta olmasına rağmen eşi Zehra Hanım dayanamayarak onu boşanmıştır. Muzaffer Bey ölürken bile eşi onun yüzünü görmeye tahammül edememekte ona hiç acımamaktadır. *Mor*'da olayların başlangıcı elli üç yaşındaki başkahramanın yirmi yedi yıllık eşini aldatması ve sonrasında ondan boşanmasına dayanır. Yine *Leyla*'da hem şiddet uygulayan hem de aldatan koca vardır. Eserin sonunda işkenceye dayanamayan karısı, eşini terk ederek yurt dışına kardeşlerinin yanına yerleşmiştir. Annesi aldatılmış olan Leyla da annesiyle aynı kaderi yaşamış ancak o eşi af dilediği için affetmiş ve boşanmamıştır. *Asi...Asi*'de, Asiyel ailesinin büyük oğlu Bestami istemediği bir evlilik yapmıştır. Evlenmeyi istemediği için o, önceki gönül ilişkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bu durumda kâğıt üzerinde sadece birkaç ay evli kaldığı eşinden boşanmıştır. *Alacaceren*'de aldatan taraf anne olmuş ve ayrılmışlardır. *Sırça Tuzak*'ta da zaten ahlaki

yönden zayıf olan başkahraman Selçuk da defalarca eşini aldatmış, eşi de kendisini aldatmıştır. Sonunda ikisi de anlaşmalı olarak boşanmıştır ancak bu durumdan en çok küçük kızları etkilenmiştir. *Bir Aile*'de de evliliğin bitiş sebebi aldatma olmuştur. *Gece Sesleri* ve *İskender*'de yapılan tespitlere göre çocuklar, boşanmadan olumsuz etkilenmekte hatta ilerde evlenmeme konusunda karar almalarına dahi sebep olabilmektedir.

Ele alınan on dokuz eserin on birinde, babanın ölümüyle sarsılan aileler konu edilmiştir. *Yara* ve *Kuşlar Yasına Gider* adlı romanlar ise sadece baba-oğul ilişkisi ve babanın ölümü ardından üzüntüyü dile getiren başka konu işlememiş olan eserlerdir. İncelenen on dokuz romanın dokuzunda annenin ölümüyle aileler derinden sarsılmış, bu durumda hissettikleri derin duyguları aktarmışlardır.

Sosyal yaşamda ve aile hayatında zaman içinde değişiklikler yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu değişim hayatın aynası olan romanlara da yansımaktadır. Bu şekildeki 2000 yılından sonraki farklı yazarların eserlerinde aileye bakış açılarının incelenmesi ve yeni yaşam tarzının öncelikle bireyden başlayarak aileye ve dolayısıyla topluma olan etkisi üzerinde durulmuştur. Yazarların ele aldığı konular içinde “aile” kavramına nasıl yer verdikleri toplumu yansıtması bakımından önemlidir. Sosyolojik ve psikolojik açıdan yapılan değerlendirmeler çerçevesinde hem kavram olarak “aile”nin bulunduğu nokta tespit edilmiş hem de Türk edebiyatında 2000 yılından sonra yayımlanan on dokuz eserde yer alan aile yapılarının kategorileştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR**A) İncelemesi Yapılan Eserler**

- ARAL, İ., 2015. Mor, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 335s.
- BAYDAR, O., 2017. Kayıp Söz, Can Yayınları, İstanbul, 443s.
- BENER, E., 2003. İlişkiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 348s.
- BEZMEN, N., 2012. Sırça Tuzak, Doğan Kitap, İstanbul, 415s.
- ÇOKUM, S., 2011. Lacivert Taşı, Kapı Yayınlar, İstanbul, 367s.
- İŞINSU, E., 2013. Bir Aile, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 262s.
- İZMİRLİ Z., İZMİRLİ Y., 2017. Rodoslu Ahter, Çınar Yayınları, İstanbul, 324s.
- KOPAN, Y., 2017. Aile Çay Bahçesi, Can Yayınları, İstanbul, 142s.
- KULİN, A., 2016. Gece Sesleri, Everest Yayınları, İstanbul, 263s.
- KUTLU, A., 2017. Asi... Asi, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 568s.
- MERİÇ, N., 2017. Alacacere, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 78s.
- ÖZKILIÇ, H., 2014. Gece (Zahit), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 282s.
- ÖZTOPÇU, K., 2013. Yara, Can Yayınları, İstanbul, 99s.
- PAMUK, O., 2015. Kafamda Bir Tuhaflık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 466s.
- ŞAFAK, E., 2018. İskender, Doğan Kitap, İstanbul, 443s.
- TEMELKURAN, E., 2015. Devir, Can Yayınları, İstanbul, 493s.
- TOPTAŞ, H.A., 2019. Kuşlar Yasına Gider, Everest Yayınları, İstanbul, 248s.
- YILDIZ, A.G., 2015. Anılar da Yakılır, Timaş Yayınları, İstanbul, 460s.
- ZAİMOĞLU, F., 2009. Leyla, Çev. V. Çorlu, İmge Kitabevi, Ankara, 602s.

B) Yararlanılan Diğer Kaynaklar

- AKTAŞ, Ş., 2004. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 362s.
- AKYÜZ, K., 1999. Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 272s.
- ALVER, K., 2004. Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri, Hece Yayınları, Ankara, 296s.
- ANDI, M. F., Roman ve Hayat, Türk Edebiyatı Yay., İstanbul, 152s.
- ASSMAN, J., 2001. Kültürel Bellek, Ayrıntı Yay., İstanbul, 368s.
- ARSLANTÜRK, Z., AMMAN, T., 1999. Sosyoloji, Çamlıca Yayınları, İstanbul, ss. 265-317.
- BLUMBERG, R., 1970. Societal Complex and Familia Complex, İnter and Interasocial.
- BULDUKER, G., 2011. "Servet-i Fünûn Romanlarında Aile", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BULUT, H.Ş., 2019. "Kadın Öykü Yazarlarında Aile (1990-2000)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- CANATAN, K. - E., YILDIRIM, 2009. Aile Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul, 312s.
- CEBECİ, D., 1993. Tanzimat ve Türk Ailesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 188s.

- ÇAKIR, S., 2008.Üretimden Tüketime İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları, Fakülte Kitabevi, Isparta,400s., ss. 341-380.
- ÇANDARLIOĞLU, G., 1987. “Türk Destanları Kahramanları”, İstanbul, 239s.
- ÇELİK, S., 2014. “Kadın Öykü Yazarlarında Aile(1980-1990)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- DOĞAN, İ. (2009). Düünden Bugüne Türk Ailesi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 2-130.
- DÜZÜN, B., 2017. “Halit Ziya Uşaklıgil’in Romanlarında Aile”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- EKİCİ, I., 2019. “Ahmet Mithat Efendi’nin Roman ve Hikâyelerinde Aile Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ELMACIOĞLU T., 1998. Başarıda Aile Faktörü, Hayat Yay., İstanbul, s.16.
- ENGELS, F., 2009. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Alter Yayınları, Ankara.
- ENGİNÜN, İ., 2008.Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss.166-168.
- ERDENTUĞ, A., 1975. Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yayını No: 48.
- ERDER, S.; KESKA, S., 1997. Sosyoloji Dersi için Okumalar, Marmara Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul, s.20.
- ERGİN, M., 2002. “Dede Korkut Kitabı” Boğaziçi Yay., İstanbul, ss. 22-121.
- ERKAL, M., 1987. Sosyoloji (Toplumbilim), Filiz Kitabevi, İstanbul, s.76.
- ERÖZ, M., 2000. Türk Ailesi, MEB Yayınları, İstanbul, ss. 3-6.
- ESEN N., 1991.Türk Romanında Aile Kurumu, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- EYRE, L. ve R., 1998.Aile İçi Güven, Çev. A. Çetintürk, Beyaz Yay., İstanbul.
- FORSTER, E. M., 1985.Roman Sanatı, Adam Yay., İstanbul.
- FROMM, E., 2001. Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum, Çev: N. Arat, Say Yay., İstanbul.
- GÖKALP Z., 1976. Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, s.290.
- GÜNGÖR, E., 2000. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Neşriyat, İstanbul .
- İLDOKUZ, F., 2010. “Kadın Öykü Yazarlarında Aile (1970-1980)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- İPEKDAL, A., 2013. “Mesnevilerde Aile ve Çocuk”, Yüksek Lisan Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- İSMET E., 2008.Edebiyat ve Psikoloji, Anı Yay., Ankara.
- İŞYAR, N., 2007. “1970-2005 Yılları Arasında Yazılan Sosyal İçerikli Çocuk Romanlarımızda Aile”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KAFESLİOĞLU, İ., 1996. Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KALKAN, E., 2019. “Peride Celâl’in Romanlarında Aile Yankısı”, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- KANTER, B., 2009. “Servet-i Fünûn Edebiyatı Romanlarında Aile, Kadın ve Çocuk”, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- KAPLAN, M., 2001. Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARAALİOĞLU, S. K., 1994. Dede Korkut Hikâyeleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KARAMAN, H., 2006. İslam'da Kadın ve Aile, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- KARPAT, K. H., 2006. Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, Çev. D. Özdemir, İmge Kitabevi, Ankara.
- KIRAY, M. B. 2006. Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KOÇAL, A., 2011. "İnci Aral ve Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Romanlarında Aile Kurumu", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- KURNAZ Ş., 1991. Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara.
- KUYAŞ A. (Haz.), 2002. Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, 2. basım, İstanbul.
- LALE, M.İ., 2004. "Türk Aile Düzeni ve Aile İçi İlişkiler", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- MARDİN, Ş., 2009. Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, G., 1999. Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MARX – ENGELS - LENİN, 1992. Kadın ve Aile, Çev. Ö. Ünal, Sol Yayınları, Ankara.
- NAMIK KEMAL, 1872. "Aile", İbret Gazetesi, 18 Ramazan 1289 (1872), S.56, s.1-2
- NİRUN, N., 1994. Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ORTAYLI, İ., 2001. Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayınları, İstanbul.
- OZANKAYA Ö., 1986. Toplum Bilim, Tekin Yay., İstanbul, s.281
- ÖGEL, B., 1991. Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖNAL S., 1994. Sosyolojiye Giriş, Üniversite Kitapları, İzmir, s.185
- ÖZDORUK DURMUŞ, M., 2019. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Romanında Kadın (1872-1936)", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- ÖZKAN, A., 2004. "Sevinç Çokum'un Eserlerinde Aile Kurumu", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- ÖZTÜRK, Z., 2012. "Türk Romanında Kadın (1980-2000)", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- RUSSEL, B., 1999. Evlilik ve Ahlak, Cem Yayınevi, İstanbul.
- SARI, F.T., 2016. "Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Aile", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- SAYIN E., 1977. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yay. İstanbul, s. 206.
- SAYIN, Ö., 1990. Aile Sosyolojisi, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- SEKAM, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, 2010. Türkiye'de Aile (Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi), Sekam Yayınları, İstanbul.
- TAN, M., 1981. Toplum Bilimine Giriş Genel Kavramlar, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

- TEZCAN, M., 1995. Sosyolojiye Giriş ve Temel Kavramlar, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 122-124.
- TUNÇSAN, T., 2016. “Kadın Öykü Yazarlarında Aile(2000-2010)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- TURİNAY, N., 1996. Değişen Toplum ve Aile, Akçağ Yayınları, Ankara.
- USLUCAN, F., 2003. “Orhan Kemal’in Romanlarında Aile Olgusu”, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- ÜNAL, İ., 1998. “Türk Aile Yapısı Açısından Aile İçi, Aile Dışı Eğitim Meselesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilim Dalı, Sakarya, ss. 24-34.
- YAMANLAR, E., 1998. Sosyoloji, Bem-Koza Yayınevi, İstanbul.
- YAVUZER, H., RAZON, N., 2001. Ana-Baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YILMAZ, M., “Cihan Aktaş’ın Hikâyelerinde Aile”, Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- YOLOĞLU, G., 1999. Türklerin Aile Merasimleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- YÖRÜKOĞLU, A., 2000. Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Özgür Yayınları, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı :Gülşah KUNDAK
Doğum Yeri ve Tarihi :Kahramanmaraş/ 05.08.1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Bilimsel Faaliyetleri

:Ulusal ve Uluslararası Hakemli Dergide
Makale:

“Milli Kültür ve Tarihimize Hayat Veren Yazar
‘Sevinç Çokum’un, ‘Evlerinin Önü’ ve ‘Rozalya
Ana’ Adlı Hikâye Kitapları Üzerine Bir Yapı
İncelemesi”

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Dergisi, 2. S. (1), ss.84-102.

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2012-...

İletişim

E-Posta Adresi : gulsahbekmez@hotmail.com

Tel. : 0543 569 90 50

Tarih : 29.12.2019